จตุตถสมันตปาสาทิกา

[๒๗๕] จุลลวรรค วรรณนา

กัมมักขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยตัชชนียกรรม]

วินิจฉัยในกัมมักขันธกะเป็นที่ ๑ แห่งจุลลวรรค พึงทราบก่อนดังนี้ :-

บทว่า **ปณฺฑุกโลหิตกา** ได้แก่ ชน ๒ ในพวกฉัพพัคคีย์ คือ ปัณฑุกะ ๑ โลหิตกะ ๑. แม้นิสิตทั้งหลายของเธอทั้ง ๒ ก็ปรากฏชื่อว่า ปัณฑุกะ และ โลหิตกะ เหมือนกัน.

สามบทว่า **พลวา พลวํ ปฏิมนฺเตถ** มีความว่า ท่านทั้งหลายจงโต้ตอบให้ดี ให้แข็งแรง.

บทว่า **อลมตฺถตรา จ** คือเป็นผู้สามารถกว่า.

ในองค์ ๓ มี **อสมฺมุขา กตํ** เป็นต้น มีความว่า กรรมที่ทำ คือ ฟ้องร้องไม่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรมวินัย และบุคคล, ไม่สอบถามก่อนทำ, ทำด้วยไม่ปฏิญญาแห่งบุคคลนั้นแล.

บทว่า **อเทสนาคามินิยา** ได้แก่ ทำด้วยอาบัติปาราชิก หรือสังฆาทิเสส.

บรรดาติกะเหล่านี้ ๔ บท ใน ๓ ติกะต้น ทรงผสมทีละบท ๆ กับ ๒ บทนี้ คือ **อธมฺเมน กตํ วคฺเคน กตํ** ตรัสเป็น ๔ ติกะ.

รวมทั้งหมดจึงเป็น ๑๒ ติกะ ด้วยประการฉะนี้.

๑๒ ติกะนี้แล ตรัสไว้แม้ในสุกกปักษ์ ด้วยอำนาจแห่งฝ่ายเป็นข้าศึกกัน.

สองบทว่า **อนนุโลมิเกหิ คิหิสํสคฺเคหิ** มีความว่า ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ มีความเป็นผู้พลอยเศร้าโศกกับเขาเป็นต้น ซึ่งไม่สมควรแก่บรรพชิต.

ข้อว่า **น อุปสมฺปาเทตพฺพํ** เป็นต้น มีความว่า เป็นอุปัชฌาย์อยู่แล้ว ไม่พึงให้กุลบุตรอุปสมบท, ไม่พึงให้นิสัยแก่ภิกษุอาคันตุกะ, ไม่พึงรับสามเณรอื่นไว้.

สองบทว่า **อญฺญา วา ตาทิสิกา** ได้แก่ อาบัติที่เสมอกัน.

บทว่า **ปาปิฏฺฐตรา** ได้แก่ อาบัติที่หนักกว่า.

[๒๗๖] กรรมนั้น ได้แก่ ตัชชนียกรรม.

การอันภิกษุเหล่าใดทำแล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า ผู้ทำกรรม.

ข้อว่า **น สวจนียํ กาตพฺพํ** มีความว่า ตนอันภิกษุใดโจทย์แล้วอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าจะฟ้องท่านเป็นจำเลยในคดีนี้ และท่านอย่าก้าวออกจากอาวาสนี้แม้ก้าวเดียว ตลอดเวลาที่อธิกรณ์นั้นยังระงับไม่เสร็จ" ภิกษุนั้นอันตนไม่พึงทำให้เป็นผู้ให้การ.

บทว่า **น อนุวาโท** มีความว่า ไม่พึงรับตำแหน่งหัวหน้าในวัด.

บทว่า **น โอกาโส** มีความว่า ไม่พึงให้ภิกษุอื่นทำโอกาสอย่างนี้ว่า "ท่านจงทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า. ข้าพเจ้าเป็นผู้ใคร่จะพูดกะท่าน."

ข้อว่า **น โจเทตพฺโพ** มีความว่า ไม่พึงโจทย์ภิกษุอื่นด้วยวัตถุหรืออาบัติ, คือไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การด้วยคำว่า "นี้เป็นโทษของท่านหรือ ?"

ข้อว่า **นํ สมฺปโยเชตพฺพํ** มีความว่า ไม่พึงช่วยกันและกันให้ทำความทะเลาะ.

คำว่า **ติณฺณํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสไว้เพื่อแสดงว่า "สงฆ์สมควรลงตัชชนียกรรม ด้วยองค์แม้อันหนึ่ง ๆ."

จริงอยู่ ความเป็นผู้ทำความบาดหมาง พระผู้มีพระภาคตรัสไว้เป็นองค์พิเศษ สำหรับภิกษุผู้ควรขู่. ความเป็นผู้มีอาบัติเนือง ๆ ตรัสไว้เป็นองค์พิเศษ สำหรับภิกษุควรไร้ยศ, ความเป็นผู้ประทุษร้ายสกุล ตรัสไว้เป็นองค์พิเศษ สำหรับภิกษุผู้ควรขับไล่. แต่สงฆ์สมควรจะทำกรรมแม้ทั้งหมด ด้วยองค์อันใดอันหนึ่งใน ๓ องค์นี้.

หากจะมีคำท้วงว่า "ถ้าเป็นเช่นนั้น, คำที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในจับเปยยักขันธกะว่า "สงฆ์ทำนิยสกรรมแต่ภิกษุผู้ควรจะลงตัชชนีย-กรรม ฯ ล ฯ อัพภานผู้ควรอุปสมบท, อุบาลี กรรมไม่เป็นธรรมและกรรมไม่เป็นวินัย ย่อมมีอย่างนี้แล ก็แล เมื่อเป็นอย่างนั้น สงฆ์ย่อมเป็นผู้มีโทษ" ดังนี้ ย่อมแย้งกับคำว่า ติณฺณํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ เป็นต้นนี้.

เฉลยว่า อันคำนี้จะแย้งกันหามิได้.

เพราะเหตุไร ?

เพราะใจความแห่งคำต่างกัน.

จริงอยู่ กรรมสันนิษฐานเป็นใจความแห่งคำนี้ว่า **ตชฺชนีย-กมฺมารหสฺส** เป็นต้น. สภาพแห่งองค์เป็นใจความแห่งคำ เป็นต้นว่า **ติณฺณํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ** ดังนี้. เพราะเหตุนั้น สงฆ์ประชุมกันทำกรรมสันนิษฐานว่า ๒๗๗ "จะทำกรรมชื่อนี้ แก่ภิกษุนี้" ดังนี้ ในกาลใด, ในกาลนั้น ภิกษุนั้นเป็นผู้ชื่อว่า ควรแก่กรรม เพราะเหตุนั้น โดยลักษณะนี้ พึงเข้าใจว่า "กระทำนิยสกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุผู้ควรแก่ตัชชนียกรรมเป็นต้น เป็นกรรมผิดธรรม และเป็นกรรมผิดวินัย."

ก็ในองค์ทั้งหลาย มีความเป็นผู้ทำความบาดหมางเป็นต้น องค์อันใดอันหนึ่งมีแก่ภิกษุใด, สงฆ์ปรารถนาจะทำแก่ภิกษุนั้น พึงกำหนดกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยองค์อันใดอันหนึ่ง ในองค์ และกรรมทั้งหลายตามที่ตรงอนุญาตไว้แล้ว พึงทำภิกษุนั้นให้เป็นผู้ควรแก่กรรมแล้วทำกรรมเถิด. วินิจฉัยในคำทั้ง ๒ นี้เท่านี้ เมื่อถือเอาวินิจฉัยอย่างนี้ คำหลังกับคำต้นย่อมสมกัน.

ในบาลีนั้น กรรมวาจาในตัชชนียกรรม พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ทำความบาดหมาง แม้โดยแท้, ถึงกระนั้น เมื่อจะทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้เป็นพาล ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก สงฆ์พึงทำกรรมวาจาด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้เป็นพาล ไม่ฉลาด, จริงอยู่ เมื่อทำอย่างนั้น กรรมเป็นอันทำแล้วด้วยวัตถุที่มี, และไม่เป็นอันทำด้วยวัตถุแห่งกรรมอื่น.

เพราะเหตุไร ?

เพราะเหตุว่า แม้ตัชชนียกรรมนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต ให้นำด้วยวัตถุ กล่าวคือความเป็นผู้พาล เป็นผู้ไม่ฉลาด ดังนี้แล. ในกรรมทั้งปวงมีนัยเหมือนกัน.

ข้าพเจ้าพรรณนาวัตถุแห่งความประพฤติชอบ ๑๘ อย่าง ใน ปาริวาสิกักขันธกะ.

สองบทว่า **โลมํ ปาเตนฺติ** มีความว่า เป็นผู้หายเย่อหยิ่ง. อธิบายว่า "ประพฤติตามภิกษุทั้งหลาย."

สองบทว่า **เนตฺถารํ วตฺตนฺติ** มีความว่า วัตรนี้เป็นของภิกษุ ทั้งหลายผู้ออก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า **เนตฺถารํ** วัตรของผู้ออก. อธิบายว่า "ตนสามารถจะออกจากนิสสารณาด้วยวิธี ๑๘ อย่างใด, ย่อมประพฤติวิธี ๑๘ อย่างอันนั้นโดยชอบ."

ถามว่า "ภิกษุผู้ถูกนิสสารณา บำเพ็ญวัตรสิ้นกาลเท่าไร ?"

ตอบว่า "๑๐ วัน หรือ ๒๐ วันก็ได้."

จริงอยู่ ในกัมมักขันธกะนี้ วัตรเป็นของที่ภิกษุพึงบำเพ็ญโดย เท่านี้เท่านั้น.

[ว่าด้วยปัพพาชนียกรรม]

วินิจฉัยในเรื่องพระเสยยสกะ พึงทราบดังนี้ :-

ข้อว่า **อปิสฺสุ ภิกฺขู ปกตตฺตา** มีความว่า ก็แต่ว่าภิกษุทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ขวนขวายเป็นนิตย์.

คำที่เหลือเช่นกับคำที่กล่าวแล้วในตัชชนียกรรมนั่นแล.

[๒๗๘] เรื่องพระอัชสชิและพระปุนัพพสุกะ ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในวรรณนาแห่งสังฆาทิเสส[๑] แต่วินิจฉัยในคำเป็นต้นว่า **กายิเกน ทเวน** ในเรื่องพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะนี้ พึงทราบดังนี้ :-

การเล่นเป็นไปทางกาย เรียกชื่อว่า ความคะนองเป็นไปทางกาย. แม้ใน ๒ บทที่เหลือ ก็นัยนี้แล.

ความละเมิดสิกขาบทที่ทราบบัญญัติไว้ ในกายทวาร เรียกชื่อว่า อนาจารเป็นไปทางกาย. แม้ใน ๒ บทที่เหลือ ก็นัยนี้แล.

ความลบล้างด้วยข้อที่ไม่ศึกษาสิกขาบทที่ทราบบัญญัติไว้ ในกาย-ทวาร เรียกชื่อว่า ความลบล้างเป็นไปทางกาย.

อธิบายว่า การผลาญ คือล้างผลาญ. แม้ใน ๒ บทที่เหลือ ก็นัยนี้แล.

การหุงน้ำมันและดองยาเป็นต้น ด้วยอำนาจแห่งเวชกรรมที่ทำแก่คนที่ทรงห้ามเป็นต้น เรียกชื่อว่า มิจฉาชีพเป็นไปทางกาย การรับและบอกข่าวสาสน์เป็นต้น ของพวกคฤหัสถ์ เรียกชื่อว่า มิจฉาชีพเป็นไปทางวาจา. กิจทั้ง ๒ นั้น ชื่อว่ามิจฉาชีพ เป็นไปทั้งทางกายทั้งทางวาจา. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในตัชชนียกรรมนั่นแล.

[ว่าด้วยปฏิสารณียกรรม]

ก็แล วินิจฉัยในเรื่องพระสุธรรม พึงทราบดังนี้ :-

๑. สมนฺต. ทุติย. ๑๒๗

บทว่า **อนปโลเกตฺวา** ได้แก่ ไม่บอกเล่า.

บทว่า **เอตทโวจ** มีความว่า พระสุธรรมถามว่า "คฤหบดี ขาทนียโภชนียะนั้น ท่านจัดเอาไว้เพื่อพระเถระทั้งหลายหรือ ? ดังนี้ แล้วให้เปิดทั้งหมดเห็นแล้ว จึงได้กล่าวคำนี้.

คำว่า **เอกา จ โข อิธ นตฺถิ, ยทิทํ ติลสงฺคุฬิกา** มีความว่า "ขนมนี้ใด เขาเรียกกันว่า ขนมแดกงา, ขนมนั้นไม่มี."

ได้ยินว่า ขนมแปลกชนิดหนึ่ง ได้มีต้นวงศ์ของคฤหบดีนั้น. เพราะเหตุนั้น พระเถระประสงค์จะด่าคฤหบดีนั้นกระทบชาติ จึงกล่าวอย่างนั้น.

คำว่า **ยเทว กิญฺจิ** เป็นต้น มีความว่า เมื่อพุทธวจนะมีมากอย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมและพุทธวจนะเป็นอันมากซึ่งเป็นรัตนะเสีย กล่าวคำว่าขนมแดกงาซึ่งเป็นคำหยาบนั่นแล.

คฤหบดีแสดงเนื้อความนี้ ด้วยอุทาหรณ์เรื่องลูกไก่ว่า "ลูกไก่นั้นไม่ได้ขันอย่างกา ไม่ได้ขันอย่างไก่ฉันใด, ท่านไม่ได้กล่าวคำของภิกษุ ไม่ได้กล่าวคำของคฤหัสถ์ฉันนั้น."

ติกะทั้งหลาย มีคำว่า **อสมฺมุขา กตํ** เป็นต้น มีประการดังกล่าวแล้วนั่นแล. ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ไม่เหมือนกับภิกษุรูปก่อน ๆ.

[๒๗๔] บรรดาองค์เหล่านั้น มีคำว่า **คิหีนํ อลาภาย** เป็นต้น ความว่า คฤหัสถ์ทั้งหลายไม่ได้ลาภด้วยประการใด, เมื่อภิกษุขวนขวาย คือ พยายามด้วยประการนั้น ชื่อว่า ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ. ในอนัตถะเป็นต้น ก็นัยนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น ความเสียประโยชน์ ชื่อ อนัตถะ.

บทว่า **อนตฺถาย** ได้แก่ เพื่อความเสียประโยชน์.

ความอยู่ในที่นั้นไม่ได้ ชื่อว่าความอยู่ไม่ได้.

ข้อว่า **คิหีนํ พุทฺธสฺส อวณฺณํ** มีความว่า กล่าวติพระพุทธเจ้าในสำนักคฤหัสถ์.

ข้อว่า **ธมฺมิกํ ปฏิสฺสวํ น สจฺจาเปติ** มีความว่า ความรับจะเป็นจริงได้ด้วยประการใด, เธอไม่ทำด้วยประการการนั้น; คือ รับการจำพรรษาแล้วไม่ไป หรือไม่ทำกรรมเห็นปานนั้นอย่างอื่น.

คำว่า **ปญฺจนฺนํ ภิกฺขเว** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสเพื่อแสดงข้อที่ภิกษุผู้ควรแก่กรรม แม้ด้วยองค์อันเดียว.

คำที่เหลือในเรื่องนี้ มีความตื้น และมีนัยดังกล่าวแล้วในตัชชนียกรรมทั้งนั้น.

[ว่าด้วยอุปเขปนียกรรม]

วินิจฉัยในเรื่องพระฉันนะ พึงทราบดังนี้ :-

คำว่า **อวาสปรมฺปรญฺจ ภิกฺขเว สํสถ** มีความว่า และท่านทั้งหลายจงบอกในอาวาสทั้งปวง.

ในบทว่า **ภณฺฑนการโก** เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า สงฆ์พึงยกอาบัติที่ต้อง เพราะปัจจัยมีความบาดหมางเป็นต้น กระทำกรรมเพราะไม่เห็นอาบัตินั้นนั่นแล.

ติกะทั้งหลาย มีประการดังกล่าวแล้วเหมือนกัน. แต่ความ

ประพฤติชอบในเรื่องพระฉันนะนี้ มีวัตร ๔๓ ข้อ.

บรรดาวัตรเหล่านั้น ข้อว่า **น อนุทฺธํเสตพฺโพ** ได้แก่ ไม่พึงโจทย์ภิกษุอื่น.

ข้อว่า **น ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ** ได้แก่ ไม่พึงยุภิกษุอื่นกับภิกษุอื่นให้แตกกัน.

ข้อว่า **น คิหิธโช** ได้แก่ ไม่พึงทรงผ้าขาว ผ้าไม่ได้ตัดชายและผ้ามีลายดอกไม้.

ข้อว่า **น ติตฺถิยธโช** ได้แก่ ไม่พึงทรงผ้าคากรองเป็นต้น.

ข้อว่า **น อาสาเทตพฺโพ** ได้แก่ ไม่พึงรุกรานภิกษุอื่น.

สองบทว่า **อนฺโต วา พหิ วา** ได้แก่ จากข้างในก็ดี จากข้างนอกก็ดี แห่งกุฎีที่อยู่.

สามบท มีบทว่า **น ติตฺถิยา** เป็นต้น ตื้นทั้งนั้น.

ข้าพเจ้าจักพรรณนาบทที่เหลือทั้งหมด ในปาริวาสิกักขันธกะ.

คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในตัชชนียกรรมนั่นแล.

[๒๘๐] อุกเขปนียกรรมในเพราะไม่ทำคืนอาบัติ คล้ายกับอุกเขปนียกรรม ในเพราะไม่เห็นอาบัตินี้แล.

เรื่องอริฏฐภิกษุ ได้กล่าวแล้วในวรรณนาแห่งขุททกกัณฑ์.[๑]

วินิจฉัยในบทว่า **ภณฺฑนการโก** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

"ภิกษุอาศัยทิฏฐิใด จึงทำความบาดหมางเป็นต้น, พึงทำกรรมในเพราะไม่สละทิฏฐินั้นนั่นแล."

๑. สมนฺต. ทุติย. ๔๖๓.

บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในตัชชนียกรรมนั่นแล.

แม้ความประพฤติชอบในอุกเขปนียกรรม เพราะไม่สละทิฏฐิลามกนี้ ก็มีวัตร ๔๓ ข้อเหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้.

กัมมักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๘๑] ปาริวาสิกักขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยปาริวาสิกวัตร]

วินิจฉัยในปาริวาสิกักขันธกะ นี้ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ปาริวาสิกา** ได้แก่ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส.

ในคำว่า **ปาริวาสิกา** นั้น ปริวาสมี ๔ อย่าง คือ อัปปฏิจฉันนปริวาส ๑ ปฏิจฉันนปริวาส ๑ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑.

บรรดาปริวาส ๔ อย่างนั้น ติตถิยปริวาส ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในมหาขันธกะอย่างนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดแม้อื่นผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบท ในธรรมวินัยนี้ ; สงฆ์พึงให้ปริวาส ๔ เดือนแก่บุคคลนั้น" ดังนี้ ชื่ออัปปฏิจฉันนปริวาส. คำใดที่จะพึงกล่าวในอัปปฏิจฉันนปริวาสนั้น คำนั้นข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ดีแล้วแล. แต่ว่า อัปปฏิจฉันนปริวาสนี้ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงประสงค์ในปาริวาสิกักขันธกะนี้. ปริวาส ๓ อย่างที่เหลือ สงฆ์พึงให้แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วและปกปิดไว้. คำใดที่จะพึงกล่าวในปริวาส ๓ อย่างนั้น คำนั้นข้าพเจ้าจักพรรณนาในสมุจจยักขันธกะ. ก็แลประวาส ๓ อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์ในปาริวาสิกักขันธกะนี้. เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้อยู่ปริวาสอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ ปริวาสนี้ พึงทราบว่า "ปาริวาสิกภิกษุ."

สองบทว่า **ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนํ** ได้แก่ ภิกษุปกตัตต์ที่เหลือ โดยที่สุดแม้ภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนาเป็นต้น เว้นปาริวาสิกภิกษุผู้ใหม่กว่าเสีย.

สองบทว่า **อภิวาทนํ ปจฺจุปฏฺฐานํ** มีความว่า ภิกษุปกตัตต์เหล่านั้น ทำความเคารพมีอภิวาทเป็นต้น อันใด ปาริวาสิกภิกษุทั้งหลายย่อมยินดี คือ ยอมรับความเคารพอันนั้น. อธิบายว่า "ไม่ห้ามเสีย."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สามีจิกมฺมํ** นี้ เป็นชื่อของอภิสมาจาริกวัตร มีการพัดลมให้เป็นต้น แก่ภิกษุอื่นซึ่งสมควร เว้นความเคารพมีอภิวาทเป็นต้นเสีย

บทว่า **อาสนาภิหารํ** ได้แก่ การจัดอาสนะให้ คือ ๒๘๒ หยิบอาสนะไปให้ คือ ปูลาดให้นั่นเอง. แม้ในการจัดที่นอนให้ ก็นัยนี้แล.

บทว่า **ปาโททกํ** นั้น ได้แก่ น้ำสำหรับล้างเท้า.

บทว่า **ปาทปีฐํ** นั้น ได้แก่ ตั่งสำหรับรองเท้าที่ล้างแล้ว.

บทว่า **ปาทกถลิกํ** นั้น ได้แก่ แผ่นกระดานสำหรับวางเท้าซึ่งยังไม่ได้ล้าง หรือแผ่นกระดานสำหรับเช็ดเท้า.

สองบทว่า **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส** มีความว่า คงเป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุผู้ยินดี แม้ของสัทธิวิหาริกเป็นต้น. เพราะเหตุนั้น ปาริวาสิกภิกษุนั้น พึงบอกนิสิตทั้งหลายมีสัทธิวาหาริกเป็นต้นนั้นว่า "ข้าพเจ้ากำลังทำวินัยกรรมอยู่, พวกท่านอย่าทำวัตรแก่ข้าพเจ้าเลย อย่างบอกลาเข้าบ้านกะข้าพเจ้าเลย." ถ้าพวกกุลบุตรผู้มีศรัทธาบวชกล่าวว่า "ขอท่านจงทำวินัยกรรมของท่านเถิด ขอรับ" ดังนี้ แล้วยังคงทำวัตร ทั้ง

บอกลาเข้าบ้านด้วย จำเดิมแต่เวลาที่ห้ามแล้วไป ไม่เป็นอาบัติ.

สองบทว่า **มิถุ ยถาวุฑฺฒํ** มีความว่า ในปาริวาสิกภิกษุด้วยกัน ภิกษุใด ๆ เป็นผู้แก่กว่ากันและกัน, เราอนุญาตให้ภิกษุนั้น ๆ ยินดีอภิวาทเป็นต้นของภิกษุผู้อ่อนกว่าได้.

สองบทว่า **ปญฺจ ยถาวุฑฺฒํ** มีความว่า เราอนุญาตส่วน ๕ ตามลำดับผู้แก่ พร้อมด้วยภิกษุทั้งหลายแม้ผู้ปกตัตต์; เพราะเหตุนั้น เมื่อกำลังสวดปาฏิโมกข์ ปาริวาสิกภิกษุนั่งในหัตถบาส ย่อมควร.

แต่ในมหาปัจจรีกล่าวว่า อย่านั่นในลำดับ พึงละลำดับเสีย แต่อย่านั่งละหัตถบาส.

เมื่อทำปาริสุทธิอุโบสถ พึงนั่งในที่ของสังฆนวกะ และคงนั่งในที่นั้นเอง ทำปาริสุทธอุโบสถในลำดับของตน.

แต่ในมหาปัจจัยรีกล่าวว่า "พึงทำปาริสุทธิอุโบสถในลำดับ." แม้เมื่อทำปวารณาแล้ว ก็พึงนั่งในที่ของสัฆนวกะ และคงนั่งในที่นั้นเอง ปวารณาในลำดับของตน. แม้ผ้าวัสสิกาสาฎกที่สงฆ์ตีระฆังแล้วแจกกัน ปาริวาสิกภิกษุจะรับในที่ซึ่งถึงแก่ตนก็ควร.

ภัตอันภิกษุสละให้ เรียกว่า "ภัตที่ภิกษุโอนให้." ก็ถ้าอุทเทสภัตเป็นต้น ๒-๓ ที่ถึงแก่ปาริวาสิกภิกษุไซร้. [๒๘๓] แต่เธอมีความหวังเฉพาะปุคคลิกภัตอื่น , อุทเทสภัตเป็นต้นเหล่านั้น เธอพึงรับตามลำดับ แล้วบอกสละเสียว่า "ท่านจงให้ผมรับคราวหลังเถิด ขอรับ, วันนี้ ความหวังเฉพาะภัตของผมมี, พรุ่งนี้ผลจักรับ." ด้วยการเสียสละอย่างนี้ เธอย่อมได้เพื่อรับภัตเหล่านั้นในวันรุ่งขึ้น.

ในกุรุนทีกล่าวว่า "ในวันรุ่งขึ้น พึงให้แก่ปาริวาสิกภิกษุนั้นก่อนภิกษุทั้งปวง." แต่ถ้าเธอไม่รับ ไม่โอนให้เสีย, ในวันรุ่งขึ้นย่อมไม่ได้. ภัตทีภิกษุโอนให้นี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเฉพาะปาริวาสิกภิกษุเท่านั้น.

เพราะเหตุไร ? เพราะว่า ยาคูและของขบเคี้ยวเป็นต้นในโรงอาหาร ย่อมถึงแก่เธอผู้นั่งในที่ของสังฆนวกะบ้าง ไม่ถึงบ้าง; เพราะเหตุนั้น ภัตที่ภิกษุโอนให้นี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตเฉพาะเพื่อทำการสงเคราะห์แก่ปาริวาสิกภิกษุนั้นว่า "เธออย่าต้องลำบากด้วยภิกษาจารเลย."

บทว่า **ภตฺตํ** ได้แก่ จตุสาลภัตของสงฆ์ในวิหารที่ภิกษุผู้มาแล้วมาแล้ว พึงรับไปตามลำดับผู้แก่, ปาริวาสิกภิกษุย่อมได้ภัตนั้น ตามลำดับผู้แต่. แต่ไม่ได้เพื่อไปหรือยืนในแถว. เพราะเหตุนั้น พึงถอยห่างจากแถวแล้วยืนในหัตถบาส เอื้อมมือรับอย่างเหยี่ยวโผลงฉวยเอาฉะนั้น. เธอไม่ได้เพื่อจะใช้อารามิกบุรุษหรือสมณุทเทสให้นำมา. ถ้าเขานำมาเองข้อนั้นควรอยู่. แม้ในมหาเปฬภัตของพระราชก็นัยนี้แล.

ในมหาปัจจรีกล่าวว่า "แต่ในจตุสาลภัต ถ้าปาริวาสิกภิกษุ เป็นผู้ใคร่จะทำการโอนให้ไซร้, เพื่ออาหารอันเขายกขึ้นแล้วเพื่อตน พึงบอกว่า "วันนี้ ภัตของเราย่อมมี, พรุ่งนี้ เราจักรับ" ดังนี้; ในวันรุ่งขึ้นย่อมได้อาหาร ๒ ส่วน." แม้อุทเทสภัตเป็นต้น พึงถอยห่างจากแถวก่อนจึงรับ. และพวกทายกนิมนต์ให้นั่งในที่ใดแล้วอังคาส, พึงเป็นหัวหน้าของพวกสามเณร เป็นสังฆนวกะของพวกภิกษุ นั่งในที่นั้น.

[๒๘๔] บัดนี้ วินิจฉัยในความประพฤติชอบที่พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้นี้.

บทว่า **น อุปสมฺปาเทตพฺพํ** มีความว่า เป็นอุปัชฌาย์ไม่พึงให้อุปสมบท ; แต่จะเก็บวัตรแล้วให้อุปสมบท ควรอยู่.

เป็นอาจารย์แล้ว แม้กรรมวาจาก็ไม่ควรสวด; เมื่อภิกษุอื่นไม่มีจะเก็บวัตรแล้วสวด ควรอยู่.

บทว่า **น นิสฺสโย ทาตพฺโพ** มีความว่า ไม่พึงให้นิสัยแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ; แม้ภิกษุเหล่าใดได้ถือนิสัยตามปกติเทียว พึงบอกภิกษุเหล่านั้นว่า "ข้าพเจ้ากำลังทำวินัยกรรม. พวกท่านจงถือนิสัยในสำนักพระเถระชื่อโน้น อย่าทำวัตรแก่ข้าพเจ้าเลย อย่าบอกลาเข้าบ้านกะข้าพเจ้าเลย." ถ้าแม้เมื่อบอกอย่างนั้นแล้ว พวกนิสิตก็ยังขืนทำ; แม้เมื่อพวกเธอยังขืนทำอยู่ จำเดิมแต่กาลที่ได้ห้ามแล้วไป ไม่เป็นอาบัติแก่ปาริวาสิกภิกษุนั้น.

บทว่า **น สามเณโร** มีความว่า ไม่พึงรับสามเณรอื่น; แม้พวกสามเณรที่ตนเป็นอุปัชฌาย์รับเอาไว้ ตนก็ควรบอกว่า "ข้าพเจ้ากำลังทำวินัยกรรม, พวกเธออย่าทำวัตรแก่ข้าพเจ้าเลย อย่าบอกลาเข้าบ้านกะข้าพเจ้าเลย." ถ้าแม้เมื่อบอกอย่างนั้นแล้ว เธอทั้งหลายยังขืนทำ; แม้เมื่อเธอทั้งหลายขืนทำอยู่ จำเดิมแต่กาลที่ได้ห้ามแล้วไป ไม่เป็นอาบัติแก่ปาริวาสิกภิกษุนั้น.

ขึ้นชื่อว่า การสมมติให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี ซึ่งเป็นตำแหน่งของผู้เป็นใหญ่ ท่านห้าม, เพราะฉะนั้น ปาริวาสิกภิกษุพึงเรียนแก่

ภิกษุสงฆ์ว่า "ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้ากำลังทำวินัยกรรม, ท่านทั้งหลาย จงรู้ภิกษุผู้สอนนางภิกษุณี; หรือพึงมอบภาระแก่ภิกษุผู้สามารถก็ได้ และพึงบอกนางภิกษุณีทั้งหลายที่พากันมาว่า "ท่านทั้งหลาย จงไปหาสงฆ์. สงฆ์จักรู้ภิกษุผู้ให้โอวาทแก่ท่านทั้งหลาย;" หรือพึงบอกว่า "ข้าพเจ้ากำลังทำวินัยกรรม; ท่านทั้งหลายจงไปหาภิกษุผู้ชื่อโน้น. เธอจักให้โอวาทแก่ท่านทั้งหลาย."

บทว่า **สา อาปตฺติ** มีความว่า ไม่พึงถึงการปล่อยสุกกะอีก ในเมื่อปริวาสเพื่อการปล่อยสุกกะอันสงฆ์ให้แล้ว.

[๒๘๕] สองบทว่า **อญฺญา วา ตาทิสิกา** ได้แก่ ครุกาบัติ มีกายสังสัคคะเป็นต้น.

สองบทว่า **ตโต วา ปาปิฏฺฐตรา** ได้แก่ อาบัติปาราชิก. ในอาบัติ ๗ อาบัติทุพภาสิต เป็นอาบัติเลวทราม อาบัติทุกกฏ เป็นอาบัติเลวทรามกว่า อาบัติทุกกฏ เป็นอาบัติเลวทราม อาบัติปาฏิ-เทสนียะ เป็นอาบัติเลวทรามกว่า.

พึงทราบนัยในอาบัติปาจิตตรีย์ ถุลลัจจัย สังฆาทิเสส และปาราชิก โดยอุบายอย่างนี้.

แม้ในวัตถุทั้งหลายแห่งอาบัติเหล่านั้น พึงทราบความต่างกัน โดยนัยก่อนนั่นแลว่า "วัตถุแห่งทุพภาสิตเลวทราม วัตถุแห่งทุกกฏเลวทรามกว่า" แต่ในสิกขาบทที่เป็นปัณณัตติวัชชะ ทั้งวัตถุ ทั้งอาบัติเลวทราม. ส่วนสิกขาบทที่เป็นโลกวัชชะ เลวทรามกว่าทั้ง ๒ อย่าง. กรรมวาจาแห่งปริวาส ท่านเรียกว่ากรรม. ไม่พึงติด้วยคำเป็นต้นว่า

"กรรมนั้น ไม่เป็นอันทำ ทำเสีย" หรือด้วยคำเป็นต้นว่า "กรรมชนิดนี้เป็นกสิกรรม เป็นโครักขกรรมด้วยหรือ ?"

บทว่า **กมฺมิกา** มีความว่า กรรมอันภิกษุเหล่าใดทำแล้ว ภิกษุเหล่านั้น ท่านเรียกว่า กัมมิกา.

ไม่พึงติภิกษุเหล่านั้นด้วยคำว่า "เป็นพาล ไม่ฉลาด" เป็นต้น.

ข้อว่า **น สวจนีย์ กาตพฺพํ** มีความว่า ไม่พึงทำความเป็นผู้มีคำจำต้องกล่าว เพื่อประโยชน์แก่การประวิง หรือเพื่อประโยชน์แก่การเกาะตัว.

จริงอยู่ เมื่อจะทำเพื่อประโยชน์แก่การประวิง ย่อมทำอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าจะทำท่านให้เป็นผู้ให้การในคดีนี้, ท่านอย่าได้ย่างออกจากอาวาสนี้ แม้เพียงก้าวเดียว ตลอดเวลาที่อธิกรณ์ยังระงับไม่สำเร็จ" ดังนี้, เมื่อจะทำเพื่อประโยชน์แก่การเกาะตัว ย่อมทำอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าจะทำท่านให้เป็นผู้ให้การ, ท่านจงมา ไปต่อหน้าพระวินัยธร พร้อมกับข้าพเจ้า" ไม่พึงทำความเป็นผู้มีคำจำต้องกล่าวทั้ง ๒ อย่างนั้น.

บทว่า **น อนุวาโท** มีความว่า ไม่พึงรับตำแหน่งหัวหน้าในวิหาร, คือ ไม่พึงเป็นผู้สวดปาฏิโมกข์ หรือเชิญแสดงธรรม, [๒๘๖] ไม่พึงทำการเนื่องด้วยความเป็นใหญ่ แม้ด้วยอำนาจสมมติอย่างหนึ่งในสมมติ ๑๓.

บทว่า **น โอกาโส** มีความว่า ไม่พึงทำโอกาสแก่ภิกษุผู้ปกตัตต์อย่างนี้ว่า "ท่านจงทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าอยากจะ

พูดกะท่าน," คือไม่พึงโจทด้วยวัตถุหรืออาบัติ, ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การด้วยคำว่า "นี้เป็นโทษของท่านหรือ ?"

บทว่า **น ภิกฺขู ภิกฺขูหิ สมฺปโยเชตพฺพํ** มีความว่า ไม่พึงช่วยกันและกันให้ทำความทะเลาะ.

บทว่า **ปุรโต** มีความว่า เป็นสังฆเถระไม่ควรไปข้าหน้า คือพึงละการในใกล้กันเสีย ๑๒ ศอก ไปตามลำพัง. แม้ในการนั่งก็มีนัยเหมือนกัน.

อาสนะที่จัดว่าสุดท้ายของสังฆนวกะ ในโรงอาหารเป็นต้น ชื่อว่าอาสนะสุดท้าย, อาสนะสุดท้ายนั้น ควรให้แก่ปาริวาสิกภิกษุนั้น, เธอพึงนั่งบนอาสนะนั้น.

สุดท้ายของที่นอนทั้งหลาย ได้แก่เตียงตั่งที่เลวกว่าเตียงตั่งทั้งหมด ชื่อว่า ที่นอนสุดท้าย. จริงอยู่ ปาริวาสิกภิกษุนี้ ไม่ได้เพื่อถือเอาที่นอนในที่ซึ่งถึงแก่ตนตามลำดับพรรษา. แต่ที่นอนที่เลว ซึ่งสานด้วยหวายและเปลือกไม้เป็นต้น มีขี้เรือดเกรอะกรัง ที่เหลือจากที่นอนซึ่งภิกษุทั้งปวงเลือกถือเอาแล้ว ควรให้แก่เธอ.

บทว่า **วิหารปริยนฺโต** มีความว่า เหมือนอย่างว่า ที่นอนเป็นฉันใด ที่อยู่ก็เป็นฉันนั้น, อีกอย่างหนึ่ง แม้อาวาสก็ไม่ควรแก่เธอ ในที่ซึ่งถึงแก่ตนตามลำดับพรรษา. แต่บรรณศาลาที่มีขึ้น คลักด้วยธุลี เต็มไปด้วยมูลค้างคาวและหนู ซึ่งเหลือจากที่ภิกษุทั้งปวงเลือกถือแล้ว ควรให้แก่เธอ. ถ้าภิกษุปกตัตต์ทั้งหมด ถือรุกขมูลหรืออัพโภกาส ไม่เข้าที่มุง, อาวาสทั้งหมดจัดว่าเป็นอาวาสที่ภิกษุ

เหล่านั้นละเลยเสียแล้ว. บรรดาอาวาสเหล่านั้น เธอย่อมได้อาวาสที่ตนต้องการ.

อนึ่ง ในวันวัสสูปนายิกา เธอย่อมได้เพื่อยืนอยู่ข้างหนึ่งรับปัจจัยตามลำดับพรรษา, แต่ไม่ได้เพื่อถือเอาเสนาสนะ. ปาริวาสิกภิกษุผู้ใคร่จะถือเอาเสนาสนะที่มีผ้าจำนำพรรษาเป็นนิตย์ พึงเก็บวัตรก่อนแล้วจึงถือเอา.

บทว่า **เตน จ โส สาทิตพฺโพ** มีความว่า [๒๘๗] ภิกษุทั้งหลายให้อาสานะสุดท้ายเป็นต้นอันใดแก่เธอ, อาสนะสุดท้ายเป็นต้นนั้นแล อันเธอพึงรับ.

บทว่า **ปุเรสมเณน วา ปจฺฉาสมเณน วา** มีความว่า เธอรับนิมนต์ในที่แห่งญาติและคนปวารณาว่า "ขอท่านจงพาภิกษุมาเท่านี้" ดังนี้ แล้วชักชวนอย่างนี้ว่า "สกุลชื่อโน้น นิมนต์ภิกษุทั้งหลายของรับ, พวกท่านจงมา เราทั้งหลายจงไปในสกุลนั้น" ดังนี้ ไม่พึงทำภิกษุผู้ปกตัตต์ ให้เป็นปุเรสมณะหรือปัจฉาสมณะไป.

แต่ว่าสมควรจะกล่าวโดยปริยายอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ชนทั้งหลายในบ้านชื่อโน้น หวังความมาของภิกษุทั้งหลาย, ดีแล้วหนอ ถ้าท่านทั้งหลายพึงทำความสงเคราะห์แก่ชนเหล่านั้น."

บทว่า **น อารญฺญิกงฺคํ** มีความว่า เมื่อระอาที่จะบอกแก่ภิกษุทั้งหลายที่มาแล้ว ๆ ไม่ควรสมาทานอารัญญิกธุดงค์.

อารัญญิกธุดงค์นั้น แม้ภิกษุใดสมาทานแล้วตามปกติ ภิกษุนั้นพึงชวนภิกษุผู้เป็นเพื่อนรับอรุณในป่า, แต่ไม่ควรไปตามลำพัง

อนึ่ง เมื่อเบื่อหน่ายต่อการนั่งบนอาสนะสุดท้ายในโรงอาหารเป็นต้น ไม่ควรสมาทานแม้ซึ่งปิณฑปาติกธุดงค์ แต่ไม่มีการห้ามแก่ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตตามปกติ.

บทว่า **น จ ตปฺปจฺจยา** มีความว่า ไม่ควรให้นำบิณฑบาตออกไป เพราะเหตุนี้ว่า "เราเป็นผู้มีอาหารอันนำไปแล้วนั่งฉันอยู่ในกุฎีที่อย่างนั่นแล จักนับราตรีได้ คือว่า รัตติเฉท พึงมีแก่เราผู้ไปเห็นภิกษุมาในบ้านแล้วไม่บอก."

บทว่า **มา มํ ชานึสุ** มีความว่า เธอไม่ได้แม้เพื่อให้สามเณรหุงต้มฉันที่วัด ด้วยอัธยาศัยนี้ว่า "แม้ภิกษุรูปเดียว จงอย่ารู้จักเรา," คือพึงเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตนั่นเอง. แต่ปาริวาสิกภิกษุผู้อาพาธ หรือผู้ขวนขวายในนวกรรม และกิจของอาจารย์อุปัชฌาย์เป็นต้น ควรอยู่ในกุฎีที่อยู่แท้. ถ้าภิกษุหลายร้อยรูปเที่ยวอยู่ในบ้านไม่สามารถจะบอกได้, ควรไปยังคามกาวาสแล้วอยู่ในที่แห่งภิกษุนั้นเป็นสภาคกัน.

[๒๘๘] แม้เป็นอาคันตุกะมายังวัดบางตำบล ก็พึงบอกภิกษุทั้งหลายในวัดนั้น. ถ้าเห็นภิกษุทั้งหมดอยู่ในที่เดียวกัน พึงยืนบอกในที่เดียวกันทีเดียว ถ้าภิกษุทั้งหลายแยก ๆ กันอยู่ตามโคนไม้เป็นต้น, พึงไปบอกในที่นั้น ๆ. เมื่อจงใจไม่บอก เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย ถ้าค้นไม่พบบางพวก เป็นแต่รัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท.

บทว่า **อาคนฺตุกสฺส** มีความว่า พึงบอกแต่ภิกษุอาคันตุกะรูปเดียว

หรือหลายรูป แม้ที่มาสู่ฎีที่อยู่ของตน ตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล.

อนึ่ง แม้รัตติเฉทและวัตตเภท ในอาคันตุกาโรจนาธิการนี้ ก็พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วเหมือนกัน.

ถ้าภิกษุอาคันตุกะพักครู่เดียว หรือไม่พัก ไม่ไปในท่ามกลางวัดอย่างนั้น, ควรบอกแม้แก่ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น, ถ้าภิกษุอาคันตุกะไปเสียแต่เมื่อปาริวาสิกภิกษุนั้นยังไม่ทันรู้ แต่ว่าปาริวาสิกภิกษุนี้รู้ในเวลาที่ไปเสียแล้ว, พึงไปบอก. เมื่อไม่อาจจะไปทัน คงเป็นแต่รัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท.

ฝ่ายภิกษุอาคันตุกะเหล่าใด ไม่เข้าสู่ภายในวัด เข้าอุปจาร-สีมาแล้วไปเสีย, และปาริวาสิกภิกษุนี้ได้ยินเสียงร่ม หรือเสียงไอ หรือเสียงจาม ของภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น รู้ว่าเป็นอาคันตุกะ พึงไปบอก. แม้รู้ในเวลาที่พวกเธอไปแล้ว ก็ควรตามไปบอกจนได้ เมื่อไม่สามารถจะไปทัน คงเป็นแต่รัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท.

ฝ่ายภิกษุอาคันตุกะใด มาในกลางคืนแล้ว ไปเสียในกลางคืนนั่นเอง แม้ภิกษุอาคันตุกะนั้น ย่อมทำรัตติเฉทแก่ปาริยาสิกภิกษุนั้น. แต่เพราะไม่รู้ จึงไม่มีอาบัติทุกกฏเพราะวัตตเภท.

ในกุรุนทีกล่าวว่า "ถ้าไม่ทันรู้กระทำอัพภานกรรม ๆ นั้น ไม่เป็นอันทำแท้." เพราะเหตุนั้น ควรนับราตรีให้เกินไว้ แล้วจึงค่อยทำอัพภานกรรม. [๒๘๙] นี่เป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด.

เห็นภิกษุไปเรือในแม่น้ำเป็นต้นก็ดี ยืนอยู่ที่ฟากโน้นก็ดี ไปใน

อากาศก็ดี ตั้งอยู่ในที่ไกลมีภูเขาบนบกและป่าเป็นต้นก็ดี, ถ้ามีความกำหนดได้ว่า "เป็นภิกษุ" พึงไปบอกด้วยเรือเป็นต้นก็ได้ พึงรีบตามไปบอกก็ได้. เมื่อไม่บอก เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย. ถ้าว่า แม้พยายามอยู่ ก็ไม่สามารถจะไปทัน หรือให้ได้ยิน เป็นเพียงรัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท.

ฝ่ายพระสังฆเสนาภยเถระ กล่าวด้วยอำนาจแห่งวิสัยและอวิสัยว่า "ได้ยินว่า เมื่อไม่บอก ในวิสัย (ที่จะบอกได้) เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย, แต่ในอวิสัยไม่มีทั้ง ๒ อย่าง." ส่วนพระกรวิกติสสเถระกล่าวว่า "ความกำหนดว่า 'ผู้นี้เป็นสมณะนั่นแลเป็นประมาณ, ถ้าแม้ไม่ใช่วิสัย, ไม่มีทุกกฏ เพราะวัตตเภทเท่านั้น แต่คงเป็นตัตติเฉทแท้."

บทว่า **อุโปสเถ** มีความว่า จริงอยู่ ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายย่อมมาด้วยตั้งใจว่า "เราจักทันอุโบสถ" แม้ไปด้วยฤทธิ์ทราบว่าเป็นวันอุโบสถ ย่อมลงทำอุโบสถกรรม. เพราะเหตุนั้น จึงควรบอกในวันอุโบสถ เพื่อชำระอาคันตุกะ. แม้ในปวารณา ก็มีนัยเหมือนกัน.

ผู้อาพาธ นั้น ได้แก่ ภิกษุผู้ไม่สามารถจะไป.

แม้วินิจฉัยในคำว่า **ทูเตน** นี้ พึงทราบว่า ไม่ควรส่งอนุปสัมบันไป, พึงส่งภิกษุให้ไปบอก.

บทว่า **อภิกฺขุโก อาวาโส** ได้แก่ วัดที่ว่าง, ภิกษุแม้รูปเดียว ไม่มีในวัดใด ไม่พึงไปเพื่อต้องการอยู่ในวัดนั้น เพราะราตรี

ที่อยู่ในวัดว่างเปล่านั้น เป็นราตรีที่ไม่ยอมให้นับ. แต่จะอยู่กับภิกษุปกตัตต์ สมควรอยู่. แต่เมื่ออันตราย ๑๐ อย่างมีอยู่ ถึงแม้ว่า ราตรีทั้งหลายจะไม่ยอมให้นับ [๒๙๐] ก็ควรไปเสีย เพื่อพ้นจากอันตรายแท้. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เว้นแต่อันตราย" ดังนี้ จึงไม่ควรทำวินัยกรรมกับภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส. แม้เพราะไม่บอกแก่ภิกษุนานาสังวาสเหล่านั้น รัตติเฉทย่อมไม่มี, ที่อยู่นั้นย่อมเป็นเหมือนอาวาสไม่มีภิกษุนั่นเอง เพราเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำนี้ว่า "ในอาวาสใดเล่า ภิกษุทั้งหลายเป็นนานาสังวาส ?"

คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในอุโปสถักขันธกะนั่นแล.

วินิจฉัยในบทว่า **เอกจฺฉนฺเน อาวาเส** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

เสนาสนะที่ทำไว้เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ ชื่อว่าอาวาส.

สถานมีอาทิอย่างนี้ คือ เรือนเจดีย์ เรือนโพธิ ร้านเก็บไม้กวาด ร้านเก็บไม้ โรงน้ำ เวจกุฎี ซุ้มประตู ชื่อ อนาวาส.

หมวด ๒ แห่งอาวาสและอนาวาสนั้น พระผู้มีพระภาคทรงถือเอาด้วยบทที่ ๓.

ในมหาปัจจรีกล่าวว่า "ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกวัตรแล้ว ไม่ได้เพื่ออยู่ในโอกาสเหล่านั้น ณ โอกาสอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมุงเป็นอันเดียวกันกำหนดด้วยที่ตกแห่งน้ำจากชายคา. แต่ปาริวาสิกภิกษุ ไม่ได้เพื่ออยู่ภายในอาวาสเท่านั้น."

ส่วนมหาอรรถกถาแก้ว่า "การอยู่นั้น ห้ามด้วยชายคา โดยไม่แปลกกัน."

ในกุรุนทีแก้ว่า "การที่ปาริวาสิกภิกษุและภิกษุที่ถูกสงฆ์ยกวัตรอยู่ร่วมกับภิกษุปกตัตต์ ในที่มุงด้วยเครื่องมุง ๕ อย่างเหล่านั้น ท่านห้ามด้วยชายคา."

เพราะเหตุนั้น ปาริวาสิกภิกษุไม่ควรอยู่ในที่มุงอันเดียวกัน แม้มีอุปจารต่าง ๆ กัน. ก็ถ้าว่า เป็นภิกษุผู้ปกตัตต์ แม้อุปสมบทในวันนั้น เข้าไปนอนก่อนในโอกาสที่มุงอันเดียวกันนี้ ปาริวาสิกภิกษุแม้มีพรรษา ๖๐ เข้าไปทีหลังรู้อยู่และนอน, เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย. เมื่อไม่รู้ เป็นแต่รัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท. แต่ถ้าเมื่อปาริวาสิกภิกษุนั้นนอนก่อน ภิกษุผู้ปกตัตต์เข้าไปนอนทีหลัง, และปาริวาสิกภิกษุรู้อยู่, เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย. ถ้าไม่รู้, เป็นเพียงรัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท.

[๒๘๑] สองบทว่า **วุฏฺฐาตพฺพํ นิมนฺเตตพฺโพ** มีความว่า ปาริวาสิกภิกษุ เห็นภิกษุปกตัตต์ แม้อุปสมบทในวันนั้น พึงลุกขึ้นแท้, และครั้นลุกขึ้นแล้ว ไม่พึงหลบหน้าไปเสียด้วยคิดว่า "เรานั่งสบายแล้ว ภิกษุนี้ทำให้เราต้องลุก." ภิกษุปกตัตต์นั้น อันเธอพึงนิมนต์ อย่างนี้แลว่า "ท่านอาจารย์ นี่อาสนะ, นิมนต์นั่งบนอาสนะนี่." ฝ่ายนวกภิกษุผู้ปกตัตต์ ไม่ควรไปยังสำนักพระเถระผู้อยู่ปริวาสด้วยตั้งใจว่า "เราจะทำพระมหาเถระให้เป็นผู้ลุกอ่วน."

บทว่า **เอกาสเน** มีความว่า บนเตียงหรือตั่ง ซึ่งเป็นที่นั่งแห่งภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากัน.

บทว่า **น ฉมายํ นิสินฺเน** มีความว่า เมื่อภิกษุผู้ปกตัตต์นั่งบนแผ่นดิน ฝ่ายปาริวาสิกภิกษุไม่พึงนั่งบนอาสนะ โดยที่สุดแม้เป็นเครื่องลาดหญ้าหรือแม้เป็นเนินทรายที่สูงกว่า แต่จะนั่งเว้นอุปจารไว้ ๑๒ ศอก ควรอยู่.

บทว่า **น เอกจงฺกเม** มีความว่า ไม่พึงจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกับภิกษุผู้ปกตัตต์ดังเพื่อนกัน.

คำว่า **ฉมายํ จงฺกมติ** มีความว่า เมื่อภิกษุผู้ปกตัตต์จงกรมอยู่บนแผ่นดิน.

อีกอย่างหนึ่ง นี้เองเป็นบาลี. และพึงทราบเนื้อความในคำนี้ดังต่อไปนี้ :-

เมื่อภิกษุผู้ปกตัตต์จงกรมอยู่ ณ พื้นดินที่ไม่ได้ปันแดน ไม่พึงจงกรม ณ ที่จงกรมที่ปันแดนเกลี่ยทรายประกอบราวที่เหนี่ยว แม้เป็นที่ต่ำ และไม่จำเป็นต้องกล่าวอะไรในที่จงกรมที่พร้อมเสร็จด้วยการก่ออิฐทั้งแวดล้อมด้วยกำแพงแก้ว. แต่ถ้ามีที่จงกรมที่ลอมด้วยกำแพงประกอบด้วยซุ้มประตู หรือว่ามีที่จงกรมที่กำบังดี ณ ระหว่างเขา ระหว่างป่าและระหว่างกอไม้ ; จะจงกรมในที่จงกรมเช่นนั้นสมควรอยู่, จะเว้นอุปจารจงกรม ณ ที่จงกรมแม้ไม่ได้กำบัง ก็ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **วุฑฺฒตเรน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในกุรุนทีแก้ว่า "ถ้าเมื่อปาริวาสิกภิกษุผู้แก่กว่านอนก่อน ฝ่าย

ปาริวาสิกภิกษุ (ผู้อ่อนกว่า) รู้อยู่ นอนทีหลัง ; เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย แก่เธอ. แต่สำหรับปาริวาสิกภิกษุผู้แก่กว่า เป็นเพียงรัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท. ผู้อ่อนกว่าไม่รู้นอน, ไม่เป็นวัตตเภทด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย, แต่เป็นรัตติเฉท. ถ้าเมื่อปาริวาสิกภิกษุผู้อ่อนนอนก่อน [๒๔๒] ผู้แก่กว่าจึงนอน, และผู้อ่อนรู้, ราตรีของเธอย่อมขาดด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทแก่เธอด้วย. ฝ่ายผู้แก่กว่า เป็นเพียงรัตติเฉท ไม่เป็นวัตตเภท. ถ้าผู้อ่อนไม่รู้, ไม่เป็นวัตตเภทด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่คงเป็นรัตติเฉท ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายนอนไม่หลังไม่ก่อนกัน, ผู้แก่กว่าเป็นเพียงรัตติเฉท. ฝ่ายผู้อ่อนเป็นทั้งรัตติเฉท ทั้งวัตตเภท.

ปาริวาสิกภิกษุ ๒ รูปมีพรรษเท่ากัน รูปหนึ่งนอนก่อน รูปหนึ่งรู้อยู่เทียว นอนทีหลัง, ราตรีของเธอผู้นอนทีหลัง ย่อมขาดและเป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทแก่เธอด้วย. สำหรับผู้นอนก่อน เป็นเพียงรัตติเฉท ไม่เป็นวัตตเภท. ถ้าแม้ผู้นอนทีหลังก็ไม่รู้ ไม่มีวัตตเภทด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย, แต่คงเป็นรัตติเฉท. หากแม้ทั้ง ๒ ฝ่ายนอนไม่หลังไม่ก่อนกัน, เป็นรัตติเฉทเท่านั้น ไม่เป็นวัตตเภททั้ง ๒ ฝ่าย.

ก็ถ้าปาริวาสิกภิกษุ ๒ รูปพึงอยู่ด้วยกัน, เธอพึงรู้อัชฌาจารของกันและกัน จะพึงเป็นผู้ไม่เคารพ หรือมีความเดือดร้อนแล้วต้องอาบัติที่เลวทรามกว่า หรือสึกเสีย; เพราะเหตุนั้น การนอนร่วมกันของพวกเธอ พระผู้มีพระภาคจึงทรงห้ามโดยประการทั้งปวงฉะนี้แล.

คำที่เหลือ พึงทราบตามนัยที่กล่าวนั่นแล.

และในปาริวาสิกวัตตาธิการนี้ ภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนาเป็นต้น พึงทราบว่า ตั้งอยู่ในฐานะของผู้ปกตัตต์ของปาริวาสิกภิกษุเป็นต้น.

วินิจฉัยในคำว่า **ปาริวาสิกจตุตฺโถ เจ ภิกฺขเว ปริวาสํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

การที่สงฆ์ทำปาริวาสิกภิกษุให้เป็นที่ ๔ ทำกรรมมีให้ปริวาสเป็นต้น แก่กันและกัน ย่อมใช้ไม่ได้โดยแท้. ในกรรมมีให้ปริวาสเป็นต้น เหล่านี้เท่านั้น ที่ปาริวาสิกภิกษุนี้เป็นคณปูรกะไม่ได้, ในสังฆกรรมที่เหลือ เป็นได้ และเมื่อคณะไม่ครบ พึงให้ปาริวาสิกภิกษุเก็บวัตรแล้วจึงทำให้เป็นคณปูรกะฉะนี้แล.

ปาริวาสิกวัตตกถา จบ.

[ว่าด้วยปริวาส]

[๒๙๓] ก็แล เพราะได้ฟังวัตตกถานี้ พระอุบาลีเถระผู้ทรงวินัยผู้อยู่ ณ ที่เร้น จึงได้เกิดการรำพึงอย่างนี้ว่า "วัตรสำหรับภิกษุผู้อยู่ปริวาส พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้มาก, ในวัตรนี้ รัตติเฉทย่อมมีด้วยเหตุเท่าไรหนอ ?"

ท่านจึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามเนื้อความนั้น. แม้พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงพยากรณ์แก่ท่าน.

เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์จึงกล่าวว่า **อถ โข อายสฺมา อุปาลิ ฯ เป ฯ รตฺติจฺเฉทา** ดังนี้.

ใน ๓ อย่างนั้น ที่ชื่อว่า การอยู่ร่วม ได้แก่ การอยู่ด้วยกันที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยนัยมีคำเป็นต้นว่า "ในที่มุงอันเดียวกันกับ

ภิกษุผู้ปกตัตต์."

ที่ชื่อว่า อยู่ปราศ ได้แก่ การอยู่ของภิกษุรูปเดียวเท่านั้น.

ที่ชื่อว่า ไม่บอกได้แก่ ไม่บอกภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น.

รัตติเฉท ย่อมมีด้วยเหตุอันหนึ่ง ๆ ในเหตุ ๓ อย่างนี้.

ข้อว่า **น สกฺโกนฺติ** มีความว่า เมื่อไม่สามารถไปบอกแก่ภิกษุทั้งปวงในที่นั้น ๆ เพราะข้อที่สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ ชื่อว่าไม่สามารถจะให้ปริวาสหมดจดได้.

ในสองบทนี้ คือ **ปริวาสํ นิกฺขิปามิ ๑ วตฺตํ นิกฺขิปามิ ๑** ปริวาส เป็นอันเก็บแม้ด้วยบทอันหนึ่ง ๆ เป็นอันเก็บเรียบร้อยแท้ด้วยทั้ง ๒ บท. แม้ในการสมาทานก็มีนัยเหมือนกัน. ภิกษุผู้สมาทานวัตร อยู่ปริวาสเสร็จอย่างนั้นแล้ว เมื่อจะถือมานัต ไม่มีกิจที่จะต้องสมาทานวัตรอีก.

จริงอยู่ ภิกษุนั่นคงเป็นผู้สมาทานวัตรอยู่นั่นเอง, เพราะเหตุนั้นสงฆ์พึงให้มานัต ๖ ราตรีแก่เธอ, พอเธอประพฤติมานัตแล้ว พึงอัพภาน. เธอเป็นผู้ไม่มีอาบัติ ตั้งอยู่ในส่วนแห่งผู้บริสุทธิ์อย่างนั้นแล้วจักบำเพ็ญไตรสิกขา กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ด้วยประการฉะนี้.

ปริวาสกถา จบ.

[ว่าด้วยปกตัตต์ของกันและกัน]

ข้อว่า **มูลายปฏิกสฺสนารหา ภิกฺขู สาทิยนฺติ ปาตตฺตานํ** มีความว่า เว้นภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนาผู้อ่อนกว่าเสีย ได้แก่

ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ โดยที่สุด แม้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นต้น.

[๒๙๔] จริงอยู่ บรรดาภิกษุ ๕ จำพวก คือภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๑ ผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนา ๑ ผู้ควรแก่มานัต ๑ ผู้ประพฤติมานัต ๑ ผู้ควรแก่อัพภาน ๑ เหล่านี้ เว้นภิกษุผู้อ่อนกว่าของตน ๆ เสีย ที่เหลือทั้งหมด คงจัดเป็นผู้ปกตัตต์.

เพราะเหตุไร ?

เพราะเหตุที่การอภิวาทเป็นต้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต ตามลำดับ คือ ตามแก่. เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "ได้แก่ ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ โดยที่สุด แม้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นต้น." ส่วน ลักษณะแห่งภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนาเป็นต้นเหล่านั้น จักมีแจ้ง ข้างหน้า. คำที่เหลือในอธิการ (ว่าด้วยภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนา ยินดีอภิวาทเป็นต้น ของภิกษุผู้ปกตัตต์) นี้ พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้ว ในวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัตเป็นต้น แม้อื่นจากอธิการนี้ และในวัตร ของปาริวาสิกภิกษุนั่นแล.

วินิจฉัยแม้ในคำว่า **มูลายปฏิกสฺสนารหจตุตฺโถ เจ** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

แม้ภิกษุผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนาเหล่านั้น ย่อมเป็นคณปูรกะ ในวินัยกรรมเหล่านั้นไม่ได้ เหมือนปาริวาสิกภิกษุฉะนั้นแล. ใน สังฆกรรมที่เหลือ เป็นได้.

ความแปลกกันในวัตรของมานัตตจาริกภิกษุ คือ มานัตตจาริก-ภิกษุ ต้องบอกทุกวัน.

ภิกษุ ๔ รูปหรือเกินกว่า ชื่อว่า คณะ ในคำว่า **อูเน คเณ** นี้ ในพวกรัตติเฉท. เพราะเหตุนั้น ถ้าแม้มานัตตจาริกภิกษุ อยู่กับภิกษุ ๓ รูป เป็นรัตติเฉททีเดียว.

ในการเก็บและสมาทานมานัต วินิจฉัยคล้ายกับที่กล่าวมาแล้วนั่นแล.

คำที่เหลือทุก ๆ แห่ง ตื้นทั้งนั้น ด้วยประการฉะนี้.

ปาริวาสิกักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๙๕] สมุจจยักขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยมานัต ๔ อย่าง]

วินิจฉัยในสมุจจยักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

ในคำว่า **ฉารตฺตํ มานตฺตํ** นี้ มีวินิจฉัยว่า มานัต ๔ อย่าง คือ อัปปฏิจฉันนมานัต ๑ ปฏิจฉันนมานัต ๑ ปักขมานัต ๑ สโมธาน-มานัต ๑.

ในมานัต ๔ อย่างนั้น ที่ชื่ออัปปฏิจฉันนมานัต ได้แก่ มานัตที่สงฆ์ให้ภิกษุผู้ควรแก่มานัต โดยความเป็นผู้ต้องอาบัติล้วนเท่านั้น ไม่ต้องให้ปริวาส เพื่ออาบัติที่ไม่ได้ปิด.

ที่ชื่อปฏิจฉันนมานัต ได้แก่ มานัตที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเสร็จแล้ว เพื่ออาบัติที่ปิดไว้.

ที่ชื่อปักขมานัต ได้แก่ มานัตกึ่งเดือนที่สงฆ์ให้แก่นางภิกษุณีเพื่ออาบัติที่ปิดไว้หรือมิได้ปิด.

ที่ชื่อสโมทานมานัต ได้แก่ มานัตที่สงฆ์รวม คือ ประสมกันให้.

[อัปปฏิจฉันนมานัต]

บรรดามานัต ๔ อย่างนั้น สโมธานมานัตนี้ พึงทราบว่าเป็นอัปปฏิฉันนมานัต ตามพระบาลีว่า "มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติที่ไม่ปิดไว้." เมื่อจะให้สโมธานมานัตนั้น ถ้าภิกษุเป็นผู้ตองอาบัติ

ตัวเดียว พึงให้ตามนัยที่กล่าวแล้วในอัปปฏิฉันนมานัตนี้แลง

ถ้าต้องอาบัติ ๒ ตัว หรือ ๓ ตัว หรือยิ่งกว่านั้น; คำว่า **เอกํ อาปตฺตึ** อันท่านกล่าวแล้วฉันใดเล่า. คำว่า **เทฺว อาปตฺติโย, ติสฺโส อาปตฺติโย** ก็พึงกล่าวฉันนั้น. แต่ที่ยิ่งกว่านั้น ถ้าแม้เป็นจำนวนร้อย หรือจำนวนพัน, พึงกล่าวว่า **สมฺพหุลา**.

วิธีให้สำหรับอาบัติเหล่านี้ ที่สงฆ์จะพึงรวมอาบัติแม้มีวัตถุต่าง ๆ กันให้ ข้าพเจ้าจะกล่าวในการให้ปริวาส.

เมื่อมานัต อันสงฆ์ทำกรรมวาจาด้วยอำนาจแห่งอาบัติให้แล้วอย่างนั้น [๒๙๖] มานัตตจาริกภิกษุพึงสมาทานวัตร ตามนัยที่กล่าวแล้วว่า **มานตฺตํ สมาทิยามิ, วตฺตํ สมาทิยามิ,** ดังนี้ นั่นแล ที่สีมาแห่งโรงทีเดียว ในที่สุดแห่งกรรมวาจาว่า **เอวเมตํ ธารยามิ.**

ครั้นสมาทานแล้ว พึงบอกแก่สงฆ์ในสีมาแห่งโรงนั้นทีเดียว และเมื่อจะบอก พึงบอกอย่างนี้ว่า "ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นอาบัติตัวหนึ่ง ชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ ไม่ได้ปิดไว้, ข้าพเจ้านั้นขอมานัต ๖ ราตรีต่อสงฆ์ เพื่ออาบัติตัวเดียว ชื่อสัญเจตนิกา-สุกกวิสัฏฐิ อันไม่ปิดไว้; สงฆ์ได้ให้มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติตัวเดียว ชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ อันไม่ได้ปิดได้แก่ข้าพเจ้านั้น ; ข้าพเจ้านั้นประพฤติมานัตอยู่, ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าบอกให้รู้ ขอสงฆ์จงทรงข้าพเจ้าไว้ว่า 'บอกให้รู้' เทอญ." ก็แล จะถือเอาในความนี้ บอกด้วยวาจาอย่างใดอย่างหนึ่ง สมควรเหมือนกัน. ครั้นบอกแล้ว ถ้ามีประสงค์จะเก็บ พึงเก็บในท่ามกลางสงฆ์ ตามนัยที่กล่าว

แล้วนั่นแล. เมื่อภิกษุทั้งหลายออกจากสีมาแห่งโรงไปเสีย จะเก็บในสำนักภิกษุรูปเดียว ก็ควร. ภิกษุผู้ออกจากสีมาแห่งโรงไปแล้วจึงกลับได้สติ พึงเก็บในสำนักภิกษุผู้ไปด้วยกัน. ถ้าภิกษุแม้นั้น ก็หลักไปเสีย ยังไม่ได้บอกแก่ภิกษุอื่น รูปใด ที่ในโรง, พึงบอกแก่ภิกษุนั้นให้รู้แล้วเก็บเถิด และเมื่อบอก พึงกล่าวว่า **เวทิยตีติ มํ อายสฺมา ธาเรตุ,** ของผู้มีอายุจงทรงข้าพเจ้าไว้ว่า 'บอกให้รู้' เทอญ" ดังนี้ในอวสาน.

เมื่อจะบอกแก่ภิกษุ ๒ รูป พึงกล่าวว่า **อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ.** เมื่อจะบอกแก่ภิกษุ ๓ รูป พึงกล่าวว่า **อายสฺมนิโต ธาเรนฺตุ.** จำเดิมแต่เวลาที่เก็บแล้วไป คงตั้งอยู่ในฐานผู้ปกตัตต์.

ถ้าวัดมีภิกษุน้อย, ภิกษุผู้เป็นสภาคกันอยู่; ไม่ต้องเก็บวัตรนับราตรี ณ ภายในวัดนั่นแล. ถ้าไม่อาจให้หมดจด. พึงเก็บวัตรตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล [๒๘๗] พร้อมด้วยภิกษุ ๔ รูปหรือ ๕ รูป แวะออกจากทางใหญ่นั่งในที่กำบัง ด้วยพุ่มไม้หรือด้วยรั้ว ให้เลย ๒ เลฑฑุบาตจากเครื่องล้อมแห่งวัดที่ล้อม จากที่ควรแก่เครื่องล้อมแห่งวัดที่ไม่ได้ล้อม ในเวลาใกล้รุ่งทีเดียว. พึงสมาทานวัตรแล้วบอกตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล เฉพาะในภายในอรุณ.

ถ้าภิกษุอื่นบางรูปมาที่นั้น ด้วยกิจจำเป็นเฉพาะบางอย่าง; ถ้ามานัตตจาริกภิกษุนั่น เห็นภิกษุนั้น หรือได้ยินเสียงของเธอ, ควรบอก. เมื่อไม่บอก เป็นรัตติเฉท ทั้งเป็นวัตตเภท.

ถ้าภิกษุนั้นล้ำอุปจารเข้าไป ๑๒ ศอกแล้วไปเสียแต่เมื่อมานัตต-

จาริกภิกษุยังไม่ทันรู้, มีแต่รัตติเฉทเท่านั้น ส่วนวัตตเภทไม่มี.

ก็แล จำเดิมแต่กาลที่ได้บอกแล้วไป มีภิกษุทั้งหลายเว้นภิกษุไว้รูปหนึ่ง ที่เหลือจะไปเสียในเมื่อมีกิจจำเป็นก็ควร ครั้นอรุณขึ้นแล้ว พึงเก็บวัตรในสำนักภิกษุนั้น. ถ้าภิกษุแม้นั้นไปเสียก่อนอรุณด้วยกรรมบางอย่าง, มานัตตจาริกภิกษุเห็นภิกษุใดก่อน จะเป็นภิกษุอื่นซึ่งออกจากวัดไปก็ตาม เป็นอาคันตุกะก็ตาม พึงบอกแล้วเก็บวัตรในสำนักภิกษุนั้น.

ก็มานัตตจาริกภิกษุนี้ บอกแต่คณะและคอยกำหนดความที่มีภิกษุหลายรูปอยู่, ด้วยเหตุนั้น โทษเพราะประพฤติในคณะพร่องหรือโทษเพราะอยู่ปราศ จึงไม่มีแก่เธอ.

พระมหาสุมัตเถระกล่าวว่า "ถ้าไม่เห็นใคร ๆ, พึงไปวัดแล้วเก็บในสำนักภิกษุรูปหนึ่ง ในบรรดาภิกษุที่ไปกับตน."

ส่วนพระมหาปทุมัตเถระกล่าวว่า "เห็นภิกษุใดก่อน, พึงบอกแล้วเก็บในสำนักภิกษุนั้น; นี้เป็นบริหารของภิกษุผู้เก็บวัตรแล้ว."

ภิกษุนั้น ครั้นประพฤติมานัต ๖ ราตรีไม่ขาดอย่างนั้นแล้ว [๒๙๘] พึงขออัพภานในที่ซึ่งมีภิกษุสงฆ์เป็นคณะ ๒๐ รูป. และภิกษุทั้งหลายผู้จะอัพภาน พึงทำเธอให้เป็นผู้ควรแก่อัพภานก่อน.

จริงอยู่ ภิกษุนี้ชื่อว่าตั้งอยู่ในฐานผู้ปกตัตต์ เพราะเธอเก็บวัตรเสียแล้ว. และจะทำอัพภานแก่ปกตัตต์ ย่อมไม่ควร. เพราะฉะนั้นพึงให้เธอสมาทานวัตร. เธอย่อมเป็นผู้ควรแก่อัพภาน ในเมื่อสมาทานวัตรแล้ว. แม้เธอพึงสมาทานวัตรแล้วบอก แล้วขออัพภาน. กิจที่จะ

ต้องสมาทานวัตรอีก ย่อมไม่มีแก่ผู้มิได้เก็บวัตร.

จริงอยู่ ภิกษุผู้มิได้เก็บวัตรนั้น เป็นผู้ควรแก่อัพภาน โดยล่วง ๖ ราตรีเท่านั้น, เพราะเหตุนั้น เธออันสงฆ์พึงอัพภาน.

อัพภานวิธีในอัปปฏิจฉันนาบัตินั้นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในพระบาลีว่า **เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อพฺเภตพฺโพ** ดังนี้ นั่นแล แต่อัพภานวิธีนี้ พระองค์ตรัสด้วยอำนาจอาบัติตัวเดียว. ก็ถ้าเป็นอาบัติ ๒-๓ ตัว หรือมากมาย มีวัตถุเดียวหรือมีวัตถุต่าง ๆ กัน, พึงทำกรรมวาจาด้วยอำนาจอาบัติเหล่านั้น อัปปฏิจฉันนมานัต สงฆ์พึงให้ด้วยประกาอย่างนี้.

[ว่าด้วยปริวาส]

ก็ปฏิจฉันนมานัต เป็นของที่สงฆ์ควรให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปกปิดไว้เสร็จแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้ากล่าวปริวาสกถาก่อน แล้วจึงจักกล่าวปฏิจฉันนมนัตนั้น.

ปริวาสและมานัต พระผู้มีพระภาคตรัสโดยอาการเป็นอเนกในพระบาลีโดยนัยเป็นต้นว่า "ถ้ากระนั้น สงฆ์จงให้ปริวาสวันหนึ่งเพื่ออาบัติ ชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิอันปิดไว้วันเดียว แก่ภิกษุอุทายีเถิด."

วินิจฉัยที่ท่านได้กล่าวไว้ในอนาคตสถานของปริวาสและมานัตนั้น ๆ ถึงความพิสดารเกินไปเหมือนในบาลี ทั้งเป็นวินิจฉัยที่ใคร ๆ ไม่อาจกำหนดได้โดยง่าย; เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าประมวลปริวาสและมานัตนั้นแสดงในอธิการนี้ทีเดียว.

ก็แล ขึ้นชื่อว่าปริวาสนี้ ที่ประสงค์ในพระบาลีนี้ มี ๓ อย่าง

คือ ปฏิจฉันนปริวาส ๑ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑.

[๒๙๙] ใน ๓ อย่างนั้น ปฏิจฉันนปริวาส ควรให้เพื่ออาบัติตามที่ปิดไว้ก่อน.

จริงอยู่ อาบัติของภิกษุบางรูปปิดไว้วันเดียว เหมือนอาบัตินี้ของพระอุทายีเถระ, ของบางรูปปิด ๒ วันเป็นต้น เหมือนอาบัติของพระอุทายีเถระนั่นเอง ซึ่งมาแล้วข้างหน้า, ของบางรูปมีตัวเดียว เหมือนอาบัตินี้, ของบางรูปมี ๒-๓ ตัวหรือยิ่งกว่านั้น เหมือนที่มาแล้วข้างหน้า, เพราะเหตุนั้น เมื่อสงฆ์จะให้ปฏิจฉันนปริวาส ควรทราบความที่อาบัติเป็นอันปิดเป็นทีแรกก่อน.

[ว่าด้วยอาการปิดอาบัติ]

ก็แล ขึ้นชื่อว่าอาบัตินี้ ย่อมเป็นอันปิดด้วยอาการ ๑๐ อย่าง. หัวข้อในการปิดอาบัตินั้นดังนี้ :-

เป็นอาบัติ และรู้ว่าเป็นอาบัติ, เป็นผู้ปกตัตต์ และรู้ว่าเป็นผู้ปกตัตต์, เป็นผู้ไม่มีอันตราย และรู้ว่าเป็นผู้ไม่มีอันตราย, เป็นผู้อาจอยู่ และรู้ว่าเป็นผู้อาจอยู่, เป็นผู้ใคร่จะปิด และปิดไว้.

ในหัวข้อเหล่านี้ สองข้อว่า "เป็นอาบัติและรู้ว่าเป็นอาบัติ" มีอธิบายว่า ภิกษุต้องอาบัติใด จัดว่าเป็นอาบัตินั้นแท้. และแม้เธอก็มีความสำคัญในอาบัตินั้นว่าเป็นอาบัติเหมือนกัน. เมื่อภิกษุรู้อยู่อย่างนี้และปิดไว้ เป็นอันปิด, แต่ถ้าภิกษุนี้ มีความสำคัญในอาบัตินั้นว่าเป็นอนาบัติ ไม่เป็นอันปิด.

ส่วนอนาบัติ ซึ่งภิกษุปิดอยู่ด้วยความสำคัญว่า เป็นอาบัติก็ดี ด้วยความสำคัญว่า เป็นอนาบัติก็ดี ไม่เป็นอันปิดเลย.

ภิกษุปิดลหุกาบัติ ด้วยสำคัญว่า "เป็นครุกาบัติ" ก็ดี ปิดครุกาบัติ ด้วยสำคัญว่า "เป็นลหุกาบัติ" ก็ดี; อนึ่ง เธออยู่ในพวกอลัชชี อาบัติไม่เป็นอันปิด.

ภิกษุสำคัญครุกาบัติว่า "เป็นลหุกาบัติ" และแสดง, อาบัตินั้น ไม่เป็นอันแสดง ไม่เป็นอันปิด.

รู้จักครุกาบัติว่า "เป็นครุกาบัติ" แล้วปิดไว้ เป็นอันปิด. ไม่รู้จักว่าเป็นอาบัติหนัก อาบัติเบา คิดว่า "เราปิดอาบัติ" แล้วปิดไว้ เป็นอันปิดแท้.

ภิกษุไม่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ๓ อย่าง ชื่อว่าผู้ปกตัตต์.

ถ้าเธอเป็นผู้มีความสำคัญว่า ตนเป็นผู้ปกตัตต์ ปิดไว้ เป็นอันปิดไว้แท้ [๓๐๐] ถ้าเธอเป็นผู้มีความสำคัญตนว่า ไม่ใช่ผู้ปกตัตต์ ด้วยเข้าใจว่า "สงฆ์ทำกรรมแก่เรา" และปิดไว้ ไม่เป็นอันปิดก่อน.

อาบัติแม้ที่ภิกษุมิใช่ผู้ปกตัตต์ ซึ่งมีความสำคัญตนว่า เป็นผู้ปกตัตต์ หรือสำคัญตนว่า มิใช่ผู้ปกตัตต์ ปิดแล้ว ไม่เป็นอันปิดแท้.

จริงอยู่ คำนี้แม้พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสไว้ (ในคัมภีร์บริวาร) ดังนี้ว่า :-

"บุคคลต้องครุกาบัติมีส่วนเหลือ, อาศัยความไม่เอื้อเฟื้อ ปิดไว้, บุคคลนั้นไม่ใช่ภิกษุณี แต่ไม่พึงต้องโทษ ; ปัญหานี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว," จริงอยู่ ปัญหานี้ ท่านกล่าวด้วยภิกษุผู้ถูกสงฆ์

ยกวัตร.

ข้อว่า **อนนฺตรายิโก** มีความว่า ในอันตราย ๑๐ อย่าง อันตรายแม้อย่างหนึ่ง ไม่มีแก่ภิกษุใด, ถ้าภิกษุนั้น เป็นผู้มีความสำคัญว่า ไม่มีอันตรายแล้วปิดไว้, อาบัตินั้นเป็นอันปิดแท้.

ถ้าแม้เธอเป็นผู้มีความสำคัญว่า มีอันตรายเพราะอมนุษย์และสัตว์ร้ายในเวลากลางคืน เพราะเป็นผู้มีชาติแห่งคนขลาด จึงปิดไว้ อาบัตินั้นไม่เป็นอันปิดก่อน.

ก็เมื่อภิกษุใดอยู่ในวิหารใกล้ภูเขา ครุกาบัติเป็นของภิกษุนั้น จะต้องข้ามซอกเขาหรือดงหรือแม่น้ำไปบอก. ภัยมีสัตว์ดุร้ายและอมนุษย์เป็นต้นมีในระหว่างทาง. งูทั้งหลายย่อมนอนในทาง แม่น้ำเต็ม, และเมื่ออันตรายนั้นมีอยู่จริง ๆ เธอมีความสำคัญว่ามีอันตราย จึงปิดไว้, อาบัตินั้นไม่เป็นอันปิดก่อน.

อนึ่ง เมื่อภิกษุผู้มีอันตราย ปิดไว้ด้วยสำคัญว่า ไม่มีอันตราย อาบัตินั้นไม่เป็นอันปิดเหมือนกัน.

ข้อว่า **ปหุ** มีความว่า ภิกษุใดอาจเพื่อจะไปสู่สำนักภิกษุ และเพื่อจะบอกได้, ถ้าเธอเป็นผู้มีความสำคัญว่า ตนอาจ แล้วปิดไว้, อาบัตินั้นเป็นอันปิดเทียว. ถ้าที่ปากของเธอเป็นฝีเล็กน้อย, หรือลมเสียดคาง, หรือฟันปวด, หรือได้ภิกษาน้อย; ก็แล ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จะจัดว่าไม่อาจบอก ไม่อาจไป หาได้ไม่. ก็แต่ว่าเธอเป็นผู้มีความสำคัญว่า "เราไม่อาจ" ภิกษุนี้ เป็นผู้อาจ แต่ชื่อว่าผู้มีความสำคัญว่า ตนไม่อาจ. อาบัติแม้ภิกษุนี้ปิดไว้ จัดว่าไม่เป็น

อันปิด.

[๓๐๑] อนึ่ง อาบัติที่ภิกษุผู้ไม่อาจ คือ ไม่สามารถจะบอก หรือจะไป จะมีความสำคัญว่า ตนอาจก็ตาม มีความสำคัญว่า ตนไม่อาจก็ตาม ปิดไว้ ไม่เป็นอันปิดแท้.

ข้อว่า "เป็นผู้ใคร่จะปิด และปิดไว้" นี้ ตื้นทั้งนั้น.

แต่ถ้าภิกษุทอดธุระว่า "เราจักปิด" ครั้นในปุเรภัต หรือปัจฉาภัต หรือในยามทั้งหลาย มีปฐมยามเป็นต้น หยั่งลงสู่ลัชชีธรรม บอกเสียภายในอรุณนั่นเอง; ภิกษุนี้ ชื่อว่าผู้ใคร่จะปิด แต่ไม่ปิด.

แต่เมื่อภิกษุใดอยู่ในสถานไม่มีภิกษุ ต้องอาบัติแล้ว คอยความมาแห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน หรือไปสู่สำนักของภิกษุผู้เป็นสภาคกันอยู่ ล่วงไปกึ่งเดือนก็ดี เดือนหนึ่งก็ดี; ภิกษุนี้ ชื่อว่าปิดไว้ ทั้งที่ไม่ประสงค์จะปิด, แม้อาบัตินี้ก็ไม่เป็นอันปิด.

ฝ่ายภิกษุผู้ใดพอต้องเข้าแล้ว รีบหลีกไปสู่สำนักภิกษุผู้เป็นสภาคกัน กระทำให้แจ้งเสีย เหมือนบุรุษเหยียบไฟฉะนั้น; ภิกษุนี้ชื่อว่าผู้ไม่ประสงค์จะปิด ทั้งไม่ปิด.

แต่ถ้าแม้เห็นภิกษุผู้เป็นสภาคกันแล้ว แต่ไม่บอก เพราะกระดากว่า "ผู้นี้เป็นอุปัชฌาย์ของเรา" หรือว่า "ภิกษุนี้เป็นอาจารย์ของเรา." อาบัติเป็นอันปิดแท้.

จริงอยู่ ความเป็นอุปัชฌาย์เป็นต้น ไม่เป็นประมาณในการบอกอาบัตินี้, ข้อที่ภิกษุไม่ใช่ผู้มีเวรและเป็นสภาคกันเท่านั้น เป็นประมาณ, เพราะเหตุนั้น ควรบอกในสำนักภิกษุ ซึ่งไม่ใช่ผู้มีเวรและเป็นสภาคกัน.

ฝ่ายภิกษุใดเป็นวิสภาคกัน เป็นผู้มุ่งจะฟังแล้วประจาน, ไม่ควรบอกในสำนักภิกษุเห็นปานนั้น แม้เป็นอุปัชฌาย์.

บรรดากาลเหล่านั้น ภิกษุเป็นผู้ต้องอาบัติในปุเรภัตก็ตาม ปัจฉาภัตก็ตาม กลางวันก็ตาม กลางคืนก็ตาม, ควรบอกเสียตั้งแต่อรุณยังไม่ขึ้น. เมื่ออรุณขึ้นแล้ว อาบัตินั้นเป็นอันปิดด้วย, ทั้งต้องทุกกฏเพราะความปิดเป็นปัจจัย. [๓๐๒] จะทำให้แจ้งในสำนักภิกษุผู้ต้องสังฆาทิเสสชนิดเดียวกัน ไม่ควร.

ถ้าจะทำให้แจ้ง อาบัติเป็นอันเปิดเผย, แต่ภิกษุไม่พ้นอาบัติทุกกฎ; เพราะเหตุนั้น ควรเปิดเผยในสำนักภิกษุผู้บริสุทธิ์.

ในกุรุนทีแก้ว่า "และเมื่อจะเปิดเผย จงกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าแจ้งอาบัติตัวหนึ่งในสำนักของท่าน,' หรือว่า 'ข้าพเจ้าบอกอาบัติตัวหนึ่งในสำนักของท่าน," หรือว่า 'ข้าพเจ้ากล่าวอาบัติตัวหนึ่งในสำนักของท่าน,' หรือว่า 'ท่านจงทราบความที่ข้าพเจ้าต้องอาบัติตัวหนึ่ง, ก็ได้, จงบอกโดยนัยเป็นต้นว่า 'ข้าพเจ้าแจ้งครุกาบัติตัวหนึ่ง' ดังนี้ก็ได้, อาบัติไม่เป็นอันปิด ด้วยอาการแม้ทั้งปวง." แต่ถ้าภิกษุกล่าวโดยนัยเป็นต้นว่า "ข้าพเจ้าแจ้งลหุกาบัติ" ดังนี้อาบัตินั้นเป็นอันปิดไว้แท้.

อาบัติเป็นอันบอกด้วยอาการทั้ง ๓ อย่าง คือ บอกเฉพาะวัตถุ, บอกเฉพาะอาบัติ, บอกทั้ง ๒. อันสงฆ์ผู้จะให้ปฏิจฉันนปริวาส พึงกำหนดเหตุ ๑๐ เหล่านี้ ทราบความที่อาบัติเป็นอันปิดเสียก่อน ด้วยประการฉะนี้.

[วิธีให้ปริวาส]

ลำดับนั้น พึงกำหนดวันที่ปิดและอาบัติ, ถ้าปิดไว้วันเดียวเท่านั้น; พึงให้ขออย่างนี้ว่า:-

อหํ ภนฺเต เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนํ.

แล้วพึงสวดกรรมวาจาให้ปริวาส ตามนัยที่กล่าวแล้วในบาลีนี้นั่นแล.

ถ้าปิดได้ ๒ วัน ๓ วันเป็นต้น พึงให้ข้ออย่างนี้ว่า :-

ทฺวีหปฏิจฺฉนฺนํ, ตีหปฏิจฺฉนฺนํ, จตูหปฏิจฺฉนฺนํ, ปญฺจาหปฏิจฺฉนฺนํ, ฉาหปฏิจฺฉนฺนํ, สตฺตาหปฏิจฺฉนฺนํ, อฏฺฐาหปฏิจฺฉนฺนํ, นวาหปฏิจฺฉนฺนํ, ทสาหปฏิจฺฉนฺนํ, เอกาทสาหปฏิจฺฉนฺนํ, ทฺวาทสาหปฏิจฺฉนฺนํ, เตรสาหปฏิจฺฉนฺนํ, จุทฺทสาหปฏิจฺฉนฺนํ.

พึงแต่งคำประกอบตามจำนวนวัน เพียง ๑๔ วัน ด้วยประการฉะนี้.

สำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๑๕ วัน พึงแต่งคำสวดประกอบว่า ปกฺข**ปฏิจฺฉนฺนํ**. ๓๐๓ ตั้งแต่ ๑๕ วันไปจนถึงวันที่ ๒๙ พึงแต่งคำสวดประกอบว่า **อติเรกปกฺขปฏิจฺฉนฺนํ ตั้งแต่ ๒๙ วันนี้ไป พึงแต่งคำสวดประกอบว่า มาสปฏิจฺฉนฺนํ, อติเรกมาสปฏิจฺฉนฺนํ, ทฺวิมาสปฏิจฺฉนฺนํ, อติเรกทฺวิมาสปฏิจฺฉนฺนํ, เตมาสปฏิจฺฉนฺนํ, อติเรกเตมาสปฏิจฺฉนฺนํ, จตุมาสปฏิจฺฉนฺนํ, อติเรกจตุมาสปฏิจฺฉนฺนํ, ปญฺจมาสปฏิจฺฉนฺนํ, อติเรกปญฺจมาสปฏิจฺฉนฺนํ, ฉมาส, อติเรก-**

ฉมาสํ, สตฺตมาสํ, อติเรกสตฺตมาสํ, อฏฺฐมาสํ, อติเรกอฏฺฐมาสํ. นวมาสํ, อติเรกนวมาสํ, ทสมาสํ, อติเรกทสมาสํ, เอกาทสมาสํ, อติเรกเอกาทสมาสปฏิจฺฉนฺนํ.

เมื่อเต็มปี พึงแต่งคำสวดประกอบว่า **เอกสํวจฺฉรปฏิจฺฉนฺนํ.**

เบื้องหน้าแต่นั้น พึงแต่งคำสำหรับสวดประกอบอย่างนี้ว่า **"อติเรกเอกสํวจฺฉรํ, ทฺวิสํวจฺฉรํ, อติเรกทฺวิสํวจฺฉรํ, ติสํวจฺฉรํ, อติเรกติสํวจฺฉรํ, จติสํวจฺฉรํ, อติเรกจตุสํวจฺฉรํ, ปญฺจสํวจฺฉรํ, อติเรกปญฺจสํวจฺฉรปฏิจฺฉนฺนํ,"** ดังนี้ จนถึงว่า **สฏฺฐีสํวจฺฉรํ, อติเรกสฏฺฐีสํวจฺฉรปฏิจฺฉนฺนํ** หรือแม้ยิ่งกว่านั้น.

และถ้าเป็นอาบัติ ๒-๓ ตัว หรือยิ่งกว่านั้น พึงกล่าวว่า **เทฺว อาปตฺติโย, ติสฺโส อาปตฺติโย,** เหมือนที่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ว่า **เอกํ อาปตฺตึ** ฉะนั้น. แต่ที่เกินกว่านั้น จะเป็นร้อยหนึ่ง หรือพันหนึ่ง ก็ตาม สมควรกล่าวว่า **สมฺพหุลา**.

แม้ในอาบัติที่มีวัตถุต่าง ๆ กัน พึงแต่งคำสวดประกอบด้วยอำนาจแห่งจำนวนอย่างนี้ว่า :-

อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ เอกํ กายสํสคฺคํ เอกํ ทุฏฺฐุลฺลํ วาจํ เอกํ อตฺตกามปาริจริยํ เอกํ สญฺจริตฺตํ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาโย หรือด้วยอำนาจแห่งการระบุวัตถุอย่างนี้ว่า :-

อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ นานาวตฺถุกาโย เอกาหปฏิฉนฺนาโย [๓๐๔] หรือด้วยอำนาจแห่ง

การระบุชื่ออย่างนี้ว่า :-

อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกาหปฏิจฉนฺนาโย."

ในวัตถุและชื่อนั้น ชื่อมี ๒ อย่าง คือชื่อที่ทั่วไปของอาบัติที่มีชาติเสมอกัน ๑ ชื่อที่ทั่วไปของอาบัติทั้งปวง ๑.

ในชื่อทั้ง ๒ อย่างนั้น คำว่า **สงฺฆาทิเสโส** เป็นชื่อที่ทั่วไปของอาบัติที่มีชาติเสมอกัน.

คำว่า **อาปตฺติ** เป็นชื่อที่ทั่วไปของอาบัติทั้งปวง.

เพราะฉะนั้น ควรอยู่ที่จะแต่งคำสวดประกอบ แม้ด้วยอำนาจแห่งชื่อที่ทั่วไปของอาบัติทั้งปวง อย่างนี้ **สมพหุลา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาโย.**

จริงอยู่ วินัยกรรมมีปริวาสเป็นต้นแม้ทั้งปวงนี้ สมควรแม้ที่จะแต่งคำสวดประกอบด้วยอำนาจแห่งวัตถุ ด้วยอำนาจแห่งโคจร ด้วยอำนาจแห่งชื่อ และด้วยอำนาจแห่งอาบัติ.

ในวัตถุและโคตรเป็นต้นนั้น คำว่า **สุกฺกวิสฏฺฐิ** เป็นวัตถุด้วย เป็นโคตรด้วย.

คำว่า **สงฺฆาทิเสโส** เป็นชื่อด้วย เป็นอาบัติด้วย.

คำว่า **กายสํสคฺโค** เป็นวัตถุด้วย เป็นโคตรด้วย.

คำว่า **สงฺฆาทิเสโส** เป็นชื่อด้วย เป็นอาบัติด้วย.

ในวัตถุเป็นต้นนั้น วัตถุและโคตร เป็นอันถือเอาแล้วด้วยคำว่า **สุกฺกวิสฏฺฐิ** และ **กายสํสคฺโค** เป็นอาทิบ้าง ด้วยคำว่า **นานา-**

วตฺถุกาโย บ้าง.

ชื่อและอาบัติเป็นอันถือเอาแล้ว ด้วยคำว่า **สงฺฆาทิเสโส** บ้าง ด้วยคำว่า **อาปตฺติโย** บ้าง.

และในบาลีนี้ ทั้งชื่อ ทั้งวัตถุและโคตร เป็นอันถือเอาแล้วแท้ ด้วยคำว่า **เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ.**

เหมือนอย่างว่า ในบาลี ท่านกล่าวว่า **อยํ อุทายิ ภิกฺขุ** ฉันใด, ภิกษุใด ๆ เป็นผู้ต้อง, พึงถือเอาชื่อของภิกษุนั้น ๆ ทำกรรมวาจาว่า **อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ** ฉันนั้น.

ในเวลาจบกรรมวาจา ภิกษุนั้นพึงสมาทานวัตรในสีมาแห่งโรงทีเดียว ตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแลว่า **ปริวาสํ สมาทิยามิ วตฺตํ สมาทิยามิ** ครั้นสมาทานแล้ว พึงบอกในท่ามกลางสงฆ์ ในสีมาแห่งโรงนั้นแล ก็แล เมื่อจะบอก พึงบอกอย่างนี้ว่า :-

อหํ ภนฺเต เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ [๓๐๕] เอกาหปฏิจฺฉนฺนํ, โสหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ ยาจึ, ตสฺส เม สงฺโฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ อทาสิ. โสหํ ปริวสามิ, เวทิยามหํ ภนฺเต, เวทิยตีติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ. ก็แล สมควรแท้ที่จะถือเอาใจความนี้ บอกด้วยภาษาอย่างใดอย่างหนึ่ง.

ครั้นบอกแล้ว ถ้าประสงค์จะเก็บ พึงเก็บในท่ามกลางสงฆ์ ตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล. เมื่อภิกษุทั้งหลายออกจากโรงไปเสียแล้ว

จะเก็บในสำนักภิกษุแม้รูปเดียวก็ควร.

เธอออกจากโรงไปแล้ว จึงกลับได้สติ พึงเก็บในสำนักภิกษุผู้ไปด้วยกัน. ถ้าภิกษุแม้นั้น ก็หลีกไปเสีย ตนยังไม่ได้บอกวัตรแก่ภิกษุอื่นใด ที่ในโรง, พึงบอกแก่รูปนั้นแล้วเก็บวัตร. และเมื่อบอก พึงกล่าวในที่สุดว่า **เวทิยตีติ มํ อายสฺมา ธาเรตุ,** เมื่อบอกแก่ภิกษุ ๒ รูป พึงกล่าวว่า **อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ,** เมื่อบอกแก่ภิกษุ ๓ รูปหรือเกินกว่า พึงกล่าวว่า **อายสฺมนฺโต ธาเรนฺตุ** หรือว่า **สงฺโฆ ธาเรตุ.** จำเดิมแต่เวลาที่เก็บแล้วไป เธอย่อมตั้งอยู่ในฐานะแห่งปกตัตต์.

ถ้าวัดมีภิกษุน้อย; ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสภาคกันอยู่ ไม่ต้องเก็บวัตร พึงทำความกำหนดราตรี ในวัดนั่นแล.

ถ้าไม่อาจให้บริสุทธิ์ได้. พึงเก็บวัตรตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล ในเวลาใกล้รุ่ง พร้อมด้วยภิกษุรูปหนึ่ง ล่วงอุปจารสีมาออกไป แวะออกจากทางใหญ่ นั่งในที่กำบัง ตามนัยที่กล่าวแล้วในวรรณนาแห่งมานัตนั่นแล สมาทานวัตร ตามนัยที่กล่าวแล้ว [๓๐๖] บอกปริวาสแก่ภิกษุนั้น ในภายในอรุณทีเดียว. เมื่อบอก ถ้าภิกษุนั้นเป็นผู้อ่อนกว่า พึงกล่าวว่า **อาวุโส**, ถ้าเป็นผู้แก่กว่า พึงกล่าวว่า **ภนฺเต**.

ถ้าภิกษุอื่นบางรูปมายังที่นั้น ด้วยกิจจำเป็นเฉพาะบางอย่าง ถ้าปาริวาสิกภิกษุนี้ เห็นเธอ หรือได้ยินเสียงของเธอ ควรบอก, เมื่อไม่บอก เป็นรัตติเฉทและเป็นวัตตเภท. ถ้าเธอล้ำอุปจารสีมาเข้าไป

๑๒ ศอกแล้วไปเสียแต่เมื่อปาริวาสิกภิกษุยังมิทันรู้ มีแต่รัตติเฉท ส่วนวัตตเภทไม่มี ครั้นอรุณขึ้นแล้วพึงเก็บวัตร.

พระมหาสมัตเถระกล่าวว่า "หากว่าภิกษุ (ที่ไปด้วยกัน) นั้น หลีกไปเสียด้วยกิจจำเป็นเฉพาะบางอย่าง, ตนพบภิกษุอื่นรูปใดก่อนภิกษุทั้งหมด พึงบอกแก่รูปนั้นแลแล้วเก็บ, ถ้าไม่พบใครเลย พึงไปยังวัดแล้ว เก็บในสำนักภิกษุผู้ไปกับตน."

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระกล่าวว่า "พบภิกษุใดก่อน, พึงบอกแก่ภิกษุนั้นแล้วเก็บ นี้เป็นบริหารสำหรับภิกษุผู้เก็บวัตรแล้ว."

อาบัติที่ได้ปิดไว้ สิ้นวันเท่าใด เพื่อต้องการจะบรรเทาความรังเกียจ พึงอยู่ปริวาสสิ้นวันเท่านั้น หรือเกินกว่านั้นแล้ว เข้าไปหาสงฆ์ สมาทานวัตรแล้ว พึงขอมานัต ด้วยประการฉะนี้.

จริงอยู่ ภิกษุนี้จัดเป็นผู้ควรแก่มานัต ต่อเมื่อเธอสมาทานวัตรแล้วเท่านั้น เพราะเธอเป็นผู้เก็บวัตร อยู่ปริวาส. แต่กิจที่จะต้องสมาทานวัตรอีก ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้มิได้เก็บวัตร. จริงอยู่ เธอเป็นผู้ควรแก่มานัต ด้วยล่วงวันที่ปิดไว้แท้, เพราะเหตุนั้น สงฆ์ควรให้มานัตแก่เธอทีเดียว.

[วิธีให้มานัต]

นี้ชื่อว่าปฏิจฉันนมานัต. เมื่อจะให้ปฏิจฉันนมานัตนั้น ถ้ามีอาบัติตัวเดียว, พึงให้ตามนัยที่กล่าวไว้ในบาลีนั่นแล. ถ้ามี ๒ หรือ ๓ ตัว ๓๐๗ พึงกำหนดอาบัติและวันและวันแล้วแต่งคำสวดประกอบตาม

นัยที่กล่าวไว้ในปริวาสนั่นแลว่า **โสหํ ปริวุตฺถปริวาโส สงฺฆํ ทฺวินฺนํ[๑] ติสฺสนฺนํ[๒] อาปตฺตีนํ เอกาหปฏิจฺฉนฺนานํ ฉารตฺตํ มานตฺตํ ยาจามิ** แม้จะประมวลอาบัติที่ไม่ปิด กับอาบัติที่ปิดไว้ให้ก็ควร.

อย่างไร ? ภิกษุอยู่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดเสร็จแล้ว พึงขอมานัตเพื่ออาบัติที่ปิดกับอาบัติที่มิได้ปิด รวมกันว่า **อหํ ภนฺเต เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนํ โสหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ ยาจึ; ตสฺส เม สงฺโฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ อาทาสิ, โสหํ ปริวุตฺถปริวาโส; อหํ ภนฺเต เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ อปฺปฏิจฺฉนฺนํ, โสหํ ภนฺเต สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺกวิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตํ ยาจามิ.**

ลำดับนั้น สงฆ์พึงแต่งกรรมวาจาให้เหมาะแกะคำของนั้น ให้มานัตแก่มานัตตารหภิกษุนั้น.

ถ้าอาบัติที่ปิดได้ ๒ ตัว ที่มิได้ปิดตัวเดียว; พึงกล่าวว่า **ปฏิจฺฉนฺนานญฺจ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย จ.**

ถ้าอาบัติที่ปิดไว้ตัวเดียว ที่มิได้ปิด ๒ ตัว พึงกล่าวว่า **ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺฉนฺนานญฺจ.**

ถ้าแม้อาบัติที่ปิดไว้ก็ ๒ ตัว แม้ที่มิได้ปิดก็ ๒ ตัว พึงกล่าวว่า

๑. สำหรับอาบัติ ๒ ตัว. ๒. สำหรับอาบัติ ๓ ตัว.

ปฏิจฺฉนฺนานญฺจ อปฺปฏิจฺฉนฺนานญฺจ.

สงฆ์พึงแต่งกรรมวาจาให้เหมาะ ให้มานัตในอาบัติที่ปิดและมิได้ปิดทั้งปวง. และพึงแต่งกรรมวาจาให้เหมาะแก่มานัตนั้น และกระทำอัพภานแก่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตแล้ว.

แต่อัพภานในบาลีนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยอำนาจแห่งอาบัติตัวเดียว.

[๓๐๘] มานัตใด อันสงฆ์ย่อมให้ในที่สุดแห่งปริวาส เพื่ออาบัติที่ปิดไว้ ด้วยประการอย่างนี้, มานัตนี้ ชื่อว่า ปฏิจฉันนมานัต.

ตามนัยที่กล่าวแล้วอย่างนี้ บัณฑิตพึงทราบว่า "ปฏิจฉันนปริวาสและปฏิจฉันนมานัต พระผู้มีพระภาคตรัสในบาลีนี้ ด้วยกรรมวาจาสำหรับประกอบเป็นตัวอย่างอันเดียวเท่านั้น (ด้วยอำนาจแห่งอาบัติตัวเดียว).

ข้าพเจ้าจักกล่าวปักขมานัตและสโมธานมานัต ในที่สุดแห่งปริวาสกถาที่เหลือ.

[สุทธันตปริวาส]

ปริวาสที่เหลือ ๒ อย่าง คือ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑.

ในปริวาส ๒ อย่างนั้น ที่ชื่อสุทธันตปริวาส ได้แก่ ปริวาสที่ทรงอนุญาตในเรื่องนี้ว่า **เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปนฺโน โหติ, อาปตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ รตฺติปริยนฺตํ นา ชานาติ.** ดังนี้ ในที่สุด

แห่งการประพฤติมานัตที่ไม่เป็นธรรมข้างหน้า.

สุทธันตปริวาสนั้น มี ๒ อย่าง คือ จูฬสุทธันตะ ๑ มหาสุทธันตะ ๑ ก็สุทธันตปริวาสนี้ทั้ง ๒ อย่าง สงฆ์พึงให้แก่ภิกษุผู้ไม่รู้และระลึกไม่ได้ ซึ่งกำหนดราตรีทั้งสิ้นหรือบางราตรี และผู้มีความสงสัยในกำหนดราตรีนั้น. แต่ภิกษุจะรู้จำนวนที่สุดแห่งอาบัติว่า "เราต้องอาบัติเท่านี้" หรือจะไม่รู้ก็ตาม นั่นไม่เป็นเหตุ ไม่เป็นประมาณ.

จูฬสุทธันตะ ในสุทธันตปริวาส ๒ อย่างนั้น ภิกษุใดแม้อันพระวินัยธรถามอยู่ว่า "ท่านรู้สึกว่าท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ ตลอดวันหรือปักษ์ หรือเดือน หรือปี โน้นและโน้นหรือ" ดังนี้ ตามลำดับตั้งแต่อุปสมบทมา หรือทวนลำดับตั้งแต่วันที่บอกไปก็ดี จึงตอบว่า "ทราบอยู่ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ตลอดกาลเพียงเท่านี้."

สุทธันตปริวาสที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุนั้น เรียกว่า "จูฬสุทธันตะ." ภิกษุผู้รับจูฬสุทธันตปริวาสนั้นอยู่ปริวาส พึงแล่งกาลเท่าที่ตนรู้สึกว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ออกเสีย พึงอยู่ปริวาสตลอดเดือน หรือ ๒ เดือนที่เหลือ.

[๓๐๙] ถ้ากำหนดไว้ว่า "เราเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์เพียงเดือนเดียว ได้รับปริวาสแล้ว, กำลังอยู่ปริวาสระลึกเดือนอื่นได้อีก พึงอยู่ปริวาสตลอดเดือนนั้นด้วยแท้, ไม่มีกิจที่จะต้องให้ปริวาสอีก.

ถ้ากำหนดไว้ว่า "เราเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ๒ เดือน" ได้รับปริวาสแล้ว, แต่กำลังอยู่ปริวาส ทำความตกลงใจว่า "เราเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์

เพียงเดือนเดียวเท่านั้น" พึงอยู่ปริวาสเพียงเดือนเดียวเท่านั้น. ไม่มีกิจที่จะต้องให้ปริวาสอีก. จริงอยู่ ธรรมดาสุทธันตปริวาสนี้ เขยิบสูงขึ้นก็ได้ ลดต่ำลงก็ได้. นี้เป็นลักษณะของสุทธันตปริวาสนั้น.

ส่วนในการออกอาบัติอื่น มีลักษณะดังนี้ :-

ภิกษุใดทำวินัยกรรมว่า "ปิดไว้" สำหรับอาบัติที่มิได้ปิด, อาบัติของภิกษุนั้น ย่อมออก. ส่วนภิกษุใดทำวินัยกรรมว่า "ไม่ได้ปิด" สำหรับอาบัติที่ปิด, อาบัติของภิกษุนั้น ไม่ออก. ภิกษุใดทำวินัยกรรมว่า "ปิดไว้นาน" สำหรับอาบัติที่ปิดไว้ไม่นาน, อาบัติของภิกษุแม้นั้น ย่อมออก. ภิกษุใดทำวินัยกรรมว่า "ปิดไว้ไม่นาน" สำหรับอาบัติปิดไว้นาน, อาบัติของภิกษุแม้นั้น ไม่ออก. ภิกษุใดต้องอาบัติตัวเดียวทำวินัยกรรมว่า "หลายตัว," อาบัติของภิกษุแม้นั้น ย่อมออก เพราะเว้นอาบัติตัวเดียวเสียแล้ว หลายตัวก็มีไม่ได้. ฝ่ายภิกษุใดต้องอาบัติหลายตัว แต่ทำวินัยกรรมว่า "เราต้องอาบัติตัวเดียว," อาบัติของภิกษุแม้นั้น ไม่ออก.

มหาสุทธันตะ ฝ่ายภิกษุใด แม้พระวินัยธรถามอยู่โดยนัยอนุโลมและปฏิโลมตามที่กล่าวแล้ว ไม่รู้ ระลึกไม่ได้ซึ่งที่สุดแห่งราตรี หรือเป็นผู้มีความสงสัย สุทธันตปริวาสที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุนั้น เรียกว่า "มหาสุทธันตะ." ภิกษุรับปริวาสนั้นแล้ว พึงอยู่ปริวาสนับราตรี ตั้งแต่วันที่รับจนถึงวันอุปสมบท.

มหาสุทธันตะนี้ เขยิบสูงขึ้นไม่ได้ แต่ต่ำลงได้ เพราะฉะนั้น ถ้ากำลังอยู่ปริวาส [๓๑๐] ทำความตกลงใจในกำหนดราตรีไว้ว่า

"เมื่อเราต้อง (อาบัติ) เป็นเวลาเดือน ๑ หรือปี ๑; พึงอยู่ปริวาส เดือน ๑ หรือปี ๑, ส่วนบักษณะการขอและการให้ประวาสในมหาสุทธันตปริวาสนี้ พึงทราบตามนัยที่มาในบาลีข้างหน้านั่นแล.

การสมาทานวัตร ในที่สุดแห่งกรรมวาจา มานัตและอัพภาน มีนัยดังกล่าวแล้วนั่นเอง. นี้ชื่อว่าสุทธันตปริวาส.

[สโมธานปริวาส]

ที่ชื่อสโมธานปริวาส มี ๓ อย่าง คือ โอธานสโมธาน ๑ อัคฆโมธาน ๑ มิสสกสโมธาน ๑.

โอธานสโมธาน บรรดาสโมธานปริวาส ๓ อย่างนั้น ที่ชื่อว่าโอธานสโมธาน ท่านเรียกปริวาสที่สงฆ์พึงเลิก คือ ล้มวันที่ได้อยู่ปริวาสแล้วเสีย ประมวลอาบัติที่ต้องภายหลังลงในกำหนดวันเดิมแห่งอาบัติเดิม ให้แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติในระหว่างแล้วปิดไว้.

โอธานสโมธานปริวาสนั้น มาแล้วข้างหน้าในพระบาลีนั่นแล โดยพิสดาร ตั้งต้นแต่คำนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากระนั้นสงฆ์จงชัดอุทายีภิกษุเขาหาอาบัติเดิม เพื่ออาบัติตัวหนึ่งในระหว่าง ชื่อว่าสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ อันปิดไว้ ๕ วัน แล้วให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเดิม.

ก็วินิจฉัยในโอาธานสโมธานนี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุใดรับปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดแล้ว กำลังอยู่ปริวาส หรือเป็นมานัตตารหะ หรือกำลังประพฤติมานัต หรือเป็นอัพภานารหะ

ต้องอาบัติอื่นแล้วปิดไว้ เท่าราตรีของอาบัติเดิมหรือหย่อนกว่าก็ดี สงฆ์พึงเลิกวันที่อยู่ปริวาสแล้ว และวันที่ประพฤติมานัตแล้วเหล่านั้นทั้งหมด คือทำให้เป็นวันที่ใช้ไม่ได้ ประมวลอาบัติที่ต้องภายหลังลงในอาบัติเดิม ให้ปริวาสแก่ภิกษุนั้นด้วยมูลายปฏิกัสสนะ.

ภิกษุนั้น [๓๑๑] พึงอยู่ปริวาสอีก ๑ ปักษ์ทีเดียว, ถ้าอาบัติเดิมปิดไว้ ๑ ปักษ์ อันตราบัติปิดไว้หย่อมปักษ์. แม้ถ้าอันตราบัติปิดไว้ ๑ ปักษ์ พึงอยู่ปริวาส ๑ ปักษ์เหมือนกัน. โดยอุบายนี้ พึงทราบวินิจฉัยจนถึงอาบัติเดิมที่ปิดไว้ ๖๐ ปี. จริงอยู่ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสครบ ๖๐ ปี แม้เป็นมานัตตารหะแล้วปิดอันตราบัติไว้วันหนึ่ง ย่อมเป็นผู้ควรอยู่ปริวาส ๖๐ ปีอีก. เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "ก็ถ้าว่าอันตราบัติปิดไว้เกินกว่าอาบัติเดิมเล่า จะพึงทำอย่างหรในอาบัตินั้น ?"

พระมหาสุมัตเถระแก้ว่า "บุคคลนี้เป็นอเตกิจฉะ, ธรรมดาบุคคลที่เป็นอเตกิจฉะ ก็ควรให้ทำให้แจ้งแล้วปล่อยเสีย."

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระแก้ว่า "เพราะเหตุไร บุคคลนี้จึงจะชื่อว่าเป็นอเตกิจฉะ ? ธรรมดาว่า สมุจจยักขันธกะนี้ ย่อมเป็นเหมือนกาลที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายยังทรงตั้งอยู่.

ขึ้นชื่อว่าอาบัติ จะปิดไว้ก็ตาม มิได้ปิดไว้ก็ตาม ปิดไว้เท่ากันก็ตาม หย่อนกว่าก็ตาม แม้ปิดไว้เกินกว่าก็ตามที; ข้อที่พระวินัยธรเป็นผู้สามารถประกอบกรรมวาจานั่นและ เป็นประมาณ ในการเยียวยาอาบัตินี้ เพราะเหตุนั้น อันตราบัติใดที่ปิดไว้เกินกว่า, พึงทำอันตราบัตินั้น ให้เป็นอาบัติเดิม ประมวลอาบัตินอกนี้ลงในอาบัติเดิมนั้นให้

ปริวาส." นี้ชื่อโอธานสโมธาน.

อัคฆสโมธาน ที่ชื่ออัคฆสโมธาน คือ บรรดาอาบัติมากหลาย อาบัติเหล่าใด จะเป็น ๑ ตัวก็ดี ๒ ตัวก็ดี ๓ ตัวก็ดี มากมายก็ดี ที่ปิดไว้นานกว่าอาบัติทุก ๆ ตัว, สงฆ์ประมวลด้วยค่าแห่งอาบัติเหล่านั้น ให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่เหลือ ซึ่งปิดไว้หย่อนกว่า ด้วยอำนาจกำหนดราตรีแห่งอาบัติเหล่านั้น นี้เรียกว่า อัคฆสโมธาน.

อัคฆสโมธานนั้น [๓๑๒] ได้มาข้างหน้าแล้วในบาลี โดยนัยเป็นต้นว่า "ก็โดยสมัยนั้นและ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสมากหลาย, อาบัติตัวหนึ่งปิดไว้ ๑ วัน อาบัติตัวหนึ่งปิดไว้ ๒ วัน."

ถามว่า "ก็อาบัติของภิกษุใดร้อยตัวปิดไว้ ๑๐ วัน แม้อีกร้อยตัวก็ปิดไว้ ๑๐ วัน นับอย่างนี้รวม ๑๐ ครั้ง จึงเป็นอาบัติพันหนึ่งปิดไว้ร้อยวัน, ภิกษุนั้น จะพึงทำอย่างไร ?"

พึงประมวลอาบัติทั้งหมดอยู่ปริวาส ๑๐ วัน. แม้วันตั้งร้อยย่อมเป็นวันซึ่งภิกษุต้องอยู่ปริวาสจริง ๆ ด้วย ๑๐ วัน หนเดียวเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้.

จริงอยู่ แม้คำนี้ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสไว้แล้วว่า "ปาริวาสิกภิกษุปิดอาบัติพันตัวไว้ร้อยราตรี อยู่ปริวาส ๑๐ ราตรี พึงพ้นได้ ปัญหานี้ ท่านผู้ฉลายทั้งหลายคิดกันแล้ว." นี้ชื่ออัคฆสโมธาน.

มิสสกสโมธาน ที่มีชื่อมิสสกสโมธาน ได้แก่ ปริวาสที่สงฆ์รวมอาบัติต่าง ๆ วัตถุเข้าด้วยกันให้.

ในมิสสกสโมธานนั้น มีนัยดังนี้ :-

พึงให้ภิกษุนั้นขอ ๓ ครั้งว่า **อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆา-ทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ เอกํ กายสํสคฺคํ เอกํ ทุฏฺฐุลฺลวาจํ เอกํ อตฺตกามํ เอกํ สญฺจริตํ เอกํ กุฏิการํ เอกํ วิหารการํ เอกํ ทุฏฺฐโทสํ เอกํ อญฺญภาคิยํ เอกํ สงฺฆเภทกํ เอกํ เภทานุวตฺตกํ เอกํ ทุพฺพจํ เอกํ กุลทูสกํ, โสหํ ภนฺเต สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ สโมธานปริวาสํ ยาจามิ.** ดังนี้ แล้วพึงให้ปริวาสด้วยกรรมวาจาสมควรแก่คำขอนั้น.

ก็ในมิสสกสโมธานนี้ สมควรแท้ที่จะแต่งกรรมวาจาประกอบด้วยอำนาจวัตถุบ้าง ด้วยอำนาจโคตรบ้าง ด้วยอำนาจชื่อบ้าง ด้วยอำนาจอาบัติบ้าง ตามนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั่นแล อย่างนี้ว่า **สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ นานาวตฺถุกาโย ดังนี้ก็ได้ ว่า สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ** ดังนี้ก็ได้. นี้ชื่อว่า มิสสกสโมธาน.

[๓๑๓] ส่วนกถาแสดงเรื่องมีอาทิ คือ วัตรที่เก็บและมิได้เก็บในที่สุดแห่งกรรมวาจาให้ปริวาสทั้งปวง พึงทราบตามนัยก่อนนั่นแล.

ปริวาสกถา จบ.

[ปัจขมานัต]

บัดนี้ถึงโอกาสแห่งคำที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าจักกล่าวปักขมานัต และสโมธานมานัต ในที่สุดแห่งปริวาสกถาที่เหลือ" เพราะฉะนั้น มานัต ๒ อย่างนั้น ข้าพเจ้าจะกล่าว.

มานัตที่สงฆ์พึงให้แก่นางภิกษุณี ชื่อปักขมานัต. ก็ปักขมานัตนั้นสงฆ์พึงให้กึ่งเดือนเท่านั้น ทั้งอาบัติที่ปิด ทั้งอาบัติที่มิได้ปิด. จริงอยู่

คำนี้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า "ภิกษุณีผู้ล่วงครุธรรม พึงประพฤติปักขมานัตในอุภโตสงฆ์."

ก็ปักขมานัตนั้น อันนางภิกษุณีทั้งหลาย พึงชำระสีมาของตนให้หมดจดแล้วให้ในวิหารสีมา หรือเมื่อไม่อาจชำระวิหารสีมาให้หมดจด พึงให้ประชุมคณะจตุวรรค โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดแล้วให้ในขัณฑสีมาก็ได้.

ถ้ามีอาบัติตัวเดียว, พึงแต่กรรมวาจาประกอบด้วยอำนาจอาบัติตัวเดียว, ถ้ามีอาบัติ ๒ ตัว หรือ ๓ ตัว หรือมากมาย มีวัตถุเดียวหรือต่าง ๆ วัตถุกัน, พึงถือเอาวัตถุ โคตร นาม และอาบัติที่ตนปรารถนา แต่งกรรมวาจาประกอบด้วยอำนาจแห่งอาบัติเหล่านั้น ๆ.

อุทาหรณ์ที่พอเป็นทาง ด้วยอำนาจอาบัติตัวเดียว ในปักขมานัตนั้นดังนี้ :-

นางภิกษุณีผู้ต้อง (อาบัติ) แล้วนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ทำอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ไว้เท้านางภิกษุณีทั้งหลายผู้แก่กว่านั่งกระโหย่งประคองอัญชลีกล่าวอย่างนี้ว่า **อหํ อยฺเย เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ คามนฺตรํ, สาหธ อยฺเย สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ยาจามิ.** ครั้นให้ขอ ๓ ครั้งอยู่นั้นแล้ว นางภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า "ข้าแต่แม้เจ้า ของสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า [๓๑๔] นางภิกษุณีชื่อนี้รูปนี้ ต้องอาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา, เธอขอปักขมานัตต่อสงฆ์ เพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, สงฆ์พึง

ให้ปักขมานัต เพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา แก่นางภิกษุณีชื่อนี้. นี้เป็นวาจาประกาศให้รู้. ข้าแต่แม้เจ้า ขอสงฆ์ฟังข้าพเจ้า นางภิกษุณีชื่อนี้ ต้องอาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา, เธอขอปักขมานัตต่อสงฆ์เพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตา สงฆ์ให้ปักขมานัต เพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา แก่นางภิกษุณีชื่อนี้; การให้ปักขมานัต เพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา แก่นางภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจารูปใด แม้เจ้ารูปนั้นพึงนิ่ง ; ไม่ชอบแก่แม่เจ้ารูปใด แม่เจ้ารูปนั้นพึงพูด, ข้าพเจ้ากล่าวความนี่ เป็นครั้งที่ ๒ ฯ ล ฯ เป็นครั้งที่ ๓. ข้าแต่แม่เจ้าขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ฯลฯ ปักขมานัตเพื่ออาบัติตัว ๑ ชื่อคามันตรา สงฆ์ให้แล้วแก่นางภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่สงฆ์; เหตุนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนิ่งไว้ด้วยอย่างนี้."

ในที่สุดแห่งกรรมวาจา นางภิกษุณีผู้มานัตตจาริกานั้น พึงสมาทานวัตรแล้ว พึงบอกแก่สงฆ์ ตามนัยที่กล่าวแล้วในภิกขุมานัตตกถานั่นแล ใคร่จะเก็บวัตรอยู่ พึงเก็บในท่ามกลางสงฆ์นั้นนั่นแลก็ได้ เมื่อนางภิกษุณีทั้งหลายหลีกไปเสียแล้ว พึงเก็บในสำนักนางภิกษุณีรูปเดียว หรือในสำนักนางภิกษุณีผู้เป็นเพื่อน ตามนัยที่กล่าวแล้วก็ได้.

อนึ่ง พึงบอกเก็บในสำนักนางภิกษุณีอื่นผู้เป็นอาคันตุกะ. จำเดิมแต่เวลาที่เก็บวัตรไป ตั้งอยู่ในฐานผู้ปกตัตต์. แต่เมื่อสมาทานใหม่จะรับอรุณ ไม่ได้เพื่ออยู่ในสำนักนางภิกษุณีทั้งหลายเป็นแท้.

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า "ปักขมานัตอันนาง

ภิกษุณีพึงประพฤติในอุภโตสงฆ์." เพราะฉะนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์ของนางภิกษุณีผู้มานัตตจาริกานั้น พึงไปยังวัดแล้วบอกพระมหาเถระหรือภิกษุผู้เป็นธรรมกถึกรูป ๑ ซึ่งตั้งอยู่ในฝ่ายแห่งผู้สงเคราะห์ว่า "วินัยกรรมที่จะพึงทำแก่นางภิกษุณีรูป ๑ มีอยู่, พระผู้เป็นเจ้าโปรดส่งภิกษุ ๔ รูป ไปในสถานที่ทำวินัยกรรมนั้นของเราทั้งหลายเถิด พระมหาเถระหรือภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก จะไม่ทำการสงเคราะห์ไม่ได้, ต้องบอกว่า "เราจัดส่งไปให้."

[๓๑๕] ในกุรุนทีแก้ว่า "นางภิกษุณีผู้ปกตัตต์ ๔ รูป พึงพานางภิกษุณีผู้ประพฤติมานัตออกไปแต่ภายในอรุณ ให้เกิน ๒ เลฑฑุบาตแต่อุปจารบ้านออกไป แวะออกจากทางใหญ่ นั่งในที่ซึ่งกอไม้และรั้วเป็นต้นกำลังไว้. พึงให้เกิน ๒ เลฑฑุบาต แม้แต่อุปจารแห่งวัดออกไป, ฝ่ายภิกษุผู้ปกตัตต์ ๔ รูป พึงไปในที่นั้น. ก็แลครั้งไปแล้ว ไม่พึงนั่งในที่เดียวกับนางภิกษุณีทั้งหลาย พึงหลีกไปนั่งในที่ไม่ไกลกัน."

ส่วนในมหาปัจจรีเป็นต้นแก้ว่า "แม้นางภิกษุณีทั้งหลายก็ควรชวนอุบาสิกา ๑ คน หรือ ๒ คน ซึ่งเป็นผู้ฉลาดไปด้วย เพื่อประโยชน์แก่การรักษาตน ฝ่ายภิกษุทั้งหลายพึงชวนอุบาสก ๑ คน หรือ ๒ คน ไปด้วย เพื่อประโยชน์แก่การรักษาตน."

เฉพาะในกุรุนทีแก้ว่า "จะละอุปจารแห่งสำนักภิกษุณีและวัดของภิกษุ ก็ควร," ไม่แก่ว่า "จะละอุปจารแห่งบ้าน ก็ควร." ครั้นภิกษุทั้งหลายและนางภิกษุณีทั้งหลาย นั่งแล้วอย่างนั้น นางภิกษุณี

นั้นพึงสมาทานวัตรว่า **มานตฺตํ สมาทิยามิ วตฺตํ สมาทิยามิ** แล้วพึงบอกแก่ภิกษุณีสงฆ์ก่อนอย่างนี้ว่า **อหํ อยฺเย เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ คามนฺตรํ, สาหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ยาจึ. ตสฺสา เม สงฺโฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ อทาสิ. สหํ ปกฺขมานตฺตํ จรามิ. เวทิยามหํ อยฺเย, เวทิยตีติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ.**

ภายหลัง พึงไปบอกในสำนักภิกษุสงฆ์อย่างนี้ว่า **อหํ อยฺย เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ คามนฺตรํ ฯ เป ฯ เวทิยามหํ อยฺยา, เวทิยตีติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ.**

แม้ในปักขมานัตนี้ นางภิกษุณีจะบอกด้วยภาษาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ควร. พึงนั่งบอกในสำนักแห่งภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น. จำเดิมแต่กาลที่บอกแล้วไป จึงควรไปสู่สำนักแห่งภิกษุทั้งหลาย, ถ้าที่นั้นเป็นที่ประกอบด้วยความรังเกียจ, ภิกษุณีทั้งหลายจำนงเฉพาะสถานแห่งภิกษุทั้งหลายในที่เท่านั้น; [๓๑๖] ภิกษุทั้งหลายพึงคอยอยู่.

ถ้าภิกษุ หรือภิกษุณีรูปอื่น มายังที่นั้น, เมื่อเห็นต้องบอก, ถ้าไม่บอก เป็นรัตติเฉท, และเป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท. ถ้าเมื่อนางภิกษุณีผู้มานัตตจาริกา ไม่รู้ ภิกษุ หรือภิกษุณีอื่นล้ำอุปจารเข้ามาอย่างนั้นแล้ว ไปเสีย, เป็นแต่รัตติเฉท ไม่เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภท. ถ้านางภิกษุณีทั้งหลายเป็นผู้ประสงค์จะรับไปก่อน เพื่อทำวัตรแก่อุปัชฌาย์เป็นต้น พึงเว้นนางภิกษุณีไว้ ๑ รูป เพื่อป้องกันรัตติวิปปวาสาบัติ คณโอหายนาบัติ และคามันตราบัติ จึงไป. เมื่อ

อรุณขึ้นแล้ว นางภิกษุณีนั้น พึงเก็บวัตรในสำนักนางภิกษุณีรูปนั้น. นางภิกษุณีนั้น พึงประพฤติมานัตครบ ๑๕ ราตรีไม่ขาดด้วยอุบายนี้. ฝ่ายนางภิกษุณีผู้มิได้เก็บวัตร พึงประพฤติชอบตามนัยที่กล่าวแล้วในปาริวาสิกขันธกะนั้นแล.

ส่วนเนื้อความที่แปลกกัน มีดังต่อไปนี้ :-

ในคำว่า "พึงบอกแก่อาคันตุกะ" นี้ มีวินิจฉัยว่า ในปุเรภัต หรือปัจฉาภัต ภิกษุ หรือภิกษุณีทั้งหลายมีประมาณเท่าใดมาสู่บ้านนั้น, ควรบอกทั้งหมด. เมื่อไม่บอก เป็นรัตติเฉทด้วย เป็นทุกกฏเพราะวัตตเภทด้วย, แม้ถ้าภิกษุบางรูปล้ำคามูปจารนั้น เข้ามาในราตรีแล้วไปเสีย เป็นรัตติเฉทเท่านั้น, ย่อมพ้นจากวัตตเภท เพราะความไม่รู้เป็นปัจจัย.

ส่วนในกุรุนทีเป็นต้นแก้ว่า "วัตรที่นางภิกษุณีมิได้เก็บ บัณฑิตพึงกล่าว ตามนัยที่กล่าวแล้วในวัตรของภิกษุทั้งหลาย," คำนั้นปรากฏว่าสมควรยิ่ง เพราะวัตรทั้งหลายมีปริวาสวัตรเป็นต้น ท่านกำหนดด้วยอุปจารสีมา. พึงบอกในวันอุโบสถ. พึงบอกในวันปวารณา. ต้องบอกทุกวัน แก่ภิกษุ ๔ รูป และนางภิกษุณี ๔ รูป ถ้าภิกษาจารในบ้านนั้น ทั่วถึงแก่ภิกษุทั้งหลายด้วย. ภิกษุเหล่านั้น ๔ รูปพึงไปในบ้านนั้นทีเดียว.

ถ้าไม่ทั่วถึง [๓๑๗] ภิกษุทั้งหลายแม้ไปในที่อื่นแล้วจึงมาในบ้านนั้นต้องแสดงตนไป. หรือพึงทำที่สังเกตไว้ภายนอกบ้านว่า "ท่านจะพบพวกเราในที่ชื่อโน้น." นางภิกษุณีนั้นพึงไปสู่ที่หมายไว้แล้วบอก,

ไม่พบในที่หมายไว้ ต้องไปวัดแล้วบอก, ต้องบอกภิกษุทุกรูปในวัด ถ้าไม่อาจบอกทั่วทุกรูปได้, ต้องยู่นอกอุปจารสีมา แล้ววานนางภิกษุณีทั้งหลายไปแทน. พึงบอกแก่ภิกษุ ๔ รูปซึ่งนางภิกษุณีเหล่านั้นนำมา. ถ้าวัดอยู่ไกลทั้งน่ารังเกียจ, พึงชวนอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลายไปด้วย.

ก็ถ้านางภิกษุณีนี้อยู่ตามลำพัน, ย่อมต้องอาบัติเพราะรัตติวิปปวาส; เพราะเหตุนั้น สงฆ์พึงสมมตินางภิกษุณีผู้ปกตัตต์รูป ๑ ให้แก่นางภิกษุณีนั้น เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ในที่มุงอันเดียวกัน. นางภิกษุณีประพฤติมานัตไม่ขาด อย่างนั้นแล้ว พึงทำอัพภานตามนัยที่กล่าวแล้วในภิกษุสงฆ์ ซึ่งมี ๒๐ รูปเป็นคณะนั่นแล.

ในกุรุนทีแก้ว่า "ถ้ากำลังประพฤติมานัต ต้องอันตราบัติ สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิมแล้ว ให้มานัตเพื่ออาบัตินั้น." นี้ชื่อว่าปักขมานัต.

[สโมธานมานัต]

ส่วนสโมธานมานัต มี ๓ อย่าง คือ โอธานสโมธาน ๑ อัคฆสโมธาน ๑ มิสสกสโมธาน ๑.

ใน ๓ อย่างนั้น มีชื่อโอธานสโมธาน ได้แก่ มานัตที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ข้างหน้า สำหรับพระอุทายีเถระ ผู้กำลังอยู่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน ต้องอันตราบัติในปริวาส และในฐานะที่เป็นผู้ควรแก่มานัต ถูกสงฆ์ชักเข้าหาอาบัติเดิม (โดยบาลี) ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากระนั้น สงฆ์จงให้มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติ ๓ ตัว แก่ภิกษุอุทายี" ดังนี้.

จริงอยู่ มานัตชนิดนี้ สงฆ์เลิกล้มวันที่อยู่ปริวาสแล้วเสียด้วยมูลายปฏิกัสสนะซ้ำ ๆ กัน [๓๑๘] ประมวลให้พร้อมกับอาบัติเดิมทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า "โอธานสโมธาน."

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า "มานัตที่สงฆ์พึงให้แก่ภิกษุผู้อยู่สโมธาน-ปริวาสแล้ว ชื่อว่าสโมธานมานัต" แม้คำนั้น ก็ถูกโดยปริยายนั้น.

ส่วนอัคฆสโมธานและมิสสกสโมธาน ท่านเรียกเฉพาะมานัตที่สงฆ์พึงให้ในที่สุดแห่งอัคฆสโมธานปริวาสและมิสสกสโมธานปริวาส.

อัคฆสโมธานและมิสสกสโมธานนั้น พึงประกอบให้ตามทำนองกรรมวาจาแห่งปริวาส.

คำใดที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า "ปริวาสและมานัต" พระผู้มี-พระภาคตรัสไว้ในบาลีโดยอาการมากมาย ตามนัยมีคำว่า 'ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากระนั้นสงฆ์จงให้ปริวาส ๑ วัน เพื่ออาบัติ ๑ ตัว ชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ ซึ่งปิดไว้วันเดียว แก่ภิกษุอุทายีเถิด' ดังนี้เป็นอาทิ, วินิจฉัยอย่างนี้ ที่ท่านกล่าวไว้ในอาคตสถานแห่งปริวาสและมานัตนั้น ย่อมถึงความพิสดารเกินไปเหมือนในบาลี, ทั้งเป็นวินิจฉัยที่ใคร ๆ ไม่อาจกำหนดได้โดยง่าย, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจักประมวลปริวาสและมานัตนั้น แสดงในอธิการนี้ทีเดียว" ดังนี้ คำนี้นั้นเป็นอันข้าพเจ้าให้สำเร็จพร้อมโดยอธิบาย ด้วยคำมีประมาณเท่านี้.

บัดนี้ พระบาลีนี้ใด อันพระผู้มีพระภาคตรัสก่อน ด้วยอำนาจอาบัติตัวเดียวที่มิได้ปิด, พระบาลีนั้น มีเนื้อความตื้นทั้งนั้น.

เบื้องหน้าแต่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสปริวาสไว้ในพระบาลี ด้วย

อำนาจแห่งอาบัติที่ปิดไว้ ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วันเท่านั้น แล้วทรงแสดงอันตราบัติ จำเดิมแต่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน.

ก็พระอุทายีต้องอาบัตินั้นแล้ว ย่อมจัดเป็นผู้ควรแก่มูลายปฏิกัสสนะ; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตมูลายปฏิกัสสนะในอาบัติที่ปิดไว้ ๕ วันเหล่านั้น แก่พระอุทายีนั้น.

แต่ถ้าเธอเก็บวัตรแล้วต้องโซร้ ย่อมเป็นผู้ไม่สมควรแก่มูลายปฏิกัสสนะ.

เพราะเหตุไร ?

เพราะเหตุที่เธอมิได้ต้องกำลังอยู่ปริวาส เธอตั้งอยู่ในฐานเป็นผู้ปกตัตต์แล้วต้อง เธอพึงควรแยกประพฤติมานัตเพื่ออาบัตินั้น. [๓๑๘] ถ้าเธอผู้เก็บวัตรต้องอาบัติแล้วปิดไว้ไซร้ ต้องอยู่ปริวาสด้วย.

เมื่อมูลายปฏิกัสสนะที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ อันสงฆ์ทำแล้ว, วันที่เธออยู่ปริวาสแล้วทั้งหลาย ย่อมเป็นอันเลิกล้มไปแท้.

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอันตราบัติในปริวาสแล้ว ทรงแสดงอันตราบัติแห่งภิกษุผู้ควรแก่มานัตอีก แล้วจึงตรัสมูลายปฏิกัสสนะด้วยประการฉะนี้.

จริงอยู่ เมื่อมูลายปฏิกัสสนะนั้น อันสงฆ์ทำแล้ว, วันที่อยู่ปริวาสแล้วทั้งหลาย ย่อมเป็นอันเลิกล้มไปแท้. ลำดับนั้น จึงทรงแสดงสโมธานมานัต เพื่ออาบัติทั้ง ๓ ตัวนั้น แห่งภิกษุผู้อยู่ปริวาสเสร็จแล้ว. ลำดับนั้น ได้ทรงแสดงอันตราบัติของภิกษุผู้มานัตตจาริกะแล้ว ตรัสมูลายปฏิกัสสนะ.

ก็ครั้นเมื่อมูลายปฏิกัสสนะนั้น อันสงฆ์ทำแล้ว; วันที่ประพฤติมานัตแล้วก็ดี วันที่อยู่ปริวาสแล้วก็ดี ย่อมเป็นอันเลิกล้มไปแท้. ลำดับนั้น ทรงแสดงอันตราบัติแห่งภิกษุผู้ควรแก่อัพภานแล้วตรัสมูลายปฏิกัสสนะ.

ครั้นเมื่อมูลายปฏิกัสสนะแม้นั้น อันสงฆ์ทำแล้ว, วันที่อยู่ปริวาสและประพฤติมานัตแล้ว เหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอันเลิกล้มไปแท้. เบื้องหน้าแต่นั้น ทรงประกอบอันตราบัติทั้งปวงแสดงอัพภานกรรม.

กรรมวาจา ๕ ชนิด ด้วยอำนาจแห่งอาบัติ ที่ปิดไว้วันเดียวเป็นต้น กรรมวาจา ๔ ชนิด ด้วยอำนาจแห่งอันตราบัติทั้งหลาย รวมเป็นกรรมวาจา ๙ ชนิด เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วในปฏิจฉันนวาร ด้วยประการฉะนี้.

เบื้องหน้าแต่นั้น ทรงแสดงสโมธานปริวาสและสโมธานมานัต ด้วยอำนาจแห่งอันตราบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน จำเดิมแต่ภายในแห่งปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดไว้ปักษ์ ๑.

ก็ในอธิการว่าด้วยสโมธานปริวาสและสโมธานมานัตนี้ เมื่อสงฆ์ทำมูลายปฏิกัสสนาเพื่ออาบัติที่ต้อง แม้ในเวลาที่เป็นมานัตตจาริกะและเป็นมานัตตารหะ วันที่ประพฤติมานัตแล้วก็ดี วันที่อยู่ปริวาสเสร็จแล้วก็ดี เป็นอันเลิกล้มไปทั้งหมดทีเดียว.

เพราะเหตุไร ?

เพราะเหตุที่ปิดอันตราบัติไว้. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำว่า "สงฆ์จงชักเข้าหาอาบัติเดิม จงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเดิมแล้ว จงให้มานัต ๖ ราตรี."

[๓๒๐] เบื้องหน้าแต่นั้น ทรงประกอบอันตราบัติทั้งปวงแสดงอัพภานกรรม ให้จบเรื่องแห่งอาบัติชื่อ สัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ.

ลำดับนั้น ทรงแสดงนัย ๒ อย่าง คือ เอกาปัตติมูลนัย ๑ อาปัตติวัฑฒนกนัย ๑ แล้วทรงแสดงอัคฆสโมธานปริวาส.

แต่นั้น ทรงแสดงเรื่องอาบัติที่ภิกษุแกล้งไม่บอกแล้ว ทรงตั้งบาลีโดยนัยมีคำว่า **อิธ ปน ภิกฺขเว** เป็นต้น เพื่อแสดงกรรมที่จะพึงกระทำสำหรับอาบัติที่ภิกษุมิได้บอก ด้วยความไม่แกล้งไม่รู้สึกระลึกไม่ได้ และความเป็นผู้มีความสงสัย ในเมื่อลัชชีธรรมหรือความรู้สึกความระลึกได้ และความเป็นผู้ไม่มีความสงสัย เกิดขึ้นบ้างในภายหลัง.

ลำดับนั้น ทรงตั้งบาลีเหมือนอย่างนั้น เมื่อแสดงข้อที่อาบัติทั้งหลาย ซึ่งปิดไว้ด้วยความไม่รู้สึกระลึกไม่ได้ และความเป็นผู้มีความสงสัย ไม่เป็นอันปิด.

ลำดับนั้น ทรงแสดงเรื่องขอปริวาสเดือน ๑ เพื่ออาบัติ ๒ ตัวปิดไว้ ๒ เดือน แล้วทรงตั้งบาลีโดยนัยหนหลังนั่นแล เพื่อแสดงกรรมที่จะพึงกระทำ สำหรับเดือนนอกนี้ ซึ่งไม่ได้บอก ด้วยไม่ได้แกล้งไม่รู้สึกระลึกไม่ได้ และความเป็นผู้มีความสงสัย ในเมื่อลัชชีธรรมเป็นต้นเกิดขึ้นในภายหลัง และเพื่อแสดงข้อที่เดือนซึ่งปิดไว้ ด้วยความไม่รู้สึกระลึกไม่ได้ และความเป็นผู้มีความสงสัย ไม่เป็นอันเปิด.

ลำดับนั้น ทรงแสดงสุทธันตปริวาสโดยนัยมีคำว่า **อาปตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ รตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ** เป็นอาทิ.

เบื้องหน้าแต่นั้น ทรงตั้งบาลีเพื่อทำปาริวาสิกภิกษุให้เป็นตัวอย่าง แสดงข้อปฏิบัติในคำว่า "สึกแล้วอุปสมบทใหม่" เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า "ต้องอาบัติสังฆาทิเสสมากหลาย ในระหว่าง กำหนดนับได้ ไม่ได้ปิดไว้" เป็นต้น มีความว่า กำหนดนับได้ด้วยอำนาจกำหนดอาบัติ และไม่ได้ปิดไว้.

สองบทว่า **ปจฺฉิมสฺมึ อาปตฺติกฺขนฺเธ** คือกองอาบัตินั้นคงเป็นอันเดียวกัน, แต่เพราะปกปิดไว้ในภายหลัง ท่านจึงกล่าวว่า "ในกองอาบัติซึ่งมีในภายหลัง." [๓๒๑] ถึงในคำว่า ปุริมสฺมึ นี้ ก็มีนัยเหมือนกัน.

คำว่า **ววตฺถิตา สมฺภินฺนา** นี้ เป็นคำมักเรียกอาบัติทั้งหลายที่เป็นสภาคกันและที่เป็นวิสภาคกันนั่นเอง.

เบื้องหน้าแต่นั้น ตรัสคำว่า **เทฺว ภิกฺขู** เป็นต้น เพื่อแสดงข้อปฏิบัติในภิกษุผู้ปิดไว้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **มิสฺสกํ** ได้แก่ สังฆาทิเสส ที่เจือด้วยลหุกาบัติ มีถุลลัจจัยเป็นต้น.

บทว่า **สุทฺธกํ** ได้แก่ สังฆาทิเสส เว้นกองลหุกาบัติเสียทั้งนั้น.

เบื้องหน้าแต่นั้น ตรัสคำว่า **อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขู สมฺพหุลา สงฺหาทิเสสา** เป็นต้น เพื่อแสดงข้อที่อาบัติเหล่านั้นไม่พ้องกันและพ้องกัน.

บทไร ๆ ที่ชื่อว่า ไม่ชัดเจน โดยพยัญชนะหรือโดยอธิบาย ย่อมไม่มีในคำนั้น. . .

เพราะฉะนั้น คำนั้นและคำทั้งปวงที่ไม่ได้กล่าวไว้แต่ก่อนนี้ พึงทราบตามแนวแห่งพระบาลีนั่นแล ด้วยประการฉะนี้.

สมุจจยักขันธก วรรณนา จบ.

[๓๒๒] สมถักขันธก วรรณนา

[สัมมุขาวินัย]

วินิจฉัยในสมถักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

พระผู้มีพระภาคทรงวางบทมาติกา ๖ มีคำว่า **อธมฺมวาที ปุคฺคโล** เป็นต้น ตรัสความพิสดารโดยนัยมีคำว่า **อธมฺมวาที ปุคฺคโล ธมฺมวาที ปุคฺคลํ สญฺญาเปติ** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สญฺญาเปติ** ได้แก่ กล่าวถ้อยคำที่สมกับเหตุ ขู่ให้ยินยอม.

บทว่า **นิชฺเฌเปติ** คือธรรมวาทีบุคคลนั้นจะจ้องดู คือเล็งแลเนื้อความนั้น ด้วยประการใด, ย่อมทำด้วยประการนั้น.

สองบทว่า **เปกฺเขติ อนุเปกฺเขติ** คือธรรมวาทีบุคคลนั้นจะเพ่งเล็งและเพ่งเล็งบ่อย ๆ ซึ่งเนื้อความนั้น ด้วยประการใด, ย่อมทำด้วยประการนั้น.

สองบทว่า **ทสฺเสติ อนุทสฺเสติ** เป็นคำบรรยายแห่งสองบทว่า **เปกฺเขติ อนุเปกฺเขติ** นั้นแล.

สองบทว่า **อธมฺเมน วูปสมติ** มีความว่า เพราะเหตุที่อธรรมวาทีบุคคลนั้น ยังธรรมวาทีบุคคลนั้นให้หลงแล้ว แสดงอธรรมนั่นเองโดยนัยมีอาทิว่า "นี้เป็นธรรม," อธิกรณ์จึงชื่อว่าระงับโดยอธรรม.

สองบทว่า **ธมฺเมน วูปสมติ** มีความว่า เพราะเหตุที่ธรรมวาทีบุคคล ไม่ยังอธรรมวาทีบุคคลให้หลงแสดงธรรมนั่นเอง โดยนัยมีคำว่า "นี้เป็นธรรม" เป็นต้น. อธิกรณ์จึงชื่อว่าระงับโดยธรรม.

[สติวินัย]

ในคำว่า **ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ธมฺมิกานิ สติวินยสฺส ทานานิ** นี้ การให้มี ๕ อย่างนี้ คือ ให้แก่ภิกษุผู้บริสุทธิ์ไม่มีอาบัติ ๑ ให้แก่ภิกษุถูกโจท ๑ ให้แก่ภิกษุผู้ขอ ๑ สงฆ์ให้เอง ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันตามธรรมให้ ๑.

ในคำว่า **ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว** เป็นต้นนี้ มีอธิบายดังนี้ว่า "อันการให้สติวินัย ๕ นี้ ภิกษุย่อมได้ด้วยอำนาจองค์หนึ่ง ๆ หามิได้, เพราะฉะนั้น คำนั้นจึงเป็นสักว่าเทศนาเท่านั้น. แต่การให้สติวินัยประกอบด้วยองค์ ๕ จึงชอบธรรม."

[๓๒๓] ก็แล บรรดาบทเหล่านั้น พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **อนุวทนฺติ** ได้แก่ โจท. บทที่เหลือตื้นทั้งนั้น.

อนึ่ง สติวินัยนี้ พึงให้แก่พระขีณาสพเท่านั้น, ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่น โดยที่สุดแม้เป็นพระอนาคามี.

ก็สติวินัยนั้นแล พึงให้แก่พระขีณาสพซึ่งถูกภิกษุอื่นโจทเท่านั้น ไม่พึงให้แก่พระขีณาสพผู้ไม่ถูกโจท.

ก็แล ครั้งเมื่อสติวินัยนั้นอันสงฆ์ให้แล้ว ถ้อยคำของโจทย่อมไม่ขึ้น. แม้บุคคลผู้ขืนโจท ย่อมถึงความเป็นผู้อันภิกษุทั้งหลายพึง

รุกรานว่า "ภิกษุนี้ เป็นพระขีณาสพ ได้สติวินัยแล้ว, ใครจัดเชื่อถือถ้อยคำของท่าน."

[อมูฬหวินัย]

บทว่า **ภาสิตปริกนฺตํ** ได้แก่ กล่าวด้วยวาจา พยายามด้วยกายนั่นเทียว อธิบายว่า ฝ่าฝืนกระทำ.

ในคำว่า **สรตายสฺมา เอวรูปึ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา** นี้ มีเนื้อความดังนี้ว่า "ผู้มีอายุ จงระลึกถึงอาบัติเห็นปานนี้, ผู้มีอายุ ต้องซึ่งอาบัติเห็นปานนี้." ปาฐะว่า อาปชฺชิตฺวา ก็มี. ความแห่งปาฐะนั้นว่า "ผู้มีอายุต้องก่อนแล้ว ภายหลังจงระลึกถึงอาบัตินั้น."

[เยภุยยสิกา]

ในคำว่า **เยภุยฺยสิกาย วูปสเมตุํ** นี้ ธรรมวาทีบุคคลแห่งกิริยาใด เป็นผู้มากกว่า กิริยานั้นชื่อ เยภุยยสิกา.

วินิจฉัยในการจับสลากที่ไม่เป็นธรรม พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **โอรมตฺตํ** คืออธิกรณ์เป็นเรื่องเล็ก คือ มีประมาณน้อย เป็นแต่เพียงความบาดหมางเท่านั้น.

บทว่า **น จ คติคตํ** คืออธิกรณ์ไม่ลุกลามไปถึง ๒-๓ อาวาส หรือไม่ได้วินิจฉัยถึง ๒-๓ ครั้งในอาวาสนั้น ๆ เท่านั้น.

บทว่า **น จ สริตสาริตํ** คืออธิกรณ์นั้น ไม่เป็นเรื่องที่ภิกษุเหล่านั้นระลึกได้เอง หรือภิกษุเหล่าอื่นเตือนให้ระลึกได้ถึง ๒-๓ ครั้ง.

บทว่า **ชานาติ** คือเมื่อจับสลากรู้ว่า "อธรรมวาทีบุคคลมากกว่า."

บทว่า **อปฺเปว นาม** คืออัธยาศัยของภิกษุนั้นย่อมเป็นดังนี้ว่า "เมื่อสลากอันเราให้ภิกษุทั้งหลายจับอยู่ด้วยอุบายนี้ ชื่อแม้ไฉนอธรรม-วาทีบุคคลจะพึงเป็นผู้มากกว่า." แม้ในอีก ๒ บท ก็มีนัยเหมือนกัน.

สองบทว่า **อธมฺเมน คณฺหนฺติ** คือพวกอธรรมวาที [๓๒๔] จับสลากรูปละ ๒ สลาก ด้วยคิดว่า "พวกเราจักเป็นผู้มากกว่า ด้วยการจับสลากอย่างนี้."

สองบทว่า **วคฺคา คณฺหนฺติ** คือพวกอธรรมวาที สำคัญอยู่ว่า "ธรรมวาที ๒ รูป จับธรรมวาทีสลากอัน ๑ ด้วยการจับสลากอย่างนี้ พวกธรรมวาที จักเป็นผู้ไม่มากกว่า."

สองบทว่า **น จ ยถาทิฏฺฐิยา คณฺหนฺติ** คือ จับสลากฝ่ายอธรรมวาที ด้วยคิดว่า "เราเป็นพวกธรรมวาที จักเป็นฝ่ายมีกำลัง." ในการจับสลากที่เป็นธรรม พึงทราบเนื้อความเช่นนี้แล แต่กลับความเสีย. ครั้นให้จับสลากแล้วอย่างนั้น ถ้าธรรมวาทีเป็นฝ่ายมากกว่า พวกเธอกล่าวอย่างใด พึงระงับอธิกรณ์อย่างนั้น; อธิกรณ์เป็นอันระงับด้วยเยภุยยสิกา ด้วยประการฉะนี้. นี้เป็นเนื้อความสังเขปในสมถัก-ขันธกะนี้, ส่วนเนื้อความพิสดาร จักมาข้างหน้าบ้าง.

[ตัสสปาปิยสิกากรรม]

ผู้ไม่สะอาดนั้น คือ ผู้ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมอันไม่สะอาด.

ผู้อลัชชีนั้น คือ ผู้ประกอบด้วยลักษณะแห่งบุคคลผู้อลัชชี มีแกล้งต้องเป็นต้น.

ผู้เป็นไปกับอนุวาทะ คือ ผู้เป็นไปกับด้วยการโจท.

เหตุ ๓ อย่างด้วยอำนาจองค์ ๓ เหล่านี้ และความกระทำ ๒ นี้ คือการที่สงฆ์ทำ ๑ การที่สงฆ์พรอมเพรียงทำโดยธรรม ๑ รวมเป็นความกระทำแห่งตัสสปาปิยสิกากรรม ๕ ด้วยประการฉะนี้. คำที่เหลือในตัสสปาปิยสิกากรรมนี้ มีนัยดังกล่าวแล้วในตัชชนียกรรมเป็นต้นนั่นแล.

ส่วนเนื้อความเฉพาะคำในบทว่า **ตสฺส ปาปิยสิกากมฺมํ** นี้ พึงทราบดังนี้. จริงอยู่ กรรมนี้ท่านเรียกว่า ตัสสปาปิยสิกากรรม เพราะความเป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่บุคคลผู้เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา.

[ติณวัตถารกะ]

สองบทว่า **กกฺขฬตาย วาฬตาย** มีความว่า อธิกรณ์นั้นพึงเป็นไปเพื่อความหยาบช้า และเพื่อความร้ายกาจ.

บทว่า **เภทาย** มีความว่า เพื่อความแตกแห่งสงฆ์.

ข้อว่า **สพฺเพเหว เอกชฺฌํ** มีความว่า ไม่พึงนำฉันทะของใคร ๆ มา แม้ภิกษุผู้อาพาธก็พึงนำมาประชุมโดยความเป็นหมู่เดียวกันในที่ประชุมนั้นนั่นเทียว.

ในคำว่า **ติณวตฺถารเกน วูปสเมยฺย** นี้ กรรมนี้ท่านเรียกว่า ติณวัตถารกะ ก็เพราะเป็นกรรมคล้ายกลบไว้ด้วยหญ้า.

[๓๒๕] เหมือนอย่างว่า คูถหรือมูตรอันบุคคลเกี่ยวข้องอยู่ ย่อมเบียดเบียนโดยความเป็นของมีกลิ่นเหม็น, แต่เมื่อคูถหรือมูตรนั้น อัน

บุคคลกลบแล้วด้วยหญ้า ปิดมิดชิดดีแล้ว กลิ่นนั้น ย่อมเบียดเบียน ไม่ได้ฉันใด; อธิกรณ์ใด ถึงความเป็นมูลใหญ่มูลน้อย (แห่งอธิกรณ์) อันสงฆ์ระงับอยู่ จะเป็นไปเพื่อความหยาบช้า เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกัน, อธิกรณ์นั้น ระงับด้วยกรรมนี้แล้ว ย่อมเป็นอันระงับด้วยดี เหมือนคูถที่ปิดไว้ด้วยเครื่องกลบคือหญ้า ข้อนี้ก็ฉันนั้นแล เพราะเหตุนั้น กรรมนี้ท่านจึงเรียกว่า "ติณวัตถารกะ" เพราะเป็นกรรมคล้ายกลบไว้ด้วยหญ้า.

อาบัติที่เป็นโทษล่ำนั้น ได้แก่ ปาราชิกและสังฆาทิเสส.

บทว่า **คิหิปฏิสํยุตฺตํ** คือเว้นอาบัติที่ต้อง เพราะด่าว่าคฤหัสถ์ด้วยคำเลย และรับแล้วไม่ทำตามรับที่เป็นธรรม.

ข้อว่า **เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว เต ภิกฺขู ตาหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐิตา โหนฺติ** มีความว่า เมื่อติณวัตถารกกรรมวาจาอันภิกษุทั้ง ๒ ฝ่ายทำแล้วอย่างนั้นในขณะจบกรรมวาจา ภิกษุมีประมาณเท่าใด ซึ่งประชุมในที่นั้น โดยที่สุดภิกษุผู้หลับก็ดี ผู้เข้าสมาบัติก็ดี ผู้ส่งใจไปในที่อื่นก็ดี ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด ต้องแล้วซึ่งอาบัติทั้งหลายที่เหลือเหล่าใด นอกจากอาบัติที่เป็นโทษล่ำ และอาบัติที่เนื่องเฉพาะด้วยคฤหัสถ์ จำเดิมแต่มณฑลแห่งอุปสมบท ย่อมเป็นผู้ออกแล้วจากอาบัติเหล่านั้นทั้งทั้งปวง.

บทว่า **ทิฏฺฐาวิกมฺมํ** มีความว่า ฝ่ายภิกษุเหล่าใด ทำความเห็นแย้งกันและกันว่า "ข้อนั้นไม่ชอบใจข้าพเจ้า," หรือว่าภิกษุเหล่าใด แม้ต้องอาบัติกับภิกษุเหล่านั้น แต่ไม่มาในที่ประชุมนั้น

หรือว่าภิกษุเหล่าใดมาแล้ว มอบฉันทะแล้วนั่งในที่ทั้งหลายมีบริเวณ เป็นต้น, ภิกษุเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ไม่ออกจากอาบัติเหล่านั้น. ด้วย เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เว้นผู้ทำความเห็นแย้ง เว้นผู้ มิได้อยู่ในที่นั้น."

[อธิกรณ์]

สองบทว่า **ภิกฺขุนีนํ อนูปขชฺช** ได้แก่ แทรกแซงภายในหมู่ นางภิกษุณี. เนื้อความเฉพาะคำแห่งอธิกรณ์ทั้งหลายมีวิวาทาธิกรณ์ เป็นต้น ได้กล่าวแล้วในอรรถกถาแห่งทุฏฐโทสสิกขาบท[๑].

[๓๒๖] สองบทว่า **วิปจฺจตาย โวหาโร** ได้แก่ โวหารเพื่อ ทุกข์แก่จิต, ความว่า คำหยาบ.

หลายบทว่า **โย ตตฺถ อนุวาโท** คือ การโจทใด ในเมื่อภิกษุ เหล่านั้นโจทอยู่

บทว่า **อนุวทนา** นี้ เป็นคำแสดงอาการ. ความว่า กิริยาที่โจท.

สองบทว่า **อนุลฺลปนา อนุภณนา** สักว่าเป็นไวพจน์ของกิริยา ที่โจทเท่านั้น.

บทว่า **อนุสมฺปวงฺกตา** มีความว่า ความเป็นผู้คล้อยตาม คือความเป็นผู้พลอยประสม ในการโจทนั้นนั่นแล ด้วยกายจิตและ วาจาบ่อย ๆ.

บทว่า **อพฺภุสฺสหนตา** ได้แก่ กิริยาที่โจทกระทำความอุตสาหะว่า "เหตุไร เราจึงจักไม่โจทอย่างนั้นเล่า ?"

๑. สมนฺต. ทุติยา. ๑๐๑.

บทว่า **อนุพลปฺปทานํ** คือการแสดงเหตุแห่งคำต้น เพิ่มกำลังด้วยคำหลัง.

ในสองบทว่า **กิจฺยตา กรณียตา** นี้ มีวิเคราะห์ว่า กรรมที่จะพึงกระทำนั่นเอง ชื่อว่า **กิจฺจยํ** ความมีแห่งกรรมที่จะพึงกระทำ ชื่อว่า **กิจฺจยตา**, ความมีแห่งกิจที่จะต้องกระทำ ชื่อว่า **กรณียตา**. . คำทั้ง ๒ นั้นเป็นชื่อแห่งสังฆกรรมนั่นเอง.

ส่วนคำว่า **อปโลกนกมฺมํ** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัส เพื่อแสดงประเภทแห่งสังฆกรรมนั้นนั่นแล.

บรรดาสังฆกรรมเหล่านั้น กรรมที่ต้องยังสงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในสีมาให้หมดจด นำฉันทะของภิกษุผู้ควรฉันทะมา สวดประกาศ ๓ ครั้งทำตามอนุมัติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ชื่อว่า อปโลกนกรรม.

กรรมที่ต้องทำด้วยญัตติอย่างเดียว ตามอนุมัติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล ชื่อว่า ญัตติกรรม.

กรรมที่ต้องทำด้วยอนุสาวนา มีญัตติเป็นที่ ๒ อย่างนี้ คือญัตติ ๑ อนุสาวนา ๑ ตามอนุมัติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง โดยนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล ชื่อว่า ญัตติทุติยกรรม.

กรรมที่ต้องทำด้วยอนุสาวนา ๓ มีญัตติเป็นที่ ๔ อย่างนี้คือ ญัตติ ๑ อนุสาวนา ๓ ตามอนุมัติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง โดยนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล ชื่อว่า ญัตติจตุตถกรรม.

บรรดากรรมเหล่านั้น อปโลกนกรรม พึงทำเพียงอปโลกน์. ไม่ต้องทำด้วยอำนาจญัตติกรรมเป็นต้น. [๓๒๗] แม้ญัตติกรรม พึงทำ

ตั้งญัตติอย่างเดียว, ไม่ต้องทำด้วยอำนาจอปโลกนกรรมเป็นต้น. ส่วนญัตติทุติยกรรมที่ต้องอปโลกน์ทำก็มี ไม่ต้องอปโลกน์ก็มี. ใน ๒ อย่างนั้น กรรมหนัก ๖ อย่างนี้ คือสมมติสีมา ถอนสีมา ให้ผ้ากฐิน รื้อกฐิน แสดงที่สร้างกุฎี แสดงที่สร้างวัดที่อยู่ ไม่ควรอปโลกน์ทำ; พึงสวดญัตติทุกติยกรรมวาจาทำเท่านั้น. กรรมเบาเห็นปานนี้ คือสมมติ ๑๓ ที่เหลือ และสมมติในการถือเสนาสะและให้มรดกจีวรเป็นต้น แม้อปโลกน์ทำก็ควร. แต่ไม่พึงทำด้วยอำนาจญัตติกรรมและญัตติจตุตถกรรมเลย. ญัตติจตุตถกรรม ต้องสวดญัตติและกรรมวาจา ๓ ทำเท่านั้น ไม่พึงทำด้วยอำนาจอปโลกนกรรมเป็นต้นฉะนี้แล. ความสังเขปในสมถักขันธกะนี้เท่านี้.

ส่วนวินิจฉัยแห่งกรรมเหล่านั้น ได้มาแล้วโดยพิสดาร ในกรรมวรรคท้ายคัมภีร์ปริวาร โดยนัยมีคำว่า **อิมานิ จตฺตาริ กมฺมานิ กตีหากาเรหิ วิปชฺชนฺติ** เป็นต้น. ก็ในนัยนั้น บทใดยังไม่ชัดเจน, ข้าพเจ้าจักพรรณนาบทนั้น ในกรรมวรรคนั่นแล.

จริงอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ การพรรณนาในอัฏฐานะจักไม่มี. อนึ่งวินิจฉัยจักเป็นของที่รู้ชัดได้ง่าย เพราะค่าที่กรรมนั้น ๆ ได้ทราบกันมาแล้วตั้งแต่ต้น.

[อธิกรณวิภาค]

คำว่า "อะไรเป็นมูลแห่งวิวาทาธิกรณ์ ? ดังนี้ เป็นต้น พึงทราบด้วยอำนาจแห่งบาลีนั่นแล.

ในคำว่า "**วิวาทาธิกรณํ สิยา กุสลํ** เป็นต้น พึงทราบเนื้อความโดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลายย่อมวิวาทกันด้วยจิตตุปบาทใด, จิตตุปบาทนั้น ชื่อวิวาทและชื่ออธิกรณ์ เพราะความเป็นเหตุที่จะต้องระงับด้วยสมถะทั้งหลาย." [๓๒๘] พึงทราบเนื้อความด้วยอำนาจแห่งคำที่พระผู้มีพระภาคหมายเอาตรัสไว้ในบาลีนี้ว่า อาปัตตาธิกรณ์ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นอัพยากฤตก็มี อาปัตตาธิกรณ์ที่เป็นกุศลไม่มี."

จริงอยู่ กุศลจิตเป็นองค์ในอาปัตตาธิกรณ์ มีขุดแผ่นดินเป็นต้นอันใด เมื่อกุศลจิตนั่น ซึ่งเป็นองค์แห่งอาปัตตาธิกรณ์นั่น ที่ถือเอาโดยความเป็นอาบัติมีอยู่ ใคร ๆ ไม่อาจกล่าวได้ว่า "อาปัตตาธิกรณ์ที่เป็นกุศลไม่มี."

เพราะเหตุนั้น คำว่า "อาปัตตาธิกรณ์ที่เป็นกุศลไม่มี" นี้ชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาจิตที่พอเป็นองค์ หามิได้. แต่ว่าพระองค์ตรัสหมายเอาความมีแห่งวิกัปป์ดังนี้ :-

อาปัตตาธิกรณ์ใด เป็นโลกวัชชะก่อน อาปัตตาธิกรณ์นั้นเป็นอกุศลโดยส่วนเดียวเท่านั้น, ความกำหนดว่า "กุศลพึงมี" ดังนี้ย่อมไม่มีในโลกวัชชะนั้น.

ส่วนอาปัตตาธิกรณ์ใด เป็นปัณณัตติวัชชะ, อาปัตตาธิกรณ์นั้น ย่อมเป็นอกุศลเฉพาะแก่ภิกษุผู้แกล้งก้าวล่วงอยู่ว่า "เราจะก้าวล่วงอาบัตินี้," แต่อาปัตตาธิกรณ์นั้น ย่อมเป็นอัพยากฤต โดยความ

ต้องด้วยอำนาจแห่งสหไสยเป็นต้น ของภิกษุผู้ไม่แกล้งไม่รู้อะไรเลย เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาความมีแห่งวิกัปป์นี้ ด้วยอำนาจแห่งความแกล้งและไม่แกล้ง ในปัณณัตติวัชชะนั้น จึงตรัสคำว่า อาปัตตาธิกรณ์ที่เป็นอกุศลก็มี, ที่เป็นอัพยากฤตก็มี, อาปัตตาธิกรณ์เป็นกุศลไม่มี."

ก็ถ้าว่า ใคร ๆ ก็พึงกล่าวว่า "ภิกษุมีจิตเป็นกุศล ย่อมต้องอาปัตตาธิกรณ์ใด, อาปัตตาธิกรณ์นี้ ท่านกล่าวว่า "อาปัตตาธิกรณ์เป็นกุศล." กุศลจิตจะพึงเข้ากันได้แม้แก่เอฬกโลมสมุฏฐาน และปทโสธรรมเทศนาสมุฏฐานเป็นต้น ซึ่งเป็นอจิตตกะ. แต่กุศลจิตแม้มีอยู่ในกิริยาที่ต้องนั้น ก็ไม่จัดเป็นองค์แห่งอาบัติ.

ส่วนกายวาจาที่เคลื่อนไหวเป็นไป ด้วยอำนาจกายวิญญัติและวจีวิญญัติ อันใดอันหนึ่งนั้นแล ย่อมเป็นองค์แห่งอาบัติ. ก็แต่ว่าองค์นั้น จัดเป็นอัพยากฤต เพราะความที่องค์นั้นเป็นส่วนอันนับเนื่องในรูปขันธ์.

ก็และ ในคำว่า **ยํ ชานนฺโต** เป็นต้น มีเนื้อความดังนี้ :-

จิตใดย่อมเป็นองค์แห่งอาบัติ, รู้อยู่ซึ่งวัตถุด้วยจิตนั้น และรู้อยู่รู้พร้อมอยู่ กับด้วยอาการคือก้าวล่วงว่า "เรากำลังก้าวล่วงวัตถุนี้" และแกล้งคือจงใจ ด้วยอำนาจวีติกกมเจตนา เหยียบย่ำอยู่ด้วยอำนาจความพยายาม ฝ่าฝืน คือ ส่งจิตอันปราศจากความรับเกียจไป ย่อมก้าวล่วงไป คือ ย่อมต้องอาปัตตาธิกรณ์ใด. [๓๒๙] วีติกกมะใดของภิกษุผู้นั้นผู้ก้าวล่วงด้วยประการอย่างนั้น วีติกกมะนี้ ท่านกล่าวว่า

อาปัตตาธิกรณ์เป็นอกุศล.

เนื้อความแม้ในอัพยากตวาร พึงทราบดังนี้:-

จิตใจย่อมเป็นองค์แห่งอาบัติ, ไม่รู้อยู่โดยความไม่มีแห่งจิตนั้น ทั้งไม่รู้อยู่ ไม่รู้พร้อมอยู่ กับด้วยอาการคือก้าวล่วง ไม่จงใจ โดยความไม่มีวีติกกมเจตนา ซึ่งเป็นองค์แห่งอาบัติ ไม่ฝ่าฝืน คือไม่ได้ส่งจิตอันปราศจากความรับเกียจไป โดยความไม่มีความแกล้งเหยียบย่ำ ย่อมก้าวล่วง คือย่อมต้องอาปัตตาธิกรณ์ใด วีติกกมะใดของภิกษุนั้นผู้ก้าวล่วงอยู่ด้วยประการอย่างนั้น วีติกกมะนี้ ท่านกล่าวว่า อาปัตตาธิกรณ์เป็นอัพยากฤต.

ในคำว่า **อยํ วิวาโท โน อธิกรณํ** เป็นต้น พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า "วิวาทนี้ ไม่จัดเป็นอธิกรณ์ เพราะไม่มีความเป็นกิจที่จะต้องระงับด้วยสมถะทั้งหลาย."

ในคำว่า **ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา** นี้ พึงทราบว่า "ในกรรมที่จะกระทำด้วยสงฆ์จตุวรรค ภิกษุ ๔ รูป เป็นผู้พอทำกรรมให้เสร็จ, ในกรรมที่จะพึงกระทำด้วยสงฆ์ปัญจวรรค ภิกษุ ๕ รูปเป็นผู้พอทำกรรมให้เสร็จ, ในกรรมที่จะพึงทำด้วยสงฆ์ทสวรรค ภิกษุ ๑๐ รูปเป็นผู้พอทำกรรมให้เสร็จ, ในกรรมที่จะพึงทำด้วยสงฆ์วีสติวรรค ภิกษุ ๒๐ รูปเป็นผู้พอทำกรรมให้เสร็จ."

บทว่า **สุปริคฺคหิตํ** มีความว่า อธิกรณ์นั้น อันภิกษุทั้งหลายผู้เจ้าถิ่น พึงกระทำให้เป็นการอันตนป้องกันรอบคอบดีแล้วจึงรับ.

ก็แล ครั้นรับแล้ว พึงกล่าวว่า "วันนี้ พวกเราจะซักจีวร,

วันนี้ พวกเราจะระบมบาตร, วันนี้ มีกังวลอยู่อย่างหนึ่ง" ดังนี้แล้ว ปล่อยให้ล่วงไป ๒-๓ วัน เพื่อประโยชน์แก่การข่มมานะ.

[อุพพาหิกา]

ข้อว่า **อนนฺตานิ เจว ภสฺสานิ ชายนฺติ** มีความว่า ถ้อยคำทั้งหลาย ไม่มีปริมาณเกิดขึ้นข้างนี้และข้างนี้. ปาฐะว่า **ภาสานิ** ก็มีเนื้อความเหมือนกันนี้.

สองบทว่า **อุพฺพาหิกาย สมฺมนฺนิตพฺโพ** มีความว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ รูป อันสงฆ์พึงอปโลกน์สมมติ หรือสมมติด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ซึ่งกล่าวแล้วข้างหน้า. ก็อันภิกษุทั้งหลายผู้ได้รับสมมติแล้วอย่างนั้น พึงนั่งต่างหากแล้ววินิจฉัยอธิกรณ์นั้น หรือพึงประกาศแก่บริษัทนั้นนั่นแลว่า "ภิกษุเหล่าอื่นอย่างพึงกล่าวคำไร ๆ" แล้ววินิจฉัยอธิกรณ์นั้นก็ได้.

[๓๓๐] บทว่า **ตตฺรสฺส** มีความว่า ภิกษุเป็นธรรมกถึกพึงมีในบริษัทนั้น.

สองบทว่า **เนว สุตฺตํ อาคตํ** คือจำมาติกาไม่ได้.

สองบทว่า **โน สุตฺตวิภงฺโค** คือวินัยไม่แม่นยำ.

ข้อว่า **พฺยญฺชนฉายาย อตฺถํ ปฏิพาหติ** มีความว่า พระธรรมกถึกนั้นถือเอาเพียงพยัญชนะเท่านั้น ค้านใจความ คือ เห็นพวกภิกษุผู้อันภิกษุผู้วินัยธรทั้งหลายปรับอยู่ด้วยอาบัติ เพราะรับทองเงินและนาสวนเป็นต้น จึงกล่าวว่า "ทำไมท่านทั้งหลายจึงปรับภิกษุเหล่านี้ด้วยอาบัติเล่า ? กิริยาสักว่างดเว้นเท่านั้น อันพระผู้มีพระภาค

ตรัสแล้วในสูตรอย่างนี้ว่า 'ภิกษุทั้งหลายย่อมเป็นผู้งดเว้นจากการรับทองและเงิน' ดังนี้ มิใช่หรือ ? อาบัติในสูตรนี้ ไม่มี." พระธรรมกถึกรูป ๑ เมื่อพระวินัยธรบอกแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้นุ่งผ้าเลื้อยรุ่มร่ามเพราะพระสูตรที่มาแล้ว จึงกล่าวว่า "ทำไม่ท่านทั้งหลายจึงยกอาบัติแก่ภิกษุเหล่านี้เล่า ? ในสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแต่เพียงการทำความศึกษาอย่างนี้ว่า 'พึงทำความศึกษาว่า เราจักนุ่งให้เรียบร้อย' ดังนี้ เท่านั้นมิใช่หรือ ? อาบัติในสูตรนี้ไม่มี."

[เอกุยยสิกา]

วินิจฉัยในคำว่า **ยถา พหุตรา ภิกฺขู** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกินแม้เพียงรูปเดียว ก็จัดเป็นฝ่ายมากกว่าได้. ก็จะต้องกล่าวอะไรถึงสองสามรูปเล่า.

บทว่า **สญฺญตฺติยา** มีความว่า เราอนุญาตการจับสลาก ๓ วิธี เพื่อต้องการให้ภิกษุเหล่านั้นยินยอม.

วินิจฉัยในคำว่า **คูฬฺหกํ** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

ในบริษัทที่หนาแน่นด้วยพวกอลัชชี พึงทำการจับสลากอย่างปกปิด. ในบริษัทที่หนาแน่นด้วยพวกลัชชี พึงทำการจับสลากอย่างเปิดเผย. ในบริษัทที่หนาแน่นด้วยภิกษุพาล พึงทำการจับสลากอย่างกระซิบบอกที่หู.

สองบทว่า **วณฺณาวณฺณาโย กตฺวา** มีความว่า สลากของฝ่ายธรรมวาที และฝ่ายอธรรมวาที ต้องบอกสำคัญคือเครื่องหมาย แล้วทำให้มีส่วนต่างกันและกันเสีย. ภายหลังพึงเอาสลากเหล่านั้นทั้งหมด

ใส่ในขนดจีวรแล้วให้จับตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล.

ข้อว่า **ทุคฺคโหติ ปจฺจิกฺกฑฺฒิตพฺพํ** มีความว่า พึงบอกว่า "สลากจับไม่ดี" แล้วให้จับใหม่ เพียงครั้งที่ ๓.

ข้อว่า **สุคโหติ สาเวตพฺพํ** มีความว่า [๓๓๑] ครั้นเมื่อภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกินกว่า แม้รูปเดียว พึงประกาศว่า "สลากจับดีแล้ว" ก็ภิกษุพวกธรรมวาทีเหล่านั้น ย่อมกล่าวอย่างใด, อธิกรณ์นั้น พึงให้ระงับอย่างนั้น ฉะนี้แล.

หากว่า ภิกษุพวกอธรรมวาทีคงเป็นฝ่ายมากกว่าแม้ถึงครั้งที่ ๓ พึงกล่าวว่า "วันนี้เวลาไม่เหมาะ พรุ่งนี้ เราทั้งหลายรู้จักกัน" แล้วเลิกเสียแล้ว เสาะหาฝ่ายธรรมวาที เพื่อประโยชน์แก่การทำลายฝ่ายอลัชชีเสีย ทำการจับสลากในวันรุ่งขึ้น นี่เป็นการจับสลากอย่างปกปิด.

ก็แล พึงทราบวินัยในการจับสลากอย่างกระซิบบอกที่หู.

ในคำว่า **คหิเต วตฺตพฺโพ** มีความว่า ถ้าพระสังฆเถระจะจับสลากอธรรมวาทีไซร้, พึงเรียนให้ท่านทราบอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญท่านเป็นผู้แก่เจริญวัยแล้ว. การจับสลากนั่น ไม่ควรแก่ท่าน, อันนี้เป็นอธรรมวาทีสลาก," พึงแสดงสลากนอกนี้แก่ท่าน, ถ้าท่านจะจับธรรมวาทีสลากนั้น, พึงให้. ถ้าว่า ท่านยังไม่ทราบ, ลำดับนั้น พึงเรียนท่านว่า "อย่าบอกแก่ใคร ๆ." คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

บทว่า เปิดเผย นั้น คือ เปิดเผยเนื้อความนั่นเอง.

[ตัสสปาปิยสิกา]

วินิจฉัยในคำว่า **ปาราชิกสามนฺตํ วา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในเพราะเมถุนธรรม อาบัติทุกกฏ ชื่อว่า เฉียดปาราชิก. ในเพราะอทินนาทานเป็นต้นที่เหลือ อาบัติถุลลัจจัย ชื่อว่า เฉียดปาราชิก.

บทว่า **นิเวเธนฺตํ** มีความว่า ผู้อำพรางอยู่ด้วยคำว่า "ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้" ดังนี้.

บทว่า **อติเวธติ** มีความว่า เธอยิ่งคาดคั้นด้วยคำว่า **อิงฺฆายสฺมา** เป็นอาทิ.

ข้อว่า **สรามิ โข อหํ อาวุโส** มีความว่า ภิกษุนั้น ปฏิญญาอย่างนั้น เพื่อต้องการปกปิดอาบัติปาราชิก. เมื่อถูกเธอคาดคั้นยิ่งขึ้นอีกจึงให้ปฏิญญาว่า "ข้าพเจ้าระลึกได้แล" แล้วกล่าวคำว่า "คำนั้นข้าพเจ้าพูดเล่น" ดังนี้ เป็นต้น เพราะกลัวว่า "ภิกษุเหล่านี้จักยังเราให้ฉิบหายในบัดนี้" สงฆ์พึงลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุนั้น.

หากว่า เธอจักยังเป็นผู้มีศีล, เธอยังวัตรให้เต็มแล้ว จักได้ความระงับ. [๓๓๒] หากว่า เธอจักเป็นผู้ไม่มีศีล, เธอจักเป็นผู้อันสงฆ์ให้ฉิบหายอย่างนั้นเทียว.

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

สมถักขันธก วรรณนา จบ.

[๓๓๓] ขุททกวัตถุกขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยการอาบน้ำ]

วินิจฉัยในขุททกวัตถุกขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **มลิลมุฏฺฐิกา** ได้แก่ นักมวยผู้ชกกันด้วยหมัด.

บทว่า **คามปูฏวา** ได้แก่ ชนชาวเมืองผู้ประกอบเนือง ๆ ซึ่งการประดับย้อมผิว, ปาฐะว่า **คามโปตกา** ก็มี. เนื้อความเหมือนกัน.

บทว่า **ถมฺเภ** ได้แก่ เสาที่เขาปักไว้ที่ท่าเป็นที่อาบน้ำ.

บทว่า **กุฑฺเฑ** ได้แก่ บรรดาฝาอิฐฝาศิลาและฝาไม้ ฝาชนิดใดชนิดหนึ่ง.

ชนทั้งหลายถากต้นไม้ให้เป็นเหมือนแผ่นกระดานแล้ว ตัดให้เป็นรอยโดยอาการอย่างกระดานหมากรุก แล้วปักไว้ที่ท่าเป็นที่อาบ, ท่าเช่นนี้ชื่อ อัฏฐานะ ในคำว่า "ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมอาบที่ท่าอันเป็นอัฏฐานะ" ชนทั้งหลายเรี่ยรายจุณแล้วสีกายที่ท่านนั้น.

บทว่า **คนฺธพฺพหตฺถเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมอาบด้วยมือที่ทำด้วยไม้ ที่เขาตั้งไว้ที่ท่าเป็นที่อาบ, ได้ยินว่า ชนทั้งหลายเอามือไม้นั้นถือจุณถูตัว.

บทว่า **กุรุวินฺทกสุตฺติยา** ท่านเรียกกำกลม ๆ ที่ชนทั้งหลายขยำเคล้าจุณแห่งศิลามีสีดังพลอยแดง ด้วยครั่งทำไว้. ชนทั้งหลายจับกำกลม ๆ นั้น ที่ปลาย ๒ ข้างแล้วถูกตัว.

ข้อว่า **วิคฺคยฺห ปริกมฺมํ การาเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์เอาตัวกับตัวสีเข้ากะกันและกัน.

บังเวียนกระดานที่ทำโดยทรวดทรงอย่างก้นถ้วยจักเป็นฟันมังกร เรียกชื่อว่า มัลลกะ, บังเวียนกระดานที่จักเป็นฟันนี้ ไม่ควรแม้แก่ภิกษุผู้อาพาธ.

บังเวียนกระดานที่ไม่ได้จักเป็นฟัน ชื่ออกตมัลลกะ, บังเวียนกระดานที่ไม่ได้จักเป็นฟันนี้ ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธ. ๓๓๔ ส่วนแผ่นอิฐ หรือแผ่นกระเบื้อง ควรอยู่.

บทว่า **อุกฺกาสิกํ** ได้แก่ เกลียวผ้า. เพราะเหตุนั้น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งผู้อาบน้ำ จะถูหลังด้วยเกลียวผ้าสำหรับอาบ ก็ควร.

การบริกรรมด้วยมือ เรียกว่า **ปุถุปาณิกํ**. เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งปวงจะทำบริกรรมหลังด้วยมือ ควรอยู่.

[ว่าด้วยการแต่งตัวเป็นต้น]

คำว่า **วลฺลิกา** นี้ เป็นชื่อแห่งเครื่องประดับหูเป็นต้นว่า แก้วมุกดาและตุ้มหูที่ห้อยออกจากหู. ก็แล จะไม่ควรแต่ตุ้มหูอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้, เครื่องประดับหูอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้เป็นใบตาลก็ไม่ควร.

สายสร้อยชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่า สังวาล.

เครื่องประดับสำหรับแต่งที่คอ ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่า สร้อยคอ.

เครื่องประดับเอาชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยที่สุดแม้เพียงเป็นสายด้ายชื่อว่า สายรัดเอว.

วลัย ชื่อว่า เข็มขัด.

บานพับ (สำหรับรัดแขน) เป็นต้น ปรากฏชัดแล้ว. เครื่องประดับไม่เลือกว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ไม่ควร

วินิฉัยในคำว่า **ทุมาสิกํ วา ทุวงฺคุลํ วา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

หากว่า ภายใน ๒ เดือน ผมยาวถึง ๒ นิ้วไซร้, ต้องปลงเสียภายใน ๒ เดือนเท่านั้น, จะปล่อยให้ยาวเกิน ๒ นิ้วไป ไม่ควร.

แม้ถ้าไม่ยาว, จะปล่อยให้เกินกว่า ๒ เดือนไปแม้วันเดียว ก็ไม่ได้เหมือนกัน. นี้เป็นกำหนดอย่างสูง ที่พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยบททั้ง ๒ ด้วยประการฉะนี้. แต่หย่อนกว่ากำหนดนั้น ขึ้นชื่อว่าความสมควร ไม่มีหามิได้.

สองบทว่า **โกจฺเฉน โอสณฺเหนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้แปรงเสยผมทำให้เรียบ.

บทว่า **ผณเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ใช้หวีอย่างใดอย่างหนึ่งมีหวีงาเป็นต้น เสยผมให้เรียบ.

บทว่า **หตฺถผณเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อจะใช้มือนั่นเองต่างหวี จึงเสยผมด้วยนิ้วมือทั้งหลาย.

บทว่า **สิตฺถเตลเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เสยผมด้วยของเหนียวอย่างใดอย่างหนึ่ง มีขี้ผึ้งและยางเป็นต้น.

บทว่า **อุทกเตลเกน** [๓๓๕] มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์เสยผมด้วยน้ำมันเจือน้ำ เมื่อประโยชน์แก่การประดับ ปรับทุกกฏทุกแห่ง,

แต่พึงชุบมือให้เปียกแล้วเช็ดศีรษะ เพื่อยังผมที่มีปลายงอนให้ราบไป ตามลำดับ, จะเอามืออันเปียกเช็ดแม้ซึ่งศีรษะที่ร้อนจัด ด้วยความร้อน และเปื้อนธุลี ก็ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว อาทาเส วา อุทกปตฺเต วา** พึงทราบดังนี้ :-

เงาหน้าย่อมปรากฏในวัตถุเหล่าใด วัตถุเหล่านั้นทั้งหมด แม้มีแผ่นสำริดเป็นต้น ย่อมถึงความว่ากระจงเหมือนกัน, แม้วัตถุมีน้ำส้มพะอูมเป็นต้น ย่อมถึงความนับว่า ภาชนะน้ำเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงเป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้แลดู (เงาหน้า) ในที่ใดที่หนึ่ง.

บทว่า **อาพาธปจฺจยา** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุดูเงาหน้า เพื่อรู้ว่า "แผลของเรามีผิวเต็มหรือยังก่อน."

(ในปุราณอรรถกถา) กล่าวว่า "สมควรมองดูเงาหน้า เพื่อตรวจดูอายุสังขารอย่างนี้ว่า 'เราแก่หรือยังหนอ ?' ดังนี้ ก็ได้."

สองบทว่า **มุขํ อาลิมฺเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมผัดด้วยเครื่องผัดหน้า สำหรับทำให้หน้ามีผิดผุดผ่อง.

บทว่า **อุมฺมทฺเทนฺติ** มีความว่า ย่อมไล้หน้า ด้วยเครื่องไล้ต่าง ๆ.

บทว่า **จุณฺเณนฺติ** มีความว่า ย่อมทา ด้วยจุณสำหรับทาหน้า.

หลายบทว่า **มโนสิลกาย มุขํ ลญฺเฉนฺติ** มีความว่า ย่อมทำการเจิมเป็นจุด ๆ เป็นต้น ด้วยมโนสิลา. การเจิมเหล่านั้น ย่อมไม่ควร

แม้ด้วยวัตถุมีหรดาลเป็นต้นแท้. การย้อมตัวเป็นต้น ชัดเจนแล้ว. ปรับทุกกฏในที่ทั้งปวง.

[ว่าด้วยการฟ้อนและขับเป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว นจฺจํ วา** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ไปเพื่อดูการฟ้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้การฟ้อนแห่งนกยูง. เมื่อภิกษุฟ้อนแม้เองก็ตาม ให้ผู้อื่นฟ้อนก็ตาม เป็นทุกกฏเหมือนกัน. แม้การขับอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการขับของคนฟ้อนก็ตาม เป็นการขับที่ดี (คือ เนื่องเฉพาะด้วยอนิจจธรรมเป็นต้น) ก็ตาม โดยที่สุดแม้การขับด้วยฟัน ก็ไม่ควร.

ภิกษุคิดว่า "เราจักขับ" แล้วร้องเสียเปล่าในส่วนเบื้องต้นเพลงขับ แม้การร้องเสียงเปล่านั้น ก็ไม่ควร. เมื่อภิกษุขันเองก็ตาม ให้ผู้อื่นขับก็ตาม เป็นทุกกฏเหมือนกัน. แม้การประโคม อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ควร. ๓๓๖ แต่เมื่อรำคาญหรือตั้งอยู่ในที่น่ารังเกียจจึงดีดนิ้วมือก็ตาม ตบมือก็ตาม, ในข้อนั้นไม่เป็นอาบัติ, ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้อยู่ภายในวัด เห็นการเล่นทุกอย่างมีการฟ้อนเป็นต้น.

เมื่อภิกษุออกจากวัดไปสู่วัด (อื่น) ด้วยตั้งใจว่า "เราจักดู" ดังนี้ เป็นอาบัติแท้. นั่งอยู่ที่อาสนศาลาแล้วเห็น, ไม่เป็นอาบัติ. ลุกเดินไปด้วยคิดว่า "เราจักดู" เป็นอาบัติ, แม้ยืนอยู่ที่ถนนเหลียวคอไปดู เป็นอาบัติเหมือนกัน.

[ว่าด้วยสรภัญญะ]

บทว่า **สรกุตฺตึ** ได้แก่ ทำเสียง.

สองบทว่า **ภงฺโค โหติ** มีความว่า ไม่อาจเพื่อจะยังสมาธิที่ตนยังไม่ได้ ให้เกิดขึ้น, ไม่อาจเพื่อจะเข้าสมาธิที่ตนได้แล้ว.

ข้อว่า **ปจฺฉิมา ชนตา** เป็นอาทิ มีความว่า ประชุมชนในภายหลัง ย่อมถึงความเอาอย่างว่า "อาจารย์ก็ดี อุปัชฌาย์ก็ดี ของเราทั้งหลายขับแล้วอย่างนี้" คือ ขับอย่างนั้นเหมือนกัน.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว อายตเกน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เสียงขับที่ทำลายวัตร (คือวิธีเปลี่ยนเสียง) นั้น ๆ ทำอักขระให้เสีย ชื่อเสียงขับอันยาว. ส่วนในธรรม วัตรสำหรับสุตตันตะก็มี วัตรสำหรับชาดกก็มี วัตรสำหรับคาถาก็มี, การที่ยังวัตรนั้นให้เสีย ทำเสียงให้ยาวเกินไป ไม่ควร. พึงแสดงบทและพยัญชนะให้เรียนร้อยด้วยวัตร (คือการเปลี่ยนเสียง) อันกลมกล่อม.

บทว่า **สรภญฺญํ** คือ การสวดด้วยเสียง. ได้ยินว่า ในสรภัญญะมีวัตร ๓๒ มีตรังควัตร (ทำนองดังคลื่น) โทหกวัตร (ทำนองดังรีดนมโค) คลิวัตร (ทำนองดังของเลื่อน) เป็นต้น. ในวัตรเหล่านั้นภิกษุย่อมได้เพื่อใช้วัตรที่ตนต้องการ.

การที่ไม่ยังบทและพยัญชนะให้เสีย คือ ไม่ทำให้ผิดเพี้ยนเปลี่ยนโดยนัยที่เหมาะ ซึ่งสมควรแก่สมณะนั่นแล เป็นลักษณะแห่งวัตรทั้งปวง.

สองบทว่า **พาหิรโลมึ อุณฺณึ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์

ห่มผ้าปาวารขนสัตว์เอาขนไว้ข้างนอก. เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ทรงอย่างนั้น. [๓๓๗] จะห่มเอาขนไว้ข้างใน ควรอยู่.

สมณกัปปถา ได้กล่าวไว้แล้วในอรรถกถาแห่งภูตคามสิกขาบท.

หลายบทว่า **น ภิกฺขเว อตฺตโน องฺคชาตํ** มีความว่า เป็นถุลลัจจัยแก่ภิกษุผู้ตัดองคชาตเท่านั้น. แม้เมื่อภิกษุตัดอวัยวะอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง มีหูจมูกและนิ้วเป็นต้นก็ตาม ยังทุกข์เช่นนั้นให้เกิดขึ้นก็ตาม เป็นทุกกฏ. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้กอกโลหิตหรือตัดอวัยวะเพราะถูกงูหรือร่านกัดเป็นต้นก็ตาม เพราะปัจจัยคืออกพาธอย่างอื่นก็ตาม.

[ว่าด้วยบาตร]

สามบทว่า **จนฺทนคณฺธี อุปฺปนฺนา โหติ** มีความว่า ปุ่มไม้จันทน์เป็นของเกิดขึ้นแล้ว.

ได้ยินว่า ราชคหเศรษฐีนั้น ให้ขึงข่ายทั้งเหนือน้ำและใต้น้ำแล้วเล่นในแม่น้ำคงคา. ปุ่มไม้จันทน์อันกระแสแห่งแม่น้ำนั้นพัดลอยมาติดที่ข่าย. บุรุษทั้งหลายของเศรษฐีนั้น ได้นำปุ่มไม้จันทน์นั้นมาให้. ปุ่มไม้จันทน์นั้นเป็นของเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้.

อิทธิปาฏิหาริย์ คือการแผลง พระผู้มีพระภาคทรงห้ามแล้วในบทว่า **อิทฺธิปาฏิหาริยํ** นี้.

ส่วนฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยอำนาจอธิฐาน พึงทราบว่า ไม่ได้ทรงห้าม.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว โสวณฺณมโย ปตฺโต** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

ก็ถ้าว่า คฤหัสถ์ทั้งหลายทำกับข้าวใส่ในภาชนะมีจานทองคำเป็นต้น น้อมเข้าไปถวายในโรงครัว, ไม่ควรแม้เพื่อจะถูกต้อง.

อนึ่ง ภาชนะทั้งหลาย มีจานเป็นต้น ที่ทำด้วยแก้วผลึก ทำด้วยกระจกและทำด้วยสำริดเป็นต้น ย่อมไม่ควร แต่เพียงใช้เป็นของส่วนตัวเท่านั้น. ใช้เป็นของสงฆ์ หรือเป็นคิหิวิกัติ (คือ เป็นของคฤหัสถ์) ควรอยู่.

บาตร แม้เป็นวิการแห่งทองแดง ก็ไม่ควร. ส่วนภาชนะควร. คำทั้งปวงที่ว่าดังนี้ ๆ ท่านกล่าวไว้ในกุรุนที.

ส่วนบาตรที่แล้วด้วยแก้วมีแก้วอินทนิลเป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสในบทว่า **มณิมโย** นี้.

[๓๓๘] บาตรแม้ล้วนแล้วด้วยทองห้าว ท่านรวมเข้าในบทว่า **กํสมโย** นี้.

คำว่า "เพื่อกลึง" นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสเพื่อประโยชน์แก่การทำให้บาง.

บังเวียนปกตินั้น ได้แก่ บังเวียนที่จักเป็นฟันมังกร.

บทว่า **อาวตฺติตฺวา** ได้แก่ กระทบกันและกัน.

วินิจฉันในคำว่า **ปตฺตาธารกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในกุรุนทีกล่าวว่า บนเชิงบาตรที่เนื่องกับพื้น ซึ่งทำด้วยเงาเถาวัลย์และหวายเป็นต้น ควรวางซ้อน ๆ กันได้ ๓ บาตร บนเชิงไม้ ควรวางซ้อนกันได้ ๒ บาติ.

ส่วนในมหาอรรถกถากล่าวว่า บนเชิงบาตรที่เนื่องกับพื้น ไม่

เป็นโอกาสแห่งบาตร ๓ ใบ จะวางแต่ ๒ ใบ ก็ควร. แม้ในเชิงบาตรไม้และเชิงบาตรท่องไม้ ซึ่งตกแต่งเกลี้ยงเกลาดี ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็แล เชิงบาตรไม้ที่คล้ายปลายเครื่องกลึง และเชิงบาตรท่อนไม้ที่ผูกด้วยไม้ ๓ ท่อน ไม่เป็นโอกาสแห่งบาตรแม้ใบเดียว. แม้วางบนเชิงนั้นแล้ว ก็ต้องนั่งเอามือยึดไว้อย่างนั้น. ส่วนบนพื้นพึงคว่ำวางไว้แต่ใบเดียวเท่านั้น.

บทว่า **มิฒนฺเต** ได้แก่ ริมเฉลียงและกระดานเลียบเป็นต้น. ก็ถ้าว่า บาตรกลิ้งไปแล้ว จะค้างอยู่บนริมกระดานเลียบนั่นเอง; จะวางบนกระดานเลียบอันกว้างเป็นปานนั้น ก็ควร.

บทว่า **ปริภณฺฑนฺเต** ได้แก่ ริมกระดานเลียบอันแคบซึ่งเขาทำไว้ที่ข้างภายนอก.

วินิจฉัยแม้ในกระดานเลียบอันแคบนี้ ก็พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในกระดานเลียบนั่นแล.

บทว่า **โจฬกํ** ได้แก่ ผ้าที่เขาปูลาดแล้ววางบาตร. ก็เมื่อผ้านั้นไม่มี ควรวางบนเสื่อลำแพนหรือบนสื่ออ่อน หรือบนพื้นที่เขาทาขัดด้วยดินเหนียว หรือบนพื้นเห็นปานนั้น ซึ่งจะไม่ประทุษร้ายบาตรหรือบนทรายก็ได้.

แต่เมื่อภิกษุวางในที่มีดินร่วนและฝุ่นเป็นต้น หรือบนพื้นที่คมแข็ง ต้องทุกกฏ.

โรงสำหรับเก็บบาตรนั้น จะก่อด้วยอิฐหรือทำด้วยไม้ ก็ควร

[๓๓๙] หม้อสำหรับเก็บสิ่งของ ทรวดทรงคล้ายอ่างน้ำ มีปาก กว้าง เรียกว่า หม้อสำหรับเก็บบาตร.

สองบทว่า **โย ลคฺเคยฺย** มีความว่า เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุ ผู้แขวนบาตรในที่ใดที่หนึ่ง. จะผูกแขวนไว้แม้ที่ราวจีวร ก็ไม่ควร.

เตียงและตั่ง จะเป็นของที่เขาทำไว้ เพื่อวางสิ่งของเท่านั้น หรือเพื่อนั่งนอนก็ตามที, เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้วางบาตรบนเตียงหรือตั่ง อันใดอันหนึ่ง.

แต่จะมัดรวมกับของอื่นวางไว้ ควรอยู่. หรือจะผูกที่แม่แคร่ ห้อยไว้ ก็ควร. จะผูกแล้ววางข้างบนเตียงและตั่ง ไม่ควรเหมือนกัน.

ก็ถ้าว่า เตียงหรือตั่งเป็นของที่เขายกขึ้นพาดเป็นนั่งร้านบนราว จีวรเป็นต้น, จะวางบนเตียงหรือตั่งนั้น ก็ควร. จะเอาสายโยคคล้อง บนจะงอยบ่าแล้ววางบนตัก ก็ควร, ถึงบาตรที่คล้องบนจะงอยบ่า แม้เต็มด้วยข้าวสุก ก็ไม่ควรวางบนร่ม. แต่จะวางบาตรชนิดใดชนิดหนึ่ง บนร่มที่ผูกมัดกับสิ่งของ หรือบนร่มที่ผูกมัดเป็นร้านม้า ควรอยู่.

วินิจฉัยในคำว่า **ปตฺตหตฺเถน** พึงทราบดังนี้ :-

บาตรของภิกษุใดอยู่ในมือ ภิกษุนั้นแล ชื่อว่าผู้มีบาตรในมือ อย่างเดียวหามิได้, อนึ่ง ภิกษุผู้มีบาตรอยู่ในมือ ย่อมไม่ได้เพื่อผลัก บานประตูอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้.

แต่อันที่จริง เมื่อบาตรอยู่ในมือหรือบนหลังเท้า หรือที่อวัยวะ

แห่งสรีระอันใดอันหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่ได้เพื่อจะผลักบานประตู หรือเพื่อจะถอนลิ่มสลัก หรือเพื่อจะเอาลูกกุญแจไขแม่กุญแจด้วยมือ หรือด้วยหลังเท้า หรือด้วยศีรษะ หรือด้วยอวัยวะแห่งสรีระอันใดอันหนึ่ง. แต่คล้องบาตรบนจะงอยบ่าแล้ว ย่อมได้เพื่อเปิดบานประตูตามความสบายแท้.

[๓๔๐] กะโหลกน้ำเต้า เรียกว่า **ตุมฺพกฏาหํ** จะรักษากะโหลกน้ำเต้านั้นไว้ ไม่ควร, ก็แล ได้มาแล้วก็จะใช้เป็นของยืม ควรอยู่. แม้ในกระเบื้องหม้อ ก็มีนัยเหมือนกัน.

กระเบื้องหม้อเรียกว่า **ฆฏิกฏาหํ**.

คำว่า **อพฺภุมฺเม** นี้ เป็นคำแสดงความตกใจ.

วินิจฉัยในบทว่า **สพฺพปํสุกูลิเกน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

จีวร เตียง และตั่ง เป็นของบังสุกุล ย่อมควร. ส่วนของที่จะพึงกลืนกิน อันเขาให้แล้วนั่นแล พึงถือเอา.

บทว่า **จลกานิ** ได้แก่ อามิสที่จะทิ้งคายออกไม่กลืน.

บทว่า **อฏฺฐิกานิ** ได้แก่ ก้างปลาหรือกระดูกเนื้อ.

บทว่า **อุจฺฉิฏฺโฐทกํ** ได้แก่ น้ำบ้วนปาก. เมื่อภิกษุผู้ใช้บาตรขนทิ้งซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในอามิสที่เป็นเดนเป็นต้นนั้น เป็นทุกฏ. ภิกษุย่อมไม่ได้ แม้เพื่อจะทำบาตรให้เป็นกระโถนล้างมือ จะใส่แม้ซึ่งน้ำล้างมือล้างเท้าลงในบาตรแล้วนำไปเท ก็ไม่ควร. จะจับบาตรที่สะอาดไม่เปื้อน ด้วยมือที่เปื้อน ก็ไม่ควร. แต่จะมือซ้ายเทน้ำลงในบาตร

ที่สะอาดนี้แล้ว อมเอาน้ำอม ๑ แล้วจึงจับด้วยมือที่เปื้อน ควรอยู่. จริงอยู่ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บาตรนั้น ย่อมเป็นบาตรเปื้อนด้วย.

อนึ่ง จะล้างมือเปื้อนด้วยน้ำข้างนอกแล้ว จึงจับ (บาตร) ควรอยู่.

เมื่อฉันปลาเนื้อและผลาผลเป็นต้นอยู่ ในของเหล่านั้น สิ่งใด เป็นก้างหรือกระดูกหรือเป็นเดน เป็นผู้ใคร่จะทิ้งเสีย, จะเอาสิ่งนั้นวาง ลงในบาตร ย่อมไม่ได้. ส่วนสิ่งใด ยังอยากจะฉันต่อไปอีก จะเอา สิ่งนั้นวางลงในบาตรก็ได้. จะวางเนื้อที่มีกระดูกและปลาที่มีก้างเป็นต้น ในบาตรนั้นและเอามือปล้อนออกฉัน ก็ควร. แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เอาออก จากปากแล้ว ยังอยากจะฉันอีก, จะเอาสิ่งนั้นวางในบาตรไม่ได้.

ชิ้นขิงและชิ้นมะพร้าวเป็นต้น กัดกินแล้วจะวางอีกก็ได้.

[ว่าด้วยมีดและเข็ม]

[๓๔๑] บทว่า **นมตกํ** ได้แก่ ท่อนผ้าสำหรับห่อมีด.

บทว่า **ทณฺฑสตฺถกํ** ได้แก่ มีดที่เข้าด้ามอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็น มีดพับหรือมีดอื่นก็ได้.

สองบทว่า **กณฺณกิตาโย โหนฺติ** คือ เป็นของอันสนิมจับ.

สองบทว่า **กิณฺเณน ปุเรตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้ เต็มด้วยผลแป้งเหล้า.

บทว่า **สตฺตุยา** มีความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้เต็มด้วย ผลแป้งเจือด้วยขมิ้น

แม้จุณแห่งศิลา เรียกว่า ผงหิน. ความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้เต็มด้วยผงศิลานั้น.

สองบทว่า **มธุสิตฺถเกน สาเรตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้พอก (เข็ม) ด้วยขี้ผึ้ง.

สองบทว่า **สริตมฺปิ ปริภิชฺชติ** มีความว่า ขี้ผึ้งที่พอกไว้นั้นแตกกระจาย.

บทว่า **สริตสิปาฏิกํ** ได้แก่ ผ้าห่อขี้ผึ้ง คือ ฝักมีด.

ในกุรุนทีกล่าวว่า และฝักมีดก็อนุโลมตามผ้าห่อเข็มนั้น.

[ว่าด้วยไม้สะดึง]

ไม้สะดึงนั้น ได้แก่ แม่สะดึงบ้าง เสื่อหวายหรือเสื่อลำแพนอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะพึงปูนแม่สะดึงนั้นบ้าง.

เชือกผูกไม้สะดึงนั้น ได้แก่ เชือกสำหรับผูกจีวรที่ไม้สะดึงเมื่อเย็บจีวร ๒ ชั้น.

สองบทว่า **กฐินํ นปฺปโหติ** มีความว่า ไม้สะดึงที่ทำตามขนาดของภิกษุที่สูง จีวรของภิกษุที่เตี้ย เมื่อขึงลาดบนไม้สะดึงนั้น ย่อมไม่พอ คือหลวมอยู่ภายในเท่านั้น, อธิบายว่า ไม่ถึงไม้ขอบสะดึง.

บทว่า **ทณฺฑกฐินํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ผู้แม่สะดึงอื่นตามขนาดของภิกษุผู้เตี้ยนอกนี้ ในท่ามกลางแห่งแม่สะดึงยาวนั้น.

บทว่า **วิทลกํ** ได้แก่ การพับชายโดยรอบแห่งเสื่อหวายทำให้เป็น ๒ ชั้น พอได้ขนาดกับกระทงสะดึง.

บทว่า **สลากํ** ได้แก่ ซี่ไม้สำหรับสอดเข้าในระหว่างแห่งจีวร ๒ ชั้น.

บทว่า **วินทฺธนรชฺชุํ** ได้แก่ เชือกที่มัดแม่สะดึงเล็กกับแม่สะดึงใหญ่ ที่ไม้สะดึงนั้น.

บทว่า **วินทฺธนสุตฺตกํ** [๓๔๒] ได้แก่ ด้วยที่ตรึงจีวรติดกับแม่สะดึงเล็ก.

สามบทว่า **วินทฺธิตฺวา จีวรํ สิพฺเพตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ตรึงจีวรที่แม่สะดึงนั้น ด้วยด้ายนั้นแล้วเย็บ.

สองบทว่า **วิสมา โหนฺติ** มีความว่า ด้วยเกษียณบางแห่งเล็กบางแห่งใหญ่.

บทว่า **กฬิมฺพกํ** ได้แก่ วัตถุมีใบตาลเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับทำการวัดขนาด.

บทว่า **โมฆสุตฺตกํ** ได้แก่ การทำแนวเครื่องหมาย ด้วยเส้นบรรทัดขมิ้น ดังการทำแนวเครื่องหมายที่ไม้ ด้วยเส้นบรรทัดดำของพวกช่างไม้ฉะนั้น.

สองบทว่า **องฺคุลิยา ปฏิคฺคณฺหนฺติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลาย (เย็บจีวร) รับปากเข็มด้วยนิ้วมือ.

บทว่า **ปฏิคฺคหํ** ได้แก่ สนับแห่งนิ้วมือ.

ภาชนะมีถาดและผอบเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อภาชนะสำหรับใส่และกระบอก.

บทว่า **อุจฺจวตฺถุกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุถมดินทำ

พื้นที่ให้สูง.

หลายบทว่า **โอคุมฺเพตฺวา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ กาตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุรื้อหลังคาเสียแล้วทำระแนงให้ทึบ โบกทั้งข้างในและข้างนอกด้วยดินเหนียว.

บทว่า **โคฬํสิกาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุใส่ไม้ไผ่หรือไม้จริงไว้ข้างในแล้วม้วนแม่สะดึงกับไม้นั้น.

บทว่า **พนฺธนรชฺชุํ** ได้แก่ เชือกสำหรับมัดแม่สะดึงที่ม้วนแล้วอย่างนั้น.

[ว่าด้วยเครื่องกรอง]

ผ้ากรองที่ผู้ติดกับไม้ ๓ อัน ชื่อกระชอนสำหรับกรอง.

ข้อว่า **โย น ทเทยฺย** มีความว่า ภิกษุใดไม่ให้ผ้ากรองแก่ภิกษุผู้ไม่มีผ้ากรองนั่นแล, เป็นอาบัติแก่ภิกษุนั้นแท้.

ฝ่ายภิกษุใด เมื่อผ้ากรองในมือของตนแม้มีอยู่ แต่ยังยืม ไม่อยากให้ก็อย่าพึงให้แก่ภิกษุนั้น.

บทว่า **ทณฺฑกปริสฺสาวนํ** มีความว่า พึงผูกผ้ากับไม้ที่ทำดังแม่บันไดขั้นกลาง ซึ่งผูกติดบนขา ๔ ขา แล้วเทน้ำลงตรงกลางไม้ดังเครื่องกรองด่างของพวกช่างย้อม. น้ำนั้นเต็มทั้ง ๒ ห้องแล้วย่อมไหลออก. ภิกษุทั้งหลาย [๔๓๔] ลาดผ้ากรองใดลงในน้ำแล้วเอาหม้อตักน้ำ ผักกรองนั้น ชื่อ **โอตฺถริกํ**.

จริงอยู่ ภิกษุทั้งหลายผูกผ้าติดกับไม้ ๔ อัน ปักหลัก ๔ หลักลงในน้ำแล้ว ผู้ผ้ากรองนั้นติดกับหลักนั้น ให้ริมผ้าโดยรอบทั้งหมด

พ้นจากน้ำ ตรงกลางหย่อนลง แล้วเอาหม้อตักน้ำ.

เรือนที่ทำด้วยจีวร เรียกว่า มุ้งกันยุง.

[ว่าด้วยจงกรมและเรือนไฟ]

บทว่า **อภิสนฺนกายา** คือ ผู้มีกายหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษมีเสมหะเป็นต้น.

เสาสำหรับใส่ลิ่ม ขนาดเท่ากับบานประตูพอดี เรียกชื่อว่า อัคคพวัฏฏิ. เสสำหรับใส่ลิ่มนั้น เป็นเสาที่เขาเจาะรูไว้ ๓-๔ รู แล้วใส่ลิ่ม.

ห่วงสำหรับใส่ดาน ที่เขาเจาะบานประตูแล้วตรึงติดที่บานประตูนั้น เรียกชื่อว่า สลักเพชร. ลิ่มที่เขาทำช่องที่ตรงกลางสลักเพชรแล้วสอดไว้ ชื่อสูจิกา. กลอนที่เขาติดไว้ข้างบนสลักเพชร ชื่อฆฏิกา.

สองบทว่า **มณฺฑลิกํ กาตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ก่อพื้นให้ต่ำ.

ปล่องควันนั้น ได้แก่ ช่องสำหรับควันไฟออก.

บทว่า **วาเสตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้อบด้วยของหอมทั้งหลาย.

อุทกนิธานนั้น ได้แก่ ที่สำหรับขังน้ำ, ภิกษุพึงใช้หม้อตักน้ำขังไว้ในนั้นแล้ว เอาขันตักน้ำใช้.

ซุ้มน้ำ ได้แก่ ซุ้มประตู.

วินิจฉัยในคำว่า **ติสฺโส ปฏิจฺฉาทิโย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เครื่องปกปิด คือ เรือนไฟ ๑ เครื่องปกปิด คือ น้ำ ๑ ควร

แก่ภิกษุผู้ทำบริกรรมเท่านั้น, ไม่ควรในสามีจิกรรมทั้งหลายมีอภิวาท เป็นต้นที่ยังเหลือ. เครื่องปกปิด คือ ผ้า ควรในกรรมทั้งปวง.

ข้อว่า น้ำไม่มีนั้น ได้แก่ ไม่มีสำหรับอาบ.

บทว่า **ตุลํ** ได้แก่ คันสำหรับโพงเอาน้ำขึ้น ดังคันชั่งของพวก ชาวตลาด.

[๓๔๔] ยนต์ที่เทียมโค หรือใช้มือจับชักด้วยเชือกอันยาว เรียก ว่า ระหัด.

ยนต์ที่มีหม้อผูกติดกับซี่ เรียกว่า กังหัน.

ภาชนะที่ทำด้วยหนัง ซึ่งจะพึงผูกติดกับคันโพงหรือระหัด ชื่อว่า ท่อนหนัง.

สองบทว่า **ปากฏา โหติ** มีความว่า บ่อน้ำคร่ำ เป็นที่ไม่ได้ ล้อม.

บทว่า **อุทกปุญฺฉนี** มีความว่า เครื่องเช็ดน้ำ ทำด้วยงาก็ดี ทำด้วยเขาก็ดี ทำด้วยไม้ก็ดี ย่อมควร. เมื่อเครื่องเช็ดน้ำนั้นไม่มี จะใช้ผ้าซับน้ำ ก็ควร.

บทว่า **อุทกมาติกํ** ได้แก่ ลำรางสำหรับน้ำไหล

เรือนไฟที่ติดปั้นลมโดยชอบ เรียกชื่อว่า เรือนไฟไม่มีรอยมุง.

คำว่า เรือนไฟไม่มีรอยมุงนั้น เป็นชื่อแห่งเรือนไฟที่มีหลังคา ทำเป็นยอด ติดปั้นลมที่มณฑลช่อฟ้าบนกลอนทั้งหลาย.

สองบทว่า **จาตุมฺมาสํ นิสีทเนน** มีความว่า ภิกษุไม่พึง อยู่ปราศจากผ้านิสีทนะตลอด ๔ เดือน.

บทว่า **ปุปฺผาภิกิณฺเณสุ** มีความว่า ภิกษุไม่พึงนอนบนที่นอนที่เขาประดับด้วยดอกไม้.

บทว่า **นมตกํ** มีความว่า เครื่องปูนั่งคล้ายสันถัตที่ทำ คือทอด้วยขนเจียม พึงใช้สอย โดยบริหารไว้อย่างท่อนหนัง.

[ว่าด้วยการฉัน]

ชื่อว่า **อาสิตฺตกูปธานํ** นั้น เป็นคำเรียก ลุ้ง ที่ทำด้วยทองแดงหรือด้วยเงิน. อนึ่ง ลุ้งนั้น แม้ทำด้วยไม้ ก็ไม่ควร เพราะเป็นของที่ทรงห้ามแล้ว.

เครื่องรองทำด้วยไม้ทั้งท่อน เรียกว่า โตก. แม้เครื่องรองที่ทำด้วยในกระเช้าและตะกร้า ก็นับเข้าในโตกนี้เหมือนกัน.

[๓๔๕] จริงอยู่ วัตถุมีไม้เส้าเป็นต้นนั้น จำเดิมแต่ที่ถึงความรวมลงว่าเป็นเครื่องรอง มีช่องเจาะไว้ข้างในก็ตาม เจาะไว้โดยรอบก็ตาม ควรเหมือนกัน.

วินิจฉัยในคำว่า **เอกภาชเน** นี้ พึงทราบดังนี้:-

หากว่า ภิกษุรูปหนึ่งถือเอาผลไม้ หรือขนมจากภาชนะไป, ครั้นเมื่อภิกษุนั้นหลีกไปแล้ว การที่ภิกษุนอกนี้จะฉันผลไม้หรือขนมที่ยังเหลือ ย่อมควร. แม้ภิกษุนอกจากนี้ จะถือเอาอีกในขณะนั้นก็ควร.

[ว่าด้วยการคว่ำบาตร]

วินิจฉัยในคำว่า **อฏฺฐหงฺเคหิ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

การที่สงฆ์คว่ำบาตรในภายในสีมา หรือไปสู่ภายนอกสีมา คว่ำบาตรในที่ทั้งหลายมีแม่น้ำเป็นต้น แก่อุบาสกผู้ประกอบแม้ด้วยองค์อันหนึ่ง ๆ ย่อมควรทั้งนั้น.

ก็แล เมื่อบาตรอันสงฆ์คว่ำแล้วอย่างนั้น ไทยธรรมไร ๆ ในเรือนของอุบาสกนั้น อันภิกษุทั้งหลายไม่พึงรับ. พึงส่งข่าวไปในวัดแม้เหล่าอื่นว่า "ท่านทั้งหลายอย่ารับภิกษาในเรือนของอุบาสกโน้น."

ก็ในการที่จะหงายบาตร ต้องให้อุบาสกนั้นของเพียงครั้งที่ ๓ ให้อุบาสกนั้นละหัตถบาสแล้ว หงายบาตรด้วยญัตติทุติยกรรม.

[เรื่องโพธิราชกุมาร]

สองบทว่า **ปุรกฺขิตฺวา** ได้แก่ จัดไว้โดยความเป็นยอด.

บทว่า **สํหรนฺตุ** มีความว่า ผ้าทั้งหลายอันท่านจงม้วนเสีย.

บทว่า **เจฬปฏิกํ** ได้แก่ เครื่องปูลาด คือผ้า.

ได้ยินว่า โพธิราชกุมารนั้น ปูลาดแล้วด้วยความมุ่งหมายนี้ว่า "ถ้าว่า เราจักได้บุตร, พระผู้มีพระภาคจักทรงเหยียบผืนผ้าของเรา."

จริงอยู่ โพธิราชกุมารนั้น ไม่สมควรได้บุตร; เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงเหยียบ. หากว่า พระองค์พึงทรงเหยียบไซร้, ภายหลังเมื่อกุมารไม่ได้บุตร จะพึงถือทิฏฐิว่า "พระผู้มีพระภาคนี้มิใช่พระสัพพัญญู." นี้เป็นเหตุในการที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงเหยียบก่อน.

ฝ่ายภิกษุทั้งหลายเล่า เธอเหล่าใด ไม่รู้อยู่ พึงเหยียบ. เธอ

เหล่านั้น พึงเป็นผู้ถูกพวกคฤหัสถ์ดูหมิ่น, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติสิขาบท เพื่อปลดภิกษุทั้งหลายจากความดูหมิ่น.

นี้เป็นเหตุในการทรงบัญญัติสิกขาบท.

ข้อว่า **มงฺคลตฺถาย ยาจิยมาเนน** มีความว่า สตรีจะเป็นผู้ปราศจากครรภ์ หรือเป็นผู้มีครรภ์แก่ก็ตามที, อันภิกษุซึ่งเขาอ้อนวอนเพื่อต้องการมงคล ในฐานะเห็นปานนั้น สมควรเหยียบ.

[ว่าด้วยเครื่องเช็ดเท้า]

[๓๔๖] เครื่องปูลาด เป็นของที่เขาลาดไว้ใกล้ที่ล้างเท้า เพื่อประโยชน์ที่จะเหยียบด้วยเท้าซึ่งล้างแล้ว ชื่อว่าเครื่องลาดสำหรับเท้าที่ล้างแล้ว, ภิกษุควรเหยียบเครื่องลาดนั้น.

วัตถุที่มีท่าทางคล้ายฝักบัว ซึ่งเขาทำให้หนามตั้งขึ้น เพื่อเช็ดเท้าชื่อว่าเครื่องเช็ดเท้า, เครื่องเช็ดเท้านั้น จะเป็นของกลม หรือต่างโดยสัณฐาน มี ๔ เหลี่ยมเป็นต้นก็ตามที เป็นของที่ทรงห้ามทั้งนั้น เพราะเป็นของอุดหนุนแก่ความเป็นผู้มักมาก; ไม่ควรรับ ไม่ควรใช้สอย.

ศิลา เรียกว่า กรวด แม้หินฟองน้ำ ก็ไม่ควร.

[ว่าด้วยพัด]

พัด เรียกว่า **วิธูปนํ** แปลว่า วัตถุสำหรับโบก. ส่วนพัดมีด้ามอย่างใบตาล จะเป็นของที่สานด้วยใบตาลหรือสานด้วยเส้นตอกไม้ไผ่และเส้นตอกงา หรือทำด้วยขนหางนกยูง หรือทำด้วยจัมมวิกัติ

ทั้งหลายก็ตามที ควรทุกอย่าง.

พัดปัดยุงนั้น แม้มีด้ามทำด้วยงาหรือเขาก็ควร. แม้พัดปัดยุงที่ทำด้วยย่างแห่งไม้เกดและใบมะพูดเป็นต้น สงเคราะห์เข้ากับพันที่ทำด้วยเปลือกไม้.

[ว่าด้วยร่ม]

วินิจฉัยในคำว่า **คิลานสฺส ฉตฺตํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุใด มีความร้อนในกาย หรือมีความกลุ้มใจ หรือมีตาฟางก็ดี หรืออาพาธบางชนิดอย่างอื่น ที่เว้นร่มเสีย ย่อมเกิดขึ้น, ภิกษุนั้นควรกางร่มในบ้านหรือในป่า. อนึ่ง เมื่อฝนตก จะกางร่มเพื่อรักษาจีวร และในที่ควรกลัวสัตว์ร้ายและโจร จะกางร่มเพื่อป้องกันตนบ้าง ก็ควร. ส่วนร่มที่ทำด้วยใบไม้ใบเดียว ควรในที่ทั้งปวงทีเดียว

[ว่าด้วยทัณฑสมมติเป็นต้น]

บทว่า **อสิสฺส** ตัดบทว่า **อสิ อสฺส** แปลว่า ดาบของโจรนั้น.

บทว่า **วิโชตลติ** ได้แก่ ส่องแสงอยู่.

วินิจฉัยในคำว่า **ทณฺฑสมฺมตึ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ไม้คาน ควรแก่ประมาณ คือ ยาว ๔ ศอกเท่านั้น อันสงฆ์พึงสมมติให้. ไม้คานที่หย่อนหรือเกินกว่า๔ ศอกนั้น แม้เว้นจากการสมมติ ก็ควรแก่ภิกษุทั้งปวง.

ส่วนสาแหรก ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธ, สงฆ์จึงสมมติให้เฉพาะแก่ภิกษุผู้อาพาธเท่านั้น.

[ว่าด้วยภิกษุผู้มักอ้วก]

[๓๔๗] วินิจฉัยในคำว่า **โรมฏฺธกสฺส** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เว้นภิกษุผู้มักอ้วกเสีย เพื่ออาบัติแก่ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ ผู้ยังอาหารที่อ้วกออกมาให้ค้างอยู่ในปากแล้วกลืนกิน. แต่ถ้าว่า อาหารที่อ้วกออกมานั้น ไม่ทันค้าง ไหลลงลำคอไป ควรอยู่.

คำว่า **ยํ ทียมานํ** นี้ ข้าพเจ้าได้พรรณนาไว้แล้วในโภชนวรรค.

[ว่าด้วยมีดตัดเล็บ]

สองบทว่า **กุปฺปํ กริสฺสามิ** มีความว่า เราจักทำซึ่งเสียง.

ไม่มีอาบัติเพราะตัดเล็บด้วยเล็บเป็นต้น. แต่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตมีดตัดเล็บ ก็เพื่อรักษาตัว.

บทว่า **วีสติมฏฺฐํ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ให้แต่เล็บทั้ง ๒๐ ให้เกลี้ยงด้วยการขูด.

บทว่า **มลมตฺตํ** มีความว่า เราอนุญาตให้แคะแต่มูลเล็บออกจากเล็บ.

[ว่าด้วยผมและหนวด]

บทว่า **ขุรสิปาฏิกํ** ได้แก่ ฝักมีดโกน.

สองบทว่า **มสฺสุํ กปฺปาเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ให้ตัดหนวดด้วยกรรไกร.

สองบทว่า **มสฺสุํ วฑฺฒาเปนฺติ** ได้แก่ ให้แต่หนวดให้ยาว. เคราที่คางที่เอาไว้ยาวดังเคราแพะ เรียกว่า หนวดดังพู่ขนโค.

บทว่า **จตุรสฺสกํ** ได้แก่ ให้แต่งหนวดเป็น ๔ มุม.

บทว่า **ปริมุขํ** ได้แก่ ให้ทำการขมวดกลุ่มแห่งขนที่อก.

บทว่า **อฑฺฒรุกํ** ได้แก่ เอาไว้กลุ่มขนที่ท้อง.

สองบทว่า **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส** มีความว่า เป็นอาบัติทุกกฏในทีทั้งปวงมีตัดหนวดเป็นต้น.

หลายบทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา สมฺพาเธ โลมํ** มีความว่า เราอนุญาตให้นำขนในที่แคบออก เพราะปัจจัยคืออาพาธ มีฝีแผลใหญ่และแผลเล็กเป็นต้น.

หลายบทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา กตฺตริกาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ตัวผมด้วยกรรไกร เพราะปัจจัยคืออาพาธ ด้วยอำนาจแห่งโรคที่ศีรษะ คือฝีแผลใหญ่และแผลเล็ก.

[๓๔๘] ไม่มีอาบัติ เพราะถอนขนจมูกด้วยวัตถุมีกรวดเป็นต้น ส่วนแหนบ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเพื่อรักษาตัว.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว ปลิตํ คาหาเปตพฺพํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ขนใดขึ้นที่คิ้ว หรือที่หน้าผาก หรือที่ดงหนวด เป็นของน่าเกลียด ขนเช่นนั้นก็ตาม จะหงอกก็ตาม ไม่หงอกก็ตาม สมควรถอนเสีย.

บทว่า **กิสปตฺถริกา** ได้แก่ พ่อค้าเครื่องสำริด.

บทว่า **พนฺธนมตฺตํ** ได้แก่ ปลอกแห่งมีดและไม้เท้าเป็นต้น.

[ว่าด้วยประคดเอว]

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว อกายตนฺธเนน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ประคดเอว อันภิกษุผู้มิได้คาดออกไปอยู่ ตนระลึกได้ในที่ใด พึงคาดในที่นั้น, คิดว่า "จักคาดที่อาสนศาลา" ดังนี้ จะไปก็ควร. นึกได้แล้วไม่ควรเที่ยวบิณฑบาต ตลอดเวลาที่ยังมิได้คาด.

ประคดเอวมีสายมาก ชื่อ **กลาพุกํ**.

ประคดเอวคล้ายหัวงูน้ำ ชื่อ **เทฑฺฑุภกํ**.

ประคดเอวที่ถักทำให้มีสัณฐานกลมดังตะโพน ชื่อ **มุรชฺชํ**.

ประคดเอวที่มีทรวดทรงดังสังวาล ชื่อ **มทฺทวีณํ**.

จริงอยู่ ประคดเอวเช่นนี้ แม้ชนิดเดียวก็ไม่ควร ไม่จำต้องกล่าวถึงมากชนิด.

วินิจฉัยในคำว่า **ปฏฺฏิกํ สูกรนฺตกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ประคดแผ่นที่ทอตามปกติ หรือถักเป็นก้างปลา ย่อมควร.

ประคดที่เหลือ ต่างโดยประคดตาช้างเป็นต้น ไม่ควร.

ขึ้นชื่อว่าประคดไส้สุกร เป็นของมีทรวดทรงคล้ายไส้สุกรและฝักกุญแจ. ส่วนประคดเชือกเส้นเดียวและประคดกลม อนุโลมตามประคดไส้สุกร

คำที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการถักด้วยให้กลม การถักดังสายสังวาล" นี้ ทรงอนุญาตเฉพาะที่ชายทั้ง ๒, ก็ในชายกลมและชายดังสายสังวาลนี้ ชายดังสายสังวาล เกิน ๔ ชาย ไม่ควร.

การทบเข้ามาแล้วเย็บขอบปาก ชื่อ **โสภกํ**.

การเย็บโดยสัณฐานดังวงแหวน ชื่อ **คุณกํ**.

[๓๔๙] จริงอยู่ ชายประคดที่เย็บอย่างนั้น ย่อมเป็นของแน่น. ร่วมในห่วง เรียกว่า **ปวนนฺโต**.

[ว่าด้วยการนุ่งห่ม]

ผ้านุ่งที่ทำชายพกมีสัณฐานดังวงช้าง ให้ห้อยลงไปตั้งแต่สะดือเหมือนการนุ่งของสตรีชาวโจลประเทศ ชื่อว่านุ่งเป็นงวงช้าง.

ผ้านุ่งที่ห้อยปลายไว้ข้าง ๑ ห้อยชายพกไว้ข้าง ๑ ชื่อว่านุ่งเป็นหางปลา.

นุ่งปล่อยชายเป็น ๔ มุมอย่างนี้ คือ ข้างบน ๒ มุม ข้างล่าง ๒ มุม ชื่อว่านุ่งเป็น ๔ มุม.

นุ่งห้อยลงไป โดยท่าทางดังก้านตาล ชื่อว่านุ่งดังก้านตาล.

ผ้าผืนยาวให้ม้วนเป็นชั้น ๆ นุ่งโจงกระเบนก็ดี นุ่งยกกลีบเป็นลอน ๆ ที่ข้างซ้ายและข้างขวาก็ดี ชื่อว่ายกกลีบตั้งร้อย. แต่ถ้าว่าปรากฏเป็นกลีบเดียวหรือ ๒ กลีบตั้งแต่เข่าขึ้นไป ย่อมควร.

สองบทว่า **สํเวลิยํ นิวาเสนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งหยักรั้ง ดังนักมวยและกรรมกรเป็นต้น. การนุ่งหยักรั้งนั้น ย่อม

ไม่ควรแก่ภิกษุ ทั้งผู้อาพาธ ทั้งผู้เดินทาง.

ภิกษุทั้งหลายผู้กำลังเดินทาง ยกมุมข้าง ๑ หรือ ๒ ข้างขึ้นเหน็บบนสบง หรือนุ่งผ้ากาสาวะผืน ๑ อย่างนั้น ไว้ข้างในแล้ว นุ่งอีกผืน ๑ ทับข้างนอกแม้อันใด การนุ่งห่มเห็นปานนั้นทั้งหมด ไม่ควร.

ฝ่ายภิกษุอาพาธ จะนุ่งโจงกระเบนผ้ากาสาวะไว้ข้างใน แล้วนุ่งอีกผืน ๑ ทับข้างนอก ก็ได้.

ภิกษุผู้ไม่อาพาธ เมื่อจะนุ่งผ้า ๒ ผืน พึงซ้อนกันเข้าเป็น ๒ ชั้นนุ่ง. ด้วยประการอย่างนี้ พึงเว้นการนุ่งทั้งปวงที่พระผู้มีพระภาคทรงห้ามในขุททกวัตถุกขันธกะนี้ และที่พระอรรถกถาจารย์ห้ามในเสขิยวัณณนา[๑] ปกปิดให้ได้มณฑล ๓ ปราศจากวิการ นุ่งให้เรียบร้อย. เธอเมื่อทำให้วิการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่พ้นทุกกฏ.

[๓๕๐] การที่ไม่ห่ม ดังการห่มของคฤหัสถ์ที่ทรงห้ามไว้อย่างนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงห่มอย่างคฤหัสถ์" ดังนี้ ห่มจัดมุมทั้ง ๒ ให้เสมอกัน ชื่อว่า ห่มเรียบร้อย. การห่มเรียบร้อยนั้น อันภิกษุพึงห่ม.

ในการห่มดังคฤหัสถ์และการห่มเรียบร้อยนั้น การห่มอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ห่มแล้วโดยประการอื่น จากลักษณะที่เรียบร้อยมีอาทิอย่างนี้ คือ ห่มผ้าขาว ห่มอย่างปริพาชก ห่มอย่างคนที่ใช้ผ้าผืนเดียว ห่มอย่างนักเลง ห่มอย่างชาววัง ห่มคลุมทั้งตัวดังคฤหบดีผู้ใหญ่ ห่มดังชาวนาเข้ากระท่อม ห่มอย่างพราหมณ์ ห่มอย่างภิกษุ

๑. สมนฺต. ทุติย. ๔๘๒.

ผู้จัดแถว การห่มนี้ทั้งหมด ชื่อว่าห่มอย่างคฤหัสถ์.

เพราะเหตุนั้น นิครนถ์ทั้งปวง ผู้ใช้ผ้าขาว คลุมกายครึ่งเดียว ย่อมห่ม ฉันใด, อนึ่ง ปริพาชกบางพวก เปิดอกพาดผ้าห่มไว้บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง คนทั้งหลายที่ใช้ผ้าผืนเดียว เอาชายผ้านุ่งข้าง ๑ คลุมหลัง พาดมุมทั้ง ๒ บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง พวกนักเลงสุราเป็นต้น เอาผ้าพันคอ ห้อยชายทั้ง ๒ ลงไปที่ท้องบ้าง ตวัดไว้บนหลังบ้าง ฉันใด, อนึ่ง สตรีชาววังเป็นต้น ห่มคลุมศีรษะเปิดแต่หน่วยตาไว้ ฉันใด, อนึ่ง คฤหบดีผู้เป็นใหญ่ทั้งหลาย นุ่งผ้ายาวคลุมตัวทั้งหมด ด้วยชายข้าง ๑ แห่งชายผ้านั้นเอง ฉันใด, อนึ่ง พวกชาวนา เมื่อจะเข้าสู่กระท่อมนา ห่มผ้าตวัดเข้าไปในซอกรักแร้แล้วคลุมตัวด้วยชายข้าง ๑ แห่งผ้านั้นเอง ฉันใด, อนึ่ง พวกพราหมณ์ สอดผ้าเข้าไปทางซอกรักแร้ทั้ง ๒ แล้วตวัดไว้บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง ภิกษุผู้จัดแถว เปิดแขนซ้ายที่ห่มด้วยผ้าห่มเฉวียงบ่า ยกจีวรขึ้นพาดบนจะงอยบ่า ฉันใด; ภิกษุไม่พึงห่มฉันนั้นเลยทีเดียว พึงเว้นโทษแห่งการห่มเหล่านั้นทั้งหมด และโทษแห่งการห่มเห็นปานนั้นเหล่าอื่นเสีย [๓๕๑] ห่มให้เรียบร้อยปราศจากวิการ.

เมื่อภิกษุผู้ไม่ห่มอย่างนั้น กระทำวิการอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยไม่เอื้อเฟื้อ ในวัดก็ตาม ในละแวดบ้านก็ตาม ย่อมเป็นทุกกฏ.

[ว่าด้วยหาบเป็นต้น]

บทว่า **มุณฺฑวฏฺฏี** มีอธิบายว่า เหมือนคนหาบของสำหรับ

ใช้ ของพระราชาผู้เสด็จไปไหน ๆ.

บทว่า **อนฺตรากาชํ** ได้แก่ ภาระที่จะพึงคล้องไว้กลางคานแล้วหามไป ๒ คน.

บทว่า **อจกฺขุสฺสํ** คือ เป็นของไม่เกื้อกูลแก่ภิกษุ ได้แก่ ยังความเสียให้เกิดแก่ภิกษุ.

บทว่า **น ฉาเทติ** ได้แก่ ไม่ชอบใจ.

บทว่า **อฏฺธงฺคุลปรมํ** ได้แก่ ไม้สีฟันยาว ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่งด้วยนิ้วขนาดของมนุษย์ทั้งหลาย.

บทว่า **อติมนฺทาหกํ** ได้แก่ ไม้สีฟันที่สั้นนัก.

[ว่าด้วยการจุดไฟ]

สองบทว่า **ทายํ อาเฬเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์จุดไฟที่ดงหญ้าเป็นต้น.

บทว่า **ปฏคฺคึ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุจุดไฟรับ.

บทว่า **ปริตฺตํ** มีความว่า เราอนุญาตการป้องกันด้วยการทำให้ปราศจากหญ้า หรือด้วยการขุดคู.

แต่ในการป้องกันนี้ เมื่อมีอนุปสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเอง ย่อมไม่ได้, เมื่อไม่มีอนุปสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเองก็ดี จะถากถางพื้นดินนำหญ้าออกเสียก็ดี จะขุดคูก็ดี จะหัดกิ่งไม้สดดับไฟก็ดี ย่อมได้.

ไฟถึงเสนาสนะแล้วก็ตาม ยังไม่ถึงก็ตาม ภิกษุย่อมได้เพื่อยังไฟให้ดับ ด้วยอุบายอย่างนั้นเป็นแท้.

แต่เมื่อจะให้ไฟดับด้วยน้ำ ย่อมได้เพื่อให้ดับด้วยน้ำที่ควรเท่านั้น นอกนั้นไม่ได้.

[ว่าด้วยขึ้นต้นไม้]

ข้อว่า **สติ กรณีเย** มีความว่า เมื่อมีกิจที่จะต้องถือเอาฟืนแห้งเป็นต้น.

บทว่า **โปริสิยํ** ความว่า อนุญาตให้ภิกษุขึ้นต้นไม้ประมาณแค่ตัวบุรุษ.

ข้อว่า **อาปทาสุ** มีความว่า ภิกษุเห็นอันตรายมีสัตว์ร้ายเป็นต้น หรือเป็นผู้หลงทาง หรือเป็นผู้ใคร่จะมองดูทิศ หรือเห็นไฟป่าลามมา หรือเห็นห้วงน้ำหลากมา ในอันตรายเห็นปานนี้ จะขึ้นต้นไม้แม้สูงเกินประมาณก็ควร.

[ว่าด้วยคัมภีร์ทางโลก]

[๓๔๒] บทว่า **กลฺยาณวากฺกรณา** ได้แก่ เป็นผู้มีเสียงไพเราะ.

สองบทว่า **ฉนฺทโส อาโรเปม** มีความว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะยกพระพุทธวจนะขึ้นสู่ทางแห่งการกล่าวด้วยภาษาสักกฤตเหมือนเวท[๑].

โวหารที่เป็นของชาวมคธ มีประการอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแล้ว ชื่อภาษาเดิม ในคำว่า **สกาย นิรุตฺติยา** นี้.

คัมภีร์เดียรถีย์ ซึ่งประกอบด้วยเหตุอันไรประโยชน์ มีอาทิอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเดน เพราะเหตุนี้ และนี้ สิ่งทั้งปวงไม่เป็นเดน เพราะเหตุนี้ และนี้ การเผือก เพราะเหตุนี้ และนี้ นกยางคำ

๑. คือแต่งเป็นกาพย์กลอนเป็นโศลกเหมือนคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์.

เพราะเหตุนี้ และนี้ ดังนี้ ชื่อคัมภีร์อันเนื่องด้วยโลก.

สองบทว่า **อนฺตรา อโหสิ** มีความว่า ธรรมกถา ได้เป็นเรื่องขาดตอน คือ ได้ถูกเสียงนั้นกลบเสีย.

บทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา** มีความว่า กระเทียมเป็นยาเพื่ออาพาธใด เพราะปัจจัยคืออาพาธนั้น.

วินิจฉัยในข้อว่า **ปสฺสาวปาทุกํ** พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุจะทำเขียงรองเหยียบ ด้วยอิฐก็ดี ด้วยศิลาก็ดี ด้วยไม้ก็ดี ควรอยู่ แม้ในวัจจปาทุกา ก็มีนัยเหมือนกัน.

บทว่า **ปริเวณํ** ได้แก่ ร่วมในแห่งเครื่องล้อมแห่งเวจกุฎี.

ข้อว่า **ยถาธมฺโม กาเรตพฺโพ** มีความว่า ในวัตถุแห่งทุกกฏ พึงปรับทุกกฏ ในวัตถุแห่งปาจิตตีย์ พึงปรับปาจิตตีย์.

[ว่าด้วยของโลหะเป็นต้น]

ของโลหะที่เขาทำไว้ เพื่อประหาร เรียกว่า เครื่องประหาร.

ความว่า คำว่า เครื่องประหารนั้น เป็นชื่อของสิ่งของที่นับว่าอาวุธ ชนิดใดชนิดหนึ่ง. เราอนุญาตของโลหะทั้งปวงอื่น นอกจากเครื่องประหารนั้น.

ในคำว่า **กตกญฺจ กุมฺภการิกญฺจ** นี้ มีวินิจฉัยว่า เครื่องเช็ดเท้านั้น ได้กล่าวไว้แล้วแล.

กุฎีทำด้วยดินล้วน ดังกุฎีของพระธนิยะ เรียกว่า กุมภการิกา คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

ขุททกวัตถุกขันธก วรรณนา จบ.

[๓๕๓] เสนาสนักขันธก วรรณนา

[วินิจฉัยในเสาสนักขันธกะ]

วินิจฉัยในเสนาสนักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า เสนาสนะเป็นของยังมิได้ทรงบัญญัติ ได้แก่ เป็นของยังมิได้อนุญาต.

ที่อยู่ที่เหลือ พ้นจากเรือนมุงแถบเดียวเป็นต้นไป ชื่อวิหาร.

เรือนมุงแถบเดียวนั้น ได้แก่ เรือนที่โค้งดังปีกครุฑ.

ปราสาทนั้น ได้แก่ ปราสาทยาว.

เรือนโล้นนั้น ได้แก่ ปราสาทนั่นเอง แต่มีเรือนยอดตั้งอยู่บนพื้นบนอากาศ.

ถ้ำนั้น ได้แก่ ถ้ำอิฐ ถ้ำศิลา ถ้ำไม้ ถ้ำดิน.

คำว่า "เพื่อสงฆ์ทั้ง ๔ ทิศที่มาแล้ว และยังไม่มา" คือเพื่อสงฆ์ผู้อยู่ใน ๔ ทิศ ทั้งที่มาแล้ว ทั้งที่ยังมิได้มา.

[ว่าด้วยวิหารทาน]

วินิจฉัยในอนุโมทนาคาถา พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า เย็น ร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยอำนาจฤดูผิดส่วนกัน.

ลมเจือหยาดน้ำ ท่านเรียกว่า ลมในสิสิรฤดู ในคำนี้ว่า **สิริเร จาปิ วุฏฺฐิโย**.

ฝนนั้น คือ ฝนที่เกิดแต่เมฆโดยตรงนั่นเอง.

บทเหล่านี้ทั้งหมด พึงประกอบกับบทนี้เทียวว่า **ปฏิหนฺติ.**

บทว่า **ปฏิหญฺญติ** ได้แก่ ลมและแดดอันวิหารย่อมกำจัดเสีย.

บทว่า **เลณตฺถํ** คือ เพื่อหลีกเร้นอยู่.

บทว่า **สุขตฺถํ** คือ เพื่อความอยู่สบาย เพราะไม่มีอันตราย มีเย็นเป็นต้น.

สองบทนี้ว่า **ฌายิตุญฺจ วิปสฺสิตุํ** พึงประกอบกับบทนี้เทียว ว่า **สุขตฺถญฺจ**.

จริงอยู่ ท่านกล่าวคำอธิบายดังนี้ :-

การถวายวิหารเพื่อความสุข. การถวายวิหารเพื่อความสุข เป็นไฉน ? ความสุขใด มีเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง, การถวายวิหารเพื่อความสุขนั้น.

อีกประการหนึ่ง สองบทว่า **ฌายิตุญฺจ วิปสฺสิตุํ** นี้ พึงประกอบกับบทหลังบ้างว่า "ถวายวิหารเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง."

การถวายวิหารแก่สงฆ์ ของทายกผู้ถวายด้วยตั้งใจว่า "ภิกษุทั้งหลาย จักเพ่งนิจ จักเห็นแจ้ง ในกุฎีนี้" ท่านผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญว่าเลิศ. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำนี้ว่า ผู้ใดให้ที่อยู่ ผู้นั้นเป็นผู้ให้ครบทุกอย่าง.

[๓๕๔] จริงอยู่ การถวายวิหาร ท่านผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญว่าเลิศ เพราเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงประพันธ์คาถาว่า **ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส.**

คำว่า **วาสเยตฺถ พหุสฺสุเต** มีความว่า พึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูตด้วยการเล่าเรียน และผู้เป็นพหูสูตด้วยความตรัสรู้ ให้อยู่ในวิหารนี้.

หลายบทว่า **เตสํ อนฺนญฺจ** เป็นต้น มีความ ข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ มีเตียงตั่งเป็นต้นอันใด สมควรแก่ภิกษุเหล่านั้น. พึงมอบถวายปัจจัยทั้งปวงนั้น ในภิกษุเหล่านั้น ผู้ซื่อตรง คือมีจิตไม่คดโกง.

บทว่า **ทเทยฺย** คือ พึงมอบถวาย (หรือเพิ่มถวาย).

ก็แล พึงถวายปัจจัยนั้น ด้วยจิตอันเลื่อมใส ไม่ยังความเลื่อมใสแห่งจิตให้คลาดเสีย. จริงอยู่ ทายกนั้นจะรู้ทั่วถึงธรรมใด ในพระศาสนานี้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน ภิกษุผู้เป็นพหูสูตเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมนั้น ซึ่งเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง แก่เขาผู้มีจิตผ่องใสอย่างนี้ ฉะนี้แล.

[ว่าด้วยสายยูเป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **อาวิญฺฉนฉิทฺทํ อาวิญฺฉนรชฺชุํ**นี้ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าเชือก แม้ถ้าเป็นของที่ทำด้วยหางเสือ ควรแท้. เชือกบางอย่างไม่ควรหามิได้.

ดาล ๓ ชนิดนั้น ได้แก่ กุญแจ ๓ อย่าง.

วินิจฉัยในคำว่า **ยนฺตกํ สูจิกํ**นี้ว่า ภิกษุควรทำกุญแจยนต์ที่ตนรู้จัก และลูกกุญแจสำหรับไขกุญแจยนต์นั้น.

ที่ชื่อว่าหน้าต่างสอบบน คล้ายเวทีแห่งเจดีย์.

ที่ชื่อว่าหน้าต่างตาข่าย ได้แก่ หน้าต่างที่ขึงข่าย.

ที่ชื่อว่าหน้าต่างซี่ ได้แก่ หน้าต่างลูกกรง.

ในคำว่า **จกฺกลิกํ** นี้ มีความว่า เราอนุญาตให้ผูกผ้าเล็ก ๆ คล้ายผ้าเช็ดเท้า.

คำว่า **วาตปานภิสิกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ทำเสื่อ ได้ขนาดหน้าต่างผูกไว้.

[ว่าด้วยเตียงและตั่ง]

บทว่า **มิฒึ** ได้แก่ กระดานตั่ง.

บทว่า **วิทลมญฺจํ** ได้แก่ เตียงหวาย หรือเตียงที่สานด้วยตอกไม้ไผ่.

ตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส เรียกว่า อาสันทิกะ.

จริงอยู่ ตั่งยาวด้านเดียวเท่านั้น มีเท้า ๘ นิ้ว จึงควร, ส่วนตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส พึงทราบว่า "แม้เกินประมาณก็ควร" เพราะพระบาลีว่า "เราอนุญาตตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัสแม้สูง."

[๓๕๕] เตียงที่ทำพนักพิง ๓ ด้าน ชื่อสัตตังคะ. แม้สัตตังคะนี้ถึงเกินประมาณ ก็ควร.

ตั่งที่ทำเสร็จด้วยหวายล้วน เรียกว่า ภัททปีฐะ.

เฉพาะตั่งที่ขึงด้วยผ้าเก่า เรียกว่า ปีฐกา.

ตั่งที่ติดเท้าบนเขียงไม้ ทำคล้ายโต๊ะกินขาว เรียกชื่อว่า ตั่งขาทราย.

ตั่งมีเท้ามาก ประกอบไว้ด้วยอาการดังผลมะขามป้อม ชื่อว่า

ตั่งก้านมะขามป้อม.

ตั่งที่มาในพระบาลี เท่านี้ก่อน, ส่วนตั่งไม้ควรทั้งหมด วินิจฉัยในอธิการว่าด้วยตั่งนี้ เท่านี้.

ตั่งที่ถักด้วยแฝก หรือถักด้วยหญ้าปล้อง หรือถักด้วยหญ้ามุงกระต่าย เรียกว่า เก้าอี้.

ในคำว่า **อฏฺฐงฺคุลปรมํ มญฺจปฏิปาทกํ** นี้ ว่า ๘ นิ้ว คือนิ้วขนาดของพวกมนุษย์นั่นเอง.

[ว่าด้วยเครื่องลาดพื้นและนุ่นเป็นต้น]

เครื่องปูลาดเพื่อต้องการจะรักษาผิดแห่งพื้นที่ทำบริกรรม เรียกชื่อว่า จิมิลิกา ผ้าคลุม.

นุ่นแห่งต้นไม้นั้น ได้แก่ นุ่นแห่งต้นไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีต้นงิ้วเป็นต้น.

นุ่นแห่งเครือวัลย์นั้น ได้แก่ นุ่นแห่งเถาวัลย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีเถาน้ำนมเป็นต้น.

นุ่นแห่งหญ้านั้น ได้แก่ นุ่นแห่งติณชาติเหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีหญ้าคมบางเป็นต้น โดยที่สุด แม้นุ่นแห่งอ้อยและไม้อ้อเป็นต้น.

ภูตตามทั้งปวง เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงรวมเข้าด้วย ต้นไม้เถาวัลย์ และหญ้า ๓ ชนิดเหล่านี้.

จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่า ภูตคามอื่น ซึ่งพ้นจากรุกขชาติ วัลลิชาติและติณชาติไป ย่อมไม่มี. เพราะฉะนั้น นุ่นแห่งภูตคามชนิดใดชนิดหนึ่ง ย่อมควรในการทำหมอน.

แต่ครั้นมาถึงฟูกเข้า นุ่นนั้น แม้ทุกชนิด ท่านกล่าวว่า "เป็นนุ่นที่ไม่ควร." และจะควรในการทำหมอนเฉพาะนุ่นนั้นอย่างเดียวหามิได้, แม้ขนแห่งนกทุกชนิด มีหงษ์และนกยูงเป็นต้น และแห่งสัตว์ ๔ เท้าทุกชนิด มีสีหะเป็นต้น ก็ควร.

แต่ดอกไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง มีดอกประยงค์และดอกพิกุลเป็นต้น ไม่ควร. [๓๕๖] เฉพาะใบเต่าร้างล้วน ๆ ทีเดียว ไม่ควร, แต่ปน ควรอยู่. แม้นุ่นคือขนสัตว์เป็นต้น ๕ อย่าง ที่ทรงอนุญาตสำหรับฟูก ก็ควรในการทำหมอน.

[ว่าด้วยหมอน]

ในกุรุนทีกล่าวว่า "บทว่า **อฑฺฒกายิกานิ** มีความว่า ชนทั้งหลายย่อมทอดกายตั้งแต่บั้นเอวจนถึงศีรษะบนหมอนเหล่าใด หมอนเหล่านั้น ชื่อว่ามีประมาณกึ่งกาย. หมอนที่จัดว่า ได้ขนาดกับศีรษะ คือ ด้านกว้าง เมื่อวัดในระหว่างมุมทั้ง ๒ เว้นมุมหนึ่งเสียในบรรดา ๓ มุม ได้คืบ ๑ กับ ๔ นิ้ว ตรงกลางได้กำมาหนึ่ง. ส่วนด้านยาว ยาวศอกคืบ หรือ ๒ ศอก."

นี้เป็นกำหนดอย่างสูงแห่งหมอนที่ได้ขนาดกับศีรษะ. กว้างเกินกว่ากำหนดนี้ขึ้นไป ไม่ควร. ต่ำลงมา ควร.

หมอน ๒ ชนิด คือ หมอนหนุนศีรษะ และหมอนหนุนเท้า ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธแท้. ภิกษุผู้อาพาธจะวางหมอนหลายใบแล้วปูเครื่องลาดข้างบนแล้วนอน ก็ควร.

อนึ่ง พระปุสสเทวเถระกล่าวว่า "นุ่นที่เป็นกัปปิยะ ๕ อย่าง

เหล่าใด ที่ทรงอนุญาตสำหรับฟูกทั้งหลาย, หมอนที่ทำด้วยนุ่นเหล่านั้น แม้ใหญ่ ก็ควร."

ฝ่ายพระอุปติสสเถระผู้วินัยธรกล่าวว่า "ประมาณนั่นแล ควร แก่ภิกษุผู้ยัดนุ่นที่เป็นกัปปิยะ หรือนุ่นที่เป็นอกัปปิยะ ด้วยคิดว่า 'จัก ทำหมอน."

[ว่าด้วยฟูก]

ฟูก ๕ อย่างนั้น ได้แก่ ฟูกที่ยัดด้วยของ ๕ อย่าง มีขนสัตว์ เป็นต้น.

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสจำนวนแห่งเหล่านี้ ตามจำนวน แห่งนุ่น.

บรรดานุ่นเหล่านั้น ขนแกะอย่างเดียวเท่านั้น มิได้ทรงถือเอา ด้วยอุณณศัพท์, แต่ว่า เว้นขนมนุษย์แล้ว ขนแห่งนกและสัตว์ ๔ เท้า ซึ่งเป็นชาติที่มีเนื้อเป็นกัปปิยะและอกัปปิยะ ชนิดใดชนิดหนึ่ง บรรดามี ขนทั้งหมดนั้น ทรงถือเอาในอธิการว่าด้วยฟูกนี้ ด้วย อุณณศัพท์ทั้งนั้น.

เพราะฉะนั้น บรรดาจีวร ๖ ชนิด และอนุโลมจีวร ๖ ชนิด ภิกษุทำเปลือกฟูกด้วยชนิดใดชนิดหนึ่งแล้ว ยัดขนสัตว์ทุกอย่างนั้น ทำเป็นฟูก ก็ควร.

[๓๕๗] อนึ่ง แม้ฟูกที่ภิกษุมิได้ยัดขนแกะ ใส่แต่ผ้ากัมพล ๔ ชั้นหรือ ๕ ชั้น ย่อมถึงความนับว่าฟูกขนสัตว์เหมือนกัน.

บรรดาฟูกทั้งหลายมีโจฬภิสิเป็นต้น ฟูกที่เขารวบรวมเศษผ้า

ใหม่ หรือเศษผ้าเก่า อย่างใดอย่างหนึ่งซ้อนเข้า หรือยัดเข้าข้างใน ชื่อโจฬภิสิ. ฟูกที่ยัดเปลือกไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อวากภิสิ. ฟูกที่ยัดหญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อติณภิสิ. ฟูกที่ยัดใบไม้ชนิดในชนิดหนึ่ง นอกจากใบเต่าร้างล้วน พึงทราบว่า ปัณณภิสิ.

ส่วนใบเต่าร้างเฉพาะที่ปนกับใบไม้เหล่าอื่น จึงควร. ใบเต่าร้างล้วน ไม่ควร.

สำหรับฟูก ไม่มีจำกัดประมาณ. พึงกะประมาณตามความพอใจของตน กำหนดดูพอสมควรแก่ฟูกเหล่านี้ คือ ฟูกเตียง ฟูกตั่ง ฟูกปูพื้น ฟูกที่จงกรม ฟูกสำหรับเช็ดเท้า.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า "นุ่น ๕ อย่าง มีขนสัตว์เป็นต้น ซึ่งควรในฟูก ย่อมควรแม้ในฟูกหนับ." ด้วยคำที่กล่าวในอรรถกถากุรุนทีนั้น เป็นอันสำเร็จสันนิษฐานว่า "ภิกษุใช้สอยฟูกหนัง ย่อมควร."

ข้อว่า "ลาดฟูกเตียงบนตั่ง" ได้แก่ ปูลงบนตั่ง. แม้อรรถว่า "นำไปเพื่อประโยชน์แก่การปู" ดังนี้ก็เหมาะ.

สองบทว่า **อุลฺโลกํ อกริตฺวา** มีความว่า ไม่ปูผ้ารองไว้ข้างใต้.

สองบทว่า **โผสิตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้เอาน้ำย้อมหรือขมิ้นแต้มข้างบน.

บทว่า **ภิตฺติกมฺมํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ทำรอยเป็นทาง ๆ บนเปลือกฟูก.

บทว่า **หตฺถภิตฺตึ** มีความว่า เราอนุญาตให้เจิมหมายรอยด้วยนิ้วทั้ง ๕.

[ว่าด้วยบริกรรมพื้น]

บทว่า **อิกฺกาสํ** ได้แก่ ยางไม้หรือยางผสม.

บทว่า **ปิฏฺฐมทฺทํ** ได้แก่ แป้งเปียก.

บทว่า **กุณฺฑกมตฺติกํ** ได้แก่ ดินเหนียวปนรำ.

บทว่า **สาสปกุฏฺฏํ** ได้แก่ แป้งเมล็ดพรรณผักกาด.

บทว่า **สิตฺถเตลกํ** ได้แก่ ขี้ผึ้งเหลว.

สองบทว่า **อจฺจุสฺสนฺนํ โหติ** มีความว่า เป็นหยด ๆ ติดอยู่

บทว่า **ปจฺจุทฺธริตุํ** ได้แก่ เช็ด.

บทว่า **ลณฺฑมตฺติกํ** ได้แก่ ดินเหนียว คือ ขุยไส้เดือน.

บทว่า **กสาวํ** ได้แก่ น้ำฝาดแห่งมะขามป้องและสมอ.

[๓๕๘] วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว ปฏิภาณจิตฺตํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

รูปสตรีและบุรุษอย่างเดียวเท่านั้น อันภิกษุไม่ควรให้ทำ หามิได้, รูปสัตว์ดิรัจฉาน โดยที่สุดแม้รูปไส้เดือน ภิกษุไม่ควรทำเอง หรือสั่งว่า "ท่านจงทำ." ย่อมไม่ได้แม้เพื่อสั่งว่า "อุบาสก ท่านจงทำคนเฝ้าประตู." แต่ยอมให้ใช้ผู้อื่นเขียนเรื่องทั้งหลายซึ่งน่าเลื่อมใส มีปกรณ์ชาดกและอสทิสทานเป็นต้น หรือซึ่งปฏิสังยุตด้วยความเบื่อหน่าย. ทั้งยอมให้ทำเองซึ่งมาลากรรมเป็นต้น.

บทว่า **อาฬกมนฺทา** มีความว่า เป็นลานอันเดียว คับคั่งด้วยมนุษย์

[ว่าด้วยห้องเป็นต้น]

วินิจฉัยในบทว่า **ตโย คพฺเภ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

สิวิกาคัพภะนั้น ได้แก่ ห้อง ๔ เหลี่ยมจตุรัส.

นาฬิกาคัพภะนั้น ได้แก่ ห้องยาวกว่าด้านกว้าง ๒ เท่าหรือ ๓ เท่า.

หัมมิยคัพภะนั้น ได้แก่ ห้องเรือนยอดชั้นอากาศ หรือห้องมีหลังคาโล้น.

บทว่า **กุลงฺกปาทกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ตั้งเชิงฝาซึ่งเลื่อนที่ไม่ได้ ที่เจาะไม้ตอกเดือยในไม้นั้น รองบนพื้นเพื่อหนุนเชิงฝาเก่า.

บทว่า **ปริตฺตาณกิฏิกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ติดกันสาดเพื่อป้องกันฝน.

บทว่า **อุทฺธาสุธํ** ได้แก่ ดินเหนียวซึ่งเคล้ากับมูลโคและเถ้า.

หน้ามุขเรียกชื่อว่า เฉลียง. ขึ้นชื่อว่า ปฆนะ พึงทราบดังนี้:-

ชนทั้งหลาย เมื่อออกและเข้า ย่อมกระทบประเทศใด ด้วยเท้าทั้งหลาย, คำว่า **ปฆนะ** นี้ เป็นชื่อของประเทศนั้นที่ชักฝาออก ๒ ข้างทำไว้ที่ประตูกุฎี (ได้แก่ลับแล) **ปฆนะ** นั้น เรียกว่า **ปฆานะ** บ้าง.

ระเบียงรอบห้องกลาง เรียกว่า **ปกุททะ** ปาฐะว่า **ปกุฏฺฏํ** ก็มี.

โอสารภึ นั้น ได้แก่ หน้ามุขมีหลังคา ซึ่งติดคร่าวแล้วทอดไม้ท่อนออกไปจากคร่าวนั้น ทำไว้ที่กุฎีที่ไม่มีระเบียง.

[๓๕๙] กันสาดที่ติดห่วงกลมสำหรับเลื่อน ชื่อว่า แผงเลื่อน.

[ว่าด้วยภาชนะน้ำ - ประตู]

ภาชนะน้ำนั้น ได้แก่ ภาชนะสำหรับตักน้ำให้ผู้ดื่ม. กระบวย และขัน

อนุโลมตามสังข์ตักน้ำ.

อเปสี นั้น ได้แก่ เครื่องกั้นประตู ที่ใส่เดือยเข้าในไม้ยาวแล้วผูกเรียวหนาม.

ปลิฆะ นั้น ได้แก่ เครื่องกั้นประตุที่ติดล้ออย่างที่ประตูบ้าน.

[เรื่องอนาถบิณฑิกะ]

รถทั้งหลายเทียมด้วยแม่ม้าอัสดรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น จึงชื่อรถเทียมแม่ม้าอัสดร.

บทว่า **อามุตฺตมณิกุณฺฑลา** ได้แก่ ผู้ประดับต่างหูแก้วมณี.

บทว่า **ปรินิพฺพุโต** มีความว่า เพราะไม่มีอุปธิคือกิเลส และอุปธิคือขันธ์ ท่านจึงกล่าวว่า "ผู้เย็นสนิท ไม่มีอุปธิ."

บาทคาถาว่า **สพฺพา อาสตฺติโย เฉตฺวา** มีความว่า ตัดความปรารถนาในอารมณ์ทั้งหลายมีรูปเป็นต้น หรือในภพทั้งปวง.

บาทคาถาว่า **วิเนยฺย หทเย ทรํ** ได้แก่ กำจัดความกระวนกระวายคือกิเลสในจิตเสีย.

ทรัพย์สำหรับใช้หมดไป เรียกว่า ทรัพย์อันควรหมดเปลือง.

บทว่า **อาเทยฺยวาโจ** มีความว่า ถ้อยคำของอนาถบิณฑิกคฤหบดีนั้น อันชนเป็นอันมากควรเชื่อถือ; อธิบายว่า คนเป็นอันมากย่อมสำคัญถ้อยคำของคฤหบดีนั้นว่า อันตนควรฟัง.

สองบทว่า **อาราเม อกํสุ** มีความว่า ชนเหล่าใดมีทรัพย์, ชนเหล่านั้นได้สร้างด้วยทรัพย์ของตน ; ชนเหล่าใดมีทรัพย์น้อย และไม่มีทรัพย์ คฤหบดีได้ให้ทรัพย์แก่ชนเหล่านั้น.

คฤหบดีนั้น ให้ทรัพย์แสนกหาปณะ และสิ่งของมีราคาแสนหนึ่ง กระทำการสร้างวิหารไว้ในระยะโยชน์หนึ่ง ในหนทางไกล ๔๕ โยชน์ แล้ว ได้ไปกรุงสาวัตถี ด้วยประการฉะนี้.

สองบทว่า **โกฏิสนฺถรํ สนฺถราเปสิ** มีความว่า ได้เรียงกหาปณะให้ริมจดกัน ในที่บางแห่งหมายเอาประมาณแห่งเครื่องล้อมของต้นไม้หรือสระ ซึ่งมีในเชตวันนั้นเรียงให้ [๓๖๐] ขุมทรัพย์อันหรือ ๑๘ โกฏิ ของคฤหบดีนั้น ได้ถึงความสิ้นไป ด้วยประการฉะนี้.

สองบทว่า **กุมารสฺส เอตทโหสิ** มีความว่า ความรำพึงนี้ได้มีแก่ราชกุมาร เพราะเห็นอาการอันผ่องใสแห่งหน้าของคฤหบดี ผู้แม้ต้องสละทรัพย์มากอย่างนั้น.

สองบทว่า **โกฏฺฐกํ มาเปสิ** มีความว่า ราชกุมารให้สร้างปราสาทมีซุ้มประตู ๗ ชั้น.

คำว่า **อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เชตเน วิหาเร การาเปสิ ฯ เป ฯ มณฺฑเป การาเปสิ** มีความว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดีสร้างวิหารเป็นต้นเหล่านี้ บนพื้นที่ประมาณ ๘ กรีส[๑] ด้วยทรัพย์แม้อื่นอีก ๑๘ โกฏิ.

จริงอยู่ คฤหบดีชื่อปุนัพพสุมิต ได้ซื้อพื้นที่ประมาณโยชน์หนึ่งด้วยปูอิฐทองคำ (เต็มพื้นที่) สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า วิปัสสี.

๑. ๑ กรีส = ๑๒๕ ศอก. หรือ ๑ เส้น ๑๑ วา ๑ ศอก.

สิริวัฑฒคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๓ คาวุต[๑] ด้วยลาดไม้เส้าทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สิขี.

โสตถิชคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณกึ่งโยชน์ ด้วยลาดผาลทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า เวสสภู.

อัจจุตคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณคาวุตหนึ่ง ด้วยเรียงเท้าช้างทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กกุสันธะ.

อุคคคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณกึ่งคาวุต ด้วยเรียงอิฐทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โกนาคมนะ.

สุมังคลคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๒๐ อุสภะ[๒] ด้วยเรียงเต่าทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ.

สุทัตตคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๘ กรีส ด้วยเรียงกหาปณะ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลาย ฉะนี้แล.

สมบัติทั้งหลายเสื่อมสิ้นไปโดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุนั้น สมควรแท้ที่จะเบื่อหน่ายในสมบัติทั้งปวง สมควรที่จะพ้นไปเสีย ฉะนี้แล.

[ว่าด้วยนวกรรม]

บทว่า **ขณฺฑํ** ได้แก่ โอกาสที่ร้าว.

บทว่า **ผุลฺลํ** ได้แก่ โอกาสที่แตกแยะ.

บทว่า **ปฏิสงฺขริสฺสติ** ได้แก่ จักทำให้คืนเป็นปกติ.

ในกุรุนทีแก้ว่า "ก็ภิกษุผู้ได้นวกรรม ไม่ควรถือเอาเครื่องมือ

๑. ๑ คาวุต = ๑๐๐ เส้น ๒. อุสภะ = ๒๕ วา.

มีมีดขวานและสิ่วเป็นต้น ลงมือทำเอง. ความรู้ว่า เป็นอันทำแล้ว หรือไม่เป็นอันทำ."

[ว่าด้วยการจับจองเสนาสนะ]

[๓๖๑] หลายบทว่า **ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต คนฺตฺวา** มีความว่า ได้ยินว่า พระเถระมัวปรนนิบัติภิกษุไข้อยู่ มัวช่วยเหลือภิกษุผู้แก่ผู้เฒ่าอยู่ จึงมาข้างหลังภิกษุทั้งปวง. ข้อนี้เป็นจารีตของท่าน. ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์จึงกล่าวว่า "ไปล้างหลัง."

บทว่า **อคฺคาสนํ** ได้แก่ เถรอาสน์.

บทว่า **อคฺโคทกํ** ได้แก่ ทักษิโณทก.

บทว่า **อคฺคปิณฺฑํ** ได้แก่ บิณฑบาตสำหรับพระสังฆเถระ.

บทว่า **ปติฏฺฐาเปสิ** ได้แก่ ทำการบริจาคทรัพย์ ๑๘ โกฏิ สร้างไว้. อนาถบิณฑิกคฤหบดี บริจาคทั้งหมด ๕๔ โกฏิ ด้วยประการฉะนี้.

[ว่าด้วยธรรมเนียมในโรงฉัน]

บทว่า **วิปฺปกตโภชเน** มีความว่า ภิกษุกำลังฉันอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ในละแวกบ้านก็ตาม ในวิหารก็ตาม ในป่าก็ตาม เมื่อการฉันยังไม่เสร็จ ไม่ควรให้ลุก. ในละแวกบ้าน ภิกษุผู้มาทีหลังพึงรับภิกษาแล้ว ไปยังที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน. ถ้าชาวบ้านหรือภิกษุทั้งหลาย นิมนต์ว่า "ท่านจงเข้าไป," ควรบอกว่า "เมื่อเราเข้าไป ภิกษุทั้งหลายจักต้องลุกขึ้น." เธออันเขากล่าวว่า "ที่นี่ยังมีที่นั่ง" จึงควรเข้าไป. ถ้าใคร ๆ ไม่กล่าวคำน้อยหนึ่ง, พึงไปที่

อาสนศาลาแล้ว เฉียดมายืนอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน; เมื่อภิกษุทั้งหลายทำโอกาสแล้ว เธออันเขานิมนต์ว่า "นิมนต์เข้ามาเถิด" ดังนี้ พึงเข้าไป. แต่ถ้าว่า ที่อาสนะซึ่งจะถึงแก่เธอ มีภิกษุมิได้ฉันนั่งอยู่, จะให้ภิกษุนั้นลุกขึ้น ควรอยู่. ภิกษุผู้นั่งดื่มหรือขบฉันยาคูและของเคี้ยวเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว แม้มีมือว่างก็ไม่ควรให้ลุก จนกว่าภิกษุอื่นจะมา, เพื่อว่า เธอนับว่าเป็นผู้ฉันค้างเหมือนกัน.

ข้อว่า **สเจ วุฏฺฐาเปติ** มีความว่า ถ้าแม้เธอแกล้งล่วงอาบัติให้ลุกขึ้นจนได้.

[๖๒] ข้อว่า **ปริวาริโต จ โหติ** มีความว่า เธอจะให้ภิกษุใดลุก, ถ้าภิกษุนี้ เป็นผู้ห้ามโภชนะแล้ว, เธออันภิกษุนั้นพึงกล่าวว่า "จงไปหาน้ำมา." จริงข้อนี้แล เป็นสถานอันหนึ่ง ที่ภิกษุหนุ่มใช้ภิกษุแก่กว่าได้. ถ้าเธอไม่หานั้นมาให้. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงหน้าที่ซึ่งภิกษุผู้อ่อนกว่าจะพึงกระทำ จึงตรัสคำเป็นต้นว่า "พึงกลืนเมล็ดข้าวให้เรียบร้อย."

[ว่าด้วยเสนาสนะที่เหมาะแก่ภิกษุอาพาธ]

วินิจฉัยในคำว่า **คิลานสฺส ปฏิรูปํ เสยฺยํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุใดเป็นผู้อาพาธ ด้วยโรคหืดหรือโรคริดสีดวง และโรคลงแดงเป็นต้น, ภาชนะมีกระโถนและหม้ออุจจาระเป็นต้น เป็นของอันภิกษุนั้นควรเตรียมไว้.

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นโรคเรื้อน ย่อมทำเสนาสนะให้เสีย,

ควรให้ภายใต้ปราสาทมณฑปและศาลาเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเสนาสนะส่วนหนึ่ง แก่ภิกษุเห็นปานนั้น. เมื่อภิกษุผู้อาพาธรูปใดอยู่ จะไม่ทำเสนาสนะให้เสียหาย, แม้ที่นอนประณีต ก็ควรให้แก่ภิกษุรูปนั้นแท้. ฝ่ายภิกษุใด ทำยาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า ยาแดง ยาถ่าย และยานัตถุ์ ภิกษุนั้นทั้งหมดจัดว่าผู้อาพาธด้วย. พึงกำหนดให้เสนาสนะที่เหมาะแก่ภิกษุแม้นั้น.

บทว่า **เลสกปฺเปน** ได้แก่ สักว่าปวดศีรษะเป็นต้น เล็กน้อย.

[ว่าด้วยภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ]

สองบทว่า **ภิกฺขู คเณตฺวา** ได้แก่ รู้จำนวนภิกษุทั้งหลายในวิหารว่า "มีภิกษุเท่านี้."

ที่ตั้งเตียง เรียกว่า ที่นอน.

บทว่า **เสยฺยคฺคน** ได้แก่ จำนวนที่นอน. ความว่า ในวันเข้าพรรษา เราอนุญาตให้ภิกษุรูปหนึ่ง ประกาศเวลาแล้วให้ถือเอาที่วางเตียงอันหนึ่ง.

สองบทว่า **เสยฺยคฺเคน คาเหนฺตา** ได้แก่ เมื่อให้ถือเอาตามจำนวนที่นอน.

สองบทว่า **เสยฺยา อุสฺสาทิยึสุ** คือ เมื่อให้ถือเอาอย่างนั้น ที่ตั้งเตียงได้เหลือมาก. แม้ในจำนวนวิหารเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน. วิหารนั้นประสงค์ห้องมีอุปจาร.

บทว่า **อนุภาคํ** [๓๖๓] มีความว่า เราอนุญาตเพื่อให้ส่วนแม้อื่นอีก, จริงอยู่ เมื่อภิกษุมีน้อยนัก สมควรให้รูปละ ๒-๓ บริเวณ.

ข้อว่า **น อกามา ทาตพฺโพ** มีความว่า ส่วนเพิ่มนั้น ผู้แจกไม่พึงให้ เพราะไม่ปรารถนาจะให้.

ในวันเข้าพรรษา ครั้นเมื่อส่วนเพิ่มอันภิกษุทั้งหลายถือเอาแล้ว ส่วนเพิ่มนั้น ไม่ควรให้ภิกษุผู้มาภายหลัง เพราะตน (คือผู้ถือเอาแล้ว) ไม่พอใน. แต่ถ้าส่วนเพิ่มอันภิกษุใดไม่ถือแล้ว ภิกษุนั้นย่อมให้ส่วนเพิ่มนั้น หรือส่วนแรก ด้วยความพอใจของตน, เช่นนี้ควรอยู่.

สองบทว่า **นิสฺสีเม ฐิตสฺส** ได้แก่ ผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา. แต่ว่า แม้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ไกล แต่เป็นภายในอุปจารสีมา ย่อมได้แท้.

สองบทว่า **เสนาสนํ คเหตฺวา** ได้แก่ ถือในวันเข้าพรรษา.

สองบทว่า **สพฺพกาลํ ปฏิพาหนฺติ** ได้แก่ หวงแม้ในฤดูกาลโดยล่วง ๔ เดือนไป.

[เสนาสนคาหวินิจฉัย]

บรรดาการถือเสนาสนะ ๓ อย่าง การถือ ๒ อย่างนี้ เป็นการถือยั่งยืน คือถือในวันเข้าพรรษาแรก ๑ ถือในวันเข้าพรรษาหลัง ๑.

การถือเสนาสนะที่เป็นอันตรามุตกะ คือพ้นจากนั้น มีวินิจฉัยดังนี้ :-

ในวิหารหนึ่ง มีเสนาสนะซึ่งมีลาภมาก. เจ้าของเสนาสนะบำรุงภิกษุผู้จำพรรษา ด้วยปัจจัยทั้งปวงโดยเอื้อเฟื้อ ถวายสมณบริขารมากในเวลาปวารณาแล้วจะไป.

พระมหาเถระทั้งหลายมาแต่ไกล ในวันเข้าพรรษาถือเสนาสนะ

นั้นอยู่สำราญ ครั้นจำพรรษาแล้วรับลาภหลีกไปเสีย.

พวกภิกษุผู้เจ้าวัด ไม่เหลียวแลเสนาสนะนั้น แม้ชำรุดทรุดโทรมอยู่ ด้วยคิดว่า "พวกเราไม่ได้ลาภที่เกิดในเสนาสนะนี้, พระมหาเถระผู้อาคันตุกะแลได้เป็นนิตย์, พวกท่านนั่นแล จักมาบำรุงเสนาสนะนั้น."

เพื่อให้บำรุงเสนาสนะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "พึงให้ถือเสนาสนะเป็นอันตรามุตกะ เพื่ออยู่จำพรรษาต่อไป "ในวันมหาปวารณาซึ่งจะถึงข้างหน้า." เมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ จะให้ถืออันตรามุตกะเสนาสนะนั้น พึงบอกพระสังฆเถระว่า "ท่านผู้เจริญ นิมนต์ถือเสนาสนะเป็นอันตรามุตกะเถิด." ๓๖๔ ถ้าท่านรับ พึงให้, ถ้าไม่รับ, พึงให้แก่ภิกษุผู้จะรับ ตั้งแต่พระอนุเถระเป็นต้นไป โดยที่สุดแม้สามเณร ด้วยอุบายนี้แล. ฝ่ายผู้รับนั้น พึงบำรุงเสนาสนะนั้น ๘ เดือน บรรดาหลังคาฝาและพื้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งชำรุดหรือหักพังไป, ควรซ้อมแซมทั้งหมด. แม้จะให้กลางวันสิ่งไปด้วยอุทเทสและปริปุจฉาเป็นต้น กลางคืนจึงอยู่ในเสนาสนะนั้นก็ได้. กลางคือจะอยู่ในบริเวณ กลางวันให้สิ้นไปด้วยอยู่ในเสนาสนะนั้นก็ได้ แม้จะอยู่ในเสนาสนะนั้นเอง ทั้งหกางคืนกลางวันก็ได้. ไม่ควรหวงห้ามภิกษุผู้แก่กว่าซึ่งมาในฤดูกาล. แต่เมื่อถึงวันเข้าพรรษาแล้ว พระสังฆเถระกล่าวว่า "เธอจงให้เสนาสนะนี้แก่ฉัน;" เช่นนี้ไม่ได้.

ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ ไม่พึงให้ ต้องชี้แจงว่า "ท่านผู้เจริญ เสนาสนะนี้ภิกษุรูปหนึ่ง ถือเอาเป็นอันตรามุตกะ ได้บำรุง

มา ๘ เดือนแล้ว." เสนาสนะนั้นต้องให้ภิกษุผู้บำรุงมา ๘ เดือนนั่นแล จับจองได้.

ส่วนในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๒ ครั้ง, เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๖ เดือน. หรือว่าในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๓ ครั้ง เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๔ เดือน. หรือในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๔ ครั้ง, เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๓ เดือน. เพราะว่า เสนาสนะนั้น จักได้บำรุงด้วยปัจจัยแท้.

ส่วนในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยมากมายเพียงปีละครั้ง, เสนาสนะนั้น ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะได้.

กถาว่าด้วยการถือเสนาสนะ ซึ่งมาในบาลี โดยวันเข้าพรรษาภายในฤดูฝน เท่านี้ก่อน.

[การถือเสนาสนะในฤดูกาล]

ก็ขึ้นชื่อว่า การถือเสนาสนะนี้ ย่อมมี ๒ อย่าง คือ ถือในฤดูกาล ๑ ถือในวัสสาวาสกาล ๑.

[๓๖๕] ใน ๒ อย่างนั้น พึงทราบวินิจฉัยในฤดูกาลก่อน ภิกษุอาคันตุกะบางพวกมาในเวลาเช้า, บางพวกมาในเวลาบ่าย, บางพวกมาในปฐมยาม, บางพวกมาในมัชฌิมยาม, บางพวกมาในปัจฉิมยามก็มี; พวกใดมาในเวลาใด, ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ พึงให้ภิกษุทั้งหลายลุกขึ้นแล้วให้เสนาสนะแก่พวกนั้นในเวลานั้นเทียว ขึ้นชื่อว่า

สมัยที่มิใช่กาลย่อมไม่มี.

ฝ่ายภิกษุผู้แต่งตั้งเสนาสนะต้องเป็นผู้ฉลาด พึงเว้นที่ตั้งเตียงไว้ ๑ หรือ ๒ ที่. ถ้าพระมหาเถระ รูป ๑ หรือ ๒ รูป มาในเวลาวิกาล[๑], พึงบอกท่านว่า "ท่านผู้เจริญ ภิกษุแม้ทั้งหมด เมื่อผมให้ลุกขึ้นตั้งแต่ต้น จักต้องพากันขนของออก, ขอท่านจงอยู่ในที่อยู่ของผมนี่แล." แต่เมื่อพระมหาเถระมากันมาก พึงให้ภิกษุทั้งหลายลุกออกแล้วให้ลำดับ.

ถ้าพอกันองค์ละบริเวณ, พึงให้องค์ละบริเวณ; แม้สถานทั้งปวงเป็นต้นว่า โรงไฟ โรงยาว และโรงกลมในบริเวณนั้น ย่อมถึงแก่ท่านด้วย. เมื่อแจกอย่างนั้นไม่พอกัน ควรให้ตามจำนวนปราสาท[๒]. เมื่อปราสาทไม่พอ ควรให้ตามจำนวนห้องน้อย. เมื่อจำนวนห้องน้อยไม่พอกัน ควรให้ตามจำนวนที่นอน. เมื่อที่ตั้งเตียงไม่พอกัน ควรให้เฉพาะที่ตั้งตั่งตัวหนึ่ง แต่ไม่ควรให้ถือเอาที่เพียงโอกาสพอภิกษุยืนได้ เพราะที่เท่านั้น ไม่จัดเป็นเสนาสนะ. แต่เมื่อที่ตั้งตั่งไม่พอ พึงให้ที่ตั้งเตียงหรือที่ตั้งตั่งอันหนึ่ง แก่ภิกษุ ๓ รูป ด้วยกล่าวว่า "ท่านจงผลัดเปลี่ยนกันพักเถิด ท่านผู้เจริญ."

ในฤดูหนาว ใคร ๆ ไม่อาจเลยที่จะอยู่กลางแจ้งตลอดทั้งคืน, พระมหาเถระ ควรพักผ่อน ตลอดปฐมยาม แล้วออกไปบอกพระเถระที่ ๒ ว่า "ผู้มีอายุ คุณจงเข้าไปในที่นี้" ถ้าพระมหาเถระเป็นคนขี้เซาไม่รู้เวลา, พระเถระที่ ๒ [๓๖๖] พึงกระแอมเคาะประตูบอกว่า "ได้เวลาแล้วขอรับ ความหนาวกวนนัก." ดังนี้. ท่านควรออกไปให้

๑. วิกาลในที่นี้ น่าจะได้แก่กลางคืน. ๒. ที่อยู่ที่ทำชั้น ๆ ปราสาทในที่นี้น่าจะหมายว่าชั้นหนึ่ง ๆ

โอกาส. จะไม่ให้ไม่ได้.

ฝ่ายพระเถระที่ ๒ พักตลอดมัชฌิมยามแล้ว ก็ควรให้แก่ภิกษุนอกนี้ ตามนัยหนหลังเหมือนกัน. พระเถระที่ ๒ เป็นคนขี้เซา ก็ควรปลุกตามนัยที่กล่าวแล้วเหมือนกัน. ที่ตั้งเตียงอันหนึ่งพึงให้แก่ภิกษุ ๓ รูปตลอดคืนหนึ่งอย่างนี้.

แต่ภิกษุบางพวกในชมพูทวีปเห็นว่า "เสนาสนะหรือที่ตั้งเตียงและตั่งเฉพาะบางแห่ง ย่อมเป็นที่สบายสำหรับบางคน ไม่เป็นที่สบายสำหรับบางคน," ภิกษุทั้งหลายจะเป็นอาคันตุกะหรือหากไม่ใช่ก็ตาม ย่อมให้ถือเสนาสนะทุกวัน. นี้ชื่อว่าการถือเสนาสนะในฤดูกาล.

[การถือเสนาสนะในคราวจำพรรษา]

ส่วนในคราวจำพรรษา ย่อมมีอาคันตุกวัตร มีอาวาสิกวัตร. ในอาคันตุกะและเจ้าถิ่นนั้น ภิกษุอาคันตุกะก่อน ใคร่จะละถิ่นของตนไปอยู่ที่อื่น ไม่ควรไปในที่อื่นนั้นในวันเข้าพรรษา. เพราะว่าที่อยู่ในที่นั้นจะต้องเป็นที่คับแคบกัน, หรือภิกษาจารจะไม่ทั่วถึง. ด้วยเหตุนั้นเธอจะอยู่ไม่ผาสุก, เพราะฉะนั้น พึงกะว่า "ตั้งแต่บัดนี้ไปราวเดือนหนึ่งจักเข้าพรรษา" แล้วเข้าไปสู่วิหารนั้น.

เมื่ออยู่ในวิหารนั้น ราวเดือนหนึ่ง ถ้ามีความต้องการเรียนบาลีจักกำหนดได้ว่า การเรียนบาลีพร้อมมูล ถ้ามุ่งต่อกัมมัฏฐานจักกำหนดได้ว่า กัมมัฏฐานเป็นที่สบาย ถ้ามีความต้องการปัจจัยจักกำหนดปัจจัยลาภได้ จะอยู่ในสุขภายในพรรษา.

ก็แล เมื่อจะจากถิ่นของตนไปในที่นั้น ไม่ควรกระทบกระทั่ง

โคจรคาม, คืออย่างว่ากล่าวชาวบ้านในที่นั้นว่า "สลากภัตเป็นต้นก็ดี ยาคูและของควรเคี้ยวก็ดี ผ้าจำนำพรรษาก็ดี ที่อาศัยพวกท่านย่อมไม่มี นี่บริขารของเจดีย์ นี่บริขารของโรงอุโบสถ. [๓๖๗] นี่ดาลและกุญแจ ท่านจงรับที่อยู่ของท่าน." ที่ถูก ควรจัดแจงเสนาสนะ เก็บภัณฑะไม้และภัณฑะดิน บำเพ็ญคมิยวัตรให้เต็มแล้วจึงไป.

แม้เมื่อจะไปอย่างนั้น พึงให้ภิกษุหนุ่มหิ้วห่อบาตรและจีวรเป็นต้น ให้ช่วยถือกระบอกน้ำมันและไม้เท้าเป็นต้น กางร่มอย่าเชิดตนไปทางประตูบ้านเลย. ควรไปตามข้างดงที่กำบัง. เมื่อทางเข้าดงไม่มี ก็อย่าบุกพุ่มไม้เป็นต้นไปเลย.

อนึ่ง พึงบำเพ็ญคมิยวัตรตัดวิตก มีจิตผุดผ่องไปด้วยธรรมเนียมแห่งการไปเท่านั้น.

แต่ถ้าทางมีทางประตูบ้าน, และพวกชาวบ้านเห็นตนกับบริวารไปอยู่ จะวิ่งเข้ามาหาด้วยคิดว่า "นั่นดูเหมือนพระเถระของพวกเรา" แล้วจะปราศรัยว่า "ท่านจะขนบริขารทั้งหมดไปไหน ขอรับ ?"

ถ้าในพวกเธอรูป ๑ กล่าวอย่างนี้ว่า "นี่เป็นเวลาจวนเข้าพรรษาแล้ว, ภิกษุทั้งหลายย่อมไปในที่ซึ่งตนจะได้ภิกษาจารเป็นนิตย์ และสิ่งของสำหรับปกปิดภายในพรรษา.

ถ้าชาวบ้านเหล่านั้น ได้ฟังคำตอบของเธอแล้วกล่าวว่า "ถึงในบ้านนี้ ชนย่อมบริโภค ย่อมนุ่ง (เหมือนกันแล) ขอรับ ท่านอย่าไปในที่อื่นเลย" ดังนี้ แล้วเรียกมิตรและอมาตย์ทั้งหลายมาแล้ว

ทุกคนหรือพร้อมกัน ตั้งนิตยภัตและภัตต่าง ๆ มีสลากภัตเป็นต้น ทั้งผ้าจำพรรษาด้วย ไว้สำหรับสำนัก แล้วช่วยกันอ้อนวอน ว่า "นิมนต์จำพรรษาในสำนักนี้แลขอรับ." ภิกษุสมควรยินดีทั้ง หมด, สิ่งทั้งปวงมีนิตยภัตเป็นต้นแม้นั้น เป็นของควรและหาโทษ มิได้.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า "เมื่อเขาปราศรัยว่า 'ท่านจะไปไหน ?' พึงตอบว่า 'ที่โน้น' ถูกเขาซักว่า 'เหตุไร จึงไปที่นั้น ?' พึงบอก เหตุ." และคำทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่าหาโทษมิได้ เพราะเธอเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ แท้. นี้ชื่ออาคันตุกวัตร.

[๓๖๘] ส่วนอาวาสิกวัตร พึงทราบดังนี้ :-

อันภิกษุทั้งหลายผู้เจ้าอาวาส พึงจัดแจงที่อยู่ก่อนทีเดียว พึงทำ การปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดหักพังและการตกแต่ง. พึงจัดแจงสถาน ทั้งปวงเหล่านี้ คือ ที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน เวจกุฎี และที่ถ่าย ปัสสาวะ เรือนบำเพ็ญเพียร และทางแห่งที่อยู่.

พึงทำกิจทั้งปวงแม้นี้ คือ ฉาบปูนขาวที่พระเจดีย์ ทาน้ำมันชุกชี เล็กและปัดเช็ดเตียงตั่ง ด้วยตั้งใจว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ประสงค์จะจำ พรรษา มาแล้ว เมื่อทำกินมีอุเทสปริปุจฉาและประกอบความเพียร ในกัมมัฏฐานเป็นต้น จักอยู่เป็นสุข."

ภิกษุผู้เจ้าอาวาสทำบริกรรมเสร็จแล้ว พึงถามถึงผ้าจำนำพรรษา จำเดิมแต่วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘.

พึงถามในที่ไหน ?

พึงถามในที่ซึ่งตนได้อยู่ตามปกติ แต่ไม่ควรจะถามชนทั้งหลายที่ไม่เคยให้.

เหตุไรจึงต้องถาม ?

ก็บางคราวชนทั้งหลายก็ถวาย, บางคราวพวกเขาถูกทุพภิกขภัยเป็นต้นเบียดเบียน ย่อมไม่ถวาย ; ในชนเหล่านั้น พวกใดจักไม่ถวาย. เมื่อไม่ถามพวกนั้นแล้ว ให้เขาจองผ้าจำนำพรรษาไป อันตรายแก่ลาภจะมีแก่เหล่าภิกษุซึ่งเขาจองไว้ ; เพราะเหตุนั้น ควรถามก่อนแล้วจึงให้เขาจองเอาไป. เมื่อจะถาม พึงกล่าวว่า "เวลาจองผ้าจำนำพรรษาของพวกท่าน ใกล้เข้ามาแล้ว."

ถ้าเขากล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ตลอดปีนี้ พวกผมถูกฉาตกภัยเป็นต้นเบียดเบียน ไม่สามารถจะถวายได้" หรือว่า "พวกผมจักถวายน้อยกว่าที่เคยถวาย" หรือว่า "บัดนี้ฝ้ายได้ดี, ผมจักถวายให้มากกว่าที่เคยถวาย" ดังนี้ ; ภิกษุพึงกำหนดคำนั้นไว้แล้ว ให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าจำนำพรรษาในเสนาสนะของชนเหล่านั้น ตามนัยซึ่งเหมาะแก่คำนั้น.

ถ้าเขากล่าวว่า "ผ้าจำนำพรรษาของพวกผมถึงแก่พระผู้เป็นเจ้าองค์ใด, พระผู้เป็นเจ้าองค์นั้น จงตั้งน้ำฉันไว้ จงดูแลหนทางของที่อยู่ จงปัดกวาดลานเจดีย์และลานโพธิ์ จงรดน้ำที่ต้นโพธิ์ตลอดไตรมาส," ผ้าจำนำพรรษาของเขาถึงแก่ภิกษุใด, [๓๖๙] พึงบอกแก่ภิกษุนั้น.

ส่วนบ้านใด ห่างออกไปอยู่ในระยะ ๑ โยชน์ หรือ ๒ โยชน์

ถ้าสกุลทั้งหลายในบ้านนั้น มอบกัลปนาอันเป็นต้นทุนไว้เฉพาะถวายผ้าจำนำพรรษาในที่อยู่. แม้ไม่ถามสกุลเหล่านั้น ก็ควรให้ภิกษุผู้ทำวัตรอยู่ในเสนาสนะของสกุลเหล่านั้น รับผ้าจำนำพรรษา.

แต่ถ้าภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล อยู่ในเสนาสนะของสกุลเหล่านั้น, และเขาเห็นเธอมาแล้ว กล่าวว่า "ผมถวายผ้าจำนำพรรษาแก่ท่าน." ภิกษุนั้นพึงบอกแก่สงฆ์.

ถ้าสกุลเหล่านั้น ไม่ปรารถนาจะถวายสงฆ์ กล่าวว่า "พวกผมถวายเฉพาะแก่พวกท่าน." ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลนั้น พึงสั่งภิกษุผู้เป็นสภาคกันว่า "ท่านจงทำวัตรแล้วรับเอาไป," แต่ผ้าจำนำพรรษานั้นไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล. พึงถามชนทั้งหลาย ผู้ถวายด้วยศรัทธาไทย ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนในจีวรที่เกิดขึ้นในสำนักนั้น ควรถามกัปปิยการก.

ถามอย่างไร ?

ควรถามว่า "ผู้มีอายุ ภัณฑะสำหรับปกปิด (คือผ้า) ของสงฆ์จักมีหรือ?"

ถ้าเขากล่าวว่า "จักมีขอรับ ผมจักถวายผ้ารูปละ ๔ ศอก. ท่านทั้งหลาย จงให้จองผ้าจำนำพรรษาเถิด" ดังนี้; พึงให้ภิกษุถือเสนาสนะได้. แม้ถ้าเขากล่าวว่า "ผ้าไม่มี แต่วัตถุมี, ท่านจงให้จองเถิด," แม้เมื่อมีวัตถุ ก็ควรให้ถือเสนาสนะได้แก้, เพราะว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุบริโภคสิ่งที่เป็นกัปปิยะทั้งปวง จากวัตถุที่ทายกมอบไว้ในมือกัปปิยการก สั่งว่า "ท่านจงใช้สอยของที่ควรเถิด."

ส่วนวัตถุใดทายกเจาะจงถวายภิกษุในสำนักนี้ เพื่อประโยชน์แก่บิณฑบาต หรือประโยชน์แก่คิลานปัจจัย, วัตถุนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายจะโอนเข้าในจีวร พึงอปโลกน์ เพื่อความเห็นชอบของสงฆ์แล้วจึงค่อยโอน.

วัตถุที่เขาเจาจงถวาย เพื่อประโยชน์แก่เสนาสนะ ย่อมเป็นครุภัณฑ์. ส่วนวัตถุที่เขาถวายไว้เฉพาะค่าจีวร หรือเป็นค่าปัจจัย ๔ เมื่อจะโอนเข้าในจีวร ไม่มีกิจที่จะต้องทำด้วยอปโลกนกรรม.

[๓๗๐] ก็แล เมื่อจะทำอปโลกนกรรม ควรทำให้เนื่องด้วยบุคคลเท่านั้น ไม่ควรทำให้เนื่องด้วยสงฆ์ ไม่ควรทำอปโลกนกรรมแม้ด้วยเนื่องกับทองและเงิน หรือด้วยเนื่องกับข้าวเปลือก. ควรทำแต่เนื่องด้วยอำนาจกัปปิยภัณฑ์ และด้วยอำนาจจีวรและข้าวสารเป็นต้นเท่านั้น.

ก็แล อปโลกนกรรมนั้น พึงทำอย่างนี้ว่า "บัดนี้ ภิกษาหาง่ายบิณฑบาตได้ง่าย, ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยจีวร, ภิกษุทั้งหลายพอใจจะโอนส่วนข้าวสารเท่านี้ทำจีวร; คิลานปัจจัยหาได้ง่าย. อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้อาพาธก็ไม่มี, ภิกษุทั้งหลายพอใจจะโอนส่วนข้าวสารเท่านี้ทำเป็นจีวร." ครั้งกำหนดจีวรปัจจัยอย่างนี้แล้ว พึงสมมติภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ ในเมื่อกาลเป็นที่ให้ถือเสนาสนะได้ประกาศแล้วสงฆ์ประชุมกันแล้ว.

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า "ก็และ เมื่อจะสมมติ ไม่ควรสมมติรูปเดียว พึงสมมติ ๒ รูป." ด้วยว่า เมื่อสมมติอย่างนั้น ภิกษุอ่อน

จักให้ภิกษุแก่ถือเสนาสนะ และภิกษุแก่จักให้ภิกษุอ่อนถือ ฉะนี้แล. ส่วนในสำนักใหญ่ เช่นกับมหาวิหาร ควรสมมติไว้ ๓-๔ รูป.

แต่ในกุรุนทีแก้ว่า "จะสมมติไว้ ๘ รูปบ้าง ๑๖ รูปบ้าง ก็ควร." การสมมติภิกษุเหล่านั้น จะทำด้วยกรรมวาจาก็ได้ ด้วยอปโลกนกรรมก็ได้ ควรทั้งนั้น; ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วเหล่านั้น พึงกำหนดเสนาสนะ.

ก็เรือนเจดีย์ เรือนโพธิ์ เรือนพระปฏิมา ร้านไม้กวาด ร้านเก็บไม้ เวจกุฎี โรงอิฐ โรงช่างไม้ ซุ้มประตู โรงน้ำ ศาลาคร่อมทาง ศาลาริมสระ เหล่านี้ ไม่ใช่เสนาสนะ.

กุฎีที่อยู่ เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ มณฑปโคนไม้ กอไผ่ เหล่านี้ จัดเป็นเสนาสนะ. เพราะฉะนั้น ควรให้ถือเสนาสนะเหล่านั้น. และเมื่อใจให้ถือ พึงให้ถือตามนัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในบาลีนี้ว่า "เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะนับภิกษุก่อน ครั้งนับภิกษุแล้ว ให้นับที่นอน."

[๓๗๑] ถ้าจีวรปัจจัยมี ๒ ชนิด คือ เป็นของสงฆ์ ๑ เป็นของทายกถวายด้วยศรัทธา ๑. ใน ๒ ชนิดนั้น ภิกษุทั้งหลายปรารถนาจะถือชนิดใดก่อน พึงให้ถือเอาชนิดนั้น แล้วพึงให้ถือเอาชนิดนอกนี้ตั้งต้นแต่ลำดับแห่งชนิดแม้นั้นไป.

พระมหาสุมัตเถระกล่าวว่า "ถ้าเมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะจะให้ภิกษุถือเสนาสนะด้วยจำนวนบริเวณ[๑] เพราะมีภิกษุน้อย บริเวณ

๑. จุล. ทุติย. ๑๒๗

อันหนึ่ง มีลาภมาก, ภิกษุผู้อยู่ ได้ไตรจีวร ๑๐ หรือ ๑๒ สำรับ; พึงแบ่งจีวรนั้น เฉลี่ยในอาวาสอื่น ๆ ที่ไม่มีลาภ ให้ภิกษุทั้งหลายแม้เหล่าอื่นถือเอาก็ได้."

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระกล่าวว่า "ไม่ควรทำอย่างนั้น อันชนทั้งหลาย ถวายปัจจัยก็เพื่อประโยชน์แก่การบำรุงอาวาสของตน; เพราะฉะนั้น ภิกษุเหล่าอื่นพึงเข้าไปในบริเวณที่มีลาภมากนั้น." แต่ถ้าพระมหาเถระในบริเวณที่มีลาภมากนั้น คัดค้านว่า "ผู้มีอายุ ท่านจงอย่าให้ภิกษุทั้งหลาย ถือเอาอย่างนั้น, จงทำตามคำที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุศาสน์ไว้; จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า 'ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเพื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะให้ภิกษุทั้งหลายถือเนาสนะด้วยจำนวนบริเวณ[๑], ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ ไม่ควรงดเพราะคำคัดค้านของพระมหาเถระนั้น พึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ภิกษุมีมากปัจจัยมีน้อย ควรจะทำความสงเคราะห์" ยังท่านให้ยินยอมแล้ว พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาทีเดียว.

ก็แล ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้ว เมือจะให้ถือเอา พึงไปหาพระมหาเถระ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ เสนาสนะถึงแก่ท่าน, ท่านจงถือเอาปัจจัยเถิด." ท่านกล่าวว่า "ผู้มีอายุ ปัจจัยของสกุลโน้น และเสนาสนะโน้น ถึงแก่เราหรือ ?" พึงกล่าวว่า "ถึงขอรับท่านจงถือเอาเสนาสนะนั้น." ท่านกล่าวว่า "ผู้มีอายุ เราถือเอาละ." อย่างนี้ เสนาสนะเป็นอันท่านถือเอาแล้ว.

๑. จุล. ทุติย. ๑๒๗.

พระมหาสุมัตเถระกล่าวว่า "แต่ถ้า เมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะกล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญ เสนาสนะอันท่านถือเอาแล้วหรือ?' พระมหาเถระกล่าวว่า 'เราถือเอาแล้ว' หรือเมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะกล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญ ท่านจักถือเอาหรือ ?' พระมหาเถระตอบว่า 'เราจักถือเอา' ดังนี้ เสนาสนะไม่เป็นอันถือ.

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระแก้ว่า "ถ้อยคำเป็นอดีตและอนาคต [๓๗๒] หรือถ้อยคำเป็นปัจจุบันก็ตามที. อันที่จริง ถ้อยคำเพียงทำให้ได้สติ เพียงเป็นเครื่องทำอาลัยเท่านั้น เป็นประมาณในการถือเสนาสนะนี้; เพราะเหตุนั้น เสนาสนะเป็นอันพระมหาเถระถือเอาแล้วแท้."

ฝ่ายภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลใด ถือเสนาสนะแล้วสละปัจจัยเสีย. แม้ปัจจัยที่ภิกษุนั้นสละแล้วนี้ ไม่พึงโอนไปในอาวาสอื่น ; พึงคงไว้ในอาวาสนั้นแล. จะให้ภิกษุอื่นซึ่งอยู่ที่โรงเพลิง หรือที่ศาลายาว หรือที่โคนไม้ในบริเวณนั้นแล ถือเอาก็ควร.

ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลรับว่า "จะอยู่" แล้วจักบำรุงเสนาสนะ. ภิกษุนอกนี้รับว่า "จักถือเอาปัจจัย" แล้วจักบำรุงเสนาสนะ. เสนาสนะจักเป็นอันได้รับบำรุงเป็นอันดียิ่ง ด้วยเหตุ ๒ ประการ ด้วยประการฉะนี้.

แต่ในมหาปัจจรีแก้ว่า "เมื่อภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล รับเสนาสนะเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะพึงกล่าวว่า 'ในเสนาสนะนี้มีปัจจัยนะขอรับ ปัจจัยนั้นสมควรทำอย่างไร ?' ภิกษุผู้

ถือผ้าบังสุกุลนั้น พึงกล่าวว่า 'ภายหลังท่านจงให้ภิกษุอื่นถือเอาเถิด.'

แต่ถ้าเธออยู่ แต่ไม่พูดว่าอะไรเลย, และทายกทั้งหลายถวายผ้าวางไว้แทบเท้าของเธอผู้จำพรรษาแล้วในเสนาสนะนั้น, ผ้านั้นควรแก่เธอ.

ถ้าพวกทายกกล่าวว่า "ผมถวายผ้าจำนำพรรษา" ผ้านั้นย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั้น.

ส่วนทายกเหล่าใด ไม่มีเสนาสนะ, ถวายแต่ปัจจัยอย่างเดียว สมควรให้ภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะที่ไม่มีผ้าจำนำพรรษารับปัจจัยของทายกเหล่านั้น.

ชนทั้งหลายสร้างสถูปแล้ว ให้ภิกษุรับผ้าจำนำพรรษา. ธรรมดาสถูปไม่ใช่เสนาสนะ, พึงโอนให้ภิกษุผู้จำพรรษาที่ต้นไม้หรือมณฑปซึ่งใกล้สถูปนั้นรับไป.

ภิกษุนั้นพึงปรนนิบัติเจดีย์. แม้ในต้นโพธิ์ เรือนโพธิ์ เรือนปฏิมา ร้านไม้กวาด ร้านเก็บไม้ เวจกุฎี ซุ้มประตู กุฎีน้ำ โรงน้ำ และโรงไม้สีไฟ ก็มีนัยเหมือนกัน.

[๓๗๓] ส่วนหอฉัน เป็นเสนาสนะแท้, เพราะเหตุนั้น สมควรกำหนดให้ภิกษุรูปเดียว หรือหลายรูปถือหอฉันนั้น. คำทั้งปวงนี้ท่านกล่าวพิสดารในมหาปัจจรี.

อันภิกษุผู้เสนาสนคาหาปะ พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเนาสนะตั้งแต่อรุณแห่งวันปาฏิบท[๑]ไปจนถึงเพียงที่อรุณใหม่ไม่แตก.

๑. วันแรม ๑ ค่ำแห่งเดือนนั้น ๆ นับเป็นวันต้นเดือนของชาวมคธ เพราะนับวันเพ็ญเป็นวันสิ้นเดือน.

จริงอยู่ ความกำหนดกาลนี้ เป็นเขตแห่งการถือเสนาสนะ.

หากว่า เมื่อให้ภิกษุทั้งหลายถือเสนาสนะแต่เช้า ภิกษุอื่นผู้มีใจลังเลมาของเสนาสนะ. ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะพึงบอกว่า "ท่านผู้เจริญ เสนาสนะถือกันเสร็จแล้ว สงฆ์เข้าพรรษาแล้ว สำนักเป็นที่น่ารื่นรมย์ บรรดาที่ต่าง ๆ มีโคนไม้เป็นต้น ท่านปรารถนาจะอยู่ในที่ใด จงอยู่ในที่นั้นเถิด."

ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าพรรษา พึงบอกภิกษุทั้งหลาย ผู้ตั้งวัตรประจำภายในพรรษาแล้วจำพรรษาว่า "ท่านทั้งหลายจงผูกไม้กวาดไว้. ถ้าด้ามและซี่เป็นของหาได้ง่าย; ควรผู้ไม้กวาดไว้รูปละ ๕-๖ อัน หรือผู้ไม้กวาดด้ามไว้รูปละ ๒-๓ อัน. ถ้าเป็นของหายกา; พึงผูกไม้กวาดกำไว้รูปละ ๒-๓ อัน หรือผูกไม้กวาดด้ามไว้รูปละอัน สามเณรทั้งหลาย พึงตอกคบเพลิงไว้ ๕-๖ อัน. พึงทำการประพรมด้วยน้ำฝาดในสถานที่อยู่.

ก็แล เมื่อจะตั้งวัตร ไม่พึงตั้งวัตรที่ไม่เป็นธรรมเห็นปานนี้ว่า "อย่าเรียนเอง, อย่าให้ผู้อื่นเรียน, อย่าทำการสาธยาย, อย่าให้บรรพชา, อย่าให้อุปสมบท, อย่างให้นิสัย, อย่าทำธัมมัสสวนะ; เพราะว่า พวกเราทั้งหมดนี้ ยังเป็นผู้มีธรรมเครื่องเนิ่นช้า จักเป็นผู้ไม่มีธรรมเครื่องเนิ่นช้าทำสมณธรรมเท่านั้น;" หรือว่า "ภิกษุทุกรูปจงสมาทานธุดงค์ ๑๓, อย่าสำเร็จการนอน จงให้คืนและวันล่วงไปด้วยการยืนและจงกรม, จงถือมูคฺวัตร แม้ต้องไปด้วยสัตตาหกรณียะ, อย่า

๑. ถือการนิ่งไม่พูดกัน คล้ายคนใบ้.

ได้ภัณฑะที่สงฆ์ควรแจก."

[๓๗๔] แต่พึงกระทำอย่างนี้ คือ พึงทำวัตรเห็นปานนี้ว่า "ธรรมดาปริยัติธรรม ย่อมยังสัทธรรมแม้ ๓ อย่างให้ตั้งมั่น; เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายจงเรียนบาลี จงให้เรียนบาลีโดยเคารพ จงสาธยายโดยเคารพ, อย่าเบียดเสียดภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในเรือนบำเพ็ญเพียร; จงนั่งภายในสำนัก เรียนบาลี ให้เรียนบาลี ทำการสาธยาย จงทำการฟังธรรมให้สำเร็จ, เมื่อให้บรรพชา ต้องชำระให้เรียบร้อยแล้วจึงให้บรรพชา เมื่อให้อุปสมบท ต้องชำระให้เรียบร้อยแล้วจึงให้อุปสมบท เมื่อให้นิสัย ต้องชำระให้เรียบร้อยแล้วจึงให้นิสัย ด้วยว่า กุลบุตรแม้ผู้เดียวได้บรรพชาและอุปสมบทแล้ว จักดำรงพระศาสนาทั้งมวลไว้ได้, จงสมาทานธุดงค์ เท่าที่สามารถจะสมาทานได้ด้วยเรี่ยวแรงของตน. ขึ้นชื่อว่าตลอดภายในพรรษานี้ ต้องเป็นผู้ไม่ประมาท ต้องปรารภความเพียร ตลอดทั้งวัน และในปฐมยาม มัชฌิมยามและปัจฉิมยามแห่งราตรี, ถึงพระมหาเถระทั้งหลายแต่เก่าก่อนก็ได้ตัดกังวลทุกอย่างเสีย บำเพ็ญวัตรคือกัมมัฏฐานภาวนาที่จะพึงประพฤติผู้เดียวในภายในพรรษา, สมควรรู้ประมาณในถ้อยคำที่จะพึงกล่าว กระทำกถาวัตถุ ๑๐ ประการ อสุภะ ๑๐ ประการ อนุสสติ ๑๐ ประการ และกถาปรารภอารมณ์ ๓๘, สมควรทำวัตรแก่พวกภิกษุอาคันตะกะ, สมควรอปโลกน์ให้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ."

อีกประการหนึ่ง พึงเตือนภิกษุทั้งหลายว่า "อย่ากล่าวถ้อยคำ

แย้งกับคำส่อเสียดและคำหยาบ, ต้องนึกถึงศีลทุก ๆ วัน อย่าให้อารักขกัมมัฏฐาน ๔ เสื่อมคลาย จงเป็นผู้มากด้วยมนสิการอยู่."

พึงบอกธรรมเนียมเคี้ยวไม้สีฟัน. พึงบอกวัตรคือมารยาท.

เมื่อกำลังไหว้พระเจดีย์หรือต้นโพธิ์ก็ดี เมื่อกำลังบูชาด้วยของหอมและมาลัยก็ดี เมื่อกำลังเอาบาตรเข้าถลกก็ดี ไม่ควรบอก.

พึงบอกธรรมเนียมเที่ยวบิณฑบาต [๓๗๕] อย่ากล่าวถ้อยคำพาดพิงถึงปัจจัย หรือถ้อยคำไม่ถูกส่วนกัน กับชนทั้งหลายภายในบ้าน.

พึงบอกนิยยานิกกถาแม้มากเห็นปานนี้บ้างว่า "ต้องเป็นผู้ระวังอินทรีย์, ต้องบำเพ็ญขันธกวัตรและเสขิยวัตร" ฉะนี้แล.

อนึ่ง ในวันเข้าพรรษาหลัง และเมื่อประกาศเวลาสงฆ์ประชุมกันแล้ว ใคร ๆ นำผ้ายาว ๑๒ ศอกมาถวายเป็นผ้านำจำพรรษา; ถ้าว่าภิกษุอาคันตุกะเป็นสังฆเถระ, พึงถวายแก่ท่าน.

ถ้าเป็นนวกะ ภิกษุผู้ได้รับสมมติ พึงเรียนพระสังฆเถระว่า "ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านต้องการ, ท่านลงสละส่วนที่ ๑ เสีย ถือเอาผ้านี้ ;" ไม่พึงให้แก่ท่านผู้ไม่ยอมสละ.

ก็ถ้าว่า ท่านยอมสละส่วนที่ให้ถือเอาก่อนแล้วถือเอาไซร้, พึงสับเปลี่ยนกัน จำเดิมแต่พระเถระที่ ๒ ไปโดยอุบายนี้แล แล้วให้แก่อาคันตุกะในที่ซึ่งถึงเข้า.

หากว่า ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาก่อน ได้ผ้า ๒ ผืน หรือ ๓ ผืน หรือ ๔ ผืน หรือ ๕ ผืน, พึงให้เธอยอมสละผ้าที่ได้ไปแล้ว ๆ โดยอุบายนั้น แล้วจึงให้แก่ภิกษุอาคันตุกะ จนกว่าจะเท่ากัน.

ก็แล เมื่อภิกษุอาคันตุกะนั้น ได้ส่วนเท่ากันแล้ว, ส่วนย่อยที่ยังเหลือ พึงแถมให้ในเถรอาสน์.

สมควรจะทำกติกากันไว้ว่า "เมื่อลาภเกิดขึ้นแล้ว จะเต็มใจแจกกันตามลำดับที่มีอยู่."

ถ้าเป็นสมัยที่ภิกษาฝืดเคือง, ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าพรรษาในวัสสูปนายิกาทั้ง ๒ ลำบากด้วยภิกษา จึงพูดกันว่า "ผู้มีอายุ ก็พวกเราอยู่ในที่นี้ ย่อมลำบากด้วยกันทั้งหมด, ดีละ เราแบ่งกันเป็น ๒ ส่วน, ที่แห่งญาติและคนปวารณาของภิกษุเหล่าใด มีอยู่ ภิกษุเหล่านั้น จงอยู่ในที่แห่งญาติและคนปวารณานั้นแล้ว จงมาปวารณาถือเอาผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแก่ตน."

ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใด อยู่ในที่แห่งญาติและคนปวารณานั้นแล้วมาเพื่อปวารณา, พึงทำอปโลกนกรรมให้ผ้าจำนำพรรษาแก่ภิกษุเหล่านั้น.

[๓๗๖] จริงอยู่ ภิกษุเหล่านั้น แม้ยินดีอยู่ ก็หาได้เป็นเจ้าของแห่งผ้าจำนำพรรษาไม่, ฝ่ายพวกภิกษุผู้เจ้าถิ่นแม้บ่นอยู่ว่า จะไม่ให้ ย่อมไม่ได้เหมือนกัน.

แต่ในกุรุนทีแก้ว่า "ภิกษุทั้งหลายจะพึงทำกติกาวัตรกันว่า 'หากว่า ยาคูและภัตในที่นี้ จะไม่เพียงพอแก่พวกเราทั่วกันไซร้, ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้ชอบพอกันแล้วจงมา, จักได้ผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแก่พวกท่าน. ถ้าภิกษุรูปหนึ่ง ค้านกติกาวัตรนั้นไซร้, เป็นอันคัดค้านชอบ. ถ้าไม่ค้าน, กติกาเป็นอันทำชอบ; ภายหลังต้องอปโลกน์

ให้แก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้อยู่ในที่แห่งญาติและคนปวารณาแล้วมาแล้ว, ใน เวลาอปโลกน์ไม่ยอมให้ค้าน."

ท่านกล่าวอีกว่า "ก็ถ้าว่า เมื่อผ้าจำนำพรรษาไม่ถึงแก่ภิกษุ บางพวก ในบรรดาภิกษุผู้จำพรรษา, ภิกษุทั้งหลายพึงทำกติกากันว่า 'สงฆ์ยินดีจะให้ผ้าจำนำพรรษาของภิกษุผู้ขาดพรรษา และผ้าจำนำพรรษา ซึ่งเกิดขึ้นในบัดนี้ แก่ภิกษุเหล่านี้.' เมื่อได้ตั้งกติกาไว้อย่างนี้แล้ว ผ้า จำนำพรรษาย่อมเป็นเหมือนได้ให้พวกเธอถือเอาแล้วเหมือนกัน; ทั้งต้อง ให้ผ้าที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ แก่พวกเธอด้วย."

ภิกษุผู้จัดตั้งน้ำฉัน ปัดกวาดทางไปวิหาร ลานเจดีย์ และลานโพธิ์ เป็นต้น รดน้ำที่ต้นโพธิ์ตลอดไตรมาสแล้วหลีกไปเสียก็ดี ลาสิกขาเสียก็ดี คงได้ผ้าจำนำพรรษาเหมือนกัน. เพราะผ้าจำนำพรรษานั้น อันภิกษุนั้น ได้แล้วดุจทำให้เป็นค่าจ้าง.

อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "ส่วนผ้าจำนำพรรษาที่เป็นของสงฆ์ซึ่ง ทำอปโลกนกรรมแล้วแจกกัน แม้ภิกษุลาสิกขาภายในพรรษา ย่อมได้ เหมือนกัน, แต่ไม่ยอมให้ถือเอาด้วยอำนาจปัจจัย.

หากว่า ภิกษุผู้จำพรรษาเสร็จแล้วเตรียมจะไปสู่ทิศ ได้ถือเอา กัปปิยภัณฑ์ แต่บางสิ่งจากมือของภิกษุผู้อยู่ในอาวาสแล้วสั่งว่า "ผ้าจำนำ พรรษาของเรา มีในสกุลโน้น, ท่านจงถือเอาผ้าจำนำพรรษานั้นที่ถึง แล้ว" ดังนี้แล้ว ลาสิกขาบทเสียในที่ซึ่งตนไปแล้ว. ผ้าจำนำพรรษา ย่อมเป็นของสงฆ์ แต่ถ้าภิกษุนั้น ให้พาพวกชาวบ้านรับรองต่อหน้า แล้วจึงไป, ภิกษุอยู่อาวาสย่อมได้.

[๓๗๗] เมื่อทายยกสั่งไว้ว่า "ข้าพเจ้าทั้งหลาย ถวายผ้าจำนำพรรษานี้ แก่ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า," เสนาสนะนั้น อันเสนาสนคาหาปกะให้ภิกษุใดถือเอา, ย่อมเป็นของภิกษุนั้นแล.

ก็ถ้าว่า บุตรและธิดาเป็นต้นของเจ้าของเสนาสนะ นำผ้าเป็นอันมากมากล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงให้ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า" ดังนี้ เพื่อต้องการจะให้เป็นที่พอใจของเจ้าของเสนาสนะ; สำหรับภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั้น พึงให้ผืนเดียวเท่านั้น, ผ้าที่เหลือเป็นของสงฆ์, พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาตามลำดับผ้าจำนำพรรษา. เมื่อลำดับไม่มี พึงให้ถือเอาตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา.

แม้ในผ้าจำนำพรรษา ที่ทายกนำผ้าจำนวนมากมาด้วยจิตเลื่อมใส ซึ่งอาศัยภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั่นแลเกิดขึ้นแล้ว ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่เสนาสนะ" ดังนี้ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็ถ้าว่า ทายกวางไว้แทบเท้าแล้วกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุนั่น;" ผ้าทั้งหมดย่อมเป็นของภิกษุนั้นเท่านั้น.

ในเรือนของทายกคนหนึ่ง มีผ้าจำพรรษา ๒ ผืน, ส่วนที่ ๑ เป็นของที่ให้สามเณรถือเอาแล้ว, ส่วนที่ ๒ ต้องให้ในเถรอาสน์.

ทายกนั้นส่งผ้าสาฎก ๑๐ ศอกผืนหนึ่ง ๘ ศอกผืนหนึ่ง มาว่า "ท่านจงถวายผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแล้วแก่ภิกษุทั้งหลาย." พึงเลือกให้ส่วนดีแก่สามเณร แล้วให้ส่วนรองในเถรอาสน์.

แต่ถ้า เขานำไปเรือนทั้ง ๒ รูป ให้ฉันแล้ว วางไว้แทบเท้าเอง ทีเดียว; ผืนใดเขาถวายแล้วแก่รูปใด ผืนนั้นแลย่อมเป็นของรูปนั้น ต่อแต่นี้ไป เป็นนัยที่มาแล้วในมหาปัจจรี.

ผ้าจำนำพรรษาในเรือนแห่งทายกคนหนึ่ง ถึงแก่สามเณรหนุ่ม. ถ้าเขาถามว่า "ผ้าจำนำพรรษาของข้าพเจ้าถึงแก่ใคร ?" อย่าบอกว่า "ถึงแก่สามเณร" พึงบอกว่า "ท่านจัดทราบในเวลาถวาย" แล้ว ในวันถวายพึงสงพระมหาเถระรูปหนึ่งไปนำเอามา๑.

หากว่า ผ้าจำนำพรรษาถึงแก่ผู้ใด, ผู้นั้นลาสิกขาเสีย หรือมรณภาพเสียไซร้. [๓๗๘] และชาวบ้ายเขาถามว่า "ผ้าจำนำพรรษาของพวกข้าพเจ้าถึงแก่ใคร." พึงบอกแก่เขาตามเป็นจริง.

ถ้าว่า เขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน;" ผ้านั้นย่อมถึงแก่ภิกษุนั้น.

ถ้าเขาถวายแก่สงฆ์หรือแก่คณะ, ย่อมถึงแก่สงฆ์หรือแก่คณะ.

หากว่า ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษา เป็นผู้ถือทรงผ้าบังสุกุลล้วนทั้งนั้น; ผ้าจำนำพรรษาที่เขานำมาถวายแล้ว พึงทำให้เป็นเสนาสนบริขารเก็บไว้, หรือพึงทำให้เป็นหมอนเป็นต้นเสีย ฉะนี้แล. นี้เป็นวัตรสำหรับผู้เจ้าถิ่น.

เสนาสนคาหวินิจฉัย จบ.

๑. ทำอย่างนี้ไม่เป็นอุชุปฏิปนฺโน กระมัง ?

[ว่าด้วยการถือเสนาสนะระงับ]

วินิจฉัยในเรื่องพระอุปนันทะ. ในคำว่า **ตตฺถ ตยา โมฆปุริส คหิตํ, อิธ มุตฺกํ, อิธ คหิตํ, ตตฺร มุตฺกํ,** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เสนาสนะใดในกรุงสาวัตถีนั้น อันเธอถือเอาแล้ว เสนาสนะนั้น ย่อมเป็นอันเธอผู้ถืออยู่นั่นแล สละเสียแล้วในคามกาวาสนี้.

อนึ่ง เมื่อเธอกล่าวอยู่ว่า "ผู้มีอายุ บัดนี้ เราสละเสนาสนะในคามกาวาสนี้" ดังนี้ เสนาสนะนั้น เป็นอันเธอสละแล้วแม้ในคามกาวาสนั้น ด้วยประการอย่างนี้ เธอเป็นคนภายนอกในอาวาสทั้ง ๒.

ส่วนวินิจฉัยในคำนี้ พึงทราบดังนี้ :-

การถือย่อมระงับเพราะการถือ. อาลัยย่อมระงับเพราะการถือ. การถือย่อมระงับเพราะอาลัย. อาลัยย่อมระงับเพราะอาลัย.

อย่างไร ? ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ ถือเสนาสนะในวัดหนึ่งแล้ว ไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้นอีก ในวันเข้าพรรษา, การถือครั้งแรกของภิกษุนั้น ย่อมระงับเพราะการถือ (ครั้งหลัง) นี้.

ภิกษุอีกรูปหนึ่งกระทำเพียงอาลัยว่า "เราจักอยู่ในวัดนี้" แล้ว ไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้นแล. อาลัยที่มีก่อนของภิกษุนั้น ย่อมระงับเพราะการถือนี้.

รูปหนึ่งถือเสนาสนะหรือทำอาลัยว่า "เราจักอยู่ในที่นี้" แล้ว ไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้น [๓๗๙] หรือทำอาลัยว่า "บัดนี้ เราจักอยู่ในที่นี้แล;" ด้วยประการอย่างนี้ การถือของเธอ

ย่อมระงับเพราะอาลัยบ้าง อาลัยของเธอ ย่อมระงับเพราะอาลัยบ้าง.

ภิกษุย่อมตั้งอยู่ในการถือหรือในอาลัยครั้งหลัง ๆ ในที่ทั้งปวง.

อนึ่ง ภิกษุใด ถือเสนาสนะในวัดหนึ่งแล้ว ไปด้วยคิดว่า "เราจักอยู่ในวัดอื่น;" ในขณะที่ภิกษุนั้นก้าวล่วงอุปจารสีมาไป การถือเสนาสนะย่อมระงับ.

แต่หากว่า ภิกษุไปด้วยตั้งใจว่า "ถ้าในวัดนั้นจักมีความสำราญ เราจักอยู่, ถ้าไม่มี เราจักมา" ดังนี้ ทราบว่าไม่มีความสำราญ จึงกลับมาในภายหลัง เช่นนี้สมควร.

[ว่าด้วยภิกษุผู้มีอาสนะเสมอกัน]

ภิกษุใดเป็นผู้ใหญ่กว่ากัน หรือเป็นเด็กกว่ากันเพียง ๒ พรรษา ภิกษุนั้น ชื่อว่าผู้มีภายใน ๓ พรรษา ในคำว่า **ติวสฺสนฺตเรน** นี้.

ฝ่ายภิกษุใด เป็นผู้ใหญ่กว่ากัน หรือเป็นเด็กกว่าเพียงพรรษาเดียว ก็หรือว่า ภิกษุใดมีพรรษาเท่ากัน ไม่มีคำจะพึงกล่าวในภิกษุนั้นเลย. จริงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนี้ ย่อมได้เพื่อนั่งเป็นคู่ ๆ กันบนเตียงหรือบนตั่งอันเดียวกัน.

ที่นั่งใด พอแก่ ๓ คน, ที่นั่งนั้น จะเป็นของเคลื่อนที่ได้ หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ก็ตามที; ย่อมได้เพื่อนั่งบนที่นั่งเห็นปานนั้น. ใช่แต่เท่านั้น บทแผ่นกระดาน จะนั่งร่วมแม้กับอนุปสัมบัน ก็ควร.

[ว่าด้วยคิหิวิกัติ]

บทว่า **หตฺถินขกํ**คือ ตั้งประดิษฐานอยู่บนกระพองเศียรแห่งช้างทั้งหลาย.

ได้ยินว่า คำว่า หัตถินขกะนี้ เป็นชื่อแห่งปราสาทที่ทำอย่างนั้น.

หลายบทว่า **สพฺพํ ปาสาทํ ปริโภคํ** มีความว่า บานหน้าต่าง เตียงตั่ง พัดใบตาล วิจิตด้วยทองแลเงินเป็นต้นก็ดี หม้อน้ำ ขันน้ำ ทำด้วยทองและเงินก็ดี หรือว่าเครื่องใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจำหลักลอดลาย งดงามก็ดี ควรทุกอย่าง.

ชนทั้งหลายกล่าวว่า "ข้าพเจ้าให้ทาส ทาสี นา สวน โค กระบือแก่ปราสาท." ไม่มีกิจจะรับแผนกหนึ่ง เมื่อรับปราสาท ก็เป็นอันรับไว้ด้วยแท้. [๓๘๐] จะใช้สอยปูลาดผ้าโกเชาว์เป็นต้น บนเตียงและตั่ง ในกฎีของสงฆ์ หรือในกุฎีเป็นของส่วนตัวบุคคล ไม่ควร.

แต่ที่เขาปูลาดไว้บนธรรมาสน์ ย่อมได้เพื่อใช้สอยโดยทำนอง คิหิวิกัติ. แม้บนธรรมาสน์นั้น ไม่ควรนอน.

[ว่าด้วยครุภัณฑ์]

บทว่า **ปญฺจิมานิ** มีความว่า ครุภัณฑ์ทั้งหลาย ว่าด้วยอำนาจหมวดมี ๕ หมวด. ก็ครุภัณฑ์เหล่านี้ ว่าด้วยอำนาจรวม ย่อมมีมากหลาย.

บรรดาครุภัณฑ์เหล่านั้น สวนดอกไม้หรือสวนผลไม้ ชื่ออาราม. โอกาสที่เขากำหนดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์แก่อารามเหล่านั้นเอง หรือเมื่ออารามเหล่านั้นร้างไปแล้ว ภูมิภาคเก่าแห่งอารามนั้น ชื่ออาราม-วัตถุ.

เสนาสนะมีปราสาทเป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อวิหาร.

โอกาสเป็นที่ประดิษฐานเสนาสนะ มีปราสาทเป็นต้นนั้น ชื่อวิหารวัตถุ.

บรรดาเตียง ๔ ชนิดที่กล่าวแล้วในหนหลังเหล่านี้ คือ เตียงมีแม่แคร่สอดเข้าในขา, เตียงมีปลายเท้าร้อยด้วยไม้สลัก, เตียงมีขางอดังก้ามปู, เตียงมีขาจดแม่แคร่, ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าเตียง.

บรรดาตั่ง ๔ ชนิด มีตั่งมีแม่แคร่สอดเข้าในขาเป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าตั่ง.

บรรดาฟูก ๕ ชนิด มีฟูกที่ยัดด้วยขนสัตว์เป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าฟูก.

บรรดาหมอนมีประการดังกล่าวแล้ว ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าหมอน.

หม้อที่ทำด้วยโลหะ ชนิดใดชนิดหนึ่ง เป็นเหล็กก็ตาม เป็นทองแดงก็ตาม ชื่อว่าหม้อโลหะ. แม้ในอ่างโลหะเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน. ก็ในอ่างโลหะเป็นต้นนี้ ไห เรียกว่าอ่าง, หม้อน้ำ เรียกว่าขวด. กะทะนั้นเอง เรียกว่ากะทะ. ในเครื่องมือมีพร้าโต้เป็นต้นและในเครื่องใช้มีเถาวัลลิ์เป็นต้น ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่รู้จักยาก ย่อมไม่มี.

พระโลกนาถผู้มีจักษุปราศจากมลทิน ๕ ดวง ทรงประกาศครุภัณฑ์ ๒๕ อย่าง โดยหมวด ๕ อย่างนี้ คือ ๒ หมวดสงเคราะห์ครุภัณฑ์ หมวดละ ๒ สิ่ง, หมวดที่ ๓ นับครุภัณฑ์ได้ ๔ สิ่ง หมวดที่ ๔ มี ๙ สิ่ง, หมวดที่ ๕ จำแนกเป็น ๘ สิ่ง ด้วยประการฉะนี้.

[๓๘๑] วินิจฉัยกถาในครุภัณฑ์นั้น พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

ก็ครุภัณฑ์แม้ทั้งปวงนี้ แม้ในเสนาสนักขันธกะนี้ ท่านกล่าวว่า "ไม่ควรสละ." ในกิฏาคิริวัตถุ ท่านกล่าวว่า "ไม่ควรแจก." ส่วนในคัมภีร์ปริวารมาแล้วว่า:

"ครุภัณฑ์หมวด พระพุทธเจ้าผู้แสวงคุณใหญ่ตรัสว่า 'ไม่ควรสละ ไม่ควรแจก,' 'แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้สละ ผู้ใช้สอย;' ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว."

เพราะเหตุนั้น พึงทราบอธิบายในคำนี้ อย่างนี้ว่า "ครุภัณฑ์นี้ ที่ว่าไม่ควรสละ ไม่ควรแจก ด้วยอำนาจขาดตัวนั้น แต่เมื่อภิกษุผู้สละและใช้สอยด้วยอำนาจการแลกเปลี่ยน ไม่เป็นอาบัติ.

อนุปุพพีกถาในครุภัณฑ์นั้น ดังนี้ :-

ไม่ควรน้อมครุภัณฑ์แม้ทั้ง ๕ ชนิดนี้เข้าไป เพื่อประโยชน์แก่จีวรบิณฑบาตและเภสัชก่อน. แต่จะเอาถาวรวัตถุแลกกับถาวรวัตถุ และเอาครุภัณฑ์แลกกับครุภัณฑ์ ควรอยู่.

ส่วนในถาวรวัตถุ, ถาวรวัตถุเห็นปานนี้ คือ นา ที่นา บึง เหมือง ภิกษุจะจัดการหรือจะรับหรือจะอนุมัติแทนสงฆ์ ไม่ควร.

ถาวรวัตถุนั้น อันกัปปิยการกนั่นแลจัดการ, กัปปิยภัณฑ์ได้มาจากถาวรวัตถุเห็นปานนั้น ควรอยู่.

อนึ่ง จะเอาอารามแลกถาวรวัตถุทั้ง ๔ อย่างนี้ คือ อาราม อารามวัตถุ วิหาร วิหารวัตถุ ควรอยู่.

[ปริวัตนนัย]

ปริวัตนนัยในครุภัณฑ์ ๔ อย่างมีอารามเป็นต้นนั้น ดังนี้ :-

สวนมะพร้าวของสงฆ์อยู่ไกล, ทั้งพวกกัปปิยการกกินเสียมากกว่ามาก, แม้ที่ไม่ได้กินก็ต้องชักออกให้ค่าจ้างเกวียนเสีย นำมาถวายน้อยเต็มที.

ส่วนคนเหล่าอื่นที่อยู่ในบ้านซึ่งไม่ไกลสวนนั้น มีสวนอยู่ใกล้วัด. เขาเข้าไปหาสงฆ์ของเอาสวนของตนแลกเอาสวนนั้น สงฆ์พึงอปโลกน์ว่า "สงฆ์เห็นชอบ" แล้วรับเถิด.

[๓๘๒] ถึงแม้ว่า สวนของพวกภิกษุมีต้นไม้ตั้งพันต้น, สวนของชาวบ้าน มีต้นไม้ห้าร้อย; (ถ้ามีผลมากกว่า) ก็ไม่ควรเกี่ยงว่า "สวนของท่านเล็ก." เพราะว่า สวนนี้เล็กจริง. แต่ที่แท้ สวนนี้ย่อมให้ผลมากกว่าสวนนอกจากนี้.

ถึงแม้ว่า สวนนี้จะให้ผลเท่า ๆ กัน, แม้อย่างนั้นจะยอมรับด้วยมุ่งหมายว่า "สามารถบริโภคได้ทุกขณะที่ต้องการ" ก็ควร.

แต่ถ้า สวนของพวกชาวบ้านมีต้นไม่มากกว่า, พึงกล่าวว่า "ต้นไม้ของพวกเท่านมีมากกว่ามิใช่หรือ ?" ถ้าเขาตอบว่า "ส่วนที่เกินเลยไป จงเป็นบุญของพวกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถวายสงฆ์," สมควรให้ภิกษุสงฆ์ทราบแล้วจึงรับไว้.

ต้นไม้ของพวกภิกษุมีผล, ต้นไม้ของพวกชาวบ้านยังไม่ทันเผล็ดผล, พึงยอมรับแท้ ด้วยเล็งเห็นว่า "ต้นไม้ของพวกชาวบ้านยังไม่เผล็ดผลก็จริง แต่ไม่นานก็จักเผล็ดผล."

ต้นไม้ของพวกชาวบ้านมีผล, ต้นไม้ของพวกภิกษุยังไม่ทันเผล็ดผล พึงกล่าวว่า "ต้นไม้ของพวกท่านมีผลมิใช่หรือ ?" ถ้า

เขาถวายว่า "รับเถิด ท่านผู้เจริญ จักเป็นบุญแก่พวกข้าพเจ้า," สมควรให้ภิกษุสงฆ์ทราบแล้วรับไว้. อารามกับอาราม พึงแลกกันด้วยประการฉะนี้. อารามวัตถุก็ดี วิหารก็ดี วิหารวัตถุก็ดี กับอาราม พึงแลกกัน โดยนัยนี้แล.

อนึ่ง อาราม อารามวัตถุ วหาร และวิหารวัตถุ ก็พึงแลกกับอารามวัตถุ ที่ใหญ่ก็ตาม เล็กก็ตาม โดยนัยนี้เหมือนกัน ฉะนี้แล.

วิหารกับวิหารจะแลกกันอย่างไร ? เรือนของสงฆ์อยู่ภายในบ้าน ประสาทของชาวบ้านอยู่กลางวัด, ทั้ง ๒ อย่าง ว่าโดยราคาเป็นของเท่ากัน. หากว่าชาวบ้านขนเอาปราสาทนั้นแลกเรือนนั้น สมควรรับ.

เรือนของพวกภิกษุมีราคามากกว่า, [๓๘๓] และเมื่อภิกษุกล่าวว่า "เรือนของพวกเรามีราคามากกว่า," เขาตอบว่า "เรือนของพวกท่านมีราคามากกว่าก็จริง. แต่ไม่สมควรแก่บรรพชิต บรรพชิตไม่สามารถอยู่ในเรือนนั้นได้ ; ส่วนเรือนนี้สมควร ขอท่านทั้งหลายจงรับเถิด;" แม้อย่างนี้ ก็ควรรับ.

ถ้าเรือนของพวกชาวบ้าน มีราคามาก, ภิกษุพึงกล่าวว่า "เรือนของพวกท่าน มีราคามากมิใช่หรือ ?" แต่เมื่อเขาตอบว่า "ช่างเถิด ท่านผู้เจริญ, จักเป็นบุญแต่พวกข้าพเจ้า, โปรดรับเถิด" ดังนี้ สมควรรับ.

วิหารกับวิหาร พึงแลกกันอย่างนี้. วิหารวัตถุก็ดี อารามก็ดี อารามวัตถุก็ดี พึงแลกกับวิหาร โดยนัยนี้แล.

อนึ่ง วิหาร วิหารวัตถุ อาราม และอารามวัตถุ ก็พึงแลกกับ

วิหารวัตถุ ที่มีราคามากก็ตาม มีราคาน้อยก็ตาม โดยนัยนี้เหมือนกัน ฉะนี้และ, พึงทราบการแลกถาวรวัตถุกับถาวรวัตถุอย่างนี้ก่อน.

ส่วนวินิจฉัยในการแลกครุภัณฑ์กับครุภัณฑ์ พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

เตียงตั่งจะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดมีเท้าเพียง ๔ นิ้ว แม้ที่พวกเด็กชาวบ้านซึ่งยังเล่นในโรงฝุ่นทำ ย่อมเป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่เวลาที่ถวายสงฆ์แล้ว.

แม้ถ้าพระราชาและราชมหาอมาตย์เป็นต้น ถวายเพียงความเดียวเท่านั้น ตั้งร้อยเตียงหรือพันเตียง, เตียงที่เป็นกับปิยะทั้งหมดพึงรับไว้. ครั้นรับแล้วพึงแจกตามลำดับผู้แต่ ว่า "ท่านจงใช้สอยโดยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์." อย่าให้เป็นส่วนตัวบุคคล. แม้จะตั้งเตียงที่เกินไว้ในเรือนคลังเป็นต้นแล้วเก็บบาตรจีวร ก็ควร.

เตียงที่เขาถวายนอกสีมาว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์" ดังนี้ พึงให้ไว้ในสถานที่อยู่ของพระสังฆเถระ. ถ้าในสถานที่อยู่ของพระสังฆเถระนั้น มีเตียงมาก, ไม่มีการที่ต้องใช้เตียง; ในสถานที่อยู่ของภิกษุใด มีการที่ต้องใช้เตียง, [๓๘๔] พึงให้ไว้ในสถานที่อยู่ของภิกษุนั้นสั่งว่า "ท่านจงใช้สอยเป็นเครื่องใช้สอยของสงฆ์."

เตียงมีราคามาก คือ ตีราคาตั้งร้อยหรือพันกหาปณะ จะแลกเตียงอื่น ย่อมได้ตั้งร้อยเตียง ควรแลกเอาไว้.

มิใช่แต่เตียงกับเตียงอย่างเดียวเท่านั้น แม้อาราม อารามวัตถุ

วิหาร วิหารวัตถุ ตั่ง ฟูก และหมอน ก็ควรแลก. แม้ในตั่ง ฟูก และหมอนก็นัยนี้. แม้ในเตียงตั่งฟูกหมอนเหล่านี้ สิ่งที่เป็นกัปปิยะ และอกัปปิยะ มีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

ในกัปปิยะและอกัปปิยะนั้น ที่เป็นอกัปปิยะไม่ควรใช้สอย. ที่เป็นกัปปิยะ พึงใช้สอยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์. ที่เป็นอกัปปิยะหรือที่เป็นกัปปิยะมีค่ามาก พึงแลกเอาวัตถุที่กล่าวแล้วไว้. ขึ้นชื่อว่าฟูก และหมอน ที่ไม่จัดเป็นครุภัณฑ์ ย่อมไม่มี.

ครุภัณฑ์ ๓ อย่างนี้ คือ หม้อโลหะ อ่างโลหะ กะทะโลหะ จะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดแม้จุน้ำเพียงฟายมือหนึ่ง ย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ส่วนขวดโลหะที่ทำด้วยเหล็ก ทองแดง สำริด ทองเหลือง อย่างใดอย่างหนึ่ง จุน้ำได้บาทหนึ่ง ในเกาะสิงหล แจกกันได้.

ที่ชื่อว่าบาทหนึ่ง จุน้ำประมาณ ๕ ทะนานมคธ. ที่จะน้ำเกินกว่านั้น เป็นครุภัณฑ์, ภาชนะโลหะที่มาในบาลีเท่านี้ก่อน.

ส่วนน้ำเต้าทอง กระโถน กระบวย ทัพพี ช้อน ถาด จาน ชาม ผอบ อั้งโล่ และทัพพีตักควันเป็นต้น แม้มิได้มาในบาลี จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม เป็นครุภัณฑ์หมดทุกอย่าง. แต่ภัณฑะเหล่านี้ คือ บาตรเล็ก ภาชนะเล็ก ภาชนะทองแดง เป็นของสอยเป็นเครื่องใช่ของสงฆ์ หรือเป็นคิหิวิกัติ ไม่ควรใช้สอย เป็นเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล.

ในมหาปัจจรีแก้ว่า "ภาชนะสำริดเป็นต้น ที่เขาถวายสงฆ์ จะรักษาไว้ใช้เอาไม่ควร, พึงใช้สอยโดยทำนองคิหิวิกัติเท่านั้น." [๓๘๕] ส่วนในของโลหะที่เป็นกัปปิยะแม้อื่น ยกเว้นภาชนะกาววาวเสีย กล่องยาตา ไม้ป้ายยาตา ไม้ควักหู เข็ม เหล็กจาร มีดน้อย เหล็กหมาด กุญแจ ลูกดาน ห่วงไม้เท้า กล้องยานัตถุ์ สว่าน รางโลหะ แผ่นโลหะ แท่นโลหะ ลูกล้อโลหะ สิ่งของโลหะที่ทำค้างไว้แม้อย่างอื่น เป็นของควรแจกกันได้.

ส่วนกล้องยาสูบ ภาชนะโลหะ โคมมีด้าม โคมตั้ง โคมแขวน รูปสตรี รูปบุรุษ และรูปสัตว์เดียรัจฉาน หรือสิ่งของโลหะเหล่าอื่น พึงติดไว้ตามฝา หรือหลังคา หรือบานประตูเป็นต้น, สิ่งของโลหะทั้งปวง โดยที่สุดจนกระทั่งตะปู ย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน แม้ตนเองได้มา ก็ไม่ควรเก็บไว้ใช้อย่างเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล. ควรใช้อย่างเครื่องใช้ของสงฆ์ หรือใช้เป็นคิหิวิกัติ.

แม้ในสิ่งของดีบุก ก็มีนัยเหมือนกัน. จานและขันเป็นต้นที่ทำด้วยหินอ่อน เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน, ส่วนหม้อหรือภาชนะน้ำมันที่ใหญ่เกินกว่าจุน้ำมันบาทหนึ่งขึ้นไปเท่านั้น เป็นครุภัณฑ์.

ภาชนะทองคำ เงิน นาก และแก้วผลึก และเป็นคิหิวิกัติ ก็ไม่ควร, ไม่จำต้องกล่าวถึงใช้อย่างเครื่องใช้ของสงฆ์ หรืออย่างเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล. แต่ด้วยเครื่องใช้สำหรับเสนาสนะ สิ่งของทุกอย่างทั้งที่ควรจับต้อง ทั้งที่ไม่ควรจับต้อง จะใช้สอยก็ควร.

ในมีดเป็นต้น มีดที่ไม่อาจใช้ทำการใหญ่อย่างอื่นได้ ยกการตัดไม้สีฟัน หรือการปอกอ้อยเสีย เป็นของควรแจกกันได้. มีดที่ทำด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งใหญ่กว่านั้น เป็นครุภัณฑ์.

ส่วนขวาน โดยที่สุดแม้เป็นขวานสำหรับตัดเอ็นของพวกแพทย์ ย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ในผึ่งมีวินิจฉัยเช่นขวานนั่นเอง. ส่วนผึ่งที่ทำโดยสังเขปว่าเป็นอาวุธ เป็นอนามาส.

จอบ โดยที่สุด [๓๘๖] แม้ขนาด ๔ นิ้ว ย่อมเป็นครุภัณฑ์แท้.

สิ่ว มีปากเป็นเหลี่ยมก็ดี มีปากเป็นรางก็ดี โค้งก็ดี ตรงก็ดี โดยที่สุดแม้เหล็กเจาะด้ามไม้กวาด เป็นของเข้าด้ามไว้ เป็นครุภัณฑ์แท้. แต่เหล็กเจาะด้ามไม้กวาด ไม่มีด้าม มีแต่เท่านั้น เป็นของอาจใส่ฝักรักษาไว้ได้ เป็นของควรแจก. แม้เหล็กแหลมก็สงเคราะห์ด้วยสิ่วนั่นเอง.

มีดเป็นต้น เป็นของที่ชนเหล่าใดถวายไว้ในวิหาร, ถ้าชนเหล่านั้น เมื่อถูกไฟไหม้เรือน หรือถูกโจรปล้น จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ จงให้เครื่องมือแก่พวกข้าพเจ้าเถิด, แล้วจักคืนให้อีก." ควรให้. ถ้าเขานำมาส่ง, อย่าพึงห้าม, แม้เขาไม่นำมาส่ง ก็ไม่พึงทวง.

เครื่องมือที่ทำด้วยโลหะทุกอย่าง ที่ทั่ง ค้อน คีม และคันชั่ง เป็นต้น ของช่างเหล็ก ช่างไม้ ช่างกลึง ช่างสาน ช่างแก้ว และช่างบุบาตร เป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่กาลที่ถวายสงฆ์แล้ว. แม้ใน

เครื่องมือของช่างดีบุก ช่างทอง ช่างหนัง ก็มีนัยเหมือนกัน.

ส่วนความที่แปลกกันดังนี้ :-

เครื่องมือเหล่านี้ คือ ในพวกเครื่องมือของช่างดีบุกเล่า มีดตัดดีบุก ในพวกเครื่องมือของช่างทอง มีดตัดทอง ในพวกเครื่องมือของช่างหนัง มีดเล็กสำหรับตัดหนังที่ฟอกแล้ว เป็นสิ่งที่ควรแจก.

แม้ในเครื่องมือของกัลบกและช่างชุน เว้นกรรไกรใหญ่ แหนบใหญ่และมีดใหญ่เสีย ควรแจกทุกอย่าง. กรรไกรใหญ่เป็นต้น เป็นครุภัณฑ์.

วินิจฉัยในเถาวัลย์เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

เถาวัลลิ์ชนิดหนึ่ง มีหวายเป็นต้น ประมาณเพียงครึ่งแขน ที่เขาถวายสงฆ์ก็ตาม ที่เกิดขึ้นในธรณีสงฆ์นั้นก็ตาม ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เถาวัลย์นั้น เมื่อการงานของสงฆ์และการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว ถ้าเป็นของเหลือ, จะน้อมเข้าไปในการงานส่วนตัวบุคคลบ้างก็ควร. แต่เถาวัลย์ที่สงฆ์ไม่รักษา ไม่เป็นครุภัณฑ์เลย.

[๓๘๗] เชือกหรือพวนที่ทำเสร็จด้วยด้าย ปอ ป่าน เสี้ยนมะพร้าวและหนังก็ดี เชือกเกลียวเดียวหรือ ๒ เกลียว ที่เขาฟั่นป่านหรือเสี้ยนมะพร้าวทำก็ดี ย่อมเป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่เวลาที่เขาถวายสงฆ์แล้ว.

ส่วนด้ายที่เขามิได้ฟั่นถวาย และปอป่านและเสี้ยนมะพร้าวแจกกันได้.

อนึ่ง เชือกและพวนเป็นต้นเหล่านั้น เป็นของที่ชนเหล่าใดถวาย, ชนเหล่านั้นจะยืมไปด้วยกรณียกิจของตน ไม่ควรหวงห้าม.

ไม้ไผ่ชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยที่สุดแม้ขนาดเท่าเข็มไม้[๑] ยาว ๘ นิ้ว ที่เขาถวายสงฆ์ หรือที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้น ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เมื่อการงานของสงฆ์และการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว แม้ไม้ไผ่นั้นเหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร.

ก็ในภัณฑะ คือ ไม้ไผ่นี้ ของเช่นนี้ คือ กระบอกน้ำมันจุน้ำมันบาทหนึ่ง ไม้เท้า คานรองเท้า คันร่ม ซี่ร่ม เป็นของแจกกันได้.

พวกชาวบ้านผู้ถูกไฟไหม้เรือนฉวยเอาไป ไม่ควรห้าม. เมื่อภิกษุจะถือเอาไม้ไผ่ที่สงฆ์รักษาปกครอง ต้องทำถาวรวัตถุที่เท่ากันหรือเกินกว่า โดยที่สุดทำผาติกรรม แม้ด้วยทรายซึ่งมีราคาเท่าไม้ไผ่นั้น แล้วจึงถือเอา. เมื่อจะไม่ทำผาติกรรมถือเอา ต้องใช้สอยในวัดนั้นเท่านั้น. ในเวลาที่จะไป ต้องเก็บไว้ในที่อยู่ของสงฆ์ก่อน จึงค่อยไป. ภิกษุผู้ถือเอาไปด้วยความหลงลืม ต้องส่งคืน. ไปสู่ประเทศอื่นแล้ว พึงเก็บไว้ในที่อยู่ของสงฆ์ในวัดที่ไปถึงเข้า.

หญ้านั้น คือ หญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่นอกจากหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง. ก็ในที่ใด ไม่มีหญ้า, ในที่นั้น เขามุงด้วยใบไม้, เพราะฉะนั้น แม้ใบไม้ก็สงเคราะห์ด้วยหญ้าเหมือนกัน.

๑. สุจิทณฺฑก เข็มไม้ (สำหรับเย็บของใหญ่ เช่นใบเรือ) ไม้กลัด (?)

ในหญ้ามุงกระต่ายเป็นต้น หญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง แม้มีประมาณกำมือหนึ่ง แม้ในใบไม้มีใบตาลเป็นต้น แม้ใบเดียว ที่เขาถวายสงฆ์ หรือที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้น หรือเป็นหญ้าที่เกิดแต่สวนหญ้าของสงฆ์ภายนอกอาราม ซึ่งสงฆ์รักษาปกครอง เป็นครุภัณฑ์.

[๓๘๘] เมื่อการงานของสงฆ์ หรือการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว หญ้าแม้นั้นยังเหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร. พวกชาวบ้านผู้ถูกไฟไหม้เรือนฉวยเอาไป ไม่ควรห้าม.

ในลานเปล่า แม้ขนาดเพียง ๘ นิ้ว ก็เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ดินเหนียว จะเป็นดินธรรมดาหรือดิน ๕ สี หรือปูนขาวก็ตามที หรือบรรดายางสนและชันเป็นต้น ยางชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขานำมาถวายในที่ซึ่งหาได้ยากก็ดี ที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้นก็ดี ขนาดเท่าผลตาลสุก ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เมื่อการงานของสงฆ์ หรือการงานของเจดีย์ทำเสร็จแล้ว ยากแม้นั้นที่เหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร.

ส่วนหิงคุ รง หรดาล มโนศิลา และแร่พลวง เป็นของควรแจกกัน.

วินิจฉัยในสิ่งของคือไม้ พึงทราบดังนี้ :-

ในกุรุนทีแก้ว่า "ภัณฑะไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง แม้ขนาดเท่าเข็มไม้ยาว ๘ นิ้ว เขาถวายสงฆ์ในที่ซึ่งหาได้ยาก หรือเกิดในธรณีสงฆ์นั้น ซึ่งสงฆ์รักษาคุ้มครอง นี้เป็นครุภัณฑ์."

ส่วนในมหาอรรถกถา สงเคราะห์ของแปลกที่ทำด้วยวัตถุเป็นต้น

ว่า ไม้จริง ไม้ไผ่ หนัง และศิลา แม้ทุกอย่างด้วยภัณฑะไม้แล้ว กล่าววินิจฉัยแห่งภัณฑะไม้ จำเดิมแต่บาลีนี้ว่า **เตน โข ปน สมเยน สงฺฆสฺส อาสนฺทิโก อุปฺปนฺโน โหติ.**

ในมหาอรรถกถานั้น ไขความดังนี้ :-

ในของเหล่านี้ก่อน คือ ตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส ตั่งมีพนัก ๓ ด้าน ตั่งหวาย ตั่งสามัญ ตั่งขาทราย ตั่งก้านมะขามป้อง ตั่งมีพนัก ด้านเดียว ตั่งกระดาน เก้าอี ตั่งยัดฟาง ชนิดใดชนิดหนึ่ง เล็ก หรือใหญ่ก็ตาม ที่เขาถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์.

อนึ่ง แม้ตั่งที่ยัดด้วยใบตองเป็นต้น สงเคราะห์ในตั่งเหล่านั้น ด้วยตั่งยัดฟาง.

เก้าอี้ที่หุ้มด้วยหนังเสือโคร่งก็ดี บุด้วยรูปสัตว์ร้ายก็ดี ขลิบ ด้วยรัตนะก็ดี เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ในของเหล่านั้น คือ กระดานจงกรม กระดานยาว กระดานซักจีวร กระดานรองทุบ ตะลุมพุกสำหรับทุบ [๓๘๙] เขียงรองตัดไม้สีฟัน ไม้ค้อน ถังไม้ รางย้อม กระโถน สมุกไม้จริง หรือสมุกงา หรือ สมุกไม้ไผ่ มีเท้าก็ตาม ไม่มีเท้าก็ตาม หีบ ขวดมีขนาดไม่เกินจุน้ำ บาทหนึ่ง รางน้ำ ไหน้ำ กระบวย ทัพพี ขันน้ำ สังข์ตักน้ำ ชนิดใด ชนิดหนึ่ง ที่ถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์, ส่วนภาชนะที่ทำด้วยสังข์ แจกกันได้. หม้อน้ำที่ทำด้วยไม้ก็เหมือนกัน.

เสวียนเช็ดเท้า จะทำด้วยไม้หรือทำด้วยใบตาลเป็นต้นก็ตามที เป็นครุภัณฑ์ทั้งหมด.

ในของเหล่านี้ คือ เชิงบาตร ฝาบาตร พัดใบตาล พัดวีชนี ผอบ กระเช้า ไม้กวาดด้ามยาว ไม้กวาดด้ามสั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ทำด้วยของอย่างใดอย่างหนึ่ง มีไม้จริง ไม้ไผ่ ใบไม้ และหนังเป็นต้น เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

บรรดาเครื่องเรือนมีเสา ขื่อ บันได และกระดานเป็นต้น เครื่องเรือนอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งทำด้วยไม้ก็ตาม ทำด้วยศิลาก็ตาม เสื่อลำแพนชนิดใดชนิดหนึ่ง เครื่องลาดพื้นชนิดในชนิดหนึ่ง หนังที่เป็นอกัปปิยะชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขาถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์ สมควรทำให้เป็นเครื่องลาดพื้น.

ส่วนหนังแพะ ซึ่งแม้มีคติอย่างเครื่องปูลาด ก็เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน. หนังที่เป็นกัปปิยะ เป็นของควรแจกกันได้.

แต่ในกุรุนทีแก้ว่า "หนังทุกชนิดมีขนาดเท่าเตียง เป็นครุภัณฑ์. ครก สาก กระด้ง หินบด ลูกหินบด รางศิลา อ่างศิลา ภัณฑะของช่างหูกเป็นอาทิทุกอย่าง มีกระสวย ฟืม และกะทอเป็นต้น เครื่องทำนาทุกอย่าง ล้อเลื่อนทุกอย่าง เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น.

เท้าเตียง แม้แคร่เตียง เท้าตั่ง แม้แคร่ตั่ง ด้ามมีดและขวานเป็นต้น ในของเหล่านี้ อย่าใดอย่างหนึ่ง ซึ่งถากข้างไว้ยังไม่ทันเสร็จแจกกันได้. แต่ที่ถากเกลี้ยงเกลาแล้ว เป็นครุภัณฑ์.

[๓๙๐] อนึ่ง ของเช่นนี้ คือ ด้ามมีดที่ทรงอนุญาต ด้ามและปีกกลด ไม้เท้า รองเท้า ไม้สีไฟ กระบอกกรอง กระติกน้ำทรงมะขามป้อม หม้อน้ำทรงมะขามป้อม กระติกน้ำ ลูกน้ำเต้า หม้อน้ำ

หนัง หม้อน้ำทรงน้ำเต้า กระติกน้ำทำด้วยเขา จุน้ำไม่เกินบาทหนึ่ง แจกกันได้ทุกอย่าง. เขื่องกว่านั้นเป็นครุภัณฑ์.

งาช้างหรือเขาชนิดใดชนิดหนึ่ง ยังมิได้เกลา คงอยู่อย่างเดิม แจกกันได้.

ในเท้าเตียงเป็นต้น ที่ทำด้วยงาช้างและเขาเหล่านั้น มีวินิจฉัย เช่นกับที่มีมาแล้วในหนหลังนั่นเอง.

ของเช่นนี้ คือ กลักใส่หิงคุ กลักใส่ยาตา แม้ถากเกลาเสร็จ แล้ว ลูกดุม รังดุม เท่ายาตา ด้ามยาตา กราดกวาดน้ำ ทุกอย่าง แจกกันได้ทั้งนั้น.

วินิจฉัยในของที่ทำด้วยดิน พึงทราบดังนี้ :-

เครื่องอุปโภคและบริโภคของมนุษย์ทั้งปวง คือ ภาชนะดิน มี หม้อฝาละมีเป็นต้น กระถางสำหรับระบมบาตร เชิงกราน ปล่องควัน โคมมีด้าม โคมตั้ง อิฐสำหรับก่อ กระเบื้องสำหรับมุง กระเบื้องหลบ เป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่เวลาที่ถวายสงฆ์แล้ว.

ก็ในของที่ทำด้วยดินนี้ ของเช่นนี้ คือ หม้อ บาตร ภาชนะ คนโทปากกว้าง คนโทสามัญ ขนาดเขื่องไม่เกินกว่าจุน้ำบาทหนึ่ง เป็นของที่แจกกันได้. อนึ่ง แม้ในของโลหะ พึงทราบวินิจฉัยเหมือน ในของดิน. คนโทน้ำ บวกเข้ากับส่วนที่แจกกันได้เหมือนกัน. อนุปุพพีกถาในครุภัณฑ์นี้ เท่านี้.

[ว่าด้วยนวกรรม]

บทว่า **ภณฺฑิกาธานมตฺเตน** มีความว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวี

ย่อมให้นวกรรม (คือสร้างใหม่) ด้วยเพียงประกอบสิ่งที่ปิดที่อาศัยอยู่แห่งนกพิราบ ซึ่งทำเหนือบานประตู.

บทว่า **ปริภณฺฑกรณมตฺเตน** คือ ด้วยเพียงทำการฉาบทาด้วยโคมัยและชโลมด้วยน้ำฝาด.

บทว่า **ธูมกาลิกํ** มีความว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวี ย่อมอปโลกน์ให้ที่อยู่ที่สร้างทำเสร็จแล้วนี้ ในเวลาแห่งควันอย่างนี้ว่า "ควันแห่งจิตรกรรมของที่อยู่นั้น ยังไม่ปรากฏเพียงใด, ที่อยู่นี้จงเป็นของภิกษุนั้นเพียงนั้น.

[๓๙๑] วินิจฉัยในบทว่า **วิปฺปกตํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

กลอนทั้งหลาย ยังมิได้เอาขึ้นเพียงใด ที่อยู่ชื่อว่าทำค้างเพียงนั้น. แต่ครั้นเมื่อกลอนทั้งหลาย ได้เอาขึ้นแล้ว ที่อยู่ชื่อว่าทำแล้วโดยมาก, เพราะฉะนั้น จำเดิมแต่เวลาที่เอากลอนขึ้นแล้วไปนั้น ไม่ควรให้ทำใหม่. เจ้าของจักขอแรงภิกษุให้ช่วยสร้างอีกนิดหน่อยเท่านั้น.

ข้อว่า **ขุทฺทเก วิหาเร กมฺมํ โอโลเกตฺวา ฉปฺปญฺจวสฺสิกํ** มีความว่า ภิกษุพึงตรวจดูงานแล้วให้นวกรรม ๔ ปี สำหรับที่อยู่ขนาด ๔ ศอก, ๕ ปี สำหรับที่อยู่ ๕ ศอก, ๖ ปี สำหรับที่อยู่ ๖ ศอก, ส่วนอัฑฒโยคะ (คือ เพิง) เป็นของมีขนาด ๗-๘ ศอก เพราะฉะนั้นในเพิงนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "๗-๘ ปี." ก็ถ้าเพิงนั้น มีขนาด ๙ ศอก, พึงให้นวกรรม ๙ ปีก็ได้.

อนึ่ง พึงให้นวกรรม ๑๐ ปี หรือ ๑๑ ปี สำหรับที่อยู่ หรือปราสาทเก่า มีขนาด ๑๐ ศอกหรือ ๑๑ ศอก. แต่พึงให้นวกรรม ๑๒

ปีเท่านั้น สำหรับที่อยู่หรือปราสาทมีขนาด ๑๒ ศอก หรือแม้เช่นกับโลหะปราสาท ซึ่งเขื่องเกินกว่านั้น, ไม่พึงให้นวกรรมให้ยิ่งกว่า ๑๒ ปีนั้นไป.

นวกัมมิกภิกษุได้ที่อยู่นั้นภายในกาลฝน,ไม่ได้เพื่อจะห้ามหวงในอุตุกาล.

ถ้าที่อยู่นั้นชำรุด, พึงบอกแก่เจ้าของอาวาสหรือแก่ใคร ๆ ผู้เกิดในวงศ์ของเขาว่า "ที่อยู่ของพวกท่านทรุดโทรม ท่านจงซ่อมแซมที่อยู่นั้น.

ถ้าว่า เขาไม่สามารถ ภิกษุทั้งหลายพึงชักชวนญาติหรืออุปัฏฐากช่วยซ่อมแซม. ถ้าแม้ญาติและอุปัฏฐากเหล่านั้น ก็ไม่สามารถ, พึงซ่อมแซมด้วยปัจจัยของสงฆ์ แม้เมื่อปัจจัยของสงฆ์นั้นไม่มี ก็พึงจำหน่ายอาวาส๑หลังหนึ่งเสีย ซึ่งแซมอาวาสที่เหลือไว้. แม้จำหน่ายอาวาสเป็นอันมากเสีย ซ่อมแซมอาวาสหลังหนึ่งไว้ ก็ควรเหมือนกัน.

ในคราวทุพภิกขภัย เมื่อภิกษุทั้งหลายพากันหลีกไปเสีย อาวาสทั้งปวงจะทรุดโทรม, เพราะฉะนั้น พึงจำหน่ายอาวาสเสียหลังหนึ่งหรือ ๒ หลัง หรือ ๓ หลังแล้ว [๓๘๒] บริโภคยาคูภัตและจีวรเป็นต้น จากอาวาสที่จำหน่ายเสียนั้น รักษาอาวาสที่ยังเหลือไว้เถิด.

ส่วนในกุรุนที่แก้ว่า "เมื่อปัจจัยของสงฆ์ไม่มี พึงสั่งภิกษุรูปหนึ่งว่า 'ท่านจงถือเอาที่พอเตียงอันหนึ่ง สำหรับท่านซ่อมแซมเถิด."

หากว่า ภิกษุนั้นต้องการมากกว่านั้น พึงให้ส่วนที่ ๓ (ใน ๔

๑. กุฏิ (?)

ส่วน) หรือกึ่งหนึ่งก็ได้ ให้ซ่อมแซมเถิด.

หากว่า เธอไม่ปรารถนาด้วยเห็นว่า ในที่อยู่นี้ เหลือแต่เพียงเสาเท่านั้น การที่จะต้องทำมาก พึงบอกให้เธอซ่อมแซมว่า "ท่านจงซ่อมแซมเป็นส่วนตัวของท่านเท่านั้นเถิด เพราะว่า แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จักยังมีที่เก็บของสงฆ์ด้วย จักมีสถานเป็นที่อยู่ของภิกษุใหม่ทั้งหลายด้วย." ก็แล อาวาสอันภิกษุทั้งหลายซ่อมแซมแล้วอย่างนั้น ย่อมเป็นของส่วนตัวบุคคล ในเมื่อภิกษุนั้น ยังมีชีวิตอยู่, เมื่อภิกษุนั้นมรณภาพแล้ว ย่อมตกเป็นของสงฆ์แท้.

หากว่า ภิกษุนั้นเป็นผู้ประสงค์จะให้ (เป็นที่อยู่) แก่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย. สงฆ์พึงตรวจดูการงานแล้วพึงยกส่วนที่ ๓ หรือกึ่งหนึ่งให้เธอซ่อมแซมเป็นส่วนตัว.

จริงอยู่ เธอย่อมได้เพื่อให้ส่วนนั้นแก่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย. ก็เมื่อผู้ซ่อมแซมอย่างนั้น ไม่มี, พึงให้ซ่อมแซมตามนัยที่ว่า "พึงจำหน่ายอาวาสหลังหนึ่งเสีย" ดังนี้เป็นต้น. คำแม้นี้ด้วย คำอื่นด้วยท่านกล่าวไว้ในกุรุนทีนั้นแล.

ภิกษุ ๒ รูป ถือเอาพื้นที่ของสงฆ์ แผ้วถางแล้วสร้างเสนาสนะเป็นของสงฆ์ พื้นที่นั้นภิกษุใดจองก่อน, ภิกษุนั้นเป็นเจ้าของ. แม้เธอทั้ง ๒ รูป สร้างเป็นส่วนตัวบุคคล, ภิกษุผู้จองก่อนนั่นแลเป็นเจ้าของ.

ภิกษุผู้จองพื้นที่ก่อนนั้นสร้างเป็นของสงฆ์ อีกรูปหนึ่งสร้างเป็นส่วนตัวบุคคล. หากว่า ที่สร้างเสนาสนะอื่น ๆ ยังมีมาก แม้เธอสร้างเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ไม่ควรห้าม. แต่เมื่อที่อันเหมาะเช่นนั้นแห่งอื่น

ไม่มี อันภิกษุผู้สร้างเป็นของสงฆ์นั่นแล พึงห้ามเธอเสียแล้วสร้างเถิด.

ก็เครื่องใช้ มีทัพพสัมภาระเป็นต้น ที่จะต้องใช้สอยหมดไปในสถานเป็นที่สร้างอาวาสของสงฆ์นั้นของภิกษุนั้น สงฆ์พึงยอมให้แก่เธอ.

อนึ่ง ถ้าว่าในอาวาสที่สร้างเสร็จแล้วก็ดี ในสถานที่จะสร้างอาวาสก็ดี มีต้นไม้ที่อาศัยร่มได้และมีผล, พึงอปโลกน์ให้โค่นเสียเถิด. ถ้าต้นไม้เหล่านั้นเป็นของบุคคล, พึงบอกแก่เจ้าของ. [๓๙๓] ถ้าเจ้าของไม่ยอมให้, พึงบอกเพียงครั้งที่ ๓ แล้วให้โค่นเสีย ด้วยยอมรับว่า "พวกเราจักให้มูลค่าราคาต้นไม้."

ฝ่ายภิกษุใด ไม่ถือเอาเครื่องใช้แม้มาตรว่าเถาวัลย์ของสงฆ์ ให้สร้างที่อยู่เป็นตัว ในพื้นที่ของสงฆ์ ด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ตนหามา, เป็นของสงฆ์กึ่งหนึ่ง เป็นของบุคคลกึ่งหนึ่ง. ถ้าเป็นปราสาท[๑], ปราสาทชั้นล่างเป็นของสงฆ์ ชั้นบนเป็นของบุคคล. ถ้าภิกษุใด ต้องการปราสาทชั้นล่าง, ปราสาทชั้นล่างย่อมเป็นของภิกษุนั้น. ถ้าเธอต้องการทั้งชั้นล่างทั้งชั้นบน, ย่อมได้ชั้นละกึ่งหนึ่งทั้ง ๒ ชั้น.

ภิกษุให้สร้างเสนาสนะ ๒ แห่ง เป็นของสงฆ์แห่งหนึ่ง, เป็นของบุคคลแห่งหนึ่ง. หากว่า ภิกษุให้สร้างด้วยทัพพสัมภาระเป็นของสงฆ์ซึ่งเกิดขึ้นในวัด, เธอย่อมได้ส่วนที่ ๓. หากว่า ภิกษุทำการก่อต่อขึ้นใหม่ในที่ซึ่งไม่ได้ทำไว้ก็ดี ต่อหน้ามุขขึ้นภายนอกฝาก็ดี, กึ่งหนึ่งเป็นของสงฆ์ กึ่งหนึ่งเป็นของเธอ. ถ้าว่าสถานที่ใหญ่ไม่เสมอ เป็นที่ซึ่ง

๑. ปราสาท หมายความว่า เรือนชั้นตั้งแต่ ๒ ชั้นขึ้นไป ไม่ได้หมายว่า ปราสาทราชมณเฑียรอย่างความไทย.

ภิกษุพูนให้เสมอ แสดงทางเดินในที่ซึ่งมิใช่ทาง, สงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในที่นั้น.

[ว่าด้วยสิทธิแห่งนวกัมมิกะ]

ในข้อว่า **เอกํ วรเสยฺยํ** นี้ มีความว่า ในสถานที่ให้นวกรรมก็ดี ในสถานที่ถึงตามลำดับพรรษาก็ดี ภิกษุผู้ซ่อมแซมปรารถนาเสนาสนะใด ย่อมได้เสนาสนะนั้น, เราอนุญาตให้ถือเอาเสนาสนะที่ดีแห่งหนึ่ง.

ข้อว่า **ปริโยสิต ปกฺกมติ ตสฺเสว ตํ** มีความว่า เมื่อภิกษุนั้นกลับมาจำพรรษาอีก เสนาสนะนั้น เป็นของเธอเท่านั้น ตลอดภายในพรรษา. แต่เมื่อเธอไม่มา สัทธิวิหาริกเป็นต้น จะถือเอาไม่ได้.

บทว่า **นาภิหรนฺติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านำ (เสนาสนะ) ไปใช้ในที่อื่น.

บทว่า **คุตฺตตฺถาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ขนเสนาสนะ มีเตียงและตั่งเป็นต้น ในที่อยู่นั้นไปในที่อื่น เพื่อประโยชน์แก่ความคุ้มครองเสนาสนะนั้น. เพราะเหตุนั้น เมื่อภิกษุนำไปในที่อื่นแล้วใช้สอยเป็นสังฆบริโภค [๓๙๔] เสนาสนะนั้นเสียหายไป ก็เป็นอันเสียหายไปด้วยดี เก่าไป ก็เป็นอันเก่าไปด้วยดี, ถ้าเสนาสนะนั้น ยังไม่เสียหาย พึงเก็บงำไว้ตามเดิมอีก ในเมื่อที่อยู่นั้นได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว. เมื่อภิกษุใช้สอยเป็นเครื่องใช้ส่วนตัว เสนาสนะนั้น เสียหายไปก็ดี เก่าไปก็ดี เป็นสินใช้. เมื่อที่อยู่นั้น ได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว

ต้องใช้ให้ทีเดียว.

หากว่า ภิกษุถือเอาทัพพสัมภาระทั้งหลายมีกลอนเป็นต้น จากสังฆิกาวาสนั้น ประกอบในสังฆิกาวาสอื่น ที่ประกอบแล้ว ก็เป็นอันประกอบด้วยดี. แต่ภิกษุผู้ประกอบในอาวาสส่วนตัว ต้องให้ราคาหรือต้องเอากลับคือไว้ตามเดิม.

ภิกษุมีเถยจิตถือเอาเตียงและตั่งเป็นต้น จากที่อยู่ที่ถูกละทิ้ง พระวินัยธรพึงปรับด้วยราคาภัณฑะ ในขณะที่ยกขึ้นทีเดียว.

เมื่อภิกษุถือเอาใช้สอยเป็นสังฆบริโภค ด้วยตั้งใจว่า "จักคืนให้ในเวลาที่ภิกษุผู้เจ้าถิ่นมาอีก" เสียหายไป ก็เป็นอันเสียหายไปด้วยดี เก่าไป ก็เป็นอันเก่าไปด้วยดี, ถ้าไม่เสียหาย พึงคืนไว้ตามเดิม, เมื่อภิกษุใช้สอยเป็นเครื่องใช้ส่วนตัว เสียหายไป เป็นสินใช้. ทัพพสัมภาระมีประตูหน้าต่างเป็นต้น ที่ภิกษุถือเอาจากที่อยู่ที่ถูกละทิ้งนั้น ไปประสมใช้ในสังฆิกาวาส หรือในอาวาสส่วนตัว ต้องคืนให้แท้.

บทว่า **ผาติกมฺมตฺถาย** ถือ เพื่อประโยชน์แก่การทำให้เพิ่มขึ้น. ก็เสนาสนะมีเตียงและตั่งเป็นต้นนั่นเอง ที่มีราคาเท่ากัน หรือมากกว่าเป็นผาติกรรม ย่อมควรในคำว่า "เพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรม" นี้.

[ว่าด้วยการใช้เสนาสนะ]

เครื่องเช็ดเท้า มีสัณฐานคล้ายลูกล้อ ซึ่งทำหุ้มด้วยผ้ากัมพลเป็นต้น ชื่อว่า **จักกลี**.

ข้อว่า **อลฺเลหิ ปาเทหิ** มีความว่า น้ำย่อมปรากฏในที่ซึ่งเท้า

เช่นใดเหยียบแล้ว, พื้นก็ดี เสนาสนะก็ดี ที่ทำด้วยการโบกฉาบ อัน ภิกษุไม่พึงเหยียบด้วยเท้าเช่นนั้น. แต่ถ้าว่า ปรากฏแต่เพียงรอยน้ำ จาง ๆ เท่านั้น น้ำหาปรากฏไม่, ควรจะเหยียบได้. อนึ่ง จะเหยียบผ้า เช็ดเท้า แม้ด้วยเท้าอันเปียกชุ่ม ก็ควรเหมือนกัน.

ภิกษุผู้สวมรองเท้า ไม่ควรเหยียบในที่ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ ล้างแล้วทีเดียว.

ข้อว่า **โจฬเกน ปลิเวธตุํ** มีความว่า ที่พื้นปูนขาวหรือที่พื้น ที่โบกฉาบ [๓๙๕] ถ้าไม่มีเสื่ออ่อนหรือเสื่อลำแพน, พึงเอาผ้าพันเท้า (เตียงและตั่ง) เสีย. เมื่อผ้านั้นไม่มี แม้ใบไม้ก็ควรลาด. และเป็น ทุกกฏแก่ภิกษุผู้ไม่ลาดอะไร ๆ เลย วางลงไป.

ก็ถ้าว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่นในอาวาสนั้น วางบนพื้นแม้ลาดแล้ว แต่ ใช้สอยทั้งที่มีเท้ามิได้ล้าง, จะใช้สอยอย่างนั้นบ้าง ก็ควร.

ข้อว่า **น ภิกฺขเว ปริกมฺมกตา ภิตฺติ** มีความว่า ฝาที่ทา ขาวหรือฝาที่ทำจิตรกรรมก็ตาม ไม่ควรพิง, และจะไม่ควรพิงแต่ฝา อย่างเดียวเท่านั้น หามิได้, แม้ประตูก็ดี หน้าต่างก็ดี พนักอิงก็ดี เสาศิลาก็ดี เสาไม้ก็ดี ภิกษุไม่รองด้วยจีวรหรือของบางอย่างแล้ว ย่อม ไม่ได้เพื่อจะพิงเหมือนกัน.

ข้อว่า **โธตปาทกา** มีความว่า ภิกษุเป็นผู้มีเท้าล้างแล้ว ย่อม รังเกียจที่จะนอน ในที่ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว. ปาฐะว่า **โธตปาทเก** บ้างก็มี.

คำว่า **โธตปาทเก** นั้น เป็นชื่อของที่จะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว.

ข้อว่า **ปจฺจตฺถริตฺวา** มีความว่า พื้นที่โลกฉาบก็ดี เสนาสนะมีเครื่องรองพื้นก็ดี เตียงตั่งของสงฆ์ก็ดี ต้องเอาเครื่องปูลาดของตนลาดรองเสียก่อน จึงค่อยนอน.

ถ้าแม้เมื่อภิกษุกำลังหลับ เครื่องปูลาดถลกเลิกไป อวัยวะแห่งสรีระบางส่วนถูกเตียงหรือตั่งเข้า, เป็นอาบัติเหมือนกัน. แต่เมื่อขนถูกเป็นอาบัติตามจำนวนขน[๑]. แม้เมื่อพิงด้วยมุ่งใช้สอยเป็นใหญ่ ก็มีนัยเหมือนกัน. แต่จะถูกหรือเหยียบด้วยฝ่ามือฝ่าเท้า ควรอยู่. เตียงตั่งกระทบกายของภิกษุผู้กำลังขนไป ไม่เป็นอาบัติ.

[ว่าด้วยสังฆภัต]

ข้อว่า **น สกฺโกนฺติ สงฺฆภตฺตํ กาตุํ** มีความว่า ก็แลชนทั้งหลายไม่สามารถทำภัต เพื่อสงฆ์ทั้งมวลได้.

วินิจฉัยในคำว่า **อิจฺฉนฺติ อุทฺเทนภตฺตํ** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

ชนทั้งหลายปรารถนาจะทำภัต เพื่อภิกษุที่ตนได้ ด้วยการเจาะจงอย่างนี้ว่า "ขอท่านจงให้ภิกษุรูป ๑ ๓๙๖ หรือ ๒ รูป ฯ ล ฯ หรือ ๑๐ รูปเจาะจงจากสงฆ์."

๑. ถ้าปรับอาบัติเพียงจำนวนครั้ง จักพอดีกระมัง ? เพราะในการปรับอาบัติอื่น ท่านไม่ปรับด้วยเส้นขนอย่างนี้.

ชนอีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะกำหนดจำนวนภิกษุอย่างนั้นเหมือนกัน นิมนต์แล้วทำภัตเพื่อภิกษุเหล่านั้น.

อีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะกำหนดสลาก นิมนต์แล้วทำภัตเพื่อภิกษุเหล่านั้น.

อีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะทำภัตเพื่อภิกษุรูป ๑ หรือ ๒ รูป ฯลฯ หรือ ๑๐ รูป กะไว้อย่างนี้ว่า "ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต." ภัตมีประมาณเท่านี้ ได้โวหารนี้ว่า "อุทเทสภัต นิมันตนภัต" ด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง แม้หากว่าชนเหล่านั้น ไม่สามารถจะทำสังฆภัตได้ในคราวทุพภิกขภัย, แต่จักสามารถทำสังฆภัตได้อีกในคราวมีภิกษาหาได้ง่าย; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงรวมแม้ซึ่งสังฆภัตนั้นไว้ในจำนวนด้วย ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังฆภัต อุทเทสภัต" ดังนี้เป็นต้น.

บรรดาภัตเหล่านั้น ในสังฆภัตไม่มีลำดับเป็นธรรมดา, เพราะ-ฉะนั้น ในสังฆภัตนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ควรกล่าวอย่างนี้ว่า "๑๐ วัน หรือ ๑๒ วันทั้งวันนี้แล้ว เฉพาะที่พวกเราฉัน, บัดนี้ท่านจงนิมนต์ภิกษุมาจากที่อื่นเถิด." ทั้งไม่ได้เพื่อจะกล่าวอย่างนี้ว่า "ในวันก่อน ๆ พวกเราไม่ได้เลย, บัดนี้ท่านจงให้พวกเราสังฆภัตนั้นบ้าง" ดังนี้. เพราะว่า สังฆภัตนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้มาแล้ว ๆ เท่านั้น.

[ว่าด้วยอุทเทสภัต]

ส่วนในอุทเทสภัตเป็นต้น มีนัยดังนี้ :-

เมื่อพระราชาหรือมหาอมาตย์ของพระราชา ส่งคนไปนิมนต์ว่า "ท่านจงเจาะจงสงฆ์ นิมนต์มาเท่านี้รูป" ดังนี้ พระภัตตุทเทสก์ พึงแจ้งเวลาถามหาลำดับ, ถ้าลำดับมี พึงให้รับตั้งแต่ลำดับนั้น, ถ้าไม่มี พึงให้รับตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา, พระภัตตุทเทสก์อย่าพึงข้ามลำดับ แม้แห่งภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเสีย. อันภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเหล่านั้น เมื่อจะรักษาธุดงค์ จักให้ข้ามเสียเอง.

เมื่อให้รับอยู่โดยวิธีอย่างนี้ พระมหาเถระผู้มีปกติเฉื่อยช้า มาภายหลัง, อย่ากล่าวกะท่านว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังให้ภิกษุ ๒๐ พรรษารับ, ลำดับของท่านเลยไปเสียแล้ว." [๓๙๗] พึงเว้นลำดับไว้ ให้พระมหาเถระเหล่านั้นรับเสร็จแล้วจึงให้รับตามลำดับในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังข่าวว่า "ที่สำนักโน้น อุทเทศภัตเกิดขึ้นมาก" จึงพากันมาแม้จากสำนักซึ่งมีระยะคั่นกันโยชน์หนึ่ง. พึงให้ภิกษุเหล่านั้นรับ จำเดิมแต่สถานที่พวกเธอมาทันแล้ว ๆ ยืนอยู่.

เมื่ออันเตวาสิกเป็นต้น จะรับแทนอาจารย์และอุปัชฌาย์แม้ผู้มาไม่ทัน แต่เข้าอุปจารสีมาแล้ว พึงให้รับเถิด.

พวกเธอกล่าวว่า "ท่านจงให้รับแทนภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่นอกอุปจารสีมา," อย่าให้รับ. แต่ถ้าว่า ภิกษุผู้อยู่ที่ประตูสำนักหรือที่

ภายในสำนักของตน เป็นผู้เนื่องเป็นอันเดียวกันกับภิกษุทั้งหลายผู้เข้าอุปจารสีมาแล้ว. สีมาจัดว่าขยายออกด้วยอำนาจบริษัท เพราะฉะนั้นพึงให้รับ.

แม้ให้แก่สังฆนวกะแล้ว ก็ควรให้ภิกษุทั้งหลายผู้มาภายหลังรับเหมือนกัน. แต่เมื่อส่วนที่ ๒ ได้ยกขึ้นสู่เถรอาสน์แล้ว ส่วนที่ ๑ ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุผู้มาทีหลัง. พึงให้รับตามลำดับพรรษาตั้งแต่ส่วนที่ ๒ ไป.

ในสำนักหนึ่ง อุทเทสภัตที่ทายกกำหนดสถานที่แจกภัตไว้แห่งหนึ่งแล้ว บอกในที่ใดที่หนึ่งในอุปจารสีมาแม้มีประมาณคาวุตหนึ่ง ต้องให้รับในสถานที่แจกภัตนั้นแล.

ทายกผู้หนึ่ง ส่งข่าวแก่ภิกษุรูปหนึ่งว่า "เฉพาะพรุ่งนี้ ขอท่านเจาะจงสงฆ์สงภิกษุไป ๑๐ รูป." ภิกษุนั้น พึงบอกเนื้อความนั้นแก่พระภัตตุทเทสก์. ถ้าวันนั้นลืมเสีย, รุ่งขึ้นต้องบอกแต่เช้า. ถ้าลืมเสียแล้วจะเข้าไปบิณฑบาต จึงระลึกได้, สงฆ์ยังไม่ก้าวล่วงอุปจารสีมาเพียงใด, พึงให้รับเนื่องด้วยลำดับตามปกติในโรงฉันเพียงนั้น.

แม้ถ้าภิกษุทั้งหลาย ผู้ก้าวล่วงอุปจารสีมาไปแล้ว เป็นผู้เนื่องเป็นแถวเดียวกันกับภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในอุปจารสีมา คือเดินไปไม่ทิ้งระยะกันและกัน ๑๒ ศอก. [๓๙๘] พึงให้นับเนื่องด้วยลำดับตามปกติ แต่เมื่อความเนื่องเป็นแถวเดียวกันเช่นนั้นของภิกษุทั้งหลายไม่มี, ตนระลึกได้ในที่ใดภายนอกอุปจารสีมา, พึงจัดลำดับใหม่ให้ถือเอาในที่นั้น. เมื่อระลึกได้ที่โรงฉันภายในบ้าน พึงให้ถือเอาตามลำดับในโรงฉัน. ระลึกได้ในที่ใดที่หนึ่งก็พึงให้ถือเอาแท้, จะไม่ให้ถือเอา ไม่ควร.

เพราะว่าในวันที่ ๒ จะไม่ได้ภัตนั้น.

หากว่า ทายกบางคนเห็นภิกษุทั้งหลายออกจากที่อยู่ของตนไปสู่สำนักอื่น จึงขอให้แจกอุทเทสภัต.

ภิกษุทั้งหลายในภายในที่ใกล้เคียงกับภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในอุปจาร-สีมา เป็นผู้เนื่องเป็นแถวเดียวกัน ตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นเอง เพียงใด, พึงให้ถือเอาด้วยอำนาจลำดับในที่อยู่ของตนนั่นแลเพียงนั้น.

ส่วนอุทเทสภัต ที่ทายกถวายภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่นอกอุปจาร เมื่อเขากล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า" ขอท่านจงแสดงภิกษุเพียงเท่านี้รูปจากสงฆ์" ดังนี้ พึงให้ถือเอาตามลำดับแห่งภิกษุผู้มาทัน.

แม้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในที่ไกล โดยนัยคือเนื่องเป็นแถวเดียวกัน ไม่ทิ้งระยะกัน ๑๒ ศอกนอกอุปจารนั้นนั่นแล พึงทราบว่า "ผู้มาทันเหมือนกัน."

ถ้าภิกษุทั้งหลายไปสู่สำนักใด, เขาบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าไปในสำนักนั้นแล้ว; พึงถือเอาด้วยอำนาจลำดับแห่งสำนักนั้น.

แม้ถ้าทายกคนใดคนหนึ่ง พบภิกษุที่ประตูบ้าน หรือที่ถนน หรือที่ทาง ๔ แพร่ง หรือในละแวกบ้าน จึงบอกภัตที่จะพึงแสดงจากสงฆ์ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ภายในอุปจารในที่นั้นถือเอา.

ก็บรรดาอุปจารแห่งประตูบ้านเป็นต้นนี้ อุปจารเรือน พึงทราบด้วยอำนาจแห่งเรือนเหล่านี้ คือ :-

เรือนหลังเดียว มีอุปจารเดียว, เรือนหลังเดียว ต่างอุปจารกัน.

เรือนต่างหลังกัน มีอุปจารเดียวกัน, เรือนต่างหลังกัน ต่างอุปจารกัน.

ในเรือนเหล่านั้น เรือนใดของสกุลหนึ่ง เป็นที่พึงใช้สอย (แต่ออกโดยประตูเดียวกัน), เรือนนั้น ชื่อว่ามีอุปจารเดียวในร่วมในแห่งแดนกำหนดชั่วกระด้งตก.

อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งปวงผู้ยืนอยู่แม้ด้วยภิกขาจารวัตรในอุปจารนั้น [๓๙๙] นี้ชื่อว่าเรือนหลังเดียวมีอุปจารเดียว.

ส่วนเรือนในหลังเดียว เขากั้นฝาตรงกลาง เพื่อต้องการอยู่สบายสำหรับภรรยา ๒ คน ทำประตูสำหรับใช้สอยคนละทาง, อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ไม่ถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ภายในห้องฝาด้านหนึ่ง ถึงแก่ภิกษุผู้นั่งอยู่ในที่นั้นเท่านั้น, นี้ชื่อว่าเรือนหลังเดียว ต่างอุปจารกัน.

ส่วนในเรือนใด เขานิมนต์ภิกษุเป็นอันมาก ให้นั่งเนื่องเป็นกระบวนเดียวกัน ตั้งแต่ภายในเรือนจนเต็มหลามไปถึงเรือนเพื่อนบ้านผู้คุ้นเคย, อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ถึงแก่ภิกษุทั่วทุกรูป.

เรือนแม้ใดของต่างสกุล เขาไม่ทำฝากั้นกลางใช้สอยทางประตูเดียวกันนั่นเอง, แม้ในเรือนนั้น ก็มีนัยนี้แล. นี้ชื่อว่าต่างเรือนมีอุปจารเดียวกัน.

ก็อุทเทสลาภใด เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายผู้นั่งในเรือนต่างสกุล, ภิกษุทั้งหลายย่อมเห็นกันทางช่องฝาก็จริง, ถึงกระนั้น อุทเทสลาภนั้นย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้นั่งในเรือนนั้น ๆ เท่านั้น. นี้ชื่อว่าต่างเรือน

ต่างอุปจารกัน.

อนึ่ง ภิกษุใดได้อุทเทสภัตที่ประตูบ้าน ถนน และทาง ๔ แพร่ง สถานใดสถานหนึ่ง, เมื่อภิกษุอื่นไม่มี จึงให้ถึงแก่ตนเสียแล้ว จะได้อุทเทสภัตอื่นในที่นั้นนั่นเอง แม้ในวันรุ่งขึ้น. ภิกษุนั้นเห็นภิกษุอื่นใดเป็นนวกะหรือแก่ก็ตาม พึงให้ภิกษุนั้นรับ. ถ้าว่า ไม่มีใคร ๆ เลย, ถึงแก่ตนแล้วฉันเถิด.

หากว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายนั่งคอยเวลาอยู่ที่โรงฉัน อุบาสกบางคนมากล่าวว่า "ท่านจงให้บาตรที่เจาะจงจากสงฆ์ ท่านจงให้บาตรเฉพาะจากสงฆ์ ท่านจงให้บาตรของสงฆ์." อุทเทสบาตรควรให้ภิกษุรับตามลำดับให้ไปเถิด.

แม้ในคำที่เขากล่าวว่า "ท่านจงให้ภิกษุเจาะจงจากสงฆ์ ท่านจงให้ภิกษุเพราะจากสงฆ์ ท่านจงให้ภิกษุเป็นของสงฆ์" ก็มีนัยเหมือนกัน.

[๔๐๐] ก็ในเรื่องอุทเทสภัตนี้ จำต้องปรารถนาพระภัตตุทเทสก์ผู้มีศีลเป็นที่รัก มีความละอาย มีความฉลาด. ภิกษุผู้ภัตตุทเทสก์นั้นพึงถามถึงลำดับ ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีใคร ๆ ทราบลำดับ พึงให้ถือเอาที่เถรอาสน์. แต่ถ้าภิกษุบางรูปกล่าวว่า "ข้าพเจ้าทราบภิกษุ ๑๐ พรรษาได้" พึงถามว่า "ผู้มีอายุ ภิกษุ ๑๐ พรรษามีไหม ?" ถ้าภิกษุได้ฟังคำของเธอจึงบอกว่า "เรา ๑๐ พรรษา เรา ๑๐ พรรษา" แล้วมากันมาก. อย่าพึงกล่าวว่า "ถึงแก่ท่าน ถึงแก่ท่าน" พึงสั่งว่า "พวกท่านจงเงียบเสียงทั้งหมด" แล้วจัดตามลำดับ.

ครั้นจัดแล้ว พึงถามอุบาสกว่า "ท่านต้องการภิกษุเท่าไร ?"

เมื่อเขาตอบว่า "เท่านี้เจ้าข้า" แล้ว อย่าพึงกล่าวว่า "ถึงแก่ท่าน ถึงแก่ท่าน" พึงถามถึงจำนวนพรรษา ฤดู ส่วนแห่งวันและเงาของภิกษุผู้มาใหม่กว่าทุกรูป.

ถ้าเมื่อกำลังถามถึงเงาอยู่ ภิกษุแก่กว่ารูปอื่นมาถึง, พึงให้แก่เธอ, ถ้าเมื่อถามถึงเงาเสร็จแล้วสั่งว่า "ถึงท่านด้วย" ดังนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าถึง ก็หาได้ไม่.

จริงอยู่ เมื่อภิกษุผู้แก่กว่า นั่งด้วยความชักช้าแห่งถ้อยคำก็ดี หลับเสียก็ดี อุทเทสภัตทีให้ภิกษุผู้ใหม่กว่า ถือเอาแล้ว ก็เป็นอันให้ถือเอาเสียแล้วด้วยดี, ข้ามเลยไปเสีย ก็เป็นอันข้ามเลยไปด้วยดี. เพราะว่า ธรรมดาของที่ควรแจกกันนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้มาทันเท่านั้น, ความเป็นผู้มาทันในที่นั้น พึงกำหนดด้วยอุปจาร.

ก็แล ภายในโรงฉัน เครื่องล้อมเป็นอุปจาร. ลาภย่อมถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ในอุปจารนั้น ฉะนี้แล.

ทายกบางคน ใช้คนให้นำอุทเทสบาตร ๘ บาตรจากโรงฉัน บรรจุโภชนะประณีตเต็ม ๗ บาตร ใส่น้ำเสียบาตรหนึ่ง ส่งไปยังโรงฉัน คนถือมาไม่พูดว่ากระไร ประเคนไว้ในมือภิกษุทั้งหลายแล้วหลีกไป. ภัตใดภิกษุใดได้แล้ว ภัตนั้นย่อมเป็นของภิกษุนั้นนั่นแล.

[๔๐๑] ส่วนน้ำภิกษุได้ พึงงดลำดับแม้ที่ข้ามเลยไปแล้วของภิกษุนั้นเสีย ให้เธอถือเอาอุทเทสภัตส่วนอื่น.

ก็แล เธอได้อุทเทสภัตส่วนนั้น จะทรามก็ตาม ประณีตก็ตาม

มีไตรจีวรเป็นบริวารก็ตาม ภัตนั้น ย่อมเป็นของเธอทั้งนั้น.

จริงอยู่ ลาภเช่นนี้เป็นบุญพิเศษของเธอ, แต่เพราะน้ำไม่ใช่อามิส เพราะฉะนั้น เธอจึงต้องได้อุทเทสภัตอื่น.

แต่ถ้าชนผู้ถือมานั้นกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ภัตทั้งปวงนี้ ท่านจงแบ่งกันฉันเองเถิด" ดังนี้ แล้วจึงไป. น้ำอันภิกษุทั้งปวงพึงแบ่งกันดื่ม.

แต่เมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านเจาะจงเฉพาะสงฆ์ให้พระมหาเถระ ๘ รูป, ให้ภิกษุปูนกลาง, ให้ภิกษุใหม่, ให้สามเณรผู้มีปีครบ, ให้ภิกษุผู้กล่าวมัชฌิมนิกายเป็นต้น จงให้ภิกษุผู้เป็นญาติของข้าพเจ้า."

ภิกษุผู้ภัตตุทเทสก์พึงชี้แจงว่า "อุบาสก ท่านพูดอย่างนี้, แต่ลำดับของท่านเหล่านั้นยังไม่ถึง" ดังนี้แล้ว พึงให้เนื่องด้วยลำดับนั้นเอง.

อนึ่ง เมื่อภิกษุหนุ่มและสามเณรได้อุทเทสภัตกันแล้ว, ถ้าในเรือนของพวกทายก มีการมงคล, พึงสั่งว่า "พวกเธอจงนิมนต์อาจารย์และอุปัชฌาย์ของเธอมาเถิด."

ก็ในอุทเทสภัตใด ส่วนที่ ๑ ถึงแก่สามเณร ส่วนรองถึงแก่พระมหาเถระทั้งหลาย. ในอุทเทสภัตนั้น สามเณรย่อมไม่ได้เพื่อจะไปข้างหน้าด้วยทำในใจว่า "เราทั้งได้ส่วนที่ ๑" พึงไปตามลำดับเดิมนั่นแล.

เมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านจงเจาะจงจากสงฆ์มาเองเถิด" ดังนี้ ภิกษุพึงกล่าวว่า "สำหรับเรา ท่านจักทราบได้โดยประการอื่นบ้าง แต่

ลำดับย่อมถึงอย่างนี้" แล้วพึงให้ถือเอาด้วยอำนาจแห่งลำดับนั่นแล.

หากว่า เขากล่าวว่า "ท่านจงให้บาตรที่อุทิศจากสงฆ์" ดังนี้ เมื่อบาตรอันพระภัตตุทเทสก์ยังไม่ทันสั่งให้ถือ ก็ฉวยเอาบาตรของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งบรรจุเต็มนำมา. แม้อุทเทสภัตที่เขานำมาแล้วพึงให้ถือเอาตามลำดับเหมือนกัน.

ชนผู้หนึ่ง ซึ่งเขาใช้ไปว่า " ท่านจงนำบาตรเจาะจงสงฆ์มา" ดังนี้ กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ท่านจงมอบบาตรใบหนึ่ง เราจักนำนิมันตภัตมาถวาย," [๔๐๒] ถ้าชนนั้น ภิกษุทั้งหลายทราบว่า "ผู้นี้มาจากเรือนอุทเทสภัต" จึงถามว่า "ท่านมาจากเรือนโน้นมิใช่หรือ ?" จึงตอบว่า "ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญ ไม่ใช่นิมันตนภัต เป็นอุทเทสภัต," พึงให้ถือเอาตามลำดับ.

ฝ่ายชนใด ซึ่งสั่งเขาว่า "จงนำบาตรลูกหนึ่งมา" จึงย้อนถามว่า "จะนำบาตรอะไรมา" ได้รับตอบว่า "จงนำมาตามชอบใจของท่าน" ดังนี้ แล้วมา; ชนนี้ ชื่อ วิสสัฏฐทูต (คือทูตที่เขายอมตามใจ) เขาต้องการบาตรเฉพาะสงฆ์ หรือบาตรตามลำดับ หรือบาตรส่วนตัวบุคคล อันใด พึงให้บาตรนั้นแก่เขา.

ผู้หนึ่งเป็นคนโง่ไม่ฉลาด ซึ่งเขาใช้ไปว่า "จงนำบาตรเฉพาะสงฆ์มา" ดังนี้ ไม่เข้าใจที่จะพูด จึงยืนนิ่งอยู่, ภิกษุไม่ควรถามเขาว่า "ท่านมาหาใคร" หรือว่า "ท่านจักนำบาตรของใครไป" เพราะว่า เขาถูกถามอย่างนั้นแล้ว จึงพึงตอบเลียนคำถามว่า "มาหาท่าน" หรือว่า "จักนำบาตรของท่านไป." เพราะเหตุที่กล่าวนั้น ภิกษุ

เหล่าอื่นจะพากันชัง ไม่พึงแลดูภิกษุนั้นก็ได้. ที่เหมาะควรถามว่า "ท่านจะไปไหน ?" หรือว่า "ท่านเที่ยวทำอะไร ?"

เมื่อเขาตอบว่า "มาเพื่อต้องการบาตรเฉพาะสงฆ์" ดังนี้ พึงให้ภิกษุถือเอาแล้ว ให้บาตรไป.

ที่จัดว่า ลำดับโกงที่อยู่ชนิดหนึ่ง. จริงอยู่ ในพระราชนิเวศน์ หรือในเรือนของราชมหาอำมาตย์ ถวายอุทเทสภัตอย่างประณีตยิ่ง ๘ ที่ เป็นนิตย์ ภิกษุทั้งหลายจัดอุทเทสภัตเหล่านั้น ให้เป็นภัตที่จะพึงถึงแก่ภิกษุรูปละครั้ง ฉันตามลำดับแผนกหนึ่ง.

ภิกษุบางพวกคอยกำหนดลำดับของตนว่า "พรุ่งนี้แล จักถึงแก่พวกเรา" ดังนี้แล้วไป.

ครั้นเมื่อภิกษุเหล่านั้น ยังมิทันจะมา ภิกษุอาคันตุกะเหล่าอื่น มานั่งที่โรงฉัน. ในขณะนั้นเอง ราชบุรุษพากันกล่าวว่า "ท่านจงให้บาตรสำหรับปณีตภัต" พวกภิกษุอาคันตุกะไม่ทราบลำดับ จะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอา. ในขณะนั้นเอง [๔๐๓] ภิกษุผู้ทราบลำดับก็พากันมา จึงถามว่า "ท่านให้ถือเอาอะไร ?"

ภิกษุอาคันตุกะตอบว่า "ปณีตภัตในพระราชนิเวศน์" "ตั้งแต่พรรษาเท่าไรไป ?" "ตั้งแต่พรรษาเท่านี้ไป."

พวกภิกษุผู้ทราบลำดับ พึงห้ามว่า "อย่าเพิ่มให้ถือ" แล้วให้ถือเอาตามลำดับ.

ภิกษุทั้งหลายผู้ทราบลำดับมาแล้ว ในเมื่อภิกษุอาคันตุกะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาแล้วก็ดี, มาแล้วในเวลาที่จะให้บาตรก็ดี, มาแล้ว

ในเวลาที่ให้ไปแล้วก็ดี, มาแล้วในเวลาที่ราชบุรุษยังบาตรให้เต็มนำ มาจากพระราชนิเวศน์ก็ดี, มาแล้วในเวลาที่ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายถือ บิณฑบาต ซึ่งพระราชทราบใช้ราชบุรุษไปว่า "วันนี้ ภิกษุทั้งหลาย จงมาเองเถิด" ดังนี้แล้ว ทรงประเคนบิณฑบาตในมือของภิกษุ ทั้งหลายนั้นแล มาแล้วก็ดี, พึงห้ามว่า "อย่าฉัน" แล้วพึงให้ภิกษุ ทั้งหลายถือเอาตามลำดับเถิด.

หากว่า พระราชาทรงนิมนต์ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นฉันแล้ว ยัง บาตรของพวกเธอให้เต็มแล้วถวายด้วย. ภัตที่เธอนำมา พึงให้ถือ เอาตามลำดับ. แต่ถ้ามีภัตเพียงเล็กน้อยที่เขาใส่ในบาตร ด้วยคิดว่า "ภิกษุทั้งหลายอย่าไปมือเปล่า." ภัตนั้น ไม่พึงให้ถือเอา.

พระมหาสุมัตเถระกล่าวว่า "ถ้าฉันเสร็จแล้วมีบาตรเปล่ากลับมา, ภัตที่พวกเธอฉันแล้ว ย่อมเป็นสินใช่แก่พวกเธอ."

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระกล่าวว่า "ในการฉันปณีตภัตนี้ ไม่ มีกิจเนื่องด้วยสินใช้. ภิกษุผู้ไม่ทราบลำดับ พึงนั่งรอจนกว่าภิกษุผู้ ทราบจะมา, แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ภัตที่ฉันแล้ว เป็นอันฉันแล้วด้วยดี แต่ไม่พึงให้เธอถือเอาภัตอื่นในที่ที่ถึงเข้าในบัดนี้. บิณฑบาตหนึ่ง มีราคาหนึ่งร้อย มีไตรจีวรเป็นบริวาร ถึงแก่ภิกษุไม่มีพรรษา. และภิกษุในวิหารจดไว้ว่า 'บิณฑบาตเห็นปานนี้ ถึงแก่ภิกษุไม่มี พรรษา' ถ้าว่า ต่อล่วงไป ๖๐ ปี บิณฑบาตเห็นปานนั้นอื่น จึง เกิดขึ้นอีกไซร้."

ถามว่า "บิณฑบาตนี้ จะพึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้ไม่มี

พรรษา หรือว่า จะพึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้มีพรรษา ๖๐ ?"

ตอบว่า "ในอรรถกถาทั้งหลายท่านกล่าวว่า 'พึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้มีพรรษา ๖๐, เพราะว่า ภิกษุนี้รับลำดับแล้วก็แก่ไปเอง.

[๔๐๔] ภิกษุรูปหนึ่งฉันอุทเทสภัตแล้ว (ลาสิกขา) เป็นสามเณร ย่อมไปเพื่อถือเอาภัตนั้น อันถึงตามลำดับแห่งสามเณรอีก. ได้ยินว่า ภิกษุนี้ชื่อว่าผู้ตกเสียในระหว่าง.

ฝ่ายสามเณรรูปใด มีปีบริบูรณ์ จักได้อุทเทสภัตในวันพรุ่งแต่เธออุปสมบทเสียในวันนี้, ลำดับของสามเณรรูปนั้น เป็นอันเลยไป.

อุทเทสภัตถึงแก่ภิกษุรูปหนึ่ง, แต่บาตรของเธอไม่เปล่า, เธอจึงให้มอบบาตรของภิกษุอื่นซึ่งนั่งใกล้กันไปแทน.

ถ้าว่า ชนเหล่านั้นนำบาตรนั้นไปเสียด้วยความเป็นขโมย, เป็นสินใช้แก่เธอ. แต่ถ้าว่า ภิกษุนั้นยอมให้ไปเองว่า "เราให้บาตรของเราแทนท่าน" นี้ไม่เป็นสินใช้.

แม้ถ้าว่า ภิกษุนั้น เป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยภัตนั้น จึงบอกกะภิกษุอื่นว่า "ภัตของเราพอแล้ว, เราให้ภัตนั้นแก่ท่าน ท่านจงส่งบาตรไปให้นำมาเถิด." สิ่งใดเขานำมาจากที่นั้น, สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมเป็นของภิกษุผู้เจ้าของบาตร.

หากว่า คนที่นำบาตรไปเลยลักไปเสีย, ก็เป็นอันลักไปด้วยดี, ไม่เป็นสินใช้ เพราะเธอได้ให้ภัตแก่เจ้าของบาตร.

ในสำนักภิกษุ ๑๐ รูป, ใน ๑๐ รูปนั้น เป็นผู้ถือปิณฑปาติก-

ธุดงค์เสีย ๔ รูป รูป ๑ รับ[๑], เมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านจงบอกบาตรสำหรับอุทเทสภัต ๑๐ บาตร" ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ไม่ปรารถนาจะให้ถือเอา, ภิกษุนอกนี้รับด้วยคิดว่า "อุทเทสภัตทั้งหมดถึงแก่เรา" ดังนี้, ลำดับไม่มี.

หากว่า เธอรับเอาให้ถึงที่ละส่วน ๆ, ลำดับย่อมคงอยู่. ภิกษุนั้น ครั้นรับแล้วอย่างนั้น ให้เขานำมาทั้ง ๑๐ บาตรแล้ว ถวาย ๙ บาตรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ว่า "ขอท่านผู้เจริญ จงทำความสงเคราะห์แก่ข้าพเจ้า" ภัตเช่นนี้ จัดเป็นภัตที่ภิกษุถวาย ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติธุดงค์สมควรรับ.

หากว่า อุบาสกนั้นนิมนต์ว่า "ท่านผู้เจริญพึงไปเรือน" และภิกษุนั้น ชวนภิกษุเหล่านั้นว่า "มาเถิดท่านผู้เจริญ จงเป็นเพื่อนข้าพเจ้า" ดังนี้แล้ว ไปยังเรือนของอุบาสกนั้น, [๔๐๕] เธอได้สิ่งใดที่ในเรือนนั้น สิ่งนั้นทั้งหมด ย่อมเป็นของเธอเท่านั้น, ภิกษุนอกนี้ย่อมได้ของที่เธอถวาย.

หากว่า อุบาสกนั้นนิมนต์ให้นั่งในเรือนแล้วและถวายน้ำทักษิโณทก แล้วถวายยาคูและของขบเคี้ยวเป็นต้นแก่ภิกษุเหล่านั้น, ยาคูเป็นต้นนั้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์นอกนี้ เฉพาะด้วยถ้อยคำของภิกษุนั้นที่ว่า "ท่านผู้เจริญ ชนทั้งหลายถวายสิ่งใดท่านจงถือเอาสิ่งนั้นเถิด" ดังนี้.

พวกทายกบรรจุภัตลงในบาตรจนเต็มแล้ว ถวายเพื่อต้องการ

๑. สาทิยนโก - [ส + อาทิยนโก].

ให้ถือเอาไป, ภัตทั้งหมดย่อมเป็นของภิกษุนั่นเท่านั้น, ภัตที่ภิกษุนั้นให้ จึงควรแก่พวกภิกษุนอกนี้.

แต่ถ้าว่า ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์เหล่านั้น อันภิกษุนั้นเผดียงไว้แต่ในสำนักว่า "ท่านผู้เจริญ จงรับภิกษาของข้าพเจ้า, และสมควรทำตามถ้อยคำของพวกชาวบ้าน" ดังนี้ จึงไปไซร้, พวกเธอฉันภัตใดในที่นั้นไป, และนำภัตใดในที่นั้นไป, ภัตนั้นทั้งหมดเป็นของพวกเธอเท่านั้น.

แม้ถ้าว่า พวกเธออันภิกษุนั้นมิได้เผดียงว่า "ท่านจงรักษาภิกษาของข้าพเจ้า" แต่ได้รับเผดียงว่า "สมควรทำตามคำของพวกชาวบ้าน" ดังนี้ จึงไป. หากว่า พวกชาวบ้านฟังภิกษุรูปหนึ่งในภิกษุเหล่านั้นผู้ทำอนุโมทนาด้วยเสียงอันไพเราะ และเลื่อมใสในอาการอันสงบระงับของพระเถระทั้งหลาย จงถวายสมณบริขารเป็นอันมาก, ลาภนี้ เกิดขึ้นเพราะความเลื่อมใสในเหล่าพระเถระ จัดเป็นส่วนพิเศษ, เพราะฉะนั้นย่อมถึงแก่ภิกษุทั่วกัน.

ทายกผู้หนึ่ง นำบาตรที่ให้เฉพาะสงฆ์แล้วให้ถือเอาตามลำดับไปบรรจุบาตรเต็มด้วยขาทนียะและโภชนียะอันประณีตนำมาถวายว่า "ท่านเจ้าข้า สงฆ์ทั้งปวงจงบริโภคภัตนี้," ภิกษุทั้งปวงพึงแบ่งกันฉันแต่ต้องงดลำดับ แม้ที่ล่วงไปแล้วของภิกษุผู้เจ้าของบาตรเสีย ให้อุทเทสภัตอื่น.

หากว่า ทายกกล่าวว่า "ขอท่านจงมอบบาตรเป็นของเฉพาะสงฆ์ทั้งปวงให้ก่อนทีเดียว" พึงมอบให้บาตรเป็นของภิกษุลัชชีรูปหนึ่ง

และเมื่อเขานำมาแล้วกล่าวว่า "สงฆ์ทั้งปวงจงบริโภค" ดังนี้ พึงแบ่งกันฉัน.

อนึ่ง ทายกผู้นำภัตมาด้วยถาดหนึ่งถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายภัตเฉพาะสงฆ์" อย่าให้รูปละคำ พึงให้กะให้พอยังอัตภาพให้เป็นไปแก่ภิกษุรูปหนึ่งตามลำดับ.

[๔๐๖] หากว่า เขานำภัตมาแล้ว ไม่ทราบว่าจะพูดอย่างไร จึงเป็นผู้นิ่งอยู่, อย่าถามเขาว่า "ท่านนำมาเพื่อใคร ? ท่านประสงค์จะถวายใคร ?" เพราะว่า เขาจะพึงตอบเลียนคำถามว่า "นำมาเพื่อท่าน, ประสงค์จะถวายท่าน." เพราะเช่นนั้น ภิกษุเหล่าอื่นจะพากันชังภิกษุนั้น จะไม่พึงเอาใจใส่เธอ แม้ซึ่งเป็นผู้ควรเอี้ยวคอแลดู.

แต่ถ้าเมื่อภิกษุถามว่า "ท่านจะไปไหน ? ท่านเที่ยวทำอะไร ?" ดังนี้ เขาจะตอบว่า "ข้าพเจ้าถือเอาอุทเทสภัตมา" ภิกษุลัชชีรูปหนึ่งพึงให้ถือเอาตามลำดับ.

ถ้าภัตที่เขานำมามีมาก และพอแก่ภิกษุทั้งปวง. ไม่ต้องให้ถือเอาตามลำดับ. พึงถวายเต็มบาตรตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา.

เมื่อทายกกล่าวว่า "ขอท่านจงมอบบาตรที่เฉพาะสงฆ์ให้" อย่าถามว่า "ท่านจะนำอะไรมา ?" พึงให้ถือเอาตามลำดับปกตินั่นแล.

ส่วนข้าวปายาสหรือบิณฑบาตมีรสอันใด สงฆ์ได้อยู่เป็นนิตย์. สำหรับโภชนะประณีตเช่นนั้น พึงจัดลำดับไว้แผนกหนึ่ง. ยาคูพร้อมทั้งของบริวารก็ดี ผลไม้ที่มีราคามากก็ดี ของขบเคี้ยวที่ประณีตก็ดี

ควรจัดลำดับไว้แผนกหนึ่งเหมือนกัน. แต่ภัตยาคูผลไม้และของขบเคี้ยว ตามปกติ ควรจัดลำดับเป็นอันเดียวกันเสีย.

เมื่อทายกกล่าวว่า "ข้าพเจ้าจักนำเนยใสมา" สำหรับเนยใส ทั้งปวง ควรเป็นลำดับเดียวกัน. น้ำมันทั้งปวงก็เหมือนกัน.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าจักนำน้ำผึ้งมา" สำหรับน้ำผึ้ง ควรเป็นลำดับอันเดียวกัน. น้ำอ้อยและเภสัชมีชะเอมเป็นต้นก็เหมือนกัน.

ถามว่า "ถ้าพวกทายกถวายของหอมและระเบียบเฉพาะสงฆ์, จะ ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์หรือไม่ควร ?"

พระอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า "ควร เพราะท่านห้ามแต่อามิส เท่านั้น, แต่ไม่ควรถือเอาเพราะเขาถวายเฉพาะสงฆ์."

อุทเทสภัตตกถา จบ.

[นิมันตนภัต]

[๔๐๗] นิมันตนภัต ถ้าเป็นของส่วนบุคคล, ผู้รับเองนั้นแล เป็นใหญ่, ส่วนที่เป็นของสงฆ์ พึงให้ถือเอาตามนัยที่กล่าวแล้วใน อุทเทสภัตนั่นแล.

แต่ในนิมันตนภัตนี้ ถ้าเป็นทูตผู้ฉลาด, เขาไม่กล่าวว่า "ท่าน ผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงรับภัตสำหรับภิกษุสงฆ์ในพระราชนิเวศน์" กล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลายจงรับภิกษา" ดังนี้ไซร้, ภัตนั้น ย่อมควร แม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ถ้าทูตไม่ฉลาดกล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลายจงรับภัต" ดังนี้. พระภัตตุทเทสก์เป็นผู้ฉลาด ไม่ออกชื่อว่า 'ภัต' กล่าวแต่ว่า "ท่านจงไป ท่านจงไป" ดังนี้, แม้อย่างนี้ ภัตนั้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

แต่เมื่อพระภัตตุทเทสก์กล่าวว่า "ภัตถึงแก่พวกท่านตามลำดับ" ดังนี้ ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ถ้าคนทั้งหลาย ผู้มาเพื่อจะนิมนต์ เข้าไปยังโรงฉันแล้วกล่าวว่า "ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป" หรือว่า "ท่านจงให้บาตร ๘ บาตร" แม้อย่างนี้ ก็ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์. พระภัตตุทเทสก์พึงกล่าวว่า "ท่านด้วย นิมนต์ไป."

แต่ถ้าเขากล่าวว่า "ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป ท่านทั้งหลายจงรับภัต" หรือ "ท่านจงให้บาตร ๘ บาตร ท่านทั้งหลายจงรับภัต ดังนี้, พระภัตตุทเทสก์พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาตามลำดับ. และเมื่อจะให้ถือเอาตัดบทเสียไม่ออกชื่อว่า 'ภัต' พูดแต่ว่า "ท่านด้วย ท่านด้วย นิมนต์ไป" ดังนี้ ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

แต่เมื่อเขากล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ท่านจงให้บาตรของพวกท่านนิมนต์ท่านมา" ดังนี้ พึงรับว่า "ดีละ อุบาสก" แล้วไปเถิด.

เมื่อเขากล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงเฉพาะจากสงฆ์มาเถิด" ดังนี้ พึงให้ถือเอาตามลำดับ.

อนึ่ง เมื่อเขามาจากเรือนนิมันตนภัต เพื่อต้องการบาตร พึงให้บาตรตามลำดับ โดยนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

ทายกผู้หนึ่งไม่กล่าวว่า "จงให้บาตรตามลำดับจากสงฆ์" กล่าวแต่เพียงว่า "ท่านจงให้บาตรใบหนึ่ง" ดังนี้ เมื่อยังไม่ทันให้ถือเอาบาตร ก็ฉวยเอาบาตรของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไปบรรจุเต็มนำมา, ภัตนั้นเป็นของภิกษุผู้เจ้าของบาตรเท่านั้น อย่าให้ถือเอาตามลำดับเหมือนในอุทเทสภัต.

แม้ในนิมันตนภัตนี้ ทายกใดมาแล้วยืนนั่งอยู่, ๔๐๘ ทายกนั้นอันภิกษุไม่พึงถามว่า "ท่านมาหาใคร ?" หรือว่า "ท่านจักนำบาตรของใครไป ?" เพราะว่า เขาจะพึงตอบเลียนคำถามว่า "ข้าพเจ้ามาหาท่าน, จักนำบาตรของท่านไป" เพราะเช่นนั้น ภิกษุนั้นจะพึงถูกภิกษุทั้งหลายเกลียดชัง.

แต่ครั้นเมื่อภิกษุถามว่า "ท่านจะไปไหน, ท่านเที่ยวทำอะไร ?" เมื่อเขาตอบว่า "มาเพื่อต้องการบาตร" ดังนี้ พึงถือเอาบาตรตามลำดับเรียงตัวกันให้ไป.

แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ท่านจงให้บาตรสำหรับนำภัตมา" ก็พึงให้ไปตามลำดับบาตรเรียงตัวกันเหมือนกัน.

ถ้าเขานำมาแล้วกล่าวว่า "ขอพระสงฆ์ทั้งปวงจงฉัน" พึงแบ่งกันฉัน, ต้องงดลำดับแม้ที่ล่วงไปแล้วของภิกษุรู้เจ้าของบาตรเสียให้เธอถือเอาภัตเนื่องในลำดับอื่นใหม่.

ทายกผู้หนึ่ง นำภัตมาด้วยถาดแล้วกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายสงฆ์" พึงแห่งกันโดยสังเขปเป็นคำ ๆ ตั้งต้นแต่ลำดับแห่งอาโลปภัตไป.

อนึ่ง ถ้าเขานิ่งอยู่ ภิกษุอย่าถามเขาว่า "ท่านนำมาเพื่อใคร, ท่านประสงค์จะถวายใคร ?" และถ้าเมื่อภิกษุถามว่า "ท่านจะไปไหน ? ท่านเที่ยวทำอะไร ?" เขาจึงตอบว่า "ข้าพเจ้านำภัตมาเพื่อสงฆ์, ข้าพเจ้านำภัตมาเพื่อพระเถระ" ดังนี้, พึงรับแล้วแบ่งให้ตามลำดับแห่งยาโลปภัต.

ก็ถ้าว่า ภัตที่เขานำมาอย่างนั้นมีมาก พอแก่สงฆ์ทั้งสิ้น, นี้ชื่อว่า **อภิกฏภิกฺขา** (ภิกษาที่เขานำมาพอ) ย่อมควรแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑ-ปาติกธุดงค์. ไม่มีกิจที่จะต้องถามถึงลำดับ. พึงถวายเต็มบาตรตั้งแต่เถร-อาสน์ลงมา.

อุบาสกส่งข่าวไปถึงพระสังฆเถระก็ดี, ภิกษุผู้มีชื่อเสียงเนื่องด้วยคันถธุระและธุดงค์ก็ดี, พระภัตตุทเทสก์ก็ดี, ว่า "ท่านจงพาภิกษุมา ๘ รูป เพื่อประโยชน์แก่การรับภัตของข้าพเจ้า."

แม้หากว่า ข่าวนั้นจะเป็นข่าวที่ญาติและอุปัฏฐากส่งไปก็ดี ๔๐๙ ภิกษุ ๓ รูป (มีพระสังฆเถระเป็นต้น) นี้ ย่อมไม่ได้เพื่อจะสอบถามเขา. ลำดับเป็นอันยกขึ้นทีเดียว. พึงให้นิมนต์ภิกษุ ๘ รูปจากสงฆ์มีตนเป็นที่ ๙ ไปเถิด, เพราเหตุไร ? เพราะว่าลาภอาศัยภิกษุเหล่านั้นจึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์.

ส่วนภิกษุเจ้าของถิ่น ซึ่งไม่มีชื่อเสียงทางคันถธุระและธุดงค์เป็นต้น จะถามก็ได้. เพราะฉะนั้น เธอพึงถามเขาว่า "ข้าพเจ้าจะนิมนต์จากสงฆ์หรือว่าจะมากับภิกษุทั้งหลายที่ข้าพเจ้ารู้จัก ?" ดังนี้ แล้วจึงจัดเข้าลำดับปฏิบัติตามที่ทายกเขาสั่ง.

ก็เมื่อเขาสั่งว่า "ท่านจงพานิสิตของท่าน หรือภิกษุที่ท่านรู้จักมาเถิด." ดังนี้ จะไปกับภิกษุที่ตนปรารถนาจะนิมนต์ก็ได้.

ถ้าเขาส่งข่าวมาว่า "ท่านจงส่งภิกษุมา ๘ รูป," พึงส่งไปจากสงฆ์เท่านั้น. ถ้าตนเป็นผู้อาจจะได้ภิกษาในบ้านอื่น พึงไปบ้านอื่น. หากว่าเป็นผู้ไม่อาจจะได้, ก็พึงเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านนั้นแล.

ภิกษุทั้งหลายที่รับนิมนต์ นั่งอยู่ในโรงฉัน ถ้าคนมาที่โรงฉันนั้นบอกว่า "ขอท่านทั้งหลายจงให้บาตร" ภิกษุผู้มิได้รับนิมนต์อย่าให้, พึงบอกเขาว่า "นี่ ภิกษุที่ท่านนิมนต์ไว้." แต่เมื่อเขาตอบว่า "ท่านจงให้ด้วย" ดังนี้ ควรให้.

ในคราวมีมหรสพเป็นต้น ชนทั้งหลายไปสู่บริเวณและเรือนบำเพ็ญเพียร นิมนต์ภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกและพระธรรมกถึก กับภิกษุร้อยรูปเองทีเดียว.

ในกาลนั้น ภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกและพระธรรมกถึกเหล่านั้น จะพาภิกษุทั้งหลายที่ทราบไป ก็ควร. เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุว่า ชนทั้งหลาย มีความต้องการด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ จึงไปยังบริเวณและเรือนบำเพ็ญเพียรหามิได้. แต่เขานิมนต์ภิกษุทั้งหลายตามสติตามกำลังไป จากที่ชุมนุมแห่งภิกษุทั้งหลาย.

[๔๑๐] ก็ถ้าว่า พระสังฆเถระหรือภิกษุผู้มีชื่อเสียงทางคันถธุระและธุดงค์ หรือพระภัตตุทเทสก์ก็ดี จำพรรษาในที่อื่น หรือไปในที่บางแห่ง กลับมาสู่สถานของตนอีก. ชนทั้งหลายจึงทำสักการะสำหรับอาคันตุกะ พึงพาภิกษุทั้งหลายที่รู้จักไปวาระ ๑. จำเดิมแต่กาลที่ติดเนื่อง

กันไป เมื่อเริ่มวาระที่ ๒ พึงนิมนต์ไปจากสงฆ์เท่านั้น.

อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเป็นอาคันตุกะผู้มาใหม่ ๆ ไปด้วยตั้งใจว่า "จักเยี่ยมญาติหรืออุปัฏฐาก." ในสกุลแห่งญาติหรืออุปัฏฐากนั้น ญาติและอุปัฏฐากทั้งหลายของภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นกระทำสักการะ.

ก็แล ในอาวาสนั้น ภิกษุเหล่าใดทราบ พึงนิมนต์ภิกษุเหล่านั้นไป, ฝ่ายภิกษุใด เป็นผู้มีลาภเหลือเฟือ ฐานะของเธอและฐานะของอาคันตุกะเป็นเช่นเดียวกัน, ชนทั้งหลายในที่ทั้งปวงตระเตรียมสังฆภัตเสร็จแล้วอยู่. ภิกษุนั้น พึงนิมนต์ภิกษุไปจากสงฆ์เท่านั้น, นี้เป็นความแปลกกันในนิมันตนภัต.

ปัญหาทั้งปวงที่ยังเหลือ พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า "เมื่อเขากล่าวว่า 'ท่านจงให้พระมหาเถระ ๘ รูป.' พึงให้พระมหาเถระเท่านั้น ๘ รูป." ในภิกษุทั้งหลาย มีภิกษุปูนกลางเป็นต้น ก็นัยนี้แล.

แต่ถ้าเขากล่าวมิให้แปลกกันว่า " ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป " ดังนี้ พึงนิมนต์ให้ไปจากสงฆ์ ดังนี้แล.

นิมันตนภัตตกถา จบ.

[สลากภัตตกถา]

อนึ่ง พึงทราบวินิจฉัยในสลากภัต, เพราะพระบาลีว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จดชื่อในสลาก หรือในแผ่นป้ายแล้วรวมกันเข้า

แจกกัน๑" ดังนี้ พระภัตตุทเทสก์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงเขียนอักษร ลงในสลากไม้แก่น หรือในแผ่นป้ายที่ทำด้วยดอกไม้ไผ่และใบตาลเป็นต้น อย่างนี้ว่า "สลากภัตของทายกชื่อโน้น" แล้วรวมสลากทั้งหมดใส่ใน กระเช้า หรือในขนดจีวร [๔๑๑] แล้วคนกลับไปกลับมาจนทั่วถึง ทั้งข้างล่างข้างบนทีเดียว ถ้าลำดับมี พึงแจกสลากจำเดิมแต่ลำดับไป, ถ้า ไม่มี พึงแจกตั้งแต่ที่เถรอาสน์ลงมา.

ภิกษุผู้มาภายหลังก็ดี ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในที่ไกล ด้วยอำนาจเนื่องถึงกัน ก็ดี พึงให้ตามนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

หากว่า โดยรอบสำนักมีโคจรคามมาก, ส่วนภิกษุมีไม่มาก สลาก ทั้งหลายย่อมถึงแม้ด้วยอำนาจแห่งบ้าน พึงแจกสลากด้วยอำนาจแห่งบ้าน ทีเดียวว่า "สลากภัตทั้งหลาย ในบ้านโน้น ถึงแก่พวกท่าน, สลากภัต ทั้งหลาย ในบ้านโน้น ถึงแก่พวกท่าน."

เมื่อพระภัตตุทเทสก์ให้ถือเอาอย่างนั้น แม้หากว่า ในบ้านตำบล หนึ่ง ๆ มีสลากภัต ๖๐ ที่ มีประการต่างๆ กัน สลากภัตทั้งหมดเป็น อันเธอให้ถือเอาเสร็จสิ้นไปแล้ว.

ในบ้านใกล้เคียงกับบ้านที่ถึงแก่ภิกษุนั้น ยังมีสลากภัตอื่นอีก ๒- ๓ ที่, แม้สลากภัตเหล่านั้น ก็ควรให้แก่เธอเสียด้วย. เพราะว่า พระ ภัตตุทเทสก์ไม่สามารถจะส่งภิกษุอื่นไป เพราเหตุแห่งสลากภัตเหล่านั้นได้ ฉะนี้แล.

ถ้าว่า ในบางบ้านมีสลากภัตมาก พึงกำหนดให้แก่ภิกษุ ๗ รูปบ้าง

๑. จุลฺลวคฺค. ทุติย. ๗/๑๔๗.

๘ รูปบ้าง, แต่เมื่อจะให้ต้องมัดสลากรวมกันให้แก่ภิกษุ ๔-๕ รูปผู้จะไป.

ถ้าว่า ถัดบ้านนั้นไป มีบ้านอื่น, และในบ้านนั้นมีสลากภัตเพียงทีเดียว. และเขาถวายสลากภัตนั้นแต่เช้าเทียว. สลากภัตแม้นั้น พึงให้ด้วยบังคับแก่ภิกษุรูปหนึ่งในภิกษุเหล่านั้น แล้วสั่งเธอว่า "ท่านจงรับสลากภัตนั้นเสียแต่เช้า ภายหลังจึงค่อยรับภัตนอกนี้ที่บ้านใกล้."

ในกุรุนทีกล่าวนัยดังนี้ว่า "ถ้าว่า เมื่อสลากภัตทั้งหลายในบ้านใกล้ ยังมิได้แจกจ่ายกันเลย ภิกษุนั้นไปเสีย ด้วยสำคัญว่าได้แจกกันเสร็จแล้ว, ครั้นให้ถือเอาสลากภัตในบ้านไกลแล้ว ต้องกลับมาวิหารอีกรับแจกสลากภัตนอกนั้น แล้วจึงค่อยไปบ้านใกล้ เพราะว่า ลาภสงฆ์จะแจกกันภายนอกสีมา ย่อมไม่ได้."

[๔๑๒] แต่ถ้าภิกษุมีมาก, สลากด้วยอำนาจแห่งบ้านไม่พอกัน; พึงให้ถือเอาด้วยอำนาจถนนหนึ่ง หรือด้วยอำนาจฟากหนึ่งในถนน หรือด้วยอำนาจสกุลหนึ่งก็ได้.

ก็แล ในถนนเป็นต้น ในที่ใดมีภัตมาก, ในที่นั้น พึงให้ภิกษุมากรูปถือเอง ตามนัยที่กล่าวแล้วในบ้านนั่นแล. เมื่อสลากไม่มี พึงเจาะจงให้ถือเอาก็ได้. อันภิกษุผู้ให้สลากต้องรู้จักวัตร.

จริงอยู่ ภิกษุผู้ให้สลากนั้น พึงลุกขึ้นแต่เช้า ถือบาตรและจีวรไปสู่หอฉัน กวาดสถานที่ซึ่งยังมิได้กวาด จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้กะเวลาว่า

"บัดนี้ วัตรจักเป็นอันภิกษุทั้งหลายทำเสร็จแล้ว" จึงตีระฆัง เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมกันแล้ว พึงให้ถือสลากภัตที่บ้านเวรเสียก่อน, คือพึงกล่าวว่า "สลากที่บ้านเวรชื่อโน้น ถึงแก่ท่าน ท่านจงไปที่บ้านนั้น."

ถ้าว่า บ้านอยู่ในระยะทางเกินกว่า ๑ คาวุต, ภิกษุผู้ไปในวันนั้นย่อมเหน็ดเหนื่อย, พึงให้เอาเสียแต่ในวันนี้ทีเดียวว่า "พรุ่งนี้สลากที่บ้านเวรถึงแก่ท่าน."

ภิกษุใด ถูกส่งไปบ้านเวร ไม่ยอมไป จะเลือกเอาสลากอื่นอย่าพึงให้แก่ภิกษุนั้น. เพราะว่า จะเสื่อมบุญของพวกชนผู้มีศรัทธาและจะขาดลาภสงฆ์; เพราะฉะนั้น แม้ในวันที่ ๒ ที่ ๓ ก็อย่าพึงให้สลากอื่นแก่เธอ. พึงบอกเธอว่า "ท่านจงไปยังสถานที่ถึงแก่ตนแล้วฉันเถิด." แต่เมื่อเธอไม่ยอมไปครบ ๓ วัน พึงให้เธอถือเอาสลากที่บ้านในแต่บ้านเวรเขามา.

หากว่า เธอยอมรับสลากนั้นไซร้, จำเดิมแต่นั้นไป ไม่สมควรให้สลากอื่นแก่เธอ.

ส่วนทัณฑกรรมต้องลงให้หนัก คือ พึงลงทัณฑกรรมให้ตักน้ำอย่างให้น้อยกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ หม้อ หรือให้ขนฟืนอย่างให้น้อยกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ มัด [๔๑๓] หรือให้ขนทรายอย่าให้หย่อนกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ บาตร.

ครั้นให้รับสลากที่บ้านเวรแล้ว พึงให้รับวาระเฝ้าสำนัก. พึงบอกเธอว่า "วาระเฝ้าสำนักถึงแก่ท่าน." พึงให้สลากยาคู ๒-๓ ที่ และ

สลากภัต ๓ หรือ ๔ ที่ แก่ภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนัก, แต่อย่าให้เป็นประจำ. เพราะว่า ทายกผู้ถวายยาคูและภัต จะพึงถึงความเสียใจว่า "พวกภิกษุผู้สำนักเท่านั้น ฉันยาคูและภัตของพวกเรา" เพราะฉะนั้นจึงควรให้สลากในสกุลอื่นๆ.

หากว่า พวกภิกษุผู้ชอบพอกันของภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนัก นำมาถวายเอง. อย่างนั้นนั่นเป็นการดี; ถ้าว่า พวกเธอไม่นำมาถวาย, พึงให้รับวาระแทน ให้นำยาคูและภัตมาให้ แก่ภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนักเหล่านั้น. และสลากเหล่านั้นของพวกภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนักนั้น ย่อมเป็นส่วนเพิ่มแท้ ทั้งเธอทั้งหลายย่อมได้เพื่อถือเอาสลากภัตประณีตแม้อื่นในที่ซึ่งถึงตามลำดับพรรษาด้วย. พึงแลกสลากจัดลำดับไว้แผนกหึ่งสำหรับเอกวาริยภัต ที่มีเครื่องปิ้งจี่เหลือเฟือ.

ถ้าว่า สลากอันภิกษุใดได้แล้ว, แต่ภิกษุนั้นไม่ได้ภัตนั้นในวันนั้นพึงให้เธอรับในวันรุ่งขึ้น.

ภิกษุใดได้แต่ภัต ไม่ได้เครื่องปิ้งจี่, แม้อย่างนี้ ก็พึงให้รับใหม่. แม้ในสลากภัตมีนมสด ก็นัยนี้แล.

แต่ถ้าว่า ได้แต่นมสด ไม่ได้ภัต, อย่าพึงให้รับซ้ำอีก จำเดิมแต่ได้นมสดไปแล้ว. เอกวาริยภัต ๒-๓ ที่ ถึงแก่ภิกษุรูปเดียวเท่านั้น. ในทุพภิกขสมัย พึงเฉลี่ยให้ถือเป็นแผนก ๆ ในเวลาที่สังฆนวกะได้แล้ว. สลากภัตตาปกติ แม้ภิกษุที่ยังไม่ได้ ก็พึงให้รับในวันรุ่งขึ้น.

ถ้าเป็นสำนักเล็ก, ภิกษุทั้งปวงฉันรวมกัน, เมื่อจะให้ถือเอา

สลากอ้อย จะให้ถึงแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งอยู่ตรงหน้าแล้วปอกถวายพระมหาเถระเป็นต้นในกาล ก็ควร.

สลากน้ำอ้อย ครั้นแจกกันแล้ว แม้ภายหลังภัต พึงกรอง [๔๑๔] หรือให้ทำเป็นผาณิตแล้ว ถวายแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์เป็นต้น, ต้องรู้ว่า ภิกษุอาคันตุกะมาแล้วหรือยังไม่มาก่อน จึงให้ถือเอาสลาก.

ในอาวาสใหญ่ ต้องจัดลำดับให้ถือเอา. สลากเปรียง๑เล่า จะให้ถึงในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน หรือจะให้อุ่น หรือจะให้เจียวถวายพระเถระทั้งหลาย ก็ควร. พึงปฏิบัติตามนัยที่กล่าวแล้วในอาวาสใหญ่นั่นแล.

แม้สลากผลไม้ สลากขนม และสลากเภสัชของหอมและระเบียบเป็นต้น พึงให้ถือเอาตามลำดับเป็นแผนก ๆ.

ก็แล ในสลากเหล่านี้ สลากเภสัชเป็นต้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ก็จริง ถึงกระนั้น ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ก็ไม่พึงยินดี เพราะเป็นปัจจัยที่ให้ถือเอาเนื่องด้วยสลาก.

ทายกถวายสลากภัต แม้มีแต่สักว่าภิกษาเลิศ, พึงถามถึงลำดับแล้วให้ถือเอา. เมื่อไม่มีลำดับ พึงให้ตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา. หากว่าภัตเช่นนั้นมีมาก, พึงให้แก่ภิกษุรูปละ ๒-๓ ที่. ถ้าไม่มีมาก, พึงให้รูปละที่เท่านั้น เมื่อลำดับหมดแล้วตามลำดับ พึงให้แต่ที่เถรอาสน์ลงมา

๑. ฆต เรียกตามฮินดูว่า ฆี [Ghee],เขมรว่า เปรง แปลว่าน้ำมัน เราเรียกเพี้ยนไป.

อีก. ถ้าขาดลงเสียกลางคัน, พึงจำลำดับไว้. แต่ถ้าภัตเช่นนั้น เป็นของมีเป็นประจำทีเดียว, ภัตนั้นถึงแก่ภิกษุใด พึงบอกภิกษุนั้นว่า "ท่านได้แล้วก็ตาม ยังไม่ได้ก็ตาม แม้พรุ่งนี้ก็พึงรับ."

ภัตรายหนึ่ง เป็นของที่เขามิได้ให้เป็นนิตย์ แต่ในวันที่ได้ ย่อมได้พอฉัน. วันที่ไม่ได้มีมากกว่า. ภัตนั้น ไม่ถึงแก่ภิกษุใด, พึงสั่งภิกษุนั้นว่า "ท่านไม่ได้ พึงรับในพรุ่งนี้เถิด."

เมื่อให้จับสลากแล้ว ภิกษุใดมาภายหลัง, สลากของภิกษุนั้น เป็นอันเลยไปแล้ว อย่าพึงจัดแจงให้เลย.

จำเดิมแต่ตีระฆังไป ภิกษุผู้มายื่นมือแล ย่อมได้ลาภคือสลากเป็นแท้.

เมื่อภิกษุอื่น แม้มายืนอยู่ในที่ใกล้ สลากก็เป็นอันเลยไปแล้ว [๔๑๕] แต่ถ้า ภิกษุอื่น ผู้จะรับแทนภิกษุนั้นมีอยู่, ภิกษุนั้น แม้ไม่มาเอง ย่อมได้.

ในฐานที่เป็นผู้ชอบพอกัน ภิกษุผู้แจกทราบว่า "ภิกษุโน้นยังไม่มา" จะเก็บไว้ให้ด้วยตั้งใจว่า "นี่สลากของภิกษุนั้น" ดังนี้ก็ควร.

ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายทำกติกาไว้ว่า "ไม่พึงให้ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่มา," กติกานั้น ไม่เป็นธรรม. เพราะว่า ภัณฑะที่จะพึงแจกกันย่อมถึงแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายในอุปจาร. และถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายทำเสียงอื้ออึงว่า "ท่านจงให้แก่ภิกษุผู้ไม่มา" พึงเริ่มตั้งทัณฑกรรม พึงสั่งว่า

"จงมารับเอาเองเถิด."

สลากหายไป ๕-๖ ที่, พระภัตตุทเทสก์นึกชื่อทายกไม่ได้ ถ้าว่า พระภัตตุทเทสก์นั้น ให้สลากที่หายถึงแก่พระมหาเถระหรือแก่ตนแล้ว พึงสั่งภิกษุทั้งหลายว่า "สลากภัตที่บ้านโน้น เราให้ถึงแก่ตัวเรา ท่านทั้งหลายพึงฉันสลากภัตที่ได้ในบ้านนั้นเถิด" ดังนี้ สมควร.

แต่ไม่มอบถวายในสำนัก ได้ภัตนั้นที่โรงฉัน แล้วจะแจกกันฉันที่โรงฉันนั้นเอง หาควรไม่.

เมื่อทายกกล่าวว่า "ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของข้าพเจ้า" ดังนี้ จะให้ถือเอาที่โรงฉันในที่นั้น ไม่ควร. ต้องนำมายังสำนักแล้ว จึงให้ถือเอา.

อนึ่ง เมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของข้าพเจ้าตั้งแต่พรุ่งนี้ไป" ดังนี้ พึงบอกแก่พระภัตตุเทสก์ว่า "สกุลชื่อโน้นถวายสลากภัต ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป, ท่านพึงนึกในเวลาให้จับสลาก."

ในคราวทุพภิกขภัย ชนทั้งหลายงดสลากภัตเสีย เมื่อถึงคราวภิกษาหาได้ง่าย พบภิกษุบางรูปแล้ว เริ่มต้นไว้อีกว่า "ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของพวกข้าพเจ้า ตั้งแต่วันนี้ไป." อย่าแจกกันภายในบ้าน ต้องนำมาสำนักก่อน จึงค่อยแจกกัน. เพราะว่า ธรรมดาสลากภัตนี้ ไม่เป็นเหมือนอุทเทสภัต, ทายกย่อมหมายเฉพาะสำนักถวาย; เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรแจกกันนอกอุปจาร.

[๔๑๖] อนึ่ง เมื่อทายกบอกว่า "ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัต

ของข้าพเจ้า ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป" ดังนี้ ต้องแจกกันในสำนักเหมือนกัน.

คมิกภิกษุประสงค์จะไปสู่ทิสาภาคใด, สลากที่บ้านเวรในทิสาภาคนั้น เป็นของอันภิกษุอื่นได้แล้ว, คมิกภิกษุจะถือเอาสลากนั้น แล้วสั่งภิกษุนอกนี้ว่า "ท่านจงถือสลากที่ถึงแก่เรา" ดังนี้ แล้วไป ก็ควร. แต่ภิกษุนั้น ต้องถือเอาสลากของคมิกภิกษุนั้นเสีย ในเมื่อเธอยังมิทันก้าวล่วงอุปจารสีมาไปทีเดียว.

ชนทั้งหลายอยู่ในสำนักร้าง จัดตั้งสลากภัตไว้ ด้วยคิดว่า ภิกษุทั้งหลาย ปรนนิบัติต้นโพธิ์และเจดีย์เป็นต้นแล้ว จงฉันเถิด" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลายค้างอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้ชอบพอกันแล้ว ไปแต่เช้ามืด กระทำวัตรในสำนักร้างนั้นแล้วฉันภัตนั้น ควรอยู่.

หากว่า เมื่อภิกษุเหล่านั้น ให้ถึงแก่ตนเพื่อจะได้ฉันในพรุ่งนี้แล้วพากันไป ภิกษุอาคันตุกะอยู่สำนักร้าง กระทำวัตรแต่เช้าทีเดียว ตีระฆังแล้วให้สลากภัตถึงแก่ตนแล้วไปสู่โรงฉัน. ภิกษุอาคันตุกะนั้นแลเป็นใหญ่แห่งภัตนั้น.

ฝ่ายภิกษุใด เมื่อภิกษุทั้งหลายกำลังทำวัตรอยู่เทียว กวาดที่แผ่นดิน ๒-๓ ทีแล้ว ตีระฆังแล้ว ไปด้วยทำในใจว่า "สลากภัตที่บ้านไกลถึงแก่เรา." สลากภัตนั้น ย่อมไม่ถึงภิกษุนั้น เพราะเธอถือเอาด้วยอาการลอบชิง, ย่อมเป็นของภิกษุผู้กระทำวัตรเสร็จแล้วให้ถึงแก่ตนมาภายหลังเท่านั้น.

บ้านหนึ่งอยู่ไกลนัก, ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารถนาจะไปเป็นนิตย์. ชนทั้งหลายจึงกล่าวว่า "พวกข้าพเจ้าเป็นผู้เหินห่างบุญ." พึงสั่งภิกษุ

ทั้งหลายที่ชอบพอกันในสำนักใกล้บ้านนั้นว่า "ในวันที่ภิกษุเหล่านี้ไม่มา พวกท่านจงฉันแทน."

อนึ่ง สลากต้องให้จับทุกวัน. ก็และสลากเหล่านั้นแล ไม่เป็นอันพระภัตตุทเทสก์นั้นให้จับแล้ว ด้วยอาการสักว่าตีระฆัง หรือสักว่าคนกระเช้า.

แต่ต้องจับกระเช้าเกลี่ยสลากลงในตระกร้า ๔๑๗ และอย่าจับกระเช้าที่ขอบปาก. เพราะถ้าว่า ในกระเช้านั้นมีงูหรือแมลงป่อง มันจะก่อทุกข์ให้ เพราะฉะนั้น ต้องจับข้างใต้ หันปากกระเช้าออกนอก และครั้นจับกระเช้าแล้ว พึงเกลี่ยสลากลง.

ถ้าแม้จักมีงู, มันจักหนีไปข้างโน้นเทียว เพราะฉะนั้น จึงต้องเกลี่ยสลากอย่างนั้น. สลากพึงให้จับเนื่องด้วยบ้านเป็นต้น ตามนัยที่กล่าวแล้วในก่อนนั่นแล.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้แจกสลากนั้น ให้สลากหนึ่งถึงแก่พระมหาเถระแล้ว จึงให้ถึงแก่ตนว่า "สลากที่เหลือ ย่อมถึงแก่เรา" ดังนี้ ทำวัตรไหว้เจดีย์แล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่โรงระงับวิตก ถามว่า "ผู้มีอายุ สลากให้จับเสร็จแล้วหรือ ?" พึงตอบว่า "ท่านผู้เจริญ ท่านจงรับสลากภัตที่บ้านซึ่งพวกท่านไปแล้ว ๆ เถิด."

จริงอยู่ สลากแม้ที่ให้ถึงแล้วอย่างนี้ จัดว่าให้ถึงแล้วด้วยดีเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลายจะไปสู่สำนักอื่น เพื่อฟังธรรมตลอดทั้งคืน จึงสั่งว่า "เราทั้งหลายไม่รับทานในที่นั้นละ จักเที่ยวบิณฑบาตที่โคจรคามของเรา

แล้วจักมา" ดังนี้ ไม่รับสลากแล้วไปเสีย. ภิกษุเหล่านั้นจะมาเพื่อฉันสลากภัตที่ถึงแก่พระเถระในสำนักเช่นนี้ก็ควร.

ถ้าว่า แม้พระมหาเถระก็ไปกับภิกษุเหล่านั้น ด้วยคิดว่า "เราจะทำอะไรอยู่ที่นี่" ภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้ฉันที่สำนักซึ่งตนไป เที่ยวไปสู่โคจรคามตามลำดับ อย่าพึงให้บาตร ในเมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ จงมอบบาตรให้เถิด, ข้าพเจ้าจักนำสลากยาคูเป็นต้นมาถวาย."

เมื่อเขาถามว่า "เหตุไรจึงไม่ให้เล่า ท่านผู้เจริญ ?" พึงตอบเขาว่า "ภัตที่เจาะจงสำนัก ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในสำนัก เราทั้งหลายอยู่ในสำนักอื่น."

ก็เมื่อเขากล่าวว่า "โปรดให้เถิด ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าหาได้ถวายแก่สีมาแห่งสำนักไม่, ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน, ขอท่านจงรับภิกษาของข้าพเจ้าเถิด" ดังนี้ สมควรให้บาตรไปได้.

สลากภัตตกถา จบ.

[๔๑๘] [ปักขิกภัตเป็นต้น]

ก็วินิจฉัยในปักขิกภัตเป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

ภัตใด อันชนทั้งหลายผู้ขวนขวายในการงาน ถวายในวันปักษ์ (ที่บัณฑิตกำหนดไว้) เหล่านี้ คือ วัน ๑๔ ค่ำ, วัน ๑๕ ค่ำ, วัน ๗ ค่ำ, วัน ๘ ค่ำ, เพื่อต้องการเตือนสติ สำหรับทำอุโบสถภัตนั้น ชื่อว่าปักขิกภัต. ปักขิกภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตนั่นเอง. พึงให้ภิกษุทั้งหลายรับไปฉัน.

ถ้าว่า สลากภัตก็ดี ปักขิกภัตก็ดี มีมากทั่วถึงแก่ภิกษุทั้งปวง, พระภัตตุทเทสก์พึงให้ถือเอาภัตแม้ทั้ง ๒ เป็นแผนก ๆ.

หากว่า ภิกษุสงฆ์มีมาก, พึงให้ถือเอาปักขิกภัตแล้ว จึงให้ถือเอาสลากภัตต่อลำดับแห่งปักขิกภัตนั้นก็ได้ หรือพึงให้ถือเอาสลากภัตแล้ว จึงให้ถือเอาปักขิกภัตต่อลำดับแห่งสลากภัตนั้นก็ได้.

ภัต ๒ นั้น ยังไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่าใด, ภิกษุเหล่านั้น จักเที่ยวบิณฑบาต.

แม้ถ้าว่า ภัตทั้ง ๒ มีมาก, ภิกษุมีน้อย, ภิกษุย่อมได้สลากภัตทุกวัน. เพราะฉะนั้น พึงงดสลากภัตนั้นเสีย ให้ถือเอาแต่ปักขิกภัตเท่านั้นว่า "ผู้มีอายุ ท่านจงฉันปักขิกภัตเถิด" ดังนี้.

พวกทายกถวายปักขิกภัตประณีต, พึงจัดลำดับไว้ต่างหาก. ไม่พึงให้ถือเอาปักขิกภัตแต่ในวันนี้ว่า "พรุ่งนี้ เป็นวันปักษ์."

ก็แล ถ้าทายกทั้งหลายกล่าวว่า "พรุ่งนี้แล ในเรือนของพวกข้าพเจ้า จักมีภัตเศร้าหมอง, ขอท่านจงแจกปักขิกภัตเสียแต่ในวันนี้ทีเดียว." อย่างนี้ควรให้ถือเอาในวันนี้ได้.

ที่ชื่ออุโปสถิกภัตนั้น พึงทราบดังนี้ :-

บุคคลสมาทานองค์อุโบสถ ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือนแล้ว ตนเองบริโภคภัตใด, ภัตนั้นแลอันเขาย่อมให้.

ที่ชื่อปาฏิปทิกภัตนั้น ได้แก่ ทานที่ทายกให้ในวันปาฏิบทด้วยกำหนดหมายว่า "ในวันอุโบสถ ชนเป็นอันมากผู้มีศรัทธาเลื่อมใส

ย่อมสักการะแก่ภิกษุทั้งหลาย, ส่วนในวันปาฏิบท ภิกษุทั้งหลายย่อมลำบาก, ทานที่ถวายในวันปาฏิบท ย่อมเป็นกุศลมีผลใหญ่คล้ายทุพภิกขทาน, หรือทานที่ถวายในวันที่ ๒ แก่ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์เพราะอุโบสถกรรม ย่อมเป็นกุศลมีผลใหญ่" ดังนี้. [๔๑๙] ภัตทั้ง ๒ แม้นั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน.

ภัตทั้ง ๗ อย่างนี้ ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติธุดงค์ ย่อมกระทำความทำลายแห่งธุดงค์เป็นแท้ ด้วยประการฉะนี้.

[อาคันตุกภัตเป็นต้น]

ภัตแม้เหล่าอื่นอีก ๔ ที่ นางวิสาขาขอประทานพระถวายในจีวรขันธกะ[๑] คือ อาคันตุกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัตมาแล้วในบาลีเหมือนกัน.

บรรดาภัตทั้ง ๔ นั้น ภัตที่ถวายแก่ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ ชื่ออาคันตุกภัต. ในภัต ๓ อย่างที่เหลือ มีนัยเช่นเดียวกัน.

ก็ถ้าว่า ในภัตทั้ง ๔ อย่างนี้ ทั้งอาคันตุกภัต ทั้งอาคันตุกภิกษุมีมาก, พึงให้ภิกษุทั้งปวงถือเอารูปละส่วน ๆ เมื่อภัตไม่พอ พึงให้ถือเอาตามลำดับ.

ภิกษุอาคันตุกะรูปหนึ่ง มาก่อนทีเดียว ให้ถือเอาอาคันตุกภัตทั้งหมดเพื่อตนแล้วนั่งอยู่, อาคันตุกภัตทั้งปวง ย่อมเป็นของเธอเท่านั้น ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายผู้มาทีหลัง พึงฉันที่เธอให้แล้ว.

แม้เธอก็พึงถือเอาเพื่อตนส่วนหนึ่งแล้ว พึงให้ส่วนที่เหลือ. นี้

๑. มหาวคฺค. ทุติย. ๒๑๐.

เป็นความชอบยิ่ง.

แต่ถ้าว่า ภิกษุอาคันตุกะนั้น แม้มาก่อน แต่ไม่ถือเอาเพื่อตน นั่งเฉยอยู่. ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายผู้มาทีหลัง พึงถือเอาตามลำดับพร้อมกับเธอ.

ถ้าว่า ภิกษุอาคันตุกะมาเป็นนิตย์. พึงฉันอาคันตุกภัตเฉพาะในวันที่มาเท่านั้น, ถ้าว่า มาในระหว่าง ๆ, พึงฉันรูปละ ๒-๓ วัน.

ส่วนในมหาปัจจรีแก้ว่า "ควรฉันได้ ๗ วัน." ภิกษุผู้เจ้าถิ่นไปไหน ๆ มาก็ดี, แม้เธอก็พึงฉันอาคันตุกภัต.

อนึ่ง ถ้าว่า อาคันตุกภัตนั้น เป็นของที่เขาให้เนื่องในสำนัก ต้องให้ถือเอาในสำนัก. ถ้าสำนักอยู่ไกล เขาจึงให้เนื่องในโรงฉัน ต้องให้ถือเอาในโรงฉัน.

[๔๒๐] ก็ถ้าว่า ครั้นเมื่อภิกษุอาคันตุกะไม่มี ทายกจึงสั่งว่า "แม้ภิกษุผู้เจ้าถิ่น ก็ฉันได้" ดังนี้, สมควรที่ภิกษุผู้เจ้าถิ่นจะฉัน. เมื่อเขาไม่สั่ง ไม่ควร.

ทางของเรื่อง แม้ในคมิกภัตก็เหมือนกันนี้. ส่วนเนื้อความที่แปลกดังนี้:

อาคันตุกภิกษุ ย่อมได้แต่อาคันตุกภัตเท่านั้น.

คมิกภิกษุ ย่อมได้ทั้งอาคันตุกภัต ทั้งคมิกภัต. แม้ภิกษุผู้เจ้าถิ่นผู้จำนงจะหลีกไป ย่อมกลายเป็นคมิกภิกษุ ย่อมได้คมิกภัต. เหมือนอย่างว่า อาคันตุกภัต อันอาคันตุกภิกษุย่อมได้ฉันใด คมิกภัตนี้ อันคมิกภิกษุ ย่อมได้ตั้ง ๒-๓ วัน หรือ ๗ วัน ฉันนั้นหามิได้.

ภิกษุผู้ฉันด้วยตั้งใจว่า "เราจักไป" ตลอดวันนั้นไปไม่ได้ เพราะกรณียะอะไร ๆ ก็ตาม, แม้ในวันรุ่งขึ้นจะฉันก็ควร เพราะยังมีอุตสาหะ (ที่จะไป).

ในมหาปัจจรีแก้ว่า "เมื่อภิกษุตั้งใจว่า 'จักไป' ฉันเสร็จแล้ว พวกโจรดักทางเสียก็ดี, น้ำหลากมาก็ดี, ฝนตกก็ดี, หมู่เกวียนยังไม่ไปก็ดี, เธอผู้ยังมีอุตสาหะ พึงฉัน.

อันภิกษุผู้รอดูอุปัทวะเหล่านั้นอยู่ จะฉัน ๒-๓ วันก็ควร. แต่ภิกษุผู้อ้างเลศว่า "จักไป จักไป" ย่อมไม่ได้เพื่อฉัน.

คิลานภัตเล่า ถ้ามีพอแก่ภิกษุผู้อาพาธทั่วกัน, ก็พึงให้ให้ทั่วกัน หากว่าไม่พอ ก็พึงจัดลำดับให้ถือเอา.

ภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง ท่วงทีเหมือนคนไม่มีโรค ยังอาจไปภายในบ้านได้, รูปหนึ่งไม่อาจ รูปนี้ชื่อผู้อาพาธหนัก. พึงให้คิลานภัตแก่เธอแท้.

ภิกษุผู้อาพาธหนัก ๒ รูป, รูปหนึ่งรวยลาภ เป็นผู้มีชื่อเสียง ได้ขาทนียะโภชนียะมา, รูปหนึ่งอนาถา ต้องเข้าไปภายในบ้าน เพราะมีลาภอัตคัด, พึงให้คิลานภัตแก่รูปหลังนั้น.

ในคิลานภัต ไม่มีกำหนดวัน, ภิกษุผู้อาพาธพึงฉันตลอดเวลาที่โรคยังไม่สงบ เมื่อไม่ฉันโภชนะที่สบาย จะยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้.

แต่ในกาลใด เมื่อภิกษุผู้อาพาธนั้น แม้ฉันยาคูที่ระคน หรือภัตที่ระคน [๔๒๑] โรคก็ไม่กำเริบ, จำเดิมแต่กาลนั้นไป ไม่พึง

ฉันคิลานภัต.

คิลานุปัฏฐากภัตเล่า มีพอแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ทั่วถึงกัน พึงให้ให้ทั่วถึงกัน, หากว่าไม่พอ พึงจัดลำดับให้ถือเอา.

แม้คิลานุปัฏฐากภัตนี้ ก็พึงแจกให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุที่อาพาธหนัก ในบรรดาภิกษุผู้อาพาธ ๒ รูป.

สกุลใด ถวายทั้งคิลานภัต ทั้งคิลานุปัฏฐากภัต แก่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธที่อนาถา ในบรรดาภิกษุผู้อาพาธหนัก ๒ รูป ภัตในสกุลนั้น ถึงแก่ภิกษุผู้อาพาธรูปใด แม้ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุผู้อาพาธรูปนั้น ก็พึงให้ถือเอาในสกุลนั้นแล.

แม้ในคิลานะปัฏฐากภัต ก็ไม่มีกำหนดวัน. ภิกษุผู้อาพาธยังได้อยู่เพียงใด, แม้ผู้พยาบาลของเธอย่อมได้เพียงนั้น, เพราะเหตุนั้นภัต ๔ อย่างนี้ ถ้าเป็นของที่เขาถวายอย่างนี้ว่า "ภิกษุอาคันตุกะ, ภิกษุผู้เตรียมตัวจะไป, ภิกษุผู้อาพาธ, และภิกษุผู้พยาบาลภิกษุผู้อาพาธ, จงรับภิกษาของข้าพเจ้า" ย่อมควรแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑ-ปาติกธุดงค์. แต่ถ้าเป็นของที่เขาถวายอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าจัดภัตไว้ให้เป็นประจำ เพื่อภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น, ภิกษุอาคันตุกะเป็นต้นจงรับภัตของข้าพเจ้า" ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

[ภัตอีก ๓ ชนิด]

ภัตอื่นอีก ๓ ชนิดเหล่านี้ คือ ธุวภัต กุฏิภัต วารกภัต. ในภัต ๓ ชนิดนั้น นิตยภัต เรียกว่า ธุวภัต. ธุวภัตนั้น มี ๒ อย่าง คือ ของสงฆ์ ๑ ของเฉพาะบุคคล ๑.

ใน ๒ อย่างนั้น ธุวภัตใด อันทายกถวายให้เป็นประจำว่า "ข้าพเจ้าถวายธุวภัตแก่สงฆ์" ดังนี้ ธุวภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน. ก็แล ธุวภัตนั้น อันทายบอกถวายว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงรับภิกษาประจำของข้าพเจ้า" ดังนี้ ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

แม้ครั้นเมื่อธุวภัตเป็นของเฉพาะบุคคล อันทายกกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายธุวภัตแก่ท่านทั้งหลาย" ดังนี้ ธุวภัตนั้น ไม่ควรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์เท่านั้น. แต่เมื่อเขากล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาประจำของข้าพเจ้า" ดังนี้ ควรอยู่, ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์พึงยินดี.

แม้ถ้าว่าภายหลัง เมื่อล่วงไปแล้ว ๒-๓ วัน เขากล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงรับธุวภัต" ภัตนั้นควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ เพราะเป็นของที่เธอรับไว้ดีแล้วในวันแรก.

[๔๒๒] ที่ชื่อกุฏิภัต คือภัตที่ทายกสร้างที่อยู่ถวายสงฆ์แล้ว ถวายให้เป็นประจำอย่างนี้ว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้อยู่ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า จงรับภัตของพวกข้าพเจ้าเท่านั้น" ดังนี้ กุฏิภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน, พึงให้ภิกษุทั้งหลายรับมาฉัน.

ก็เมื่อทายกกล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้อยู่ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า จงรับภิกษาของพวกข้าพเจ้าเท่านั้น" ดังนี้ กุฏิภัตนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์. ส่วนกุฏิภัต

ใด อันทายกเลื่อมใสในบุคคลแล้วสร้างที่อยู่เพื่อบุคคลนั้น ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน" ดังนี้ กุฏิภัตนั้น ย่อมเป็นของบุคคลนั้นเท่านั้น ครั้นเมื่อบุคคลนั้นไปในที่ไหน ๆ เสีย พวกนิสิตพึงฉันแทน.

ที่ชื่อวารกภัต คือภัตที่ทายกถวายจำเดิมแต่เรือนใกล้ไปว่า "พวกข้าพเจ้าจักเปลี่ยนวาระกันบำรุงภิกษุทั้งหลาย ในสมัยที่ภิกษาหายาก," แม้วารกภัตนั้น ที่ทายถวายออกชื่อภิกษา ก็ควรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์. แต่เมื่อทายกกล่าวว่า "ถวายวารกภัต" ดังนี้ วารกภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัต.

ก็ถ้าว่า พวกทายกส่งข้าวสารเป็นต้นไปให้ว่า "สามเณรทั้งหลายจงหุงต้มถวาย" ดังนี้, ภัตนั้นควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ภัตเหล่านี้ ๓ กับภัตอีก ๔ มีอาคันตุกภัตเป็นต้น รวมเป็น ๗ ภัต ๗ นั้น รวมกับภัตอีก ๗ มีสังฆภัตเป็นต้น จึงเป็นภัต ๑๔ อย่างด้วยประการฉะนี้.

[ภัตอื่น ๔ อย่างในอรรถกถา]

อนึ่ง ในอรรถกถากล่าวภัต ๔ อย่างแม้อื่น คือ วิหารภัต อัฏฐกภัต จตุกภัต คุฬกภัต. ใน ๔ อย่างนั้น ที่ชื่อวิหารภัต ได้แก่ภัตที่เกิดแต่กัลปนาสงฆ์ในสำนักนั้น. สำนักภัตนั้น สงเคราะห์ด้วยสังฆภัต.

อนึ่ง วิหารภัตนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑ-ปาติกธุดงค์ ในฐานะทั้งหลายเช่นนั้น เพราะเป็นภัตที่พระขีณาสพ

ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ในติสสมหาวิหารและจิตตลบรรพตเป็นต้น (เคย) รับแล้ว อย่างที่เป็นภัตอันภิกษุแม้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ก็สามารถฉันได้. ส่วนภัตที่ทายกถวายอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุ ๘ รูป, ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุ ๔ รูป" ดังนี้ ชื่ออัฏฐกภัต และชื่อจตุกภัต.

อัฏฐกภัตและจตุกภัตแม้นั้น ที่ทายกถวายออกชื่อภิกษา ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

[๔๒๓] ภัตที่ทายกหมายบาตรไว้ ด้วยขนมมีรสอร่อยยิ่ง มีเครื่องปรุงมากแล้วถวาย ชื่อ คุฬกภัต. ภัต ๓ อย่างนี้ มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน.

แม้ภัตอื่นอีก ที่ชื่อ คุฬกภัต ก็ยังมี (คือ) คนทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ ให้ทำการฟังธรรมเป็นการใหญ่ และการบูชาในสำนักแล้วกล่าวว่า "พวกข้าพเจ้าไม่สามารถถวายแก่พระสงฆ์ทั้งสิ้นได้, ภิกษุ ๒-๓ ร้อย จงรับภิกษาของพวกข้าพเจ้า" ดังนี้, แล้วถวายน้ำอ้อยงบ เพื่อทราบจำนวนภิกษุ. คุฬกภัตนี้ ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

จีวรที่ควรแจก ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในจีวรขันธกะ ส่วนเสนาสนะที่ควรแจก และบิณฑบาตที่ควรแจก ข้าพเจ้าได้กล่าวในเสนาสนักขันธกะนี้ด้วยประการฉะนี้.

[คิลานปัจจัยที่ควรแจก]

ส่วนคิลานปัจจัยที่ควรแจก พึงทราบอย่างนี้ :-

บรรดาเภสัชมีเนยใสเป็นต้น พระราชาหรือราชมหาอมาตย์ ส่ง

เนยใสร้อยหม้อก็ดี พันหม้อก็ดี ไปสู่สำนักก่อน. พระภัตตุทเทสก์พึงตีระฆัง ให้ ๆ เต็มภาชนะที่ถือมา จำเดิมแต่เถรอาสน์ลงมา. เนยใสนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ถ้าว่า พระมหาเถระทั้งหลายเป็นผู้มักล่าช้า มาภายหลัง อย่าพึงกล่าวกะท่านว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังแจกแก่ภิกษุผู้มีพรรษา ๒๐, ลำดับของพวกท่านเลยไปเสียแล้ว," พึงพักลำดับไว้ ถวายแก่พระมหาเถระเหล่านั้นแล้ว จึงถวายตามลำดับในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลายได้ฟัง (ข่าว) ว่า "ที่สำนักโน้น มีเนยในเกิดขึ้นมาก" จึงพากันมาแม้จากสำนักในระยะโยชน์หนึ่ง. พึงให้ตั้งแต่สถานที่เธอทั้งหลายมาทัน ๆ กันยืนอยู่.

เมื่อพวกนิสิตมีอันเตวาสิกเป็นต้น จะรับแทนภิกษุทั้งหลายแม้ผู้มาไม่ทัน แต่เข้าอุปจารสีมาแล้ว ก็ควรให้แท้.

พวกนิสิตเหล่านั้นกล่าวว่า "ท่านจงให้แก่อุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้า ผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา" ดังนี้ ไม่พึงให้.

ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เนื่องเป็นอันเดียวกันกับภิกษุผู้เข้าสู่อุปจารสีมาแล้ว มีที่ประตูสำนักของตนก็ดี ที่ภายในแห่งสำนักทีเดียวก็ดี, สีมาชื่อว่า ขยายออกด้วยอำนาจบริษัท; เพราะฉะนั้น พึงให้. ๔๒๔ แม้เมื่อให้ส่วนแก่สังฆนวกะเสร็จแล้ว ก็พึงให้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้มาภายหลังเหมือนกัน.

แต่ว่า เมื่อส่วนที่ ๒ ได้ยกขึ้นสู่เถรอาสน์แล้ว ส่วนที่ ๑ ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้มาทีหลังอีก, พึงให้ตามลำดับพรรษาตั้งแต่

ส่วนที่ ๒ ไป เนยใสเป็นของที่ทายกเข้าไปสู่อุปจารสีมาแล้วให้ในที่ใด ที่หนึ่ง, เนยใสทั้งหมด พึงแจกในที่ประชุมเท่านั้น.

ในสำนักใด มีภิกษุ ๑๐ รูป และหม้อเนยใสเป็นต้น อันทายก ถวาย ๑๐ หม้อเหมือนกัน, ในสำนักนั้น พึงแจกกันรูปละหม้อ.

เนยใสมีหม้อเดียว, ภิกษุมี ๑๐ รูป, พึงแหล่งออกแล้วให้ถือเอา.

ถ้าว่า ภิกษุเหล่านั้นถือเอาว่า "เนยใสทั้งหม้อตามที่ตั้งอยู่นั่นแล ย่อมถึงแก่พวกเรา" ดังนี้, เนยใสนั้น เป็นอันถือเอาไม่ชอบ, ย่อมเป็น ของสงฆ์ในที่ซึ่งตนไปแล้ว ๆ ที่เดียว.

แต่ว่า ภิกษุเอียงหม้อ เทเนยใสลงในภาชนะหน่อยหนึ่งแล้ว กล่าวว่า "นี่ถึงแก่พระมหาเถระ, ที่เหลือถึงแก่พวกเรา" ดังนี้แล้ว กลับใส่เนยใสนั้นลงในหม้อนั่นเอง ถือเอาไปตามต้องการ ควรอยู่.

ถ้าว่า เนยเป็นแท่ง แม้ขีดเป็นรอยถือเอาด้วยคิดว่า "ส่วนอื่น จากรอยที่ขีด ย่อมถึงแก่พระมหาเถระ, ส่วนที่เหลือถึงแก่พวกเรา" ดังนี้ ย่อมเป็นอันถือเอาชอบ.

ในภิกษุและหม้อเนยใส แม้หย่อนหรือเกินกว่ากำหนดดังกล่าว แล้ว ก็พึงแบ่งกันโดยอุบายนั้นแล. ก็ถ้าว่า ภิกษุมีอยู่รูปเดียว เนยใส ก็มีอยู่หม้อเดียว, ภิกษุนั้นจะตีระฆังแล้วถือเอาด้วยคิดว่า "นี้ถึงแก่ เรา" ดังนี้ก็ดี ควรอยู่. แม้จะให้ถึง (แก่ตน) ทีละน้อย ๆ อย่างนี้ ว่า "นี้ส่วนที่ ๑ ถึงแก่เรา นี้ส่วนที่ ๒" ดังนี้ ก็ควร. แม้ในเภสัช ที่เหลือมีเนยข้นเป็นต้น ก็นัยนี้.

แต่ว่า รอยขีดไม่คงอยู่ในน้ำมันงาเป็นต้นที่ใสใด, น้ำมันงาเป็นต้น

นั้น พึงตักแจกแท้.

เภสัชมีขิงสดและพริกเป็นต้นก็ดี, สมณบริขารมีบาตรและภาชนะที่เหลือเป็นต้นก็ดี, ทั้งหมด พึงกำหนดให้ดีแล้วแจกตามนัยอันสมควรแก่อธิบายดังกล่าวแล้วนั่นแล.

[๔๒๕] ภิกษุผู้เฉลียวฉลาด พึงพิจารณาลาลีและอรรถกถา แล้วอย่าประมาท แจกปัจจัยของสงฆ์อย่างนั้นเถิด.

กถาว่าด้วยปัจจัยที่ควรแจกโดยอาการทั้งปวง จบแล้วด้วยประการฉะนี้.

[ว่าด้วยหน้าที่ผู้แจก]

ภิกษุเจ้าหน้าที่ มีเจ้าหน้าที่แจกยาคูเป็นต้น ที่สงฆ์สมมติตั้งไว้ไม่ต้องถาม (สงฆ์) ก่อนก็ได้ พึงให้ชนทั้งหลายผู้มาสู่สถานที่แจกคนละกึ่งส่วน. แต่ว่า ภิกษุที่มิได้รับสมมติต้องอปโลกน์ให้.

เจ้าหน้าที่ผู้แจกของเล็กน้อย พึงให้เข็ม ๒ เล่ม คือ ยาวเล่มหนึ่งสั้นเล่มหนึ่ง แก่ภิกษุผู้ทำจีวรกรรมซึ่งกล่าวอยู่ว่า "ท่านจงให้เข็ม" ดังนี้. ไม่มีกิจที่จะต้องถามเพราะเกิดความรังเกียจว่า "ภัณฑะของสงฆ์ไม่ควรแจก."

พึงให้มีดเล็กเล่มหนึ่ง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยมีดเล็ก.

พึงให้รองเท้าคู่หนึ่ง แก่ภิกษุผู้ประสงค์จะเดินทางกันดาร.

พึงให้ประคดเอว แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยประคดเอว.

พึงให้อังสะ แก่ภิกษุผู้มา (ขอ) ว่า "อังสะของข้าพเจ้าเก่าแล้ว."

พึงให้ผ้ากรองน้ำ แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยผ้ากรองน้ำ.

พึงให้กระบอกกรอง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยกระบอกกรอง ถ้าไม่มีผ้า พึงให้กระบอกกรองพร้อมทั้งผ้า.

เมื่อภิกษุขออยู่ว่า "ข้าพเจ้าจักเพิ่มแผ่นผ้าดาม" พึงให้ให้พอแก่กุสิและอัฑฒกุสิ.

เมื่อภิกษุมา (บอก) ว่า "ผ้ามณฑลไม่พอ" พึงให้ผ้ามณฑลผืนหนึ่ง, พึงให้ผ้าอัฑฒมณฑล ๒ ผืน. เมื่อเธอขอผ้ามณฑล ๒ ผืน ไม่พึงให้ ๒ ผืน.

พึงให้ผ้าที่พอแก่จีวรตัวหนึ่ง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยผ้าอนุวาตด้านรีและด้านสกัด.

ตวงเภสัชได้ประมาณทะนานหนึ่ง พึงให้ส่วนที่ ๓ จากทะนานหนึ่งนั้น แก่ภิกษุผู้อาพาธ ซึ่งมีความต้องการด้วยเภสัชมีเนยใสและเนยข้นเป็นต้น.

ครั้นใน ๓ วันอย่างนั้น ครบทะนานหนึ่งแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๔ ไป ต้องเรียนสงฆ์แล้วจึงให้.

ในน้ำอ้อยงบเล่า พึงให้ส่วนที่ ๓ ในวันหนึ่ง. [๔๒๖] เมื่อเต็มงบโดยครบ ๓ วันอย่างนั้นแล้ว ต่อแต่นั้นไป ต้องเรียนสงฆ์แล้วจึงให้.

คำที่เหลือทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

เสนาสนักขันธก วรรณนา จบ.

[๔๒๗] สังฆเภทักขันธก วรรณนา

วินิจฉัยในสังฆเภทักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา** มีความว่า อมาตย์ ๑๐ คน มีกาฬุทายีอามาตย์เป็นต้น พร้อมด้วยพวกบริวาร และชนเป็นอันมากเหล่าอื่น ชื่อศากยกุมารผู้ปรากฏแล้ว ๆ.

บทว่า **อมฺหากํ** คือ ในเราทั้งหลาย. อีกอย่างหนึ่ง มีคำอธิบายว่า "จากสกุลของเราทั้งหลาย."

สองบทว่า **ฆราวาสตฺถํ อนุสิสฺสามิ** มีความว่า กิจอันใด เธอพึงทำในฆราวาส พี่จักให้ทราบกิจนั้น.

บทว่า **อติเนตพฺพํ** คือ พึงไขน้ำเข้า.

บทว่า **นินฺเนตพฺพํ** มีความว่า น้ำจะเป็นของเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยประการใด พึงให้โดยประการนั้น.

บทว่า **นิทฺทาเปตพฺพํ** คือ พึงดายหญ้า.

สองบทว่า **ภุสิกา อุทฺธราเปตพฺพา** มีความว่า ธัญญชาติที่ปนกับฟางละเอียด พึงคัดออกแม้จากฟาง.

บทว่า **โอผุนาเปตพฺพํ** มีความว่า พึงยังลมให้ถือเอา (พึงให้ลมพัด) เพื่อฝัดโปรยหญ้าและฟางละเอียดออก.

ข้อว่า **เตนหิ ตฺวญฺเญว ฆราวาสตฺเถน อุปชานาหิ** มีความว่า

ท่านนั่นแลพึงทราบเพื่อการครองเรือน.

ในคำว่า **อหํ ตยา ยถาสุขํ ปพฺพชาหิ** นี้ พึงทราบเนื้อความดังนี้ :-

"อนุรุทธศากยะเป็นผู้ใคร่เพื่อจะกล่าวโดยเร็ว ด้วยความรักในพระสหายว่า 'เรากับท่านจักบวช' เป็นผู้มีหฤทัยอันความโลภสิริราชสมบัติที่เหนี่ยวรั้งไว้อีก กล่าวได้แต่เพียงว่า 'เรากับท่าน' เท่านั้นแล้วไม่สามารถกล่าวคำที่เหลือ."

บทว่า **นิปฺปาติตา** มีความว่า กุมารทั้งหลาย อันอุบาลีนี้ให้ออกไปแล้ว.

บทว่า **มานสฺสิโน** มีความว่า พวกหม่อมฉัน เป็นคนอันมานะอาศัยอยู่, มีคำอธิบายว่า พวกหม่อนฉันเป็นคนเจ้ามานะ.

ในบทว่า **ปรทตฺตวุตฺโต** นี้ มีความว่า ชื่อผู้เป็นไปด้วยปัจจัยอันชนอื่นให้ เพราะเป็นผู้เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยอันชนอื่นให้.

บาทแห่งคาถาว่า **ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา** มีความว่า กิเลสเครื่องยังจิตให้กำเริบทั้งหลาย ชื่อว่าไม่มีในจิตของผู้ใด เพราะเหตุว่า ความโกรธนั้น เป็นกิเลสอันมรรคที่ ๓ ถอนเสียแล้ว.

[๔๒๘] ก็เพราะสมบัติชื่อว่าภวะ, วิบัติ ชื่อว่าวิภวะ. อนึ่งความเจริญ ชื่อว่าภวะ, ความเสื่อม ชื่อว่าวิภวะ. ความเที่ยง ชื่อว่าภวะความขาดสูญ ชื่อว่าวิภวะ, บุญ ชื่อว่าภวะ, บาป ชื่อว่าวิภวะ, คำว่า **'วิภวะ'** และ **'อภวะ'** นี้ เป็นอันเดียวกันโดยใจความแท้: เหตุนั้น ในบาทแห่งคาถาว่า "**อิติ ภวาภวตญฺจ วีติวตฺโต**" นี้ พึงเห็นเนื้อความ

อย่างนี้แลว่า "ความมีและความไม่มี มีประการอย่างนั้น คือ มีประการหลากหลายนั้นใด อันพระผู้มีพระภาคตรัสด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ, ความเจริญและความเสื่อม, ความเที่ยงและความขาดสูญ, บุญและบาป, ผู้นั้นก้าวล่วงความมีและความไม่มี มีประการอย่างนั้น ๆ โดยนัยนั้น ตามสมควรแก่เหตุ ด้วยมรรคแม้ ๔."

บทว่า **นานุภวนฺติ** มีความว่า ย่อมไม่สามารถ, อธิบายว่า "การเห็นบุคคลนั้น แม้เทวดาทั้งหลาย ก็ได้ด้วยยาก."

บทว่า **อหิเมขลิกาย** คือ พันงูไว้ที่สะเอว.

บทว่า **อุจฺฉงฺค** ได้แก่ ที่อวัยวะทั้งหลาย.

บทว่า **สมฺมนฺนติ** ได้แก่ นับถือ.

หลายบทว่า **ยํ ตุโม กริสฺสติ** มีความว่า เขาจักกระทำซึ่งกรรมใด.

ในคำว่า **เขฬาสโก** นี้ มีความว่า เทวทัต อันพระผู้มีพระ-ภาคตรัสว่า 'ผู้กินน้ำลาย' เพราะคำอธิบายว่า "ปัจจัยที่เกิดขึ้นด้วยมิจฉาชีพ อันพระอริยทั้งหลายพึงคายเสีย เป็นเช่นกับน้ำลาย, เทวทัตนี้ ย่อมกลืนกินซึ่งปัจจัยเห็นปานนั้น."

สองบทว่า **ปตฺถทฺเธน กาเยน** มีความว่า มีกายแข็งทื่อคล้ายใบลาน. เทวทัต เมื่อจะยกตนเองโดยสภาพที่เป็นพระญาติของพระราชาว่า "พระราชาทรงรู้จักเรา" จึงกล่าวว่า "**มวํ โข ภเณ ราชญาตกา นาม**."

บทว่า **ปหฏฺฐกณฺณวาโล** มีความว่า ช้างนาฬาคิรีกระทำหู

ทั้ง ๒ ให้หยุดนิ่ง.

บาทคาถาว่า **ทุกฺขํ หิ กุญฺชร นาคมาสโท** มีความว่า กุญชร ผู้เจริญ ชื่อว่าการเข้าใกล้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ผู้ไม่ยินดีด้วยจิต คิดฆ่า เป็นทุกข์.

บทว่า **นาคหตสฺส** มีความว่า สุคติของบุคคลผู้ฆ่าพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ย่อมไม่มี.

สองบทว่า **ปฏิกุฏฺโต ปฏิสกฺกิ** มีความว่า ช้างนาฬาคิรี บ่าย หน้าไปหาพระตถาคตแล้ว ย่อลงด้วย ๒ เท้าหน้า.

ในบทว่า **อลกฺขิโก** นี้ มีความว่า เทวทัตนี้ย่อมไม่กำหนด. [๔๒๙] อธิบายว่า ย่อมไม่รู้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้ไม่กำหนด. เทวทัตย่อมไม่รู้ว่า "เราทำกรรมลามกอยู่." เทวทัตนั้น อันใคร ๆ ไม่พึงกำหนดหมายได้ อธิบายว่า "อันใคร ๆ ไม่พึงเห็น" เพราะ- ฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้อันใคร ๆ กำหนดไม่ได้ (ว่าลามกเพียงไร).

ในบทว่า **ติกโภชนํ** นี้ มีความว่า โภชนะอันชน ๓ คนพึงบริโภค.

สองบทว่า **ตํ ปญฺญาเปสฺสามิ** มีความว่า เราจักอนุญาต ติกโภชนะนั้น. แต่ในคณโภชนะ ภิกษุต้องทำตามธรรม.

บทว่า **กปฺปํ** ได้แก่ อายุกัลป์หนึ่ง.

บทว่า **พฺรหฺมปุญฺญํ** ได้แก่ บุญอันประเสริฐที่สุด.

สองบทว่า **กปฺปํ สคฺคมฺหิ** ได้แก่ อายุกัลป์หนึ่งนั้นเอง.

หลายบทว่า **อถ โข เทวทตฺโต สงฺฆํ ภินฺทิตวา** มีความว่า ได้ยินว่า เทวทัตนั้น ครั้นให้จับสลากอย่างนั้นแล้ว ทำอุโบสถแผนก

หนึ่ง ในกรุงราชคฤห์นั้นนั่นแลแล้วจึงไป, ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคำนี้ว่า **อถ โข เทวทตฺโต** เป็นอาทิ.

หลายบทว่า **ปิฏฺฐิ เม อาคิลายติ** มีความว่า หลังของเรา ย่อมเมื่อย เพราะมีเวทนากล้า ด้วยการนั่งนาน.

หลายบทว่า **ตมหํ อายมิสฺสามิ** มีความว่า เราจักเหยียดหลังนั้น.

ความรู้จิตของผู้อื่นอย่างนี้ว่า "ใจของท่านเป็นอย่างนี้บ้าง ใจของท่านเป็นอย่างนั้นบ้าง" ดังนี้ แล้วแสดงธรรมพอเหมาะเจาะแก่จิตของผู้อื่นนั้น ชื่อว่าการพร่ำสอนมีการดักใจเป็นอัศจรรย์.

บทว่า **มมานุกุพฺพํ** มีความว่า เมื่อทำกิริยาเลียนเรา.

บทว่า **กปโณ** ความว่า ถึงทุกข์แล้ว.

บทว่า **มหาวราหสฺส** ความว่า เมื่อพญาช้าง.

บทว่า **มหึ วิกุพฺพโต** ความว่า ทำลายแผ่นดิน.

สองบทว่า **ภึงสํ ฆสานสฺส** ความว่า เคี้ยวกินเหง้า (บัว).

ในคำว่า **นทีสุ ชคฺคโต** นี้ มีเนื้อความว่า ได้ยินว่า พญาช้างนั้น เมื่อลงสู่สระโบกขรณี อันมีนามว่า 'นที' นั้น เล่นอยู่ในเวลาเย็น ชื่อว่ายังราตรีทั้งปวงให้ผ่านไป คือทำความเป็นผู้ตื่น.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เล่นอยู่ในน้ำ."

[ว่าด้วยองค์แห่งทูตเป็นต้น]

บทว่า **สุตา** ได้แก่ ผู้ฟัง.

บาทคาถาว่า **อสนฺทิทฺโธ จ อกฺขาติ** มีความว่า เป็นผู้ไม่มีความสงสัยบอกว่า คือผู้บอกประกอบด้วยอำนาจแห่งถ้อยคำอันสืบต่อกัน

ตามลำดับ. เทวทัตจะเกิดในอบาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเป็นชาวอบาย. เธอเป็นชาวนรกก็เหมือนกัน. เทวทัตจักตั้งอยู่ตลอดกัลป์ (ในนรก) เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ตั้งอยู่ตลอดกัลป์.

บัดนี้ เทวทัต แม้พระพุทธเจ้าตั้งพันองค์ ก็ไม่อาจแก้ไขได้ เพราะฉะนั้น เธอจึงชื่อว่า **อเตกิจฺโฉ** ผู้อันพระพุทธเจ้าเยียวยาไม่ได้.

[๔๓๐] หลายบทว่า **มา ชาติ โกจิ โลกสฺมึ** มีความว่า แม้ในกาลไหน ๆ สัตว์ไร ๆ อย่า (เกิด) ในโลกเลย.

บทว่า **อุปปชฺชถ** ได้แก่ เกิด.

บาทคาถาว่า **ชลํว ยสสา อฏฺฐา** มีความว่า เทวทัตตั้งอยู่ประหนึ่งผู้รุ่งเรืองด้วยยศ.

บาทคาถาว่า **เทวทตฺโตติ เม สุตํ** มีความว่า แม้คำที่พระผู้มีพระภาคทรงสดับแล้วว่า "เทวทัตเป็นเช่นนี้" ก็มีอยู่, คำว่า "เทวทัตตั้งอยู่ ประหนึ่งผู้รุ่งเรืองด้วยยศ" นี้ พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวหมายเอาคำที่พระผู้มีพระภาคทรงสดับแล้วนั่นแล.

ในคำว่า **โส ปมาทํ อนุจิณฺโณ** นี้ มีความว่า เทวทัตนั้นย่อมสร้างสมความประมาท เพราะฉะนั้น เธอจึงชื่อว่าผู้สร้างสมเนือง ๆ อธิบายว่า ความประมาทอันเธอไม่ละเสีย.

สองบทว่า **อาสชฺช นํ** มีความว่า ถึง หรือว่า เบียดเบียนพระตถาคตนั่น ด้วยจิตลามก.

ส่วนคำว่า **อวีจินิรยํ ปตฺโต** นี้ เป็นคำกล่าวเนื้อความที่ล่วงไปแล้ว เป็นไปในความหวัง.

บทว่า **เภสฺมา** คือ นำภัยมา.

[ว่าด้วยสังฆราชี]

ข้อว่า **เอกโต อุปาลิ เอโก** มีความว่า ในฝ่ายธรรมวาที มีรูปเดียว

ข้อว่า **เอกโต เทฺว** ความว่า ในฝ่ายอธรรมวาที มี ๒ รูป.

ข้อว่า **จตุตฺโถ อนุสาเวติ สลากํ คาเหติ** มีความว่า อธรรม-วาทีเป็นรูปที่ ๔ คิดว่า "เราจักทำลายสงฆ์."

บทว่า **อนุสาเวติ** ความว่า ประกาศให้ผู้อื่นพลอยรับรู้. อธิบายว่า "เธอประกาศเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการอย่างนี้ว่า 'ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงอธรรมว่า ธรรม' ดังนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า 'ทั้งพวกท่าน ทั้งพวกเรา ไม่ความกลัวต่อนรกเลย, ทางแห่งอเวจี 'ทั้งพวกท่าน ทั้งปิดไว้, พวกเราไม่กลัวต่ออกุศล, ก็ถ้าว่า ข้อนี้ พึงเป็นสภาพมิใช่ธรรม หรือข้อนี้ พึงเป็นสภาพมิใช่วินัย หรือว่า ข้อนี้ไม่พึงเป็นคำสั่งสอนของพระศาสดาไซร้; เราทั้งหลายไม่พึงถือเอา."

ข้อว่า **สลากํ คาเหติ** มีความว่า ก็แล ครั้นประกาศอย่างนี้แล้ว จึงบอกให้จับสลากว่า "ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้, ท่านทั้งหลายจงชอบใจสลากนี้."

แม้ในบททั้งหลายว่า "**เอกโต อุปาลิ เทฺว โหนฺติ**" เป็นอาทิ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ข้อว่า **เอวํ โข อุปาลิ สงฺฆราชิ เจว โหติ สงฺฆเภโท จ** มีความว่า ความร้าวรานแห่งสงฆ์ด้วย ความแตกแห่งสงฆ์ด้วย ย่อม

มี ด้วยเหตุเพียงให้จับสลากอย่างนี้, ก็แต่ว่า สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันแล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ก็หาไม่.

ในคำนี้ว่า "อุบาลี ภิกษุแล ผู้ปกตัตต์ มีสังวาสเสมอกัน ตั้งอยู่ในสีมาเสมอกัน จึงทำลายสงฆ์ได้" ดังนี้ พึงมีคำถามว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเทวทัต ชื่อว่าปกตัตต์อย่างไร ๔๓๑ พระเทวทัตไม่ใช่ผู้ปกตัตต์ก่อน เพราเธอให้ฆ่าพระราชา และเพราะเธอทำโลหิตุปบาทอย่างหรเล่า ?"

ข้าพเจ้าขอกล่าวในคำถามนี้ว่า "การให้ฆ่าพระราชา ชื่อว่าไม่มี เพราะคำสั่งบังคับคลาดเสียก่อน, จริงอยู่ คำสั่งบังคับของพระเทวทัตนั้นอย่างนี้ว่า กุมาร ถ้ากระนั้น ท่านจงฆ่าพระบิดาแล้วเป็นพระราชาเถิด, เราจักฆ่าพระผู้มีพระภาคแล้วเป็นพระพุทธเจ้า," แต่กุมารเป็นพระราชาแล้ว จึงยังพระบิดาให้สิ้นชีพในภายหลัง; การให้ฆ่าพระราชา ชื่อว่าไม่มี เพราะคำสั่งบังคับคลาดเสียก่อน ด้วยประการฉะนี้

ส่วนความเป็นอภัพพบุคคล ซึ่งมีโลหิตุปบาทเป็นปัจจัย พระ-ผู้มีพระภาคมิได้ตรัสแล้ว ในเมื่อโลหิตุปบาท พอพระเทวทัตทำแล้วเท่านั้น. อันข้อที่พระเทวทัตนั้นเป็นอภัพพบุคคล เว้นคำของพระผู้มี-พระภาคเสียแล้ว ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะยกขึ้นได้. ส่วนคำว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ยังโลหิตให้ห้อขึ้น เป็นอนุปสัมบัน ไม่พึงให้อุปสมบท เป็นอุปสัมบัน พึงให้ฉิบหายเสีย" นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสภายหลังแต่สังฆเภท; เพราะเหตุนั้น สงฆ์ชื่อว่าอันพระเทวทัตผู้ปกตัตต์ทำลายแล้ว.

[ว่าด้วยสังฆเภท]

วินิจฉัยในเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการ มีข้อว่า "แสดงอธรรมว่าธรรม" เป็นต้น.

โดยสุตันตปริยายก่อน. กุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่าธรรม, อกุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่าอธรรม.

อนึ่ง โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ "สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘" ชื่อว่าธรรม. ข้อนี้ คือ "สติปัฏฐาน ๓ สัมมัปปธาน ๓ อิทธิบาท ๓ อินทรีย์ ๖ พละ ๖ โพชฌงค์ ๘ มรรคมีองค์ ๙" ชื่อว่าธรรม.

อนึ่ง ข้อนี้ คือ "อุปาทาน ๔ นีวรณ์ ๕ อนุสัย ๗ มิจฉัตตะ ๘" ชื่อว่าอธรรม. ข้อนี้ คือ "อุปาทาน ๓ นีวรณ์ ๔ อนุสัย ๖ มิจฉัตตะ ๗" ชื่อว่าอธรรม.

บรรดาธรรมและอธรรมนั้น ๔๓๒ ภิกษุทั้งหลายผู้ถือเอาส่วนคืออธรรมอันหนึ่ง บางข้อบางอย่าง กล่าวอยู่ซึ่งอธรรมนั้นว่า "นี้เป็นธรรม ด้วยทำในใจว่า 'เราจักทำอธรรมนี้ว่าธรรม' ด้วยประการอย่างนี้ สกุลแห่งอาจารย์ของพวกเราจักยอดเยี่ยม, และพวกเราจักเป็นคนมีหน้ามีตาในโลก" ชื่อว่าแสดงอธรรมว่า "ธรรม"

เมื่อถือเอาส่วนอันหนึ่ง ในส่วนแห่งธรรมทั้งหลายกล่าวอยู่ว่า "นี้เป็นอธรรม" อย่างนั้นนั่นแล ชื่อว่าแสดงธรรมว่า "มิใช่ธรรม"

โดยวินัยปริยาย ส่วนกรรมที่พึงโจทย์แล้วให้ ให้การแล้วทำตามปฏิญญา ด้วยวัตถุที่เป็นจริง ชื่อว่าธรรม. กรรมที่ไม่โจทย์ ไม่ให้ให้การ ทำด้วยไม่ปฏิญญา ด้วยวัตถุไม่เป็นจริง ชื่อว่าอธรรม.

โดยสุตันตปริยาย ข้อนี้ คือ "ราควินัย โทสวินัย โมหวินัย สังวร ปหานะ การพิจารณา" ชื่อว่าวินัย. ข้อนี้ คือ "ความไม่กำจัดกิเลสมีราคะเป็นต้น ความไม่สำรวม ความไม่ละ การไม่พิจารณา" ชื่อว่าอวินัย.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ "วัตถุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนา-สมบัติ สีมาสมาบัติ ปริสสมบัติ" ชื่อว่าวินัย. ข้อนี้ คือ "วัตถุวิบัติ ฯลฯ ปริสวิบัติ" ชื่อว่าอวินัย.

โดยสุตันตปริยาย คำนี้ว่า "สติปัฏฐาน ๔ ฯ ล ฯ อริยมรรคมีองค์ ๘ " ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงภาษิตแล้ว ตรัสแล้ว. คำนี้ว่า "สติปัฏฐาน ๓ ฯลฯ มรรคมีองค์ ๙" ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงภาษิตแล้ว ไม่ตรัสแล้ว.

โดยวินัยปริยาย คำนี้ว่า "ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงภาษิตแล้ว ตรัสแล้ว. คำนี้ว่า "ปาราชิก ๓ สังฆาทิเสส ๑๔ อนิยต ๓ นัสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๑" ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงภาษิตแล้ว ไม่ตรัสแล้ว.

โดยสุตันตปริยาย [๔๓๓] ข้อนี้ คือ "การเข้าผลสมาบัติ การเข้ามหากรุณาสมาบัติ การเล็งดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักษุทุวัน การ

แสดงสุตตันตะ การตรัสชาดกเนื่องด้วยความเกิดเรื่องขึ้น" ชื่อว่าอันพระตถาคตประพฤติเสมอ. ข้อนี้ คือ "การไม่เข้าผลสมาบัติทุกวัน ฯ ล ฯ การไม่ตรัสชาดก" ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงประพฤติเลย.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ "การอยู่จำพรรษาแล้ว บอกลาแล้ว จึงหลีกไปสู่ที่จาริกของภิกษุผู้รับนิมนต์แล้ว การปวารณาแล้วจึงหลีกไปสู่ที่จาริก ความทำการต้อนรับก่อนกับภิกษุอาคันตุกะ" ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงประพฤติเสมอ ความไม่กระทำกิจมีไม่บอกลาก่อนเที่ยวไปสู่ที่จาริกนั้นนั่นแล ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงประพฤติเลย.

โดยสุตันตปริยาย ข้อนี้ คือ "สติปัฏฐาน ๔ ฯลฯ อริยมรรคมองค์ ๘" ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงบัญญัติแล้ว. ข้อนี้ คือ "สติปัฏฐาน ๓ ฯ ล ฯ มรรคมีองค์ ๙" ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงบัญญัติแล้ว.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ "ปาราชิก ๔ ฯ ล ฯ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐" ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงบัญญัติแล้ว. ข้อนี้ คือ "ปาราชิก ๓ ฯ ล ฯ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๑" ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงบัญญัติแล้ว.

อนาบัติที่พระตถาคตตรัสแล้วในสิกขาบทนั้น ๆ ว่า "ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่รู้ ผู้ไม่มีไถยจิต ผู้ไม่ประสงค์จะให้ตาย ผู้ไม่ประสงค์จะอวด ผู้ไม่ประสงค์จะปล่อย" ชื่อว่าอนาบัติ อาบัติที่พระตถาคตตรัสแล้วโดยนัยเป็นต้นว่า "เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้รู้อยู่ ผู้มี

ไถยจิต" ชื่อว่าอาบัติ. อาบัติ ๕ กอง ชื่อว่าอาบัติเบา. อาบัติ ๒ กองชื่อว่าอาบัติหนัก. อาบัติ ๖ กอง ชื่อว่าอาบัติมีส่วนเหลือ. กองอาบัติปาราชิกกองเดียว ชื่อว่าอาบัติไม่มีส่วนเหลือ. อาบัติ ๒ กอง ชื่อว่าอาบัติชั่วหยาบ. อาบัติ ๕ กอง ชื่อว่าอาบัติไม่ชั่วหยาบ.

ก็ในธรรมและอธรรมเป็นต้น ที่กล่าวแล้วโดยวินัยปริยายนี้ ภิกษุผู้กล่าวอยู่ซึ่งธรรมมีประการดังกล่าวแล้วว่า "นี้ไม่ใช่ธรรม" โดยนัยก่อนนั่นแล ชื่อว่าแสดงธรรมว่า "มิใช่ธรรม."

[๔๓๔] เมื่อกล่าวอยู่ซึ่งข้อที่มิใช่มินัยว่า "นี้เป็นวินัย" ชื่อว่าแสดงข้อที่มิใช่วินัยว่า "วินัย" ฯ ล ฯ เมื่อกล่าวอยู่ซึ่งอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า "นี้เป็นอาบัติชั่วหยาบ" ชื่อว่าแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า "อาบัติชั่วหยาบ."

ครั้นแสดงอธรรมว่า "เป็นธรรม" ฯ ล ฯ หรือครั้นแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า "อาบัติชั่วหยาบ" อย่างนั้นแล ได้พวกแล้วกระทำสังฆกรรม ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแผนก ในสีมาเดียวกัน สงฆ์ชื่อว่าเป็นอันภิกษุเหล่านั้นทำลายแล้ว.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นย่อมแตกไปเพราะเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการนี้" เป็นอาทิ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อปกสฺสนฺติ** มีความว่า ย่อมแย่ง คือย่อมแบ่งซึ่งบริษัท ได้แก่ย่อมคัดบริษัทให้ลุกไปนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

บทว่า **อวปกาสนฺติ** มีความว่า ย่อมยุยงอย่างยิ่ง คือ ภิกษุทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่ปรองดองกันโดยประการใด ย่อมกระทำโดยประการนั้น.

อาเวณิกํ คือ แผนกหนึ่ง

ข้อว่า **เอตฺตาวตา โข อุปาลิ สงฺโฆ ภินฺโน โหติ** มีความว่า ครั้นเมื่อภิกษุทั้งหลาย แสดงวัตถุอันใดอันหนึ่งแม้วัตถุเดียว ใน เภทกรวัตถุ ๑๘ แล้ว ให้ภิกษุทั้งหลายหมายรู้ด้วยเหตุนั้น ๆ ว่า "ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ ท่านจงชอบใจสลากนี้" ดังนี้ ให้จับสลากแล้ว ทำสังฆกรรมแผนกหนึ่ง อย่างนั้นแล้ว สงฆ์ย่อมเป็นอันแตกกัน. ส่วนในคัมภีร์บริวาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อุบาลี สงฆ์ย่อมแตกกันด้วยอาการ[๑] ๕" เป็นอาทิ. คำนั้นกับลักษณะแห่งสังฆเภทนี้ ที่ตรัสในสังฆเภทักขันธกะนี้ โดยใจความไม่มีความแตกต่างกัน. และข้าพเจ้าจักประกาศข้อแตกต่างกันแห่งคำนั้น ในคัมภีร์บริวารนั้นแล.

คำที่เหลือในบททั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

สังฆเภทักขันธก วรรณานา จบ.

๑. ปริวาร. ๔๙๕.

[๔๕๓] วัตตักขันธก วรรณนา

[วินิจฉัยในวัตตักขันธกะ]

วินิจฉัยในวัตตักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่ใกล้อุปจารสีมา ด้วยพระพุทธพจน์นี้ว่า "บัดนี้ เราจักเข้าสู่อาราม;" เพราะฉะนั้น ภิกษุถึงอุปจารสีมาแล้ว พึงทำคารวกิจทั้งปวง มีถอดรองเท้าเป็นต้น.

บทว่า **คเหตฺวา** ได้แก่ ใช้ไม้เท้าคอนรองเท้าไป.

บทว่า **ปฏิกฺกมนฺติ** ได้แก่ ประชุมกัน.

หลายบทว่า **อุปาหนปุญฺฉนโจฬํ ปุจฺฉิตฺวา อุปาหนา ปุญฺฉิตพฺพา** มีความว่า พึงถามภิกษุทั้งหลายผู้เจ้าถิ่นว่า "ผ้าเช็ดรองเท้าอยู่ที่ไหน ?"

บทว่า **วิสชฺเชตพฺพํ** คือ พึงผึ่งไว้.

ข้อว่า **โคจโร ปุจฺฉิตพฺโพ** มีความว่า พึงถามถึงที่เที่ยว เพื่อภิกษาอย่างนี้ว่า "โคจรคามอยู่ใกล้หรือไกล ? ภิกษุพึงเที่ยวบิณฑบาตแต่เช้า หรือสาย ?" ดังนี้. บ้านของพวกมิจฉาทิฏฐิก็ดี บ้านที่มีภิกษาเขาจำกัดไว้ก็ดี ชื่อว่าอโคจร.

ภิกษาในบ้านใด เขาถวายแก่ภิกษุรูปเดียว ๒ รูป, บ้านแม้นั้นก็ควรถาม.

หลายบทว่า **ปานียํ ปุจฺฉิตพฺพํ, ปริโภชนียํ ปุจฺฉิตพฺพํ** มีความว่า พึงถามถึงน้ำฉันน้ำใช้อย่างนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ย่อมดื่มน้ำที่ควรดื่มแห่งสระนี้ ทั้งทำการใช้สอย มีอาบเป็นต้นด้วยหรือ ?" สัตว์ร้ายหรือเหล่าอมนุษย์ ย่อมมีในสถานบางตำบล; เพราะฉะนั้น จึงควรถามว่า "ควรเข้าไปเวลาไร ? ควรออกมาเวลาไร ?"

สองบทว่า **พหุ ฐิเตน** มีความว่า เห็นทางของงูหรือของอมนุษย์กำลังออกไป พึงยืนดูอยู่ข้างนอก.

หลายบทว่า **สเจ อุสฺสหติ โสเธตพฺโพ** มีความว่า ถ้าว่าตนสามารถ, พึงชำระสำนักทั้งหลายให้สะอาด, [๔๖๓] เมื่อไม่สามารถพึงจัดแจงโอกาสเป็นที่อยู่ของตน.

ก็แล ในธรรมเนียมแห่งการชำระสำนักให้สะอาด ที่พระผู้มีพระ-ภาคทรงแสดงแล้ว สำหรับภิกษุผู้สามารถชำระสำนักทั้งหมดให้สะอาด พึงทราบวินิจฉัย ตามนัยที่กล่าวแล้วในมหาขันธกะนั่นแล.

[อาวาสิกวัตร]

วินิจฉัยในอาวาสิกวัตร พึงทราบดังนี้:-

เมื่ออาคันตุกะผู้แก่กว่ามา พึงงดจีวรกรรมหรือนวกรรมเสีย ทำกิจทั้งปวง มีอาทิอย่างนี้ว่า "พึงแต่งตั้งอาสนะ" ดังนี้ กำลังกวาดลานเจดีย์ พึงเก็บไม้กวาดเสีย เริ่มทำวัตรแก่เธอ.

หากว่า อาคันตุกะเป็นผู้ฉลาด, เธอจักกล่าวว่า "จงกวาดลานเจดีย์เสียก่อนเกิด ผู้มีอายุ."

อนึ่ง กำลังทำยาเพื่อคนไข้อยู่ ถ้าว่า คนไข้ไม่ทุรนทุรายนัก,

พึงงดทำไว้ ทำวัตรเสียก่อน, แต่สำหรับไข้หนัก ต้องทำยาก่อน ถ้าอาคันตุกะเป็นผู้ฉลาด, เธอจักกล่าวว่า "จงทำยาเสียก่อน."

เมื่อถามถึงน้ำฉัน ถ้าว่า อาคันตุกะดื่มน้ำที่นำมาแล้วครั้งเดียวหมด, พึงถามท่านว่า "ผมจักต้องนำมาอีกไหม ?"

อนึ่ง พึงพัดท่านด้วยพัด. เมื่อพัด พึงพัดที่หลังเท้าครั้งหนึ่ง กลางตัวครั้งหนึ่ง ศีรษะครั้งหนึ่ง. เธออันท่านกล่าวว่า "พอ หยุดเถิด" พึงพัดให้อ่อนลง. เธออันท่านกล่าวว่า "พอละ" พึงพัดให้อ่อนลงกว่านั้น. ท่านกล่าวถึงครั้งที่ ๓ พึงวางพัดเสีย. พึงล้างเท้าของท่าน. ครั้นล้างแล้ว ถ้าน้ำมันของตนมี, พึงทาด้วยน้ำมัน. ถ้าไม่มี. พึงทาด้วยน้ำมันของท่าน. ส่วนการเช็ดรองเท้า พึงทำตามความชอบใจของตน. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **สเจ อุสฺสหติ.** เพราะ-เหตุนั้น จึงไม่เป็นอาบัติ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่เช็ดรองเท้า.

เธออันท่านถามว่า "เสนาสนะถึงแก่เราที่ไหน ?" พึงจัดแจงเสนาสนะ. [๔๓๗] อธิบายว่า พึงบอกอย่างนี้ว่า "เสนาสนะนี่ถึงแก่ท่าน" ดังนี้. แลสมควรแท้ ที่จะตบเสียก่อน จึงปูลาด.

วินิจฉัยในวัตรของอาคันตุกะผู้นวกะ พึงทราบดังนี้ :-

ข้อว่า **ปานียํ อาจิกฺขิตพฺพํ** มีความว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่น พึงบอกว่า "ท่านจงถือเอาน้ำนั่นดื่ม" ดังนี้. แม้ในน้ำใช้ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน คำที่เหลือเหมือนคำก่อนนั่นแล.

จริงอยู่ ภิกษุเจ้าถิ่นจะไม่ทำวัตรแก่อาคันตุกะ ผู้มาถึงสำนักของตน แม้ในอาวาสใหญ่ ย่อมไม่ได้.

[คมิกวัตร]

วินิจฉัยในคมิกวัตร พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ทารุภณฺฑํ** ได้แก่ เตียงและตั่งเป็นต้น ที่กล่าวแล้วในเสนาสนักขันธกะ. แม้ภัณฑะดิน ก็ได้แก่ภาชนะสำหรับย้อมเป็นต้น ภัณฑะทั้งปวง มีประเภทดังกล่าวแล้วในเสนาสนักขันธกะนั่นแล.

ภัณฑะทั้งปวงนั้น อันภิกษุผู้เตรียมจะไป พึงเก็บไว้ที่โรงไฟ หรือในที่อื่นซึ่งคุ้มได้แล้วจึงไป. จะเก็บไว้ในเงื้อมที่ฝนไม่รั่วก็ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **เสนาสนํ อปุจฺฉิตพฺพํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เสนาสนะใด สร้างไว้บนศิลาดาด หรือบนเสาศิลา, ปลวกทั้งหลายขึ้นไม่ได้ในเสนาสนะใด, ไม่เป็นอาบัติ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่บอกมอบเสนาสนะนั้น.

คำว่า **จตูสุ ปาสาณเกสุ** เป็นอาทิ พระผู้มีพระภาคตรัสเพื่อแสดงอาการที่จะพึงกระทำ ในเสนาสนะมีบรรณศาลาเป็นต้น อันเป็นสถานที่เกิดแห่งปลวกทั้งหลาย.

ข้อนี้ว่า บางที แม้ส่วนทั้งหลาย จะพึงเหลืออยู่บ้าง ดังนี้ เป็นอานิสงส์ในเสนาสนะที่ตั้งไว้กลางแจ้ง.

ส่วนในเรือนที่ฝนรั่วได้ เมื่อหญ้าและก้อนดินตกลงข้างบน (แห่งเตียงและตั่ง) แม้ส่วนทั้งหลายแห่งเตียงและตั่ง ย่อมฉิบหายไป.

[เรื่องอนุโมทนา]

วินิจฉัยในเรื่องอนุโมทนา พึงทราบดังนี้:-

สองบทว่า **อิทฺธํ อโหสิ** มีความว่า ภัตได้เป็นของถึงพร้อม

แล้ว.

ข้อว่า **จตูหิ ปญฺจหิ** มีความว่า เมื่อพระสังฆเถระนั่งแล้วเพื่อต้องการจะอนุโมทนา ภิกษุ ๔ รูปพึงนั่งตามลำดับข้างท้าย. เมื่อพระ-อนุเถระนั่งแล้ว พระมหาเถระพึงนั่ง และภิกษุ ๓ รูปพึงนั่งข้างท้าย. เมื่อภิกษุรูปที่ ๕ นั่งแล้ว ภิกษุ ๔ รูปพึงนั่งข้างบน. ๔๓๘ เมื่อภิกษุหนุ่มข้างท้าย อันพระสังฆเถระแม้เชิญแล้ว ภิกษุ ๔ รูปพึงนั่งตั้งแต่พระสังฆเถระลงมาทีเดียว.

ก็ถ้าว่า ภิกษุผู้อนุโมทนากล่าวว่า "ไปเถิด ท่านผู้เจริญ ไม่มีกิจที่จะต้องคอย" ดังนี้ ควรไป. เมื่อพระมหาเถระกล่าวว่า "ผู้มีอายุพวกเราจะไปละ" เธอกล่าวว่า "นิมนต์ไปเถิด," แม้อย่างนี้ ก็ควรไป.

พระมหาเถระแม้ทำความผูกใจว่า "พวกเราจักคอยอยู่นอกบ้าน" ดังนี้ ไปถึงนอกบ้านแล้ว แม้จะสั่งนิสิตของตนว่า "เธอทั้งหลายจงคอยความมาของภิกษุนั้น" ดังนี้ แล้วไปเสีย ควรเหมือนกัน.

แต่ถ้าชาวบ้านให้ภิกษุรูปนึ่ง ซึ่งตนพอใจ ทำการอนุโมทนา หาเป็นอาบัติแก่ภิกษุนั้น ผู้อนุโมทนาอยู่ไม่, ไม่เป็นภาระแก่พระมหาเถระ.

จริงอยู่ เพราะในอุปนิสินนกถา ต้องเรียนพระเถระก่อนในเมื่อชนทั้งหลายขอให้กล่าว. ส่วนภิกษุที่พระมหาเถระเชิญเพื่ออนุโมทนาแทน ภิกษุทั้งหลายต้องคอย. นี้เป็นลักษณะในเรื่องอนุโมทนานี้.

บทว่า **วจฺจิโต** มีความว่า พระเถระเกิดปวดอุจจาระ, อธิบายว่าผู้อันอุจจาระบีบคั้นแล้ว.

[ภัตตัคควัตร]

วินิจฉัยในภัตตัคควัตร พึงทราบดังนี้ :-

ในอรรถกถาทั้งหลายกล่าวว่า "จะเป็นในละแวกบ้าน หรือในวัดก็ตาม. การที่ภิกษุผู้จะไปสู่ที่เลี้ยงของชนทั้งหลาย ห่มจีวรคาดประคดนั่นแล สมควร.

หลายบทว่า **น เถเร ภิกฺขู อนูปขชฺช** มีความว่า ไม่พึงนั่งเบียดภิกษุผู้เป็นเถระนัก หากว่า อาสนะเสมอกับอาสนะที่พระมหาเถระนั่ง, เมื่ออาสนะมีมาก พึงนั่งเว้นไว้ ๑ หรือ ๒ อาสนะ ไม่พึงนั่งบนอาสนะที่เขานับภิกษุแต่งตั้งไว้, พระมหาเถระสั่งว่า "จงนั่งเถิด" พึงนั่ง. ถ้าพระเถระไม่สั่ง, พึงเรียนว่า "อาสนะนี้สูงขอรับ" เมื่อท่านบอกว่า "จงนั่งเถิด" พึงนั่ง, ก็ถ้าว่า เมื่อภิกษุใหม่ แม้เรียนแล้วอย่างนั้น พระมหาเถระไม่อนุญาต, [๔๓๙] ไม่เป็นอาบัติแก่เธอผู้นั่ง, เป็นอาบัติแก่พระมหาเถระเท่านั้น. จริงอยู่ ภิกษุใหม่ไม่เรียนก่อน นั่งบนอาสนะเห็นปานนั้น ย่อมต้องอาบัติเหมือนพระเถระอันภิกษุใหม่เรียนแล้วไม่อนุญาตฉะนั้น.

หลายบทว่า **น สงฺฆาฏึ โอตฺถริตฺวา** มีความว่า ไม่พึงปูสังฆาฏิแล้วนั่งทับ.

คำว่า **อุโภหิ หตฺเถหิ** พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาน้ำสำหรับล้างบาตร. ส่วนน้ำทักษิโณทก พึงวางบาตรบนเชิงข้างหน้าแล้วจึงรับ.

บทว่า **สาธุกํ** ได้แก่ ไม่ทำให้มีเสียงน้ำ.

สองบนว่า **สูปสฺส โอกาโส** มีความว่า "โอกาสแห่งแกงจะ

มีอย่างใด, พึงรับข้าวสุกพอประมาณอย่างนั้น.

คำว่า "ท่านจงได้ทั่วถึงเท่า ๆ กัน" นี้ อันพระเถระพึงกล่าว ในเนยใสเป็นอาทิอย่างเดียวหามิได้, แม้ในข้าวสุก ก็พึงกล่าว.

ก็บรรดาเภสัชมีเนยใสเป็นต้น สิ่งใดมีน้อย, สิ่งนั้นสมควรแก่ภิกษุรูปเดียว หรือ ๒ รูป, เมื่อพระเถระกล่าวว่า "ท่านจงให้ทั่วถึงเท่า ๆ กันแก่ภิกษุทั้งปวง" ความลำบากย่อมมีแก่พวกชาวบ้าน เพราะฉะนั้น ของเช่นนั้น พึงรับครั้งเดียวหรือ ๒ ครั้งแล้ว ที่เหลือไม่ควรรับ.

คำว่า **น ตาว เถเรน ภุญฺชิตพฺพํ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาโรงเลี้ยงที่มีภิกษุอันทายกจำกัดไว้ (และ) โรงเลี้ยงที่ชนทั้งหลายเป็นผู้ประสงค์จะให้อาหารถึงแก่ภิกษุทั่วกันแล้วไหว้.

ส่วนโรงเลี้ยงใด เป็นโรงใหญ่, คือ ในโรงเลี้ยงใด ภิกษุทั้งหลายฉันอยู่ในประเทศหนึ่ง, ทายกถาวายน้ำในประเทศหนึ่ง, ในโรงเลี้ยงนั้นพึงฉันตามสบาย.

คำว่า **น ตาว เถเรน อุทกํ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาน้ำล้างมือ, ฝ่ายภิกษุผู้มีความกระหายในระหว่าง หรือผู้มีอามิสติดคอ พึงดื่มน้ำ ไม่พึงล้างมือ.

ถ้าว่า ชนทั้งหลายกล่าวว่า "นิมนต์ล้างบาตรและมือเถิดท่านผู้เจริญ" หรือภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "ท่านจงรับน้ำเถิด," พระเถระควรล้างมือ.

ด้วยคำว่า **นิวตฺตนฺเตน** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

"สงฆ์เมื่อจะลุกขึ้นกลับจากโรงเลี้ยง พึงกลับอย่างนี้." [๔๔๐] อย่างไร ? พึงเห็นคำทั้งปวงว่า **นวเกหิ** เป็นต้น.

จริงอยู่ ในเรือนทั้งหลายที่คับแคบ ไม่มีโอกาสที่พระเถระทั้งหลายออก ; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอย่างนั้น.

ก็นวกภิกษุทั้งหลาย ผู้กลับอยู่อย่างนั้น รออยู่ที่ประตูเรือน พึงไปตามลำดับกันได้ ในเมื่อพรเถระทั้งหลายออกอยู่.

แต่ถ้าว่า พระมหาเถระทั้งหลาย เป็นผู้นั่งอยู่ไกล พวกนวกภิกษุนั่งอยู่ภายในเรือน, พึงออกตามแถวตั้งแต่เถรอาสน์ลงมาทีเดียว อย่าให้กายกับกายเบียดกัน เดินเป็นแถวห่าง ๆ ให้ชนทั้งหลายอาจไปในระหว่างได้.

[ปิณฑจาริกวัตร]

วินิจฉัยในปิณฑจาริกวัตร พึงทราบดังนี้ :-

ข้อว่า **กมฺมํ วา นิกฺขิปนฺติ** มีความว่า ชนทั้งหลายถือสิ่งใดเป็นฝ้ายหรือกระด้งหรือสาก ทำการอยู่ เป็นผู้ยืนก็ตาม นั่งก็ตาม, วางสิ่งนั้นเสีย.

ข้อว่า **น จ ภิกฺขาทายิกาย** มีความว่า ผู้ถวายภิกษา จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ในเวลาถวายภิกษา ภิกษุไม่พึงมองหน้า (เขา).

[อารัญญกวัตร]

วินิจฉัยในอารัญญกวัตร พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **เสนาสนา โอตริตพฺพํ** มีความว่า พึงออกจากที่อยู่.

ในคำว่า **ปตฺตํ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา** นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้าว่า

ภายนอกบ้านไม่มีน้ำ, พึงทำภัตกิจภายในบ้านนั่นแล, ถ้าว่า ภายนอกบ้านมีน้ำ, พึงทำภัตกิจภายนอกบ้านแล้วล้างบาตร ทำให้สะเด็ดน้ำแล้วใส่ถลก.

ข้อว่า **ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพํ** มีความว่า หากว่าภาชนะไม่พอไซร้, พึงเตรียมน้ำฉันนั่นแลไว้ ทำให้เป็นน้ำใช้ด้วย. เมื่อไม่ได้ภาชนะ พึงขังไว้ในกระบอกไม้ไผ่ก็ได้. ภิกษุผู้ไม่ได้แม้ซึ่งกระบอกไม้ไผ่นั้น พึงทำให้มีบ่อน้ำอยู่ในที่ใกล้. เมื่อไม้สีไฟไม่มี แม้จะไม่ก่อไฟก็ควร. เหมือนอย่างภิกษุผู้อยู่ป่า พึงต้องการไม้สีไฟฉันใด, แม้ภิกษุผู้เดินทางกันดาร ก็พึงต้องการไม้สีไฟฉันนั้น แต่สำหรับภิกษุผู้อยู่ในหมู่ การอยู่ แม้เว้นจากไม่สีไฟนั้น ก็ควร [๔๔๑] ดาวทั้งหลายนั่นเองชื่อนักษัตรบถ.

[เสนาสนวัตร]

วินิจฉัยในเสนาสนวัตร พึงทราบดังนี้ :-

ธรรมดาประตูเป็นทางที่ใช้มาก เพราะฉะนั้น ไม่มีกิจที่จะต้องบอกเล่าสำหรับประตู ส่วนกิจที่เหลือเป็นต้นว่าให้อุทเทส ต้องบอกเล่าเสียก่อน จึงค่อยทำ, สมควรบอกทุกวัน.

แม้หากว่า เมื่อนวกภิกษุกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ เฉพาะกิจที่ผมจะต้องบอกเล่า จงเป็นอันบอกเถิด" ภิกษุผู้แก่กว่ารับว่า "ดีละ" หรือภิกษุผู้แก่กว่าบอกเสียเองว่า "ท่านจงอยู่ตามสบายเถิด;" แม้อย่างนี้จะไม่บอกเล่าก็ได้. แม้ด้วยความคุ้นเคย จะไม่บอกเล่าแก่ภิกษุผู้ชอบกันควรเหมือนกัน.

ข้อว่า **เยน วุฑฺโฒ เตน ปริวตฺติตพฺพํ** มีความว่า ตรงหน้าภิกษุผู้แก่ พึงเลี้ยวไปเสีย. แม้ในโภชนศาลาเป็นต้น พึงปฏิบัติอย่างนี้เหมือนกัน.

วินิจฉัยในชันตาฆรวัตร พึงทราบดังนี้ :-

คำว่า **ปริภณฺฑํ** นั้น ได้แก่ ชานภายนอก.

[เรื่องน้ำชำระ]

วินิจฉันในเรื่องน้ำชำระ พึงทราบดังนี้ :-

ในคำว่า **สติ อุทเก** นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้ามีน้ำ แต่ไม่มีที่กำบัง พึงใช้ภาชนะตักไปชำระ. เมื่อไม่มีภาชนะ พึงเอาบาตรตักไป. แม้บาตรก็ไม่มี เป็นอันชื่อว่าไม่มีภาชนะ. ภิกษุผู้ไปด้วยทำในใจว่า "ที่นี่เปิดเผยนัก ข้างหน้าจักมีน้ำอื่น" ยังไม่ทันได้น้ำ ได้เวลาภิกษาจาร, พึงเช็ดด้วยไม้หรือของบางอย่างแล้วจึงไป. ภิกษุนั้นฉันก็ดี กระทำอนุโมทนาก็ดี ย่อมควร.

บทว่า **อาคตปฏิปาฏิยา** มีความว่า ลำดับแห่งผู้มาเท่านั้นเป็นประมาณ ในสถานที่ ๓ คือ เวจกุฎี ที่ถ่ายปัสสาวะ ท่าอาบน้ำ.

[เวจกุฎิวัตร]

วินิจฉัยในเวจกุฏิวัตร พึงทราบดังนี้ :-

ข้อว่า "ไม่พึงเคี้ยวไม้สีฟันพลาง ถ่ายอุจจาระพลาง" นี้เป็นข้อห้ามในที่ทั้งปวงทีเดียว ทั้งเวจกุฎี ทั้งมิใช่เวจกุฎี.

ข้อว่า **ผรุเสน กฏฺเฐน** มีความว่า ไม่ควรเช็ดด้วยไม้ที่ผ่า หรือไม้คม หรือไม้มีปม หรือไม้มีหนาม หรือไม้มีแผล [๔๔๒] หรือ

ไม้ผุ. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่ถือไม้ชำระเข้าไป.

คำว่า **น อาจมนสราวเก** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาฐานที่ทั่วไปแก่ภิกษุทั้งปวง.

จริงอยู่ ภิกษุอื่น ๆ ย่อมมาที่สาธารณฐานนั้น, เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรเหลือน้ำไว้. ส่วนฐานใด เป็นสถานที่ทำไว้ในเอกเทศในวัด แม้เป็นของสงฆ์ เพื่อต้องการจะไปถ่ายเป็นนิตย์ หรือเป็นฐานส่วนตัวบุคคล, ในฐานนั้น จะเหลือน้ำไว้ในขันชำระก็ได้. แม้ภิกษุผู้ฉันยาถ่ายเข้าไปบ่อย ๆ จะเหลือไว้ก็ควรเหมือนกัน.

บทว่า **อูหตา** ได้แก่ เปื้อน อธิบายว่า "ภายนอกเปื้อนอุจจาระ."

บทว่า **โธวิตพฺพา** ได้แก่ พึงนำน้ำมาล้าง. น้ำมี ภาชนะไม่มี, เป็นอันชื่อว่าไม่มี; ภาชนะมี น้ำไม่มี, แม้อันนี้ ก็ชื่อว่าไม่มี; เมื่อไม่มีทั้ง ๒ อย่าง เป็นไม่มีแท้. พึงเช็ดด้วยไม้ หรือด้วยของบางอย่างแล้วจึงไป.

คำที่เหลือทุกสถาน ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

วัตตักขันธก วรรณนา จบ.

[๔๔๓ ปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธก วรรณนา]

วินิจฉัยในปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **นนฺทิมุขิยา รตฺติยา** มีความว่า ราตรีปรากฏเหมือนมีหน้าอันเอิบอิ่ม ในเวลาอรุณขึ้นแล้ว ด้วยเหตุนั้น พระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า "ราตรีมีหน้าชื่น."

บทว่า **อนฺโตปูตึ** มีความว่า ผู้เสียข้างใน โดยมีความเสียเพราะกิเลส ในภายในจิตสันดานเป็นสภาพ.

บทว่า **อวสฺสุตํ** มีความว่า ผู้ชุ่มแล้วด้วยอำนาจแห่งความชั่วแห่งกิเลส.

บทว่า **กสมฺพุชาตํ** มีความว่า ชื่อว่าผู้เศร้าหมอง เพราะเป็นผู้มีโทษเกลื่อนกลาด.

ด้วยคำว่า **ยาว พาหาคหณาปิ นาม** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระประสงค์ว่า "จริงอยู่ โมฆบุรุษนั้น พอได้ฟังคำว่า 'อานนท์บริษัทไม่บริสุทธิ์' แล้ว พึงหลีกไปเสียก็มี, โมฆบุรุษนั้นไม่หลีกไปด้วยคำอย่างนั้น จักมาเพียงจับแขนเท่านั้น, ความมานี้ น่าอัศจรรย์."

ข้อว่า **น อายตเกเนว ปปาโต โหติ** มีความว่า มหาสมุทรเป็นของลึกโตรกแต่แรกหามิได้ คือเป็นของลึกโดยลำดับ.

ข้อว่า **ฐิตธมฺโม เวลํ นาติวตฺตติ** มีความว่า มหาสมุทรไม่

ล้มฝั่ง คือคันแดนเป็นที่ลงและขึ้นแห่งคลื่นทั้งหลาย.

สองบทว่า **ตีรํ วาเหติ** มีความว่า คลื่นย่อมพัดขึ้นฝั่ง คือซัดขึ้นบก.

บทว่า **อญฺญาปฏิเวโธ** ได้แก่ ความตรัสรู้พระอรหัต.

คำว่า **ฉนฺนมติวสฺสติ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาเนื้อความนี้ว่า "เมื่อต้องอาบัติแล้วปกปิดไว้ ชื่อว่าต้องอาบัติใหม่อื่น."

คำว่า **วิวฏํ นาติวสฺสติ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาเนื้อความนี้ว่า "ต้องอาบัติแล้วเปิดเผยเสีย ชื่อว่าไม่ต้องอาบัติอื่น."

[ว่าด้วยการงดปาฏิโมกข์]

วินิจฉัยในข้อว่า **ธปิตํ โหติ ปาฏิโมกฺขํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ปาฏิโมกข์เป็นที่อันงดก่อนหรือภายหลังก็มี ที่ไม่เป็นอันงดก่อนหรือภายหลังก็มี. แต่ปาฏิโมกข์ที่งดในเขตเท่านั้น จึงเป็นอันงด; [๔๔๔] เพราะฉะนั้น ปาฏิโมข์อันสงฆ์พึงงดเพียงที่สวด **เร** อักษรในคำว่า **สุณาตะ เม ภนฺเต สงฺโฆ อชฺชุโปสโถ ปณฺณรโส ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ; สงฺโฆ อุโปสถํ กเรยฺย** นี้แล ชื่อว่า เขต. แต่ครั้งสวด **ย** อักษรแล้ว จึงงด ชื่อว่างดภายหลัง.

เมื่อคำว่า **สุณาตุ เม** ยังไม่ทันได้เริ่ม เมื่องดเสีย เป็นอันงดก่อน.

ข้อว่า **อมูลิกาย ทิฏฺฐิวิปตฺติยา ปาฏิโมกฺขํ ธเปติ อกตาย** มีความว่า วิบัตินั้น จะเป็นการที่บุคคลนั้นทำแล้วหรือมิได้ทำก็ตามที,

ความสำคัญของภิกษุผู้งดปาฏิโมกข์ ย่อมเป็นของไม่มีมูล ด้วยอำนาจแห่งวิบัติที่ไม่มีมูล.

คำว่า **กตากตาย** อันพระผู้มีพระภาคตรัสรวมทั้ง ๒ อย่าง ทั้งที่ทำทั้งที่ไม่ทำ.

ข้อว่า **ธมฺมิกํ สามคฺคึ น อุเปติ** มีความว่า เมื่อสังฆกรรมอันสงฆ์กระทำอยู่ ภิกษุไม่มา ไม่มอบฉันทะ และอยู่พร้อมหน้าคัดค้าน เพราะความเป็นผู้ประสงค์จะยังกรรมให้กำเริบ, ด้วยเหตุนั้นเธอต้องทุกกฏ. ปาฏิโมกข์ของภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวนั้นแล ย่อมเป็นอันงด ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ปจฺจาทิยติ** มีความว่า ย่อมกลับถือว่า "กรรมต้องทำใหม่." เพราะการรื้อนั้น เธอย่อมต้องปาจิตตีย์. ปาฏิโมกข์ของภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวแม้นั้นแล ย่อมเป็นอันงด ด้วยประการฉะนี้.

ในคำว่า **เยหิ อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเคหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ** นี้ พึงทราบเครื่องหมายรู้มาอาการเป็นต้น ในองค์ทั้งหลายมียังมรรคกับมรรคให้จดกันเป็นต้น.

วัตถุที่ได้เห็นแล้ว และวัตถุที่ได้ฟังแล้ว ในคำว่า **เตน ทิฏฺเฐน เตน สุเตน ตาย ปริสงฺกาย** นี้ มาแล้วในพระบาลีนั่นเอง.

ก็ถ้าว่า ภิกษุพึงยังความรับเกียจให้เกิดขึ้น เพราะวัตถุที่ได้เห็นและได้ฟังแล้วเหล่านั้นไซร้, คำว่า "ด้วยความรับเกียจนั้น" พระผู้มี-พระภาคตรัสหมายเอาความรังเกียจนั้น.

[ว่าด้วยองค์แห่งการฉวยอธิกรณ์]

ภิกษุผู้ประสงค์จะชำระพระศาสนาให้หมดจด จึงฉวยอธิกรณ์ใดด้วยต้น. อธิกรณ์นั้น พระอุบาลีเถระเรียกว่า "**อตฺตาทานํ**" ในคำว่า "**อตฺตาทานํ อาทาตุกาเมน.**"

[๔๔๕] กาลนี้ คือ "ราชภัย โจรภัย ทุพภิกขภัย กาลที่ฝนเปียกชุ่ม" เป็นสมัยมิใช่กาล ในคำว่า **อกาโล อิมํ อตฺตาทานํ อาทาตุ** นี้ กาลพึงเห็นแผกกัน.

ข้อว่า **อภูตํ อิทํ อตฺตาทานํ** มีความว่า อธิกรณ์นี้ไม่มี, อธิบายว่า "ถ้าว่า ภิกษุเมื่อพิจารณาทราบอย่างนี้ว่า 'อธรรม เราถือว่า เป็นธรรม, หรือว่า ธรรม เราถือว่า เป็นอธรรม, หรือว่า มิใช่วินัย เราถือว่า วินัย, วินัย เราถือว่า มิใช่วินัย, หรือว่า บุคคลทุศีล เราถือว่า บุคคลมีศีล หรือว่า บุคคลมีศีล เราถือว่า บุคคลทุศีล." อธิกรณ์ที่จริง พึงทราบโดยปริยายอันแผกกัน.

อธิกรณ์ใด เป็นไปเพื่ออันตรายแห่งชีวิต หรือเพื่ออันตรายแก่พรหมจรรย์ อธิกรณ์นี้ ชื่อว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์. ในคำว่า **อนตฺถสญฺหิตํ อิทํ อตฺตาทานํ** นี้. อธิกรณ์ที่แผก (จากนั้น) ชื่อว่าประกอบด้วยประโยชน์.

ข้อว่า **น ลภิสฺสามิ สนฺทิฏฺเฐ สมฺภตฺเต ภิกฺขู** มีความว่า จริงอยู่ ในกาลบางคราว ภิกษุทั้งหลายผู้สนับสนุนฝ่ายของตนเห็นปานนั้น ย่อมเป็นผู้อันเธอไม่อาจที่จะได้ ในเพราะภัยมีราชภัยเป็นต้น. พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาความไม่ได้นั้น จึงตรัสว่า "เราจักไม่ได้."

แต่ในกาลบางคราว ภิกษุทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นผู้อันเธออาจที่จะได้ เพราะเป็นความปลอดภัยและมีภิกษุดีเป็นต้น. พระผู้มีพระภาคทรงหมาย เอาความได้นั้น จึงตรัสว่า "เราจักได้."

ข้อว่า **ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ** มีความว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท และ ความแตกแห่งสงฆ์ จักมีแก่สงฆ์ เหมือนมีแก่พวกภิกษุชาวกรุง โกสัมพี.

ข้อว่า **ปจฺฉาปิ อวิปฺปฏิสารกรํ ภวิสฺสติ** มีความว่า ความ หวนระลึกถึงอธิกรณ์นั้น ในภายหลัง ไม่ทำความเดือนร้อนให้ เหมือนคามหวนระลึกของพระมหากัสสปเถระ ผู้ทำปัญจสติกสังคีติ ข่มขี่สุภัททภิกษุผู้บวชเมื่อแก่. และเหมือนความหวนระลึกของท่าน พระยสะผู้ทำสัตตสติกสังคีติ ข่มขี่ภิกษุหมื่นรูป เพราะอธิกรณ์มี วัตถุ ๑๐. และเหมือนความหวนระลึกของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ผู้ทำสหัสสกสังคีติ ข่มขี่ภิกษุ ๖ หมื่นรูป ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใน ภายหลังฉะนั้น. ทั้งอธิกรณ์ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนั้น อันภิกษุ โจทแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อความที่พระศาสนาเป็นของมีสิริเพียงดัง ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ อันปราศจากโทษเครื่องเศร้าหมอง.

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงตรวจดูในตน]

วินิจฉัยในคำว่า **อจฺฉิทฺเทน อปฺปฏิมํเสน** เป็นอาทิ พึงทราบ ดังนี้ :-

บรรดาคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นผู้อัน

บุคคลใด [๔๔๖] ประหารแล้วก็ดี แพทยกรรมทั้งหลาย มีการผ่าฝี เป็นต้น อันบุคคลใดทำแล้วแก่คฤหัสถ์ทั้งหลายก็ดี กายสมาจารของบุคคลนั้น เป็นช่องทะลุ เหมือนในตาลที่ปลวกกิน และชื่อว่ามีโทษที่ควรสอดส่อง เพราะเป็นของที่จะพึงอาจเพื่อลูบคลำได้ คือ เพื่อจับคร่าในที่ใดที่หนึ่งได้. กายสมาจารที่แผกกัน พึงทราบว่า "ไม่มีช่องทะลุ ไม่มีโทษที่ควรสอดส่อง."

ส่วนวจีสมาจาร ย่อมเป็นช่องทะลุ และมีโทษควรสอดส่อง เพราะพูดปด พูดเสียดแทง พูดส่อเสียด และโจทอาบัติไม่มีมูลเป็นต้น. วจีสมาจารที่แผกกัน พึงทราบว่า "ไม่มีช่องทะลุ และไม่มีโทษที่ควรสอดส่อง."

ข้อว่า **เมตฺตํ นุ โข เม จิตฺตํ** มีความว่า จิตของเรามีเมตตาตัดกังวล ถึงทับแล้วด้วยความใส่ใจกัมมัฏฐานภาวนา.

บทว่า **อนาฆาตํ** ได้แก่ เว้นจากอาฆาต. อธิบายว่า "ปราศจากอาฆาต ด้วยอำนาจแห่งความข่มไว้.

ข้อว่า **อิทํ ปน อาวุโส กตฺถ วุตฺตํ ภควตา** มีความว่า สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วที่เมืองไหน ?

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงตั้งในตน]

วินิจฉัยในคำว่า **กาเลน วกฺขามิ** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อยังบุคคลผู้หนึ่งให้ทำโอกาสแล้วจึงโจท ชื่อว่ากล่าวโดยกาล. เมื่อโจทในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ โรงสลากข้ามต้ม โรงวิตก ทางที่เที่ยวภิกษุและโรงฉันเป็นต้นก็ดี ในขณะที่

อุปัฏฐากทั้งหลายปวารณาก็ดี ชื่อว่า กล่าวโดยมิใช่กาล.

เมื่อกล่าวด้วยคำจริง ชื่อว่า กล่าวด้วยคำแท้.

เมื่อกล่าวว่า "แน่ะผู้เจริญ แน่ะท่านผู้ใหญ่ แน่ะท่านผู้เที่ยวอยู่ในบริษัท แน่ะท่านผู้ถือบังสุกุล แน่ะท่านธรรมกถึก นี้สมควรแก่ท่าน" ชื่อว่า กล่าวด้วยคำหยาบ.

แต่เมื่อกล่าวให้เป็นถ้อยคำอิงอาศัยเหตุว่า "เหตุเจริญ ท่านเป็นผู้ใหญ่ ท่านเป็นผู้เที่ยวอยู่ในบริษัท ท่านเป็นผู้ถือบังสุกุล ท่านเป็นธรรมกถึก นี้สมควรแก่พวกท่าน." ชื่อว่า กล่าวด้วยถ้อยคำไพเราะ.

เมื่อกล่าวให้เป็นถ้อยคำอิงอาศัยเหตุ ชื่อว่า กล่าวด้วยถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์.

ข้อว่า **เมตฺตจิตฺโต วกฺขามิ โน โทสนฺตโร** มีความว่า เราจักเข้าไปตั้งเมตตาจิตกล่าว จักไม่เป็นผู้มีจิตประทุษร้ายกล่าว.

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงพิจารณาในตน]

สองบทว่า **อชฺฌตฺตํ มนสิกริตฺวา** ได้แก่ ๔๔๗ พึงยังความคิดของตนให้เกิดขึ้น.

บทว่า **การุญฺญตา** นั้น ได้แก่ ความมีกรุณา.

พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงกรุณาและธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งกรุณา ด้วยความมีกรุณานี้.

ความใฝ่หาประโยชน์ ชื่อว่า ความเป็นผู้แสวงประโยชน์.

ความประกอบพร้อมด้วยประโยชน์เกื้อกูลนั้น ชื่อว่า ความเป็นผู้อนุเคราะห์.

พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงเมตตาและธรรมเป็นส่วนเบื้องต้น แห่งเมตตา ด้วยความเป็นผู้แสวงประโยชน์ และความเป็นผู้อนุเคราะห์แม้ทั้ง ๒.

การให้ออกเสียงจากอาบัติแล้วให้ตั้งอยู่ในส่วนแห่งผู้หมดจด ชื่อว่า ความออกจากอาบัติ.

การที่ฟ้องคดีแล้วให้จำเลยให้การ อ้างเอาคำปฏิญญา ทำกรรมตามที่ปฏิญญาอย่างไร ชื่อว่า ความเป็นผู้ทำพระวินัยให้เป็นที่เคารพ.

ข้อว่า **อิเม ปญฺจ ธมฺเม** มีความว่า ธรรมเหล่านี้ใด ที่เรากล่าวแล้ว โดยนัยมีคำว่า "**การุญฺญตา**" เป็นต้น, ภิกษุผู้โจทก์ พึงพิจารณาธรรมทั้ง ๕ เหล่านี้ ภายในตนแล้ว จึงโจทผู้อื่น ฉะนี้แล.

[ว่าด้วยธรรมของจำเลย]

ข้อว่า **สจฺเจ จ อกุปฺเป จ** มีความว่า จำเลยพึงตั้งอยู่ในคำจริง และในความเป็นผู้ไม่โกรธ, จริงอยู่ จำเลยต้องให้การตามจริงและต้องไม่ทำอาการโกรธเคือง. อธิบายว่า "ไม่พึงโกรธด้วยตนเองไม่พึงกระทบกระทั่งผู้อื่น."

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

ปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธก วรรณนา จบ.

[๔๔๘] ภิกขุนิกขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยครุธรรม ๘]

วินิจฉัยในภิกขุนิกขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

ถามว่า "เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคจึงทรงห้ามว่า 'อย่าเลยโคตมี (บรรพชา___ของมาตุคาม) อย่าได้ชอบใจแก่ท่านเลย, บริษัทของพระพุทธเจ้าแม้ทั้งปวง ย่อมมี ๔ มิใช่หรือ ?"

ตอบว่า "บริษัทของพระพุทธเจ้าแม้ทั้งปวงมี ๔ ก็จริง, ถึงกระนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระประสงค์จะยังพระนางมหาปชาบดีโคตมีให้ลำบากแล้ว จึงทรงอนุญาตทำให้เป็นของสำคัญ (อย่างนี้) ว่า "สตรีทั้งหลายจักคิดว่า 'บรรพชานี้ เราได้ยาก' ดังนี้ แล้วจักบริบาลไว้โดยชอบ ซึ่งบรรพชา อันเราถูกวิงวอนแล้วมากครั้งจึงอนุญาต" ดังนี้ จึงทรงห้ามเสีย.

กถาว่าด้วยครุธรรม ๘ ได้กล่าวไว้แล้วในมหาวิภังค์[๑] แล.

บทว่า **กุมฺภเถนเกหิ** ได้แก่ โจรผู้ตามประทีปในหม้อแล้วค้นสิ่งของในเรือนของชนอีก ด้วยแสงนั้น ลักเอาไป.

๑. มหาวิภงฺค. ทุติย. ๒๗๐. ๒. องฺกุร.

ข้อว่า **เสตฏฺฐิกา นาม โรคชาติ** นั้น ได้แก่ ชื่อสัตว์มีชีวิตชนิดหนึ่ง. รวงข้าวสาลีแม้พลุ่งแล้ว ไม่อาจเลี้ยงน้ำนมไว้ได้ เพราะถูกสัตว์ใดเจาะแล้ว สัตว์นั้น ย่อมเจาะไส้ซึ่งยังอยู่ในปล้อง.

ข้อว่า **มญฺเชฏฺฐิกา นาม โรคชาติ** นั้น ได้แก่ การที่อ้อยเป็นโรคไส้แดง.

ก็แล ด้วยคำว่า "**มหโต ตฬากสฺส ปฏิกจฺเจว ปาลึ**" นี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเนื้อความนี้ว่า "เมื่อขอบแห่งสระใหญ่แม้ไม่ได้ก่อแล้ว น้ำน้อยหนึ่งพึงขังอยู่ได้, แต่เมื่อได้แก่ขอบได้เสียก่อนแล้ว น้ำใดไม่พึงขังอยู่ เพราะเหตุที่มิได้ก่อขอบไว้, น้ำแม้นั้นพึงขังอยู่ได้ เมื่อได้ก่อขอบแล้ว ข้อนี้ฉันใด; ครุธรรมเหล่านี้ใด อันพระผู้มีพระภาคทรงรีบบัญญัติเสียก่อน เพื่อกันความละเมิด ในเมื่อยังไม่เกิดเรื่อง, เมื่อครุธรรมเหล่านั้น อันพระผู้มีพระภาคแม้มิได้ทรงบัญญัติ พระสัทธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ห้าร้อยปี เพราะเหตุที่มาตุคามบวช, แต่เพราะเหตุที่ทรงบัญญัติครุธรรมเหล่านั้นไว้ก่อน พระสัทธรรมจักตั้งอยู่ได้อีกห้าร้อยปี [๔๔๘] ข้อนี้ ก็ฉันนั้นแล จึงรวมความว่า พระสัทธรรมจักตั้งอยู่ตลอดพันปีที่ตรัสที่แรกนั่นเอง ด้วยประการฉะนี้."

แต่คำว่า "พันปี" นั้น พระองค์ตรัสด้วยอำนาจพระขีณาสพผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทาเท่านั้น. แต่เมื่อจะตั้งอยู่ยิ่งกว่าพันปีนั้นบ้าง จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระขีณาสพสุกขวิปัสสกะ. จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระอนาคามี, จักตั้งอยู่สิ้นพันปี

ด้วยอำนาจแห่งพระสกทาคามี, จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจพระโสดาบัน, รวมความว่า พระปฏิเวธสัทธรรมจักตั้งอยู่ตลอดห้าพันปีด้วยประการฉะนี้.

ฝ่ายพระปริยัติธรรม จักตั้งอยู่เช่นนั้นเหมือนกัน. เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธจะมีไม่ได้เลย, เมื่อปริยัติมี ปฏิเวธจะไม่มี ก็ไม่ได้. แต่เมื่อปริยัติ แม้เสื่อมสูญไปแล้ว เพศจะเป็นไปตลอดกาลนานฉะนี้แล.

[ว่าด้วยอุปสัมปทาแห่งภิกษุณีเป็นต้น]

ภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทนางสากิยานีห้าร้อย ทำให้เป็นสัทธิวิหารินีของพระนางมหาปชาบดีโคตมี โดยพระอนุญาตนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาติให้ภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทนางภิกษุณี." นางสากิยานีแม้ทั้งปวงเหล่านั้น ได้เป็นผู้ชื่อว่า อุปสมบทแล้วพร้อมกันด้วยประการฉะนี้.

พระนางโคตมี บรรลุพระอรหัตด้วยพระโอวาทนี้ว่า "**เย โข ตฺวํ โคตมิ** (เป็นอาทิ).

ข้อว่า **กมฺมํ น กริยติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ทำกรรมทั้ง ๗ อย่าง มีตัชชนียกรรมเป็นอาทิ.

บทว่า **ขมาเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุเหล่านี้ ย่อมขอโทษว่า "เราทั้งหลาย จักไม่ทำกรรมเห็นปานนี้อีก."

วินิจฉัยในคำว่า "**อนุชานามิ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีนํ กมฺมํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขุนีนํ นิยฺยาเทตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

อันภิกษุทั้งหลายพึงยกขึ้นอย่างนี้ว่า "บรรดากรรมมีตัชชนียกรรม เป็นต้น กรรมชื่อนี้ พึงทำแก่ภิกษุณีนั่น" แล้วพึงมอบหมายว่า "บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่นแล จงทำกรรมนั้น."

ก็ถ้าว่า ภิกษุณีทั้งหลายทำกรรมอื่น ในเมื่อกรรมอื่น อัน ภิกษุยกขึ้นแล้ว, เธอทั้งหลาย ย่อมถึงความเป็นผู้อันสงฆ์ควรปรับโทษ ตามนัยที่กล่าวแล้วในบาลีนี้ว่า "ทำนิยสกรรม แต่บุคคลผู้ควรแก่ ตัชชนียกรรม" ทีเดียว.

[ว่าด้วยอวันทิยกรณ์เป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **กทฺทโมทเกน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้รดด้วยน้ำโคลนอย่างเดียวเท่านั้น หามิได้, เมื่อรดแม้ด้วยน้ำใส น้ำย้อมและตมเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทุกกฏ เหมือนกัน.

ข้อว่า **อวนฺทิโย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภิกฺขุนีสงฺเฆน กาตพฺโพ** [๔๕๐] มีความว่า ภิกษุณีสงฆ์พึงประชุมกัน ในสำนักภิกษุณี สวด ประกาศ ๓ ครั้ง อย่างนี้ว่า พระผู้เป็นเจ้า ชื่อโน้น แสดงอาการไม่ น่าเลื่อมใสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย, การทำพระผู้เป็นเจ้านั้น ให้เป็นผู้อัน ภิกษุณีไม่พึงไว้ ย่อมชอบใจแก่สงฆ์" ภิกษุณีนั้น ย่อมเป็นผู้อัน ภิกษุณีทั้งหลายกระทำให้เป็นผู้อันตนไม่ควรไหว้ ด้วยสวดประกาศเพียง เท่านี้, จำเดิมแต่นั้น ภิกษุนั้น อันภิกษุณีแม้เห็นแล้ว ไม่พึงไหว้ อย่างที่เห็นสามเณรแล้วไม่ไหว้ฉะนั้น.

อันภิกษุนั้น เมื่อจะประพฤติชอบ ไม่พึงไปสู่สำนักภิกษุณี พึง

เข้าไปหาสงฆ์หรือบุคคลผู้หนึ่ง ในสำนักนั้นแล นั่งกระโหย่งประณมมือขอขมาโทษว่า "ขอภิกษุณีสงฆ์จงอดโทษแก่ข้าพเจ้า." ภิกษุนั้นพึงไปสู่สำนักภิกษุณีกล่าวว่า "ภิกษุนั้น ขอโทษพวกท่าน." จำเดิมแต่นั้นภิกษุณีทั้งหลายพึงไหว้ภิกษุนั้น. ความสังเขปในภิกขุนิกขันธกะนี้ เท่านี้ แต่ข้าพเจ้าจักกล่าวความพิสดารในกัมมวิภังค์.

บทว่า **โอภาเสนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ย่อมชักชวนภิกษุณีทั้งหลาย ด้วยอสัทธรรม.

หลายบทว่า **ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สมฺปโยเชนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ช่วยชักจูงบุรุษกับภิกษุณีด้วยอสัทธรรม. การทำให้เป็นผู้อันภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงไหว้ มีนัดังกล่าวแล้วนั่นแล.

บทว่า **อาวรณํ** ได้แก่ การกีดกัน มีการห้ามมิให้เข้าในสำนักเป็นต้น.

บทว่า **น อาทิยนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ไม่ยอมรับเองโดยชอบ.

วินิจฉัยในคำว่า **โอวาทํ ฐเปตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

โอวาทอันภิกษุไม่พึงไปงดที่สำนักภิกษุณี, แต่พึงบอกภิกษุณีทั้งหลาย ผู้มาเพื่อประโยชน์แก่โอวาทว่า "ภิกษุณีชื่อโน้น มีอาบัติติดตัว, เรางดโอวาทแก่ภิกษุณีนั้น, เธอทั้งหลายอย่าทำอุโบสถกับภิกษุณีนั้น" ทัณฑกรรมแม้ในการเปิดกายเป็นต้น มีนัยดังกล่าวแล้วเหมือนกัน.

คำว่า **น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา โอวาโท น คนฺตพฺโพ** เป็นอาทิ

ข้าพเจ้าได้กล่าวเสร็จแล้วในวรรณนาแห่งภิกขุนีวิภังค์.

[ว่าด้วยการแต่งตัวเป็นต้น]

ข้อว่า **ผาสุเก นเมนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีทั้งหลาย ใช้ประคดอกคาดซี่โครง เพื่อประโยชน์ที่ดัด อย่างหญิงคฤหัสถ์เพิ่งรุ่นสาว คาดด้วยผ้าคาดนมฉะนั้น.

[๔๕๑] บทว่า **เอกปริยายกตํ** ได้แก่ ประคดที่คาดได้รอบเดียว.

สองบทว่า **วิลิเวน ปฏฺเฏน** ได้แก่ ผ้าแถบที่ทอด้วยตอกไม้ไผ่อย่างละเอียด.

บทว่า **ทุสฺสปฏฺเฏน** ได้แก่ ผ้าแถบขาว.

บทว่า **ทุสฺสเวณิยา** ได้แก่ ช้องที่ทำด้วยผ้า.

บทว่า **ทุสฺสวฏฺฏิยา** ได้แก่ เกลียวที่ทำด้วยผ้า.

ในผ้าแถบเล็กเป็นต้น ผ้ากาสาวะผืนเล็ก พึงทราบว่า "ชื่อว่าผ้าแถบเล็ก."

บทว่า **อฏฺฐิลฺลเลน** ได้แก่ กระดูกแข้งแห่งโค. บั้นสะเอวเรียกตะโพก.

สองบทว่า **หตฺถํ โกฏฺฏาเปนฺติ** ได้แก่ ให้ทุบปลายแขนแต่งให้งามด้วยขนนกยูงเป็นต้น.

บทว่า **หตฺถโกจฺฉํ** ได้แก่ หลังมือ.

บทว่า **ปาทํ** ได้แก่ แข้ง.

บทว่า **ปาทโกจฺฉํ** ได้แก่ หลังเท้า. การไล้หน้าเป็นต้น มี

นัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

สองบทว่า **อวงฺคํ กโรนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์เขียนลวดลายหันหน้าลงล่างที่หางตา ด้วยไม้ป้ายยาตา.

บทว่า **วิเสสกํ** มีความว่า ภิกษุณีเหล่านั้น ทำรูปสัตว์แปลก ๆ มีทรวดทรงงดงาม ที่แก้ม.

บทว่า **โอโลกนเกน** มีความว่า เปิดหน้าต่างแลดูถนน.

สองบทว่า **สาโลเก ติฏฺฐนฺติ** มีความว่า เปิดประตู ยืนเยี่ยมอยู่ครึ่งตัว.

บทว่า **สนจฺจํ** มีความว่า ให้ทำการมหรสพด้วยนักระบำ.

สองบทว่า **เวสึ วุฏฺฐเปนฺติ** มีความว่า ได้ตั้งหญิงนครโสเภณี.

สองบทว่า **ปานาคารํ ฐเปนฺติ** มีความว่า ย่อมขายสุรา.

สองบทว่า **สุนํ ฐเปนฺติ** มีความว่า ย่อมขายเนื้อ.

บทว่า **อาปณํ** มีความว่า ย่อมออกร้านสินค้าต่าง ๆ หลายอย่าง.

สองบทว่า **ทาสํ อุปฏฺฐาเปนฺติ** มีความว่า ย่อมรับทาสแล้วยังทาสนั้นให้ทำการรับใช้สอยของตน. แม้ในทาสีเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน.

สองบทว่า **หริตกปตฺติกํ ปกิณนฺติ** มีความว่า ย่อมขายของสดและของแห้ง. มีคำอธิบายว่า "ย่อมออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด."

กถาว่าด้วยจีวรเขียวทั้งปวงเป็นต้น ได้กล่าวแล้วแล.

[ว่าด้วยการปลงบริขาร]

ในข้อว่า **ภิกฺขุนี เจ ภิกฺขเว กาลํ กโรนฺติ** เป็นอาทิ มีวินิจฉัยนอกพระบาลี ดังต่อไปนี้ :-

[๔๕๒] ก็ถ้าว่า ในสหธรรมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่ง เมื่อจะทำกาลกิริยาจึงสั่งว่า "โดยสมัยที่ข้าพเจ้าล่วงไป บริขารของข้าพเจ้าจงเป็นของพระอุปัชฌาย์," หรือว่า "จงเป็นของพระอาจารย์," หรือว่า "จงเป็นของสัทธิวิหาริก," หรือว่า "จงเป็นของอันเตวาสิก," หรือว่า "จงเป็นของมารดา," หรือว่า "จงเป็นของบิดา," หรือว่า "จงเป็นของใคร ๆ อื่น" บริขารของผู้นั้น ไม่เป็นของชนเหล่านั้น คงเป็นของสงฆ์เท่านั้น, เพราะว่าการให้โดยกาลที่ล่วงไป (แห่งตน) ของสหธรรมิกทั้ง ๕ ย่อมใช้ไม่ได้ ของพวกคฤหัสถ์ ใช้ได้.

ภิกษุทำกาลกิริยาในสำนักของภิกษุณี บริขารของเธอ ย่อมเป็นของภิกษุทั้งหลายเท่านั้น. ภิกษุณีทำกาลกิริยาในสำนักของภิกษุ บริขารของเธอ ย่อมเป็นของภิกษุณีทั้งหลายเท่านั้น.

บทว่า **ปุราณมลฺลี** มีความว่า เป็นภริยาของนักมวย ในกาลก่อน คือ ในครั้งเป็นคฤหัสถ์.

บทว่า **ปุริสพฺยญฺชนํ** มีความว่า นิมิตของบุรุษ จะเป็นอวัยวะที่ปกปิดก็ตาม มิได้ปกปิดก็ตาม คือ จะเป็นของที่สิ่งไร ๆ กำบังก็ตาม มิได้กำบังก็ตาม. ถ้าภิกษุ เพ่งดูยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า "นิมิตของบุรุษอยู่ที่นี่" ต้องทุกกฏ.

[ว่าด้วยอามิสที่เขาถวายเฉพาะตน]

อามิสใดที่เขาบอกถวายว่า "ท่านจงบริโภคเอง," อามิสนั้น ชื่อว่าของที่เขาถวาย เพื่อประโยชน์แก่การบริโภคเฉพาะตน, เมื่อภิกษุให้อามิสนั้นแก่ผู้อื่น เป็นทุกกฏ. แต่ถือเอาส่วนดีเสียก่อนแล้วจึงให้ ควรอยู่.

ถ้าว่า อามิสนั้นไม่เป็นที่สบาย, จะสละเสียแม้ทั้งหมด ก็ควร. จะบริโภคจีวรเสียวันหนึ่ง หรือ ๒ วันแล้วจึงให้ ก็ควร. แม้ในบาตรเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน.

[ว่าด้วยฐานะแห่งของที่รับประเคน]

ข้อว่า **ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา** มีความว่า อามิสที่ภิกษุรับประเคนเก็บไว้เมื่อวันวาน เมื่ออนุปสัมบันอื่นไม่มีในวันนี้ ภิกษุณีทั้งหลายพึงให้ภิกษุรับประเคนแล้วฉัน. เพราะว่า อามิสที่ภิกษุรับประเคนแล้ว ย่อมตั้งอยู่ ในฐานะแห่งอามิสที่ยังมิได้รับประเคนสำหรับภิกษุณี. แม้สำหรับภิกษุ ก็มีนัยเหมือนในภิกษุณีนั่นแล.

[ว่าด้วยการนั่ง]

สองบทว่า **อาสนํ สงฺคายนฺติโย** มีความว่า ภิกษุณีทั้งหลายเมื่อยังกันและกันให้ถือเอาที่นั่ง.

สองบทว่า **กาลํ วีตินาเมสุํ** ความว่า มัวให้รูปหนึ่งลุกขึ้น ให้อีกรูปหนึ่งนั่งอยู่ ได้ยังเวลาฉันให้ล่วงเลยไปเสีย.

[๔๕๓] วินิจฉัยในคำว่า **อฏฺฐนฺนํ ภิกฺขุนีนํ ยถาวุฑฺฒํ** นี้

พึงทราบดังนี้ :-

หากว่า ภิกษุณี ๘ รูป นั่งในที่ใกล้ ภิกษุณีอื่นที่เป็นไปภายในแห่งภิกษุณีเหล่านั้นมา, เธอย่อมได้เพื่อยังภิกษุณีผู้อ่อนกว่าตนให้ลุกขึ้นแล้วนั่งแทน.

ฝ่ายภิกษุณีใด เป็นผู้อ่อนกว่าภิกษุณีทั้ง ๘ รูป ภิกษุนั้น แม้หากจะมีพรรษา ๖๐ ย่อมได้เพื่อนั่งตามลำดับแห่งผู้มาเท่านั้น.

ข้อว่า **อญฺญตฺถ ยถาวุฑฺฒํ น ปฏิพาหิตพฺพํ** มีความว่า ในที่แจกปัจจัย ๔ แห่งอื่น นอกจากโรงเลี้ยง ใครจะห้ามภิกษุแก่ว่า "เรามาก่อน" แล้วถือเอาสิ่งไร ๆ ไม่ได้. การถือเอาตามลำดับผู้แก่นั่นแลจึงควร.

กถาว่าด้วยปวารณา ข้าพเจ้าได้กล่าวาแล้วแล.

ยานทุกชนิด อันพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้ว ด้วยคำว่า "**อิตฺถียุติตํ**" เป็นอาทิ.

บทว่า **ปาฏงฺกี** ได้แก่ เปลผ้า.

[ว่าด้วยการอุปสมบทด้วยทูต]

การอุปสมบทด้วยทูต ย่อมควร เพราะอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาอันตราย ๑๐ อย่าง. ในเวลาจบกรรมวาจา ภิกษุณีนั้นจะยืนหรือนั่งอยู่ก็ตาม ตื่นอยู่หรือหลับอยู่ก็ตาม ในสำนักภิกษุณี, เธอย่อมเป็นผู้อุปสมบทแล้วแท้. ในทันทีนั้น ภิกษุสงฆ์พึงบอกส่วนแห่งวันมีคำว่า "เงา" เป็นต้น แก่ภิกษุณีทูตผู้มาแล้ว.

[ว่าด้วยโรงเก็บของเป็นต้น]

บทว่า **อุทฺโทสิโต** ได้แก่ โรงเก็บของ.

บทว่า **น สมฺมติ** ได้แก่ ไม่พอ.

บทว่า **อุปสฺสยํ** ได้แก่ เรือน.

บทว่า **นวกมฺมํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุณีทำการสร้างใหม่เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์.

สองบทว่า **ตสฺสา ปพฺพชิตาย** ได้แก่ ในเวลาที่หญิงนั้นบวชแล้ว.

หลายบทว่า **ยาว โส ทารโก วิญฺญุตํ ปาปุณาติ** มีความว่า (เราอนุญาตให้เลี้ยงดู) จนกว่าทารกนั้นจะสามารถขบเคี้ยวบริโภคและอาบได้ตามธรรมดาของตน.

สองบทว่า **ฐเปตฺวา สาคารํ** ได้แก่ เว้นเพียงห้องเรือนที่เป็นสหไสย. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า "ภิกษุณีผู้เป็นเพื่อน พึงปฏิบัติในทารกนั้น เหมือนที่ปฏิบัติในบุรุษอื่น." ภิกษุณีผู้เป็นมารดา ย่อมได้เพื่อยังทารกนั้นให้อาบ ให้ดื่ม และให้บริโภค เพื่อแต่งตัวทารกและให้เพื่อนอนกกทารกนั้นไว้ที่อก.

[ว่าด้วยลาสิกขาเป็นต้น]

[๔๕๔] ด้วยคำว่า **ยเทว สา วิพฺภนฺตา** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า "เพราะภิกษุณีนั้น สึกแล้วนุ่งผ้าขาว ด้วยความยินดีพอใจของตน ฉะนั้นแล เธอจึงมิใช่ภิกษุณี, เธอมิใช่ภิกษุณี เพราะการลาสิขาหามิได้." เธอย่อมไม่ได้อุปสมบทอีก.

ข้อว่า **สา อาคตา น อุปสมฺปาเทตพฺพา** มีความว่า ก็ภิกษุณีนั้น อันสงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบทอย่างเดียวเท่านั้น หามิได้, เธอย่อมไม่ได้แม้ซึ่งบรรพชา. ฝ่ายนางผู้นุ่งขาวสึกไป ย่อมได้เพียงบรรพชา.

[ว่าด้วยยินดีการอภิวาทเป็นต้น]

ในบทว่า **อภิวาทนํ เป็นอาทิ** มีความว่า บุรุษทั้งหลาย เมื่อจะนวดเท้า ย่อมไหว้, ย่อมปลงผม, ย่อมตัดเล็บ, ย่อมทำการรักษาแผล, ภิกษุณีทั้งหลาย รังเกียจการนั้นทั้งหมด จึงไม่ยินดี.

ในคำว่า **อภิวาทนํ** เป็นต้นนั้น อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "ถ้าว่าเป็นผู้อันราคะครอบงำแล้ว เป็นผู้มีความกำหนัดกล้า ข้าภิกษุณีฝ่ายเดียวหรือทั้ง ๒ ข้าง, เป็นอาบัติตามวัตถุแท้."

พระอาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า "ในการไหว้เป็นต้นนี้ ไม่มีอาบัติ." พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายแสดงอาจริยวาทอย่างนี้ กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า "การไหว้เป็นต้นนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตจำเพาะแก่ภิกษุณีทั้งหลาย จึงสมควร." คำแห่งอรรถกถานั้น เป็นประมาณ. เพราะว่าการที่บุรุษทั้งหลายไหว้เป็นต้น เป็นกิจสมควร โดยพระบาลีว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณียินดี" ดังนี้แล.

สองบทว่า **ปลฺลงฺเกน นิสีทนฺติ** ได้แก่ นั่งขัดสมาธิ.

บทว่า **อฑฺฒปลฺลงฺกํ** ได้แก่ นั่งขัดสมาธิทบเท้าข้างเดียว.

วินิจฉัยในคำว่า **เหฏฺฐาวิวเฏ อุปริปฏิจฺฉนฺเน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าว่า เป็นหลุมที่เขาขุด, และเพียงแต่ไม้เรียบข้างบนเท่านั้น

ปรากฏในทิศทั้งปวง, จะถ่ายอุจาระในหลุมแม้เห็นปานนั้น ก็ควร.

สองบทว่า **กุกฺกุสํ มตฺติกํ** ได้แก่ รำและดินเหนียว.

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

ภิกขุนิกขันธก วรรณนา จบ

[๔๕๕] ปัญจสติกักขันธก วรรณนา

วินิจฉัยในปัญจสติกักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **ปญฺจ นิกาเย ปุจฺฉิ** มีความว่า ท่านพระมหากัสสปะ ถามนิกาย ๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย อังคุตตรนิกาย สังยุตตนิกาย ขุททกนิกาย.

คำอย่างนี้ว่า "เว้นปาราชิก ๔ เสีย สิกขาบทที่เหลือ เป็นสิกขาบทเล็ก และเล็กน้อย" เป็นอาทิ พระสังคาหกเถระทั้งหลาย กล่าวแล้วโดยปริยาย เพื่อแสดงความที่สิกขาบททั้งปวง อันท่านฟังรวบรวมเอาไว้ ไม่ละทิ้งแม้สิกขาบทเดียว.

หลายบทว่า **อิทํ โว สมณานํ** มีความว่า นี้ สมควรแก่สมณะทั้งหลาย. **โว** อักษร ใช้ในอรรถสักว่ายังบทให้เต็ม.

บทว่า **ธูมกาลิกํ** มีความว่า ควันแห่งจิตกาธารเป็นที่ปรินิพพานของพระสมณะ ยังปรากฏอยู่เพียงใด, กาลเพียงนั้น เป็นกาลแห่งสิกขาบทที่พระสมณะทรงบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย.

คำว่า **อิทฺปิ เต อาวุโส อานนฺท ทุกฺกฏํ** นี้ อันพระเถระทั้งหลาย เพียงแต่จะติว่า "กรรมนี้อันท่านทำไม่ดีแล้ว" จึงกล่าวแล้ว, หาได้กล่าวหมายถึงอาบัติไม่. อันพระเถระเหล่านั้น จะไม่รู้จักอาบัติและมิใช่อาบัติ หามิได้.

จริงอยู่ ในบัดนี้เอง ท่านพระมหากัสสปะได้ประกาศคำนี้ว่า

"สงฆ์ไม่บัญญัติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงบัญญัติไว้, ไม่เลิกถอนสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติแล้ว."

อนึ่ง แม้คำว่า **เทเสหิ ตํ อาวุโส ทุกฺกฏํ** นี้ อันพระเถระทั้งหลาย กล่าวหมายถึงความประสงค์นี้ว่า "ท่านจงปฏิญญาการไม่ถูกถามนั้นว่า เป็นการทำเสีย อย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำไม่ดีจริง" จงกล่าวหมายถึงการแสดงอาบัติ หามิได้.

ฝ่ายพระเถระไม่ทูลถามแล้ว เพราะระลึกไม่ได้ หาใช่เพราะไม่เอื้อเฟื้อไม่ ; เพราะฉะนั้น ท่านเมื่อกำหนดไม่ได้ แม้ซึ่งความเป็นการทำเสีย เพราะไม่ทูลถามนั้น ๆ จึงกล่าวว่า "ข้าพเจ้าไม่เห็นความทำเสียนั้น" เมื่อจะแสดงความเคารพในพระเถระทั้งหลาย จึงกล่าวว่า "แต่ข้าพเจ้าเชื่อ๑ท่านทั้งหลาย ขอแสดงความทำเสียนั้น."

มีคำอธิบายว่า "ท่านทั้งหลายกล่าวอย่างใด, ข้าพเจ้ายอมปฏิญญาอย่างนั้น." [๔๕๖] ในสถานทั้ง ๔ แม้ที่เหลือมีนัยเหมือนกัน.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า "**มา ยิมา วิกาเล อเหสุํ**" โดยอธิบายว่า "การไปในเวลาวิกาลของสตรี อย่าได้มีแล้ว."

สองบทว่า **รโชหรณํ กริสฺสาม** มีความว่า อาตมภาพทั้งหลายจักชุบน้ำบิดแล้วเช็ดพื้นที่ทำบริกรรม.

สองบทว่า **น กุลวํ คเมนฺติ** มีอธิบายว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่เก็บงำไว้ในคลัง.

สองบทว่า **ยทคฺเคน ตยา** มีความว่า ถ้าว่า พระอรหัตอัน

๑. ในโยชนาเป็น สทฺธาย.

ท่านทำให้แจ้งแล้ว ในการเริ่มแรกทีเดียว ฉะนี้แล.

คำใดที่จะพึงกล่าว ซึ่งยังเหลือ จะพึงมีในปัญจสติกักขันธกะนี้ คำนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวในนิทานวรรณนาเสร็จแล้ว.

ปัญจสติกักขันธก วรรณนา จบ.

[๔๕๗] สัตตสติกักขันธก วรรณนา

วินิจฉัยในสัตตสติกักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ภิกฺขุคฺเคน** มีความว่า ภิกษุวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลี นับภิกษุทั้งหลายตามจำนวนภิกษุแล้ว จักส่วนไว้มีประมาณเท่านั้น.

บทว่า **มหิกา** ได้แก่ หมอกในคราวหิมะตก.

บทว่า **อวิชฺชานีวุตา** ได้แก่ ผู้อันอวิชชาปิดบังแล้ว.

บทว่า **โปสา** ได้แก่ บุรุษ. ชื่อว่าผู้ชื่อชมนักซึ่งปิยรูป เพราะเพลินนัก คือ กระหยิ่ม ปรารถนาซึ่งปิยรูป.

บทว่า **อวิทฺทสุ** ได้แก่ ไม่รู้ ชื่อว่าผู้มีธุลีด้วยธุลีคือราคะ. ชื่อว่าผู้เป็นเพียงดังมฤค เพราะเป็นผู้คล้ายมฤค. ชื่อว่าผู้มีตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ เพราะเป็นไปกับด้วยตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ.

บาทคาถาว่า **วฑฺเฒนฺติ กฏสึ โฆรํ** มีความว่า ย่อมยังภูมิเป็นที่ทิ้งซากศพให้หนาขึ้นเนือง ๆ. ก็แล เมื่อยังภูมิเป็นที่ทิ้งซากศพให้หนาขึ้นเนือง ๆ อย่างนั้น ชื่อว่าย่อมถือเอาภพใหม่ที่น่ากลัว คือว่า ย่อมเกิดอีก ฉะนี้แล.

ข้อว่า **ปาปิกํ โน อาวุโส กตํ** มีความว่า ผู้มีอายุ กรรมลามก อันเราทั้งหลายกระทำแล้ว.

บทว่า **ภุมฺมิ** นี้ ซึ่งมีอยู่ในคำว่า "**กตเมน ตฺวํ ภุมฺมิ วิหาเรน**"

นี้ เป็นคำไพเราะ.

ได้ยินว่า ท่านพระสัพพกามี ผู้ประสงค์จะกล่าวคำอันไพเราะ จึงเรียกภิกษุใหม่ทั้งหลายอย่างนั้น.

บทว่า **กุลฺลกวิหาเรน** ได้แก่ ธรรมเป็นที่อยู่อันตื้น.

[ว่าด้วยสิงคิโลณกัปปะ]

สองบทว่า **สาวตฺถิยา สุตฺตวิภงฺเค** มีความว่า เกลือเขนงนี้ เป็นของอันพระผู้มีพระภาคทรงห้ามแล้วในสุตตวิภังค์ อย่างไร? จริงอยู่ ในสุตตวิภังค์นั้น เกลือเขนงเป็นของอันพระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ของภิกษุรับประเคนแล้วในวันนี้ ควรเพื่อฉันในวันอื่นอีก ชื่อว่าเป็นของสันนิธิ" ดังนี้แล้ว ตรัสอาบัติห้ามอีกว่า "ภิกษุมีความสำคัญในของเคี้ยวของฉันที่รับประเคนไว้ค้างคืน ว่ามิได้รับประเคนไว้ค้างคืน เคี้ยวของเคี้ยวก็ดี ฉันของฉันก็ดี ต้องปาจิตตีย์."

ในสุตตวิภังค์นั้น อาจารย์พวกหนึ่งเข้าใจว่า "ก็ สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วว่า **"โย ปน ภิกฺขุ สนฺนิธิการกํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา"** เป็นอาทิ, [๔๕๘] แต่ธรรมดาเกลือนี้ ไม่ถึงความเป็นสันนิธิ เพราะเป็นยาวชีวิก, ภิกษุรับประเคนอามิสที่ไม่เค็มแม้ใดด้วยเกลือนั้น แล้วฉันพร้อมกับเกลือนั้น, อามิสนั้น อันภิกษุรับประเคนในวันนั้นเท่านั้น; เพราะเหตุนั้น อันอาบัติทุกกฏในเพราะเกลือที่รับประเคนก่อนนี้ พึงมี เพราะพระบาลีว่า "ภิกษุทั้งหลาย วัตถุเป็นยาวชีวิต ภิกษุรับประเคนในวันนั้น พร้อมกับวัตถุเป็นยาวกาลิก ควรในกาล ไม่ควรในวิกาล[๑]."

๑. มหาวคฺค. ทุติย. ๑๓๒.

อาจารย์เหล่านั้น อันปรวาทีพึงกล่าวแก้ว่า "แม้อาบัติทุกกฏก็ไม่พึงมี ตามมติของพวกท่าน, ด้วยว่า บรรดาเกลือและอามิสที่ไม่เค็มนี้ เกลือซึ่งเป็นยาวชีวิก หาได้รับประเคนในวันนั้นไม่, อามิสที่ไม่เค็มซึ่งเป็นยาวกาลิกเท่านั้น รับประเคนในวันนั้น, และอามิสนั้นภิกษุหาได้บริโภคในเวลาวิกาลไม่, หรือหากว่า พวกท่านสำคัญอาบัติทุกกฏ เพราะพระบาลีว่า **วิกาเล น กปฺปติ** ดังนี้ไซร้; แม้อาบัติปาจิตตีย์ เพราะวิกาลโภชน์ จะไม่พึงมี แก่ภิกษุผู้บริโภคยาวกาลิกซึ่งปนกับยาวชีวิก ในเวลาวิกาล. เพราะเหตุนั้น ท่านไม่พึงฉวยเอาแต่เพียงพยัญชนะ, พึงพิจารณาดูใจความ.

ในคำว่า **วิกาเล กปฺปติ** นี้ มีเนื้อความดังนี้ :-

ยาวชีวิกกับยาวกาลิก ที่รับประเคนในวันนั้น ถ้าว่า เป็นของมีรสเจือกันได้, ย่อมเป็นของมีคติอย่างยาวกาลิกแท้. เพราะเหตุนั้นทุกกฏชื่อว่าไม่มีในคำว่า **กาเล กปฺปติ วิกาเล น กปฺปติ** นี้ เพราะสิกขาบทนี้ว่า **โย ปน ภิกฺขุ วิกาเล ขาทนียํ วา โภชนียํ วา** ดังนี้เป็นอาทิ; แต่ย่อมมีในเพราะยาวชีวิก มีรสเจือปนกับยาวกาลิกนี้ด้วยสักว่า คำว่า **น กปฺปติ**.

ยาวชีวิกที่รับประเคนในวันนั้น มีรสเจือปนกับยาวกาลิก ไม่ควรในวิกาล คือ เป็นกาลิกที่นำมาซึ่งปาจิตตีย์ เพราะวิกาลโภชน์ฉันใดเลย; ยาวชีวิกแม้ที่รับประเคนในวันนี้ มีรสเจือปนกับยาวกาลิกในวันอื่นอีก ไม่ควร คือ เป็นกาลิกนำมาซึ่งปาจิตตีย์เพราะฉันของเป็นสันนิธิ ข้อนี้ก็ฉันนั้น. ภิกษุแม้ไม่รู้อยู่ซึ่งกาลิกนั้นว่า "นี้เป็นของ

ที่ทำการสะสม" ย่อมไม่พ้น (จากอาบัติ).

จริงอยู่ คำนี้อันพระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวแล้วว่า "ภิกษุมีความสำคัญในของเคี้ยวของฉันที่รับประเคนไว้ค้างคืน ว่ามิได้รับประเคนไว้ค้างคืน เคี้ยวของเคี้ยวก็ดี ฉันของฉันก็ดี ต้องปาจิตตีย์." ๔๕๙ เพราะเหตุนั้น คำตอบที่ว่า **สาวตฺถิยา สุตฺตวิภงฺเค** นี้ จึงเป็นคำตอบที่หมดจดดี แห่งคำถามที่ว่า **กตฺถ ปฏิกฺขิตฺตํ** นี้.

[ว่าด้วยอาวาสกัปปะ]

คำว่า **ราชคเห อุโปสถสํยุตเต** นี้ อันพระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาพระพุทธพจน์นี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสเดียวกัน ไม่ควรสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง, ภิกษุใดพึงสมมติ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ.

ข้อว่า **วินยาติสาเร ทุกฺกฏํ** มีความว่า เป็นทุกกฏ เพราะละเมิดพระวินัยนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสเดียวกัน ไม่ควรสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง นี้แล."

[ว่าด้วยอนุมติกัปปะ]

คำว่า **จมฺเปยฺยเก วินยวตฺถุสฺมึ** นี้ พระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาเรื่องวินัย อันมาแล้วในจัมเปยยักขันธกะ เริ่มต้นอย่างนี้ว่า "**อธมฺเมน เจ ภิกฺขเว วคฺคกมฺมํ อกมฺมํ น จ กรณียํ**" ดังนี้.

คำว่า **เอกจฺโจ กปฺปติ** นี้ พระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาความประพฤติที่เป็นธรรม.

[ว่าด้วยอทสกนิสีทนกัปปะ]

จริงอยู่ คำว่า **เฉทนเก ปาจิตฺติยํ** นี้ มาแล้วในสุตตวิภังค์

ว่า "ผ้าปูนั่งที่มีชาย เรียกชื่อว่า นิสีนะ" เพราะเหตุนั้น เฉพาะชายประมาณคืบหนึ่ง อันภิกษุย่อมได้เกินกว่า ๒ คืบสุคตขึ้นไป.

คำว่า "เป็นปาจิตตีย์ มีการตัดเป็นวินัยกรรม แก่ภิกษุผู้ให้ก้าวล่วงประมาณนั้น" นี้ ย่อมเป็นคำปรับได้ทีเดียว แก่ภิกษุผู้ทำตามประมาณนั้น เว้นชายเสีย. เพราะเหตุนั้น ท่านพระสัพพกามี อันท่านพระเรวตะถามว่า "ต้องอาบัติอะไร ?" จึงตอบว่า "ต้องปาจิตตีย์ในเฉทนกสิกขาบท." อธิบายว่า "ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในเฉทนกสิกขาบท."

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

สัตตสติกักขันธก วรรณนา ในอรรถกถา
ชื่อสมันตปาสาทิกา จบ.

คาถาสรุป

ขันธกะ ๒๒ ประเภท สงเคราะห์ด้วยวรรค ๒ อันพระผู้มีพระภาคผู้ทรงละทุกข์ คือ เบญจขันธ์เสีย ตรัสแล้วในพระศาสนา, [๔๖๐] วรรณนาขันธกะเหล่านี้นั้น สำเร็จแล้วปราศจากอันตรายฉันใด, แม้ความหวังอันงามทั้งหลาย ของเหล่าสัตว์มีปราณจงสำเร็จฉันนั้นเถิด ฉะนี้แล.

ในจุลลวรรคนี้ มีขันธกะ คือ กัมมักขันธกะ ปาริวาสิกักขันธกะ สมุจจยักขันธกะ สมถักขันธกะ ขุททกวัตถุกขันธกะ เสนาสนักขันธกะ สังฆเภทักขันธกะ วัตตักขันธกะ ปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธกะ ภิกขุนิกขันธกะ ปัญจสติกักขันธกะ และสัตตสติกักขันธกะ จบแล้ว.